

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

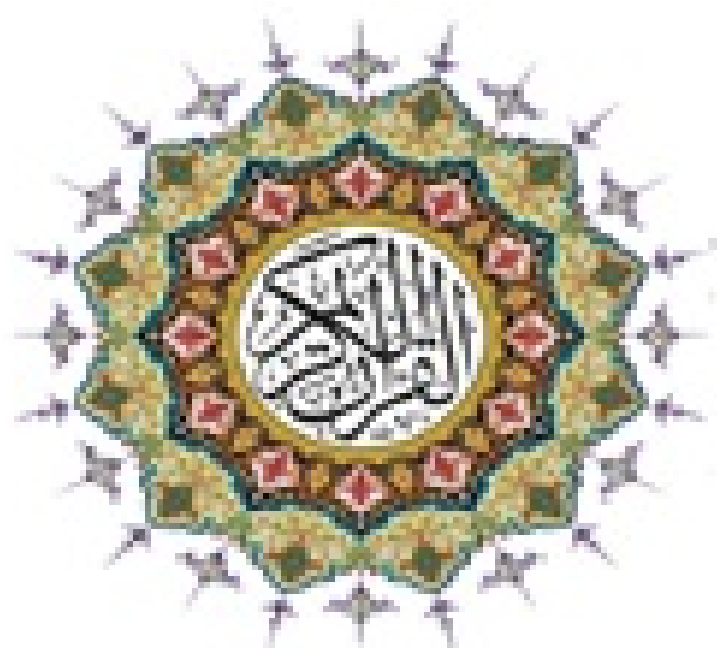
.com

.org

.net

.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۹

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 9

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۴۲	علم مفاهیم شناسی در قرآن جلد ۹
۴۲	مشخصات کتاب
۴۲	۱- افترا
۴۲	۱- آثار افترا
۴۲	۲- آثار افترا به خدا
۴۷	۳- آثار افترا به قرآن
۴۸	۴- آثار افترا به محمد(صلی الله علیه و آله)
۴۸	۵- اجتناب از افترا به خدا
۵۰	۶- احکام افترا
۵۰	۷- استحاله افترا به خدا
۵۰	۸- افترا بر خدا
۵۲	۹- افترا به ائمه(ع)
۵۲	۱۰- افترا به تورات
۵۲	۱۱- افترا به خدا
۷۸	۱۲- افترا به خدا در جاهلیت
۸۰	۱۳- افترا به دین
۸۰	۱۴- افترا به عقیف
۸۰	۱۵- افترا به قرآن
۸۶	۱۶- افترا به محمد(صلی الله علیه و آله)
۹۴	۱۷- افترا به مؤمنان
۹۴	۱۸- افترا به نوح(ع)
۹۴	۱۹- افترا به وحی
۹۶	۲۰- افترای شرک

- ۲۱- انبیا و افترا به خدا ۹۶
- ۲۲- بی ثمری افترا به خدا ۹۶
- ۲۳- پوچی افترا به قرآن ۹۷
- ۲۴- تبری از افترا ۹۸
- ۲۵- تشویق به افترا ۹۸
- ۲۶- تهمت افترا به محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۸
- ۲۷- حرمت افترا ۹۸
- ۲۸- حرمت افترا به خدا ۱۰۰
- ۲۹- دلایل پوچی افترا به قرآن ۱۰۰
- ۳۰- زمینه افترا به خدا ۱۰۰
- ۳۱- زمینه افترا به وحی ۱۰۲
- ۳۲- سرزنش افترا ۱۰۲
- ۳۳- ظلم افترا ۱۰۲
- ۳۴- ظلم افترا به خدا ۱۰۲
- ۳۵- ظلم افترا به قرآن ۱۰۶
- ۳۶- عوامل افترا ۱۰۶
- ۳۷- عوامل افترا به خدا ۱۰۷
- ۳۸- فرجام شوم افترا ۱۰۸
- ۳۹- قرآن و افترا ۱۰۸
- ۴۰- کیفر اخروی افترا به خدا ۱۰۸
- ۴۱- کیفر افترا ۱۰۸
- ۴۲- کیفر افترا به خدا ۱۱۰
- ۴۳- کیفر افترا به قرآن ۱۱۴
- ۴۴- کیفر افترا به محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۱۴
- ۴۵- گناه افترا ۱۱۴
- ۴۶- گناه افترا به خدا ۱۱۶

- ۴۷- گناه افترا به قرآن ۱۱۸
- ۴۸- گناه افترا به محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۱۸
- ۴۹- لغویت افترا ۱۱۸
- ۵۰- محمد(صلی الله علیه و آله) و افترا به خدا ۱۲۰
- ۵۱- مغضوبیت افترا ۱۲۰
- ۵۲- منشأ افترا به آیات خدا ۱۲۰
- ۵۳- منشأ افترا به خدا ۱۲۲
- ۵۴- منشأ افترا به دین ۱۲۲
- ۵۵- موارد افترا ۱۲۳
- ۵۶- موارد افترا به خدا ۱۲۵
- ۵۷- موانع افترا ۱۲۶
- ۵۸- موانع افترا به خدا ۱۲۶
- ۵۹- موسی(ع) و افترا به خدا ۱۲۶
- ۶۰- ناپسندی افترا ۱۲۸
- ۶۱- ناپسندی افترا به قرآن ۱۲۸
- ۲- افراط ۱۲۹
- ۱- آثار افراط ۱۲۹
- ۲- آثار افراط در انفاق ۱۲۹
- ۳- آثار افراط در سرور ۱۳۰
- ۴- آثار افراط در مصرف ۱۳۰
- ۵- اجتناب از افراط ۱۳۰
- ۶- اجتناب از افراط در سرور ۱۳۲
- ۷- افراط اصحاب الجنه ۱۳۲
- ۸- افراط در انفاق ۱۳۲
- ۹- افراط در تلاش ۱۳۴
- ۱۰- افراط در دین ستیزی ۱۳۴

- ۱۱- افراط در سرور ۱۳۴
- ۱۲- افراط در طغیان ۱۳۶
- ۱۳- افراط در گناه ۱۳۶
- ۱۴- افراط در گناه قوم لوط ۱۳۶
- ۱۵- افراط در مخالفت با قرآن ۱۳۸
- ۱۶- افراط در مخالفت با محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۳۸
- ۱۷- افراط در مصرف ۱۳۸
- ۱۸- افراط مردم مقارن بعثت ۱۳۸
- ۱۹- افراط مشرکان صدر اسلام ۱۴۰
- ۲۰- اهمیت اجتناب از افراط و تفریط ۱۴۰
- ۲۱- حرمت افراط در قصاص ۱۴۰
- ۲۲- زمینه اجتناب از افراط در انفاق ۱۴۰
- ۲۳- زمینه افراط در انتقام ۱۴۲
- ۲۴- سرزنش افراط ۱۴۲
- ۲۵- سرزنش افراط در سرور ۱۴۲
- ۲۶- ظلم افراط در انتقام ۱۴۳
- ۲۷- موانع افراط در تلاش ۱۴۴
- ۲۸- موانع افراط در قصاص ۱۴۴
- ۲۹- {افراط و تفریط} ۱۴۴
- ۳۰- اهمیت اجتناب از افراط و تفریط ۱۴۶
- ۳- افساد ۱۴۷
- ۱- آثار افساد ۱۴۷
- ۲- آثار افساد اشراف فرعون ۱۵۰
- ۳- آثار افساد اصحاب ایکه ۱۵۰
- ۴- آثار افساد اقوام پیشین ۱۵۰
- ۵- آثار افساد بنی اسرائیل ۱۵۰

- ١٥٢ ----- ٦- آثار افساد فرعون
- ١٥٤ ----- ٧- آثار افساد في الارض
- ١٥٤ ----- ٨- آثار افساد قوم ثمود
- ١٥٤ ----- ٩- آثار افساد قوم لوط
- ١٥٦ ----- ١٠- آثار افساد كافران
- ١٥٦ ----- ١١- آثار افساد منافقان
- ١٥٦ ----- ١٢- آثار تداوم بر افساد
- ١٥٨ ----- ١٣- اضرار افساد
- ١٥٨ ----- ١٤- اجتناب از افساد
- ١٦٠ ----- ١٥- اجتناب از افساد في الارض
- ١٦٠ ----- ١٦- احكام افساد
- ١٦٠ ----- ١٧- اعراض كافران از افساد
- ١٦٢ ----- ١٨- افساد اشرف فرعون
- ١٦٢ ----- ١٩- افساد انسان
- ١٦٤ ----- ٢٠- افساد اهل مدين
- ١٦٤ ----- ٢١- افساد با جادو
- ١٦٥ ----- ٢٢- افساد بني اسرائيل
- ١٦٨ ----- ٢٣- افساد بيماردلان مدينه
- ١٦٨ ----- ٢٤- افساد پادشاهان
- ١٧٠ ----- ٢٥- افساد پسر نوح(ع)
- ١٧٠ ----- ٢٦- افساد ثروت اندوزان
- ١٧١ ----- ٢٧- افساد جادوگران
- ١٧٢ ----- ٢٨- افساد جادوگران فرعون
- ١٧٢ ----- ٢٩- افساد جامعه
- ١٧٢ ----- ٣٠- افساد جاه طلبان
- ١٧٢ ----- ٣١- افساد جن

۱۷۴	۳۲- افساد جنیان
۱۷۴	۳۳- افساد حق ستیزان
۱۷۴	۳۴- افساد در جامعه
۱۷۶	۳۵- افساد در زمین
۱۷۸	۳۶- افساد رهبران ظلم
۱۸۰	۳۷- افساد رهبران فاسد
۱۸۰	۳۸- افساد زنان
۱۸۰	۳۹- افساد شایعه پراکنان مدینه
۱۸۲	۴۰- افساد شیطان
۱۸۲	۴۱- افساد ظالمان
۱۸۴	۴۲- افساد فرعون
۱۸۶	۴۳- افساد فرعونیان
۱۸۸	۴۴- افساد قارون
۱۹۰	۴۵- افساد قوم ثمود
۱۹۰	۴۶- افساد قوم عاد
۱۹۰	۴۷- افساد قوم لوط
۱۹۲	۴۸- افساد کافران
۱۹۴	۴۹- افساد کافران مکه
۱۹۴	۵۰- افساد گروههای نه گانه قوم ثمود
۱۹۶	۵۱- افساد مأجوج
۱۹۷	۵۲- افساد مانعان از سبیل الله
۱۹۸	۵۳- افساد متخلفان از غزوه تبوک
۱۹۸	۵۴- افساد محارب
۱۹۸	۵۵- افساد مخالفان انبیا
۲۰۰	۵۶- افساد مسرفان
۲۰۰	۵۷- افساد مسلمانان

- ۵۸- افساد مسیحیان ۲۰۰
- ۵۹- افساد مشرکان ۲۰۰
- ۶۰- افساد مشرکان مکه ۲۰۲
- ۶۱- افساد مکذبان آیات خدا ۲۰۲
- ۶۲- افساد مکذبان انبیا ۲۰۲
- ۶۳- افساد مکذبان قرآن ۲۰۲
- ۶۴- افساد منافقان ۲۰۴
- ۶۵- افساد منافقان مدینه ۲۰۸
- ۶۶- افساد نیاکان فرعون ۲۰۸
- ۶۷- افساد یاجوج ۲۱۰
- ۶۸- افساد یهود ۲۱۰
- ۶۹- اهمیت ممانعت از افساد ۲۱۲
- ۷۰- تبری از افساد ۲۱۳
- ۷۱- ترک افساد ۲۱۴
- ۷۲- تعدد افساد بنی اسرائیل ۲۱۴
- ۷۳- تهمت افساد به موسی(ع) ۲۱۴
- ۷۴- جرم افساد ۲۱۵
- ۷۵- حرمت افساد ۲۱۶
- ۷۶- حرمت افساد در زمین ۲۱۸
- ۷۷- ریشه کنی افساد ۲۱۸
- ۷۸- زمینه افساد ۲۱۸
- ۷۹- زمینه افساد بنی اسرائیل ۲۲۰
- ۸۰- زمینه افساد در زمین ۲۲۰
- ۸۱- زمینه افساد شیطان ۲۲۰
- ۸۲- زمینه ترک افساد ۲۲۱
- ۸۳- سابقه افساد ۲۲۲

۲۲۲	۸۴- سرزنش افساد در خویشاوندان
۲۲۲	۸۵- عوامل افساد
۲۲۳	۸۶- عوامل افساد جامعه
۲۲۴	۸۷- فرجام افساد
۲۲۴	۸۸- فرجام افساد کافران
۲۲۴	۸۹- کیفر افساد
۲۲۶	۹۰- کیفر افساد بنی اسرائیل
۲۲۷	۹۱- گناه افساد
۲۲۸	۹۲- مبارزه با افساد
۲۲۸	۹۳- مبارزه محمد(صلی الله علیه و آله) با افساد
۲۳۰	۹۴- محدوده افساد مأجوج
۲۳۰	۹۵- محدوده افساد یأجوج
۲۳۰	۹۶- مغضوبیت افساد
۲۳۰	۹۷- منشأ افساد فرعون
۲۳۲	۹۸- موارد افساد
۲۳۶	۹۹- موارد افساد فی الارض
۲۳۸	۱۰۰- موانع افساد
۲۳۸	۱۰۱- ناپسندی افساد
۲۴۰	۱۰۲- ناهیان از منکر و افساد اقوام پیشین
۲۴۰	۱۰۳- نشانه های افساد فی الارض
۲۴۰	۱۰۴- نهی از افساد
۲۴۲	۱۰۵- وسعت افساد بنی اسرائیل
۲۴۲	۱۰۶- آثار افساد فی الارض
۲۴۴	۱۰۷- اجتناب از افساد فی الارض
۲۴۴	۱۰۸- موارد افساد فی الارض
۲۴۴	۱۰۹- نشانه های افساد فی الارض

- ۴- افسردگی ۲۴۵
- ۱- افسردگی اخروی روسیاهان ۲۴۵
- ۲- عوامل افسردگی ۲۴۵
- ۳- عوامل افسردگی آسیه ۲۴۵
- ۴- عوامل افسردگی فرعون ۲۴۶
- ۵- موانع افسردگی ۲۴۶
- ۵- افشاگری ۲۴۷
- ۱- تهدید افشاگران عیب ۲۴۷
- ۲- هشدار به افشاگران عیب ۲۴۷
- ۳- {افشاگری} ۲۴۷
- ۴- احکام افشاگری ۲۴۸
- ۵- افشاگری اخروی مستضعفان ۲۴۹
- ۶- افشاگری از ظالمان ۲۵۰
- ۷- افشاگری بنی اسرائیل ۲۵۰
- ۸- افشاگری جایز ۲۵۰
- ۹- افشاگری حرام ۲۵۲
- ۱۰- افشاگری حفصه ۲۵۳
- ۱۱- افشاگری خدا ۲۵۴
- ۱۲- افشاگری زمین ۲۵۷
- ۱۳- افشاگری علیه مستکبران ۲۵۸
- ۱۴- افشاگری محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۵۸
- ۱۵- افشاگری همسران محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۶۰
- ۱۶- افشاگری یوسف(ع) ۲۶۰
- ۱۷- سختی افشاگری اخروی ۲۶۲
- ۱۸- سرزنش افشاگری ۲۶۲
- ۱۹- ناخوشایندی افشاگری اخروی ۲۶۲

- ۲۰- {افشای توطئه} ۲۶۴
- ۲۱- افشای توطئه ۲۶۴
- ۲۲- افشای توطئه علیه قرآن ۲۶۶
- ۲۳- افشای توطئه علیه محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۶۶
- ۲۴- افشای توطئه قتل موسی(ع) ۲۶۶
- ۲۵- افشای توطئه کافران ۲۶۸
- ۲۶- افشای توطئه گران قصه افک ۲۶۸
- ۲۷- افشای توطئه مشرکان ۲۶۸
- ۲۸- افشای توطئه منافقان ۲۶۸
- ۲۹- افشای توطئه منافقان صدراسلام ۲۷۰
- ۶- اقتصاد ۲۷۱
- ۱- ۱- اقتصاد ۲۷۱
- ۲- ۲- آثار تخلف اقتصادی ۲۷۱
- ۳- ۳- آثار تخلفات اقتصادی ۲۷۱
- ۴- ۴- آثار توسعه اقتصادی ۲۷۲
- ۵- ۵- آثار رشد اقتصادی ۲۷۲
- ۶- ۶- آثار سلامت اقتصادی ۲۷۴
- ۷- ۷- آثار عدالت اقتصادی ۲۷۴
- ۸- ۸- آثار قدرت اقتصادی ۲۷۶
- ۹- ۹- آثار کمکهای اقتصادی ۲۷۷
- ۱۰- ۱۰- آثار مشکلات اقتصادی ۲۷۸
- ۱۱- ۱۱- آسیب شناسی اقتصاد ۲۷۸
- ۱۲- ۱۲- آسیب شناسی اقتصادی ۲۷۹
- ۱۳- ۱۳- اخلاق و اقتصاد ۲۸۰
- ۱۴- ۱۴- استفاده از رشد اقتصادی ۲۸۰
- ۱۵- ۱۵- اسلام و اقتصاد ۲۸۲

۲۸۲	۱۶- اقتصاد اسلامی
۲۸۲	۱۷- اقتصاد و اخلاق
۲۸۴	۱۸- اقتصاد و اندیشه
۲۸۴	۱۹- اقتصاد و عبادت
۲۸۴	۲۰- امنیت اقتصادی
۲۸۴	۲۱- اهمیت استقلال اقتصادی
۲۸۶	۲۲- اهمیت اصلاح اقتصادی
۲۸۶	۲۳- اهمیت اقتصاد
۲۸۶	۲۴- اهمیت امنیت اقتصادی
۲۸۶	۲۵- اهمیت برنامه ریزی در اقتصاد
۲۸۸	۲۶- اهمیت پیش بینی بحران اقتصادی
۲۸۸	۲۷- اهمیت تعادل اقتصادی
۲۸۸	۲۸- اهمیت تعدیل اقتصادی
۲۸۸	۲۹- اهمیت رشد اقتصادی
۲۹۰	۳۰- اهمیت رونق اقتصادی
۲۹۰	۳۱- اهمیت سلامت اقتصادی
۲۹۰	۳۲- اهمیت عدالت اقتصادی
۲۹۲	۳۳- اهمیت نظارت بر توزیع در بحران اقتصادی
۲۹۴	۳۴- اهمیت نظارت بر تولید در بحران اقتصادی
۲۹۴	۳۵- اهمیت نظام اقتصادی
۲۹۴	۳۶- برنامه ریزی در بحران اقتصادی
۲۹۶	۳۷- بی برکتی اقتصاد ربوی
۲۹۶	۳۸- بی عدالتی اقتصادی
۲۹۶	۳۹- پایه های نظام اقتصاد
۲۹۸	۴۰- پرسش از اقتصاد
۲۹۸	۴۱- تزییق اقتصادی جایز

۲۹۸	۴۲-۴۲- تعدیل اقتصادی
۳۰۰	۴۳-۴۳- تفاوت اقتصادی
۳۰۰	۴۴-۴۴- تقویت بنیه اقتصادی
۳۰۰	۴۵-۴۵- توزیع در بحران اقتصادی
۳۰۲	۴۶-۴۶- توسعه اقتصادی
۳۰۲	۴۷-۴۷- تولید در بحران اقتصادی
۳۰۲	۴۸-۴۸- دانش اقتصاد یوسف(ع)
۳۰۲	۴۹-۴۹- دعوت به عدالت اقتصادی
۳۰۴	۵۰-۵۰- دین و اقتصاد
۳۰۵	۵۱-۵۱- رشد اقتصادی
۳۰۶	۵۲-۵۲- رکود اقتصادی
۳۰۶	۵۳-۵۳- روش اصلاح اقتصادی
۳۰۷	۵۴-۵۴- زمینه تخلفات اقتصادی
۳۰۸	۵۵-۵۵- زمینه تضیق اقتصادی
۳۰۸	۵۶-۵۶- زمینه توسعه اقتصادی
۳۱۰	۵۷-۵۷- زمینه رشد اقتصادی
۳۱۰	۵۸-۵۸- سلامت اقتصاد جامعه
۳۱۲	۵۹-۵۹- سیاستگذاری در بحران اقتصادی
۳۱۲	۶۰-۶۰- سیاستهای اقتصادی ناپسند
۳۱۲	۶۱-۶۱- شرایط تصدی امور اقتصادی
۳۱۳	۶۲-۶۲- ظلم تخلفات اقتصادی
۳۱۴	۶۳-۶۳- عبادت و اقتصاد
۳۱۴	۶۴-۶۴- عدالت اقتصادی
۳۱۶	۶۵-۶۵- عدالت در بحران اقتصادی
۳۱۶	۶۶-۶۶- عذاب متخلفان اقتصادی
۳۱۶	۶۷-۶۷- عوامل انحطاط اقتصادی

۳۱۶	۶۸-۶۸ عوامل تحولات اقتصادی
۳۱۸	۶۹-۶۹ عوامل تضمین روابط اقتصادی
۳۱۸	۷۰-۷۰ عوامل توسعه اقتصادی
۳۱۸	۷۱-۷۱ عوامل رشد اقتصادی
۳۲۰	۷۲-۷۲ عوامل رشد اقتصادی در صدر اسلام
۳۲۰	۷۳-۷۳ عوامل شکوفایی اقتصاد
۳۲۲	۷۴-۷۴ فلسفه سیاستهای اقتصادی
۳۲۲	۷۵-۷۵ فلسفه نظام اقتصادی
۳۲۲	۷۶-۷۶ مسؤول سیاستهای اقتصادی
۳۲۴	۷۷-۷۷ مضمونان تأمین اقتصادی
۳۲۴	۷۸-۷۸ معنویت در امور اقتصادی
۳۲۴	۷۹-۷۹ منابع اقتصادی
۳۲۴	۸۰-۸۰ منشأ تحولات اقتصادی
۳۲۶	۸۱-۸۱ منشأ تفاوتهای اقتصادی
۳۲۶	۸۲-۸۲ موانع تخلف اقتصادی
۳۲۶	۸۳-۸۳ موانع رشد اقتصادی
۳۲۶	۸۴-۸۴ نظام اقتصاد
۳۲۸	۸۵-۸۵ نگرانی از آینده اقتصادی
۳۲۸	۸۶-۸۶ نهی از تخلف اقتصادی
۳۲۹	۷- اقرار
۳۲۹	۱- آثار اقرار
۳۲۹	۲- آثار اقرار به اسلام
۳۳۲	۳- آثار اقرار به حاکمیت خدا
۳۳۳	۴- آثار اقرار به رحمانیت خدا
۳۳۴	۵- آثار اقرار به ظلم
۳۳۴	۶- آثار اقرار به کفر

- ۷- آثار اقرار به گناه ۳۳۴
- ۸- احکام اقرار ۳۳۶
- ۹- اقرار آدم(ع) به عصیان ۳۳۶
- ۱۰- اقرار آزر ۳۳۸
- ۱۱- اقرار ابراهیم(ع) ۳۳۸
- ۱۲- اقرار ابلیس ۳۳۸
- ۱۳- اقرار ابلیس به اغواگری ۳۴۰
- ۱۴- اقرار ابلیس به صراط مستقیم ۳۴۰
- ۱۵- اقرار ابلیس به گمراهی ۳۴۲
- ۱۶- اقرار اخروی بت ها ۳۴۲
- ۱۷- اقرار اخروی حق ناپذیران ۳۴۲
- ۱۸- اقرار اخروی رهبران شرک ۳۴۲
- ۱۹- اقرار اخروی شیطان ۳۴۴
- ۲۰- اقرار اخروی غافلان ۳۴۴
- ۲۱- اقرار اخروی کافران ۳۴۶
- ۲۲- اقرار اخروی کفرانپیرو ۳۵۰
- ۲۳- اقرار اخروی گمراهان ۳۵۰
- ۲۴- اقرار اخروی گناهکاران ۳۵۰
- ۲۵- اقرار اخروی متقین ۳۵۰
- ۲۶- اقرار اخروی مستضعفان ۳۵۲
- ۲۷- اقرار اخروی مستکبران ۳۵۲
- ۲۸- اقرار اخروی مشرکان ۳۵۲
- ۲۹- اقرار اخروی معرضان از خدا ۳۵۴
- ۳۰- اقرار اخروی موجودات ۳۵۴
- ۳۱- اقرار از متهم ۳۵۶
- ۳۲- اقرار اصحاب الجنه ۳۵۶

- ۳۳- اقرار انسان ها ----- ۳۵۶
- ۳۴- اقرار اهل عذاب ----- ۳۵۸
- ۳۵- اقرار اهل مدین ----- ۳۵۸
- ۳۶- اقرار برادران یوسف ----- ۳۵۸
- ۳۷- اقرار بندگان خدا ----- ۳۶۲
- ۳۸- اقرار بنی اسرائیل ----- ۳۶۲
- ۳۹- اقرار به ارسال انبیا ----- ۳۶۴
- ۴۰- اقرار به استحقاق کیفر ----- ۳۶۴
- ۴۱- اقرار به اسلام ----- ۳۶۴
- ۴۲- اقرار به اعجاز قرآن ----- ۳۶۶
- ۴۳- اقرار به اغواگری ----- ۳۶۶
- ۴۴- اقرار به امدادهای خدا ----- ۳۶۷
- ۴۵- اقرار به ایمان ----- ۳۶۸
- ۴۶- اقرار به بصیرت خدا ----- ۳۶۸
- ۴۷- اقرار به بطلان شرک ----- ۳۶۸
- ۴۸- اقرار به تأثیر قرآن ----- ۳۷۰
- ۴۹- اقرار به تزیین عمل ناپسند ----- ۳۷۰
- ۵۰- اقرار به تعدد حیات ----- ۳۷۰
- ۵۱- اقرار به تعدد مرگ ----- ۳۷۰
- ۵۲- اقرار به تکذیب ادیان آسمانی ----- ۳۷۲
- ۵۳- اقرار به تکذیب انبیا ----- ۳۷۲
- ۵۴- اقرار به تنزیه خدا ----- ۳۷۲
- ۵۵- اقرار به توحید ----- ۳۷۴
- ۵۶- اقرار به توحید ربوبی ----- ۳۷۶
- ۵۷- اقرار به حاکمیت خدا ----- ۳۷۸
- ۵۸- اقرار به حشر ----- ۳۸۰

- ۳۸۰ ۵۹- اقرار به حق
- ۳۸۲ ۶۰- اقرار به حق ناپذیری فرعون
- ۳۸۲ ۶۱- اقرار به حق ناپذیری فرعونیان
- ۳۸۲ ۶۲- اقرار به حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۳۸۴ ۶۳- اقرار به حقانیت تهدیدهای خدا
- ۳۸۴ ۶۴- اقرار به حقانیت قرآن
- ۳۸۶ ۶۵- اقرار به حقانیت وعده های خدا
- ۳۸۶ ۶۶- اقرار به خالقیت خدا
- ۳۸۸ ۶۷- اقرار به خطا
- ۳۸۹ ۶۸- اقرار به درستی وعده های خدا
- ۳۹۰ ۶۹- اقرار به درستی وعده های محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۳۹۰ ۷۰- اقرار به دروغگویی
- ۳۹۰ ۷۱- اقرار به رازقیت خدا
- ۳۹۰ ۷۲- اقرار به ربوبیت
- ۳۹۲ ۷۳- اقرار به ربوبیت خدا
- ۳۹۷ ۷۴- اقرار به رحمانیت خدا
- ۳۹۸ ۷۵- اقرار به رحمت خدا
- ۳۹۸ ۷۶- اقرار به شرک در قیامت
- ۴۰۰ ۷۷- اقرار به شقاوت
- ۴۰۰ ۷۸- اقرار به صداقت انبیا
- ۴۰۰ ۷۹- اقرار به طغیان
- ۴۰۰ ۸۰- اقرار به ظلم
- ۴۰۴ ۸۱- اقرار به عبودیت
- ۴۰۴ ۸۲- اقرار به عجز
- ۴۰۴ ۸۳- اقرار به عجز بتها
- ۴۰۶ ۸۴- اقرار به عدالت خدا

- ۴۰۶-..... ۸۵- اقرار به عدم تعقل
- ۴۰۶-..... ۸۶- اقرار به عزت خدا
- ۴۰۶-..... ۸۷- اقرار به علم خدا
- ۴۰۸-..... ۸۸- اقرار به عمل ناپسند
- ۴۰۸-..... ۸۹- اقرار به فضایل یوسف(ع)
- ۴۱۰-..... ۹۰- اقرار به قدرت خدا
- ۴۱۰-..... ۹۱- اقرار به قیامت
- ۴۱۰-..... ۹۲- اقرار به کفر
- ۴۱۲-..... ۹۳- اقرار به کفر در قیامت
- ۴۱۲-..... ۹۴- اقرار به کفران
- ۴۱۲-..... ۹۵- اقرار به کفران نعمت
- ۴۱۴-..... ۹۶- اقرار به کوتاهی زندگی دنیوی
- ۴۱۴-..... ۹۷- اقرار به گمراهی
- ۴۱۶-..... ۹۸- اقرار به گمراهی در قیامت
- ۴۱۶-..... ۹۹- اقرار به گناه
- ۴۲۱-..... ۱۰۰- اقرار به لطف خدا
- ۴۲۲-..... ۱۰۱- اقرار به مالکیت خدا
- ۴۲۲-..... ۱۰۲- اقرار به مرگ
- ۴۲۴-..... ۱۰۳- اقرار به معاد
- ۴۲۴-..... ۱۰۴- اقرار به منشأ نعمت
- ۴۲۴-..... ۱۰۵- اقرار به ناپسندی عصیان از خدا
- ۴۲۶-..... ۱۰۶- اقرار به نبوت انبیا
- ۴۲۶-..... ۱۰۷- اقرار به نبوت محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۲۶-..... ۱۰۸- اقرار به نبوت موسی(ع)
- ۴۲۸-..... ۱۰۹- اقرار به نبوت هارون(ع)
- ۴۲۸-..... ۱۱۰- اقرار به نعمتهای خدا

- ۱۱۱- اقرار به نیاز ۴۲۸
- ۱۱۲- اقرار به وحيانيت تورات ۴۲۸
- ۱۱۳- اقرار به وحيانيت قرآن ۴۳۰
- ۱۱۴- اقرار به هنگام عذاب ۴۳۰
- ۱۱۵- اقرار بهشتيان ۴۳۰
- ۱۱۶- اقرار بى ارزش ۴۳۰
- ۱۱۷- اقرار بى ثمر ۴۳۲
- ۱۱۸- اقرار پرندگان ۴۳۲
- ۱۱۹- اقرار پسندیده ۴۳۲
- ۱۲۰- اقرار بيروان طغيانگران ۴۳۴
- ۱۲۱- اقرار جادوگران فرعون ۴۳۴
- ۱۲۲- اقرار جنیان کافر ۴۳۶
- ۱۲۳- اقرار جنیان مؤمن ۴۳۶
- ۱۲۴- اقرار جهنمیان ۴۳۶
- ۱۲۵- اقرار حاملان عرش ۴۴۰
- ۱۲۶- اقرار حس گرایان ۴۴۰
- ۱۲۷- اقرار حوا به عصیان ۴۴۰
- ۱۲۸- اقرار داود(ع) ۴۴۰
- ۱۲۹- اقرار در اضطرار ۴۴۲
- ۱۳۰- اقرار در ایمان ۴۴۲
- ۱۳۱- اقرار در عالم ذر ۴۴۲
- ۱۳۲- اقرار در قیامت ۴۴۴
- ۱۳۳- اقرار دنیاطلبان بنی اسرائیل ۴۴۴
- ۱۳۴- اقرار رهبران شرک ۴۴۴
- ۱۳۵- اقرار رهبرانمستکبر ۴۴۶
- ۱۳۶- اقرار زلیخا ۴۴۶

- ۱۳۷- اقرار زنان اشراف مصر ----- ۴۴۸
- ۱۳۸- اقرار سامری ----- ۴۴۸
- ۱۳۹- اقرار سلیمان(ع) ----- ۴۵۰
- ۱۴۰- اقرار شیطان ----- ۴۵۰
- ۱۴۱- اقرار ظالمان ----- ۴۵۰
- ۱۴۲- اقرار عاقلان ----- ۴۵۲
- ۱۴۳- اقرار علما ----- ۴۵۳
- ۱۴۴- اقرار علمای اهل کتاب ----- ۴۵۴
- ۱۴۵- اقرار علمای صدراسلام ----- ۴۵۵
- ۱۴۶- اقرار علیه خود ----- ۴۵۶
- ۱۴۷- اقرار علیه خود در قیامت ----- ۴۶۰
- ۱۴۸- اقرار علیه خویش ----- ۴۶۰
- ۱۴۹- اقرار عوام یهود ----- ۴۶۰
- ۱۵۰- اقرار عیسی(ع) ----- ۴۶۰
- ۱۵۱- اقرار فرعون ----- ۴۶۲
- ۱۵۲- اقرار فرعونیان ----- ۴۶۲
- ۱۵۳- اقرار قوم ابراهیم ----- ۴۶۴
- ۱۵۴- اقرار قوم ثمود ----- ۴۶۶
- ۱۵۵- اقرار کاشفان اصحاب کهف ----- ۴۶۶
- ۱۵۶- اقرار کافران ----- ۴۶۶
- ۱۵۷- اقرار کافران صدراسلام ----- ۴۷۰
- ۱۵۸- اقرار کفران کنندگان ----- ۴۷۰
- ۱۵۹- اقرار گناهکاران ----- ۴۷۲
- ۱۶۰- اقرار متخلفان از غزوه تبوک ----- ۴۷۲
- ۱۶۱- اقرار متخلفان از مسافرت به حدیبیه ----- ۴۷۲
- ۱۶۲- اقرار متخلفان غزوه تبوک ----- ۴۷۳

- ٤٧٤ ١٦٣- اقرار متقين
- ٤٧٤ ١٦٤- اقرار مجرمان
- ٤٧٤ ١٦٥- اقرار محمد(صلى الله عليه و آله)
- ٤٧٥ ١٦٦- اقرار مخالفان محمد(صلى الله عليه و آله)
- ٤٧٦ ١٦٧- اقرار مردم شمال سرزمين ذوالقرنين
- ٤٧٦ ١٦٨- اقرار مرفهان
- ٤٧٦ ١٦٩- اقرار مستكبران
- ٤٧٨ ١٧٠- اقرار مشركان
- ٤٧٩ ١٧١- اقرار مشركان به توحيد
- ٤٨٠ ١٧٢- اقرار مشركان جاهليت
- ٤٨٠ ١٧٣- اقرار مشركان صدراسلام
- ٤٨٠ ١٧٤- اقرار مشركان مكه
- ٤٨٢ ١٧٥- اقرار معبران پادشاه مصر
- ٤٨٢ ١٧٦- اقرار معبودان باطل
- ٤٨٢ ١٧٧- اقرار مكذبان آيات خدا
- ٤٨٤ ١٧٨- اقرار مكذبان قرآن
- ٤٨٤ ١٧٩- اقرار مكذبان قيامت
- ٤٨٥ ١٨٠- اقرار مكذبان معاد
- ٤٨٦ ١٨١- اقرار ملائكه
- ٤٨٦ ١٨٢- اقرار ملكه سبأ
- ٤٨٨ ١٨٣- اقرار منافقان
- ٤٨٨ ١٨٤- اقرار منافقان صدر اسلام
- ٤٩٠ ١٨٥- اقرار موسى(ع)
- ٤٩٢ ١٨٦- اقرار مؤمنان اهل كتاب
- ٤٩٢ ١٨٧- اقرار همنشين باعدار متكبر
- ٤٩٣ ١٨٨- اقرار يوسف(ع)

- ۴۹۴ ----- ۱۸۹- اقرار یونس(ع) -----
- ۴۹۵ ----- ۱۹۰- اقرار یهود صدر اسلام -----
- ۴۹۶ ----- ۱۹۱- امتحان با اقرار -----
- ۴۹۶ ----- ۱۹۲- اهمیت اقرار به اسلام -----
- ۴۹۶ ----- ۱۹۳- اهمیت اقرار به توحید -----
- ۴۹۶ ----- ۱۹۴- اهمیت اقرار به نعمتهای خدا -----
- ۵۰۴ ----- ۱۹۵- بت ها و اقرار به توحید -----
- ۵۰۴ ----- ۱۹۶- بت ها و اقرار به علم خدا -----
- ۵۰۴ ----- ۱۹۷- بی تأثیری اقرار اخروی مشرکان -----
- ۵۰۶ ----- ۱۹۸- زمینه اقرار به حق -----
- ۵۰۶ ----- ۱۹۹- زمینه اقرار به ربوبیت خدا -----
- ۵۰۶ ----- ۲۰۰- زمینه اقرار به عبودیت -----
- ۵۰۸ ----- ۲۰۱- عمل به اقرار -----
- ۵۰۸ ----- ۲۰۲- عوامل اقرار به حق -----
- ۵۰۸ ----- ۲۰۳- فرصت اقرار به خطا -----
- ۵۰۹ ----- ۸- اقلیت -----
- ۵۰۹ ----- ۱- ارزش اقلیت -----
- ۵۰۹ ----- ۲- اقلیت اصحاب ایکه -----
- ۵۰۹ ----- ۳- اقلیت امت های پیشین -----
- ۵۱۰ ----- ۴- اقلیت انسان ها -----
- ۵۱۲ ----- ۵- اقلیت اهل کتاب -----
- ۵۱۲ ----- ۶- اقلیت بنی اسرائیل -----
- ۵۱۴ ----- ۷- اقلیت پیروان لوط -----
- ۵۱۵ ----- ۸- اقلیت پیشگامان -----
- ۵۱۶ ----- ۹- اقلیت پیشگامان مسلمانان -----
- ۵۱۶ ----- ۱۰- اقلیت خویشاوندان شعیب(ع) -----

- ۱۱- اقلیت راهبان ۵۱۶
- ۱۲- اقلیت شاکران ۵۱۶
- ۱۳- اقلیت عبرت پذیران ۵۱۸
- ۱۴- اقلیت قوم ابراهیم ۵۱۸
- ۱۵- اقلیت قوم ثمود ۵۱۸
- ۱۶- اقلیت قوم عاد ۵۱۸
- ۱۷- اقلیت قوم نوح ۵۱۹
- ۱۸- اقلیت متعهد اهل کتاب ۵۲۰
- ۱۹- اقلیت مشرکان صدر اسلام ۵۲۰
- ۲۰- اقلیت مؤمنان ۵۲۰
- ۲۱- اقلیت مؤمنان به لوط(ع) ۵۲۰
- ۲۲- اقلیت مؤمنان صدر اسلام ۵۲۲
- ۲۳- اقلیت مؤمنان قوم لوط ۵۲۲
- ۲۴- ایمان اقلیت فرعونیان ۵۲۲
- ۲۵- ایمان اقلیت یهود ۵۲۲
- ۲۶- تعقل اقلیت مشرکان ۵۲۴
- ۲۷- عبرت گیری اقلیت ۵۲۴
- ۲۸- هلاکت اقلیت ۵۲۴
- ۹- اقوام ۵۲۵
- ۱- آثار استهزاهای اقوام پیشین ۵۲۵
- ۲- آثار افساد اقوام پیشین ۵۲۵
- ۳- آثار امکانات مادی اقوام پیشین ۵۲۵
- ۴- آثار باستانی اقوام پیشین ۵۲۶
- ۵- آثار تبیین تاریخ اقوام پیشین ۵۲۶
- ۶- آثار تفکر در تاریخ اقوام پیشین ۵۲۶
- ۷- آثار تکذیبگری اقوام پیشین ۵۲۸

- ۵۲۸ ----- ۸- آثار حق ستیزی اقوام
- ۵۲۸ ----- ۹- آثار حق ستیزی اقوام پیشین
- ۵۳۰ ----- ۱۰- آثار ذکر فرجام اقوام پیشین
- ۵۳۰ ----- ۱۱- آثار ذکر هلاکت اقوام پیشین
- ۵۳۰ ----- ۱۲- آثار سرمستی اقوام پیشین
- ۵۳۲ ----- ۱۳- آثار سوءظن اقوام پیشین
- ۵۳۲ ----- ۱۴- آثار شرک اقوام پیشین
- ۵۳۲ ----- ۱۵- آثار شک اقوام پیشین
- ۵۳۲ ----- ۱۶- آثار ظلم اقوام پیشین
- ۵۳۴ ----- ۱۷- آثار علم اقوام پیشین
- ۵۳۴ ----- ۱۸- آثار عمل اقوام
- ۵۳۴ ----- ۱۹- آثار عمل ناپسند اقوام پیشین
- ۵۳۶ ----- ۲۰- آثار کفر اقوام پیشین
- ۵۳۶ ----- ۲۱- آثار گناه اقوام پیشین
- ۵۳۶ ----- ۲۲- آثار لجاجت اقوام پیشین
- ۵۳۶ ----- ۲۳- آثار مطالعه سرنوشت اقوام پیشین
- ۵۳۸ ----- ۲۴- آثار هلاکت اقوام پیشین
- ۵۳۸ ----- ۲۵- آثار باستانی اقوام پیشین
- ۵۴۲ ----- ۲۶- اتمام حجت بر اقوام پیشین
- ۵۴۲ ----- ۲۷- اتمام حجت به اقوام پیشین
- ۵۴۳ ----- ۲۸- ادعای اقوام پیشین
- ۵۴۴ ----- ۲۹- ادیبهای اقوام پیشین
- ۵۴۴ ----- ۳۰- استهزاهای اقوام پیشین
- ۵۴۶ ----- ۳۱- اشراف اقوام
- ۵۴۶ ----- ۳۲- اقوام انبیا و آیات خدا
- ۵۴۶ ----- ۳۳- اقوام پس از ابراهیم(ع)

۵۴۸	۳۴- اقوام پس از قوم نوح
۵۴۸	۳۵- اقوام پس از نوح(ع)
۵۴۸	۳۶- اقوام پیشین و انبیا
۵۵۰	۳۷- اقوام پیشین و خداپرستی
۵۵۰	۳۸- اقوام پیشین و دعوت‌های انبیا
۵۵۰	۳۹- اقوام پیشین و معاد
۵۵۰	۴۰- اقوام فاسد
۵۵۲	۴۱- امکانات مادی اقوام پیشین
۵۵۲	۴۲- اموال اقوام پیشین
۵۵۴	۴۳- انبیا و اقوام پیشین
۵۵۴	۴۴- انبیای اقوام پیشین
۵۵۶	۴۵- انبیای اقوام پیشین
۵۵۶	۴۶- انذار از فرجام اقوام پیشین
۵۵۷	۴۷- انصاف در معرفی اقوام
۵۵۸	۴۸- انقراض اقوام پیشین
۵۶۰	۴۹- اهانت به مقدسات اقوام
۵۶۰	۵۰- اهمیت تاریخ اقوام پیشین
۵۶۰	۵۱- اهمیت سرنوشت اقوام پیشین
۵۶۱	۵۲- اهمیت عبرت از فرجام اقوام پیشین
۵۶۲	۵۳- اهمیت مطالعه عقیده اقوام پیشین
۵۶۲	۵۴- ایمان فاسدان اقوام پیشین
۵۶۲	۵۵- بازسازی شهرهای اقوام پیشین
۵۶۴	۵۶- بهانه جویی اقوام پیشین
۵۶۴	۵۷- بی تأثیری قدرت اقوام پیشین
۵۶۴	۵۸- بینش اقوام پیشین
۵۶۶	۵۹- پرسش از عذاب اقوام پیشین

- ۶۰- پلیدی اقوام پیشین ۵۶۶
- ۶۱- پیدایش اقوام صالح ۵۶۶
- ۶۲- پیدایش اقوام موحد ۵۶۸
- ۶۳- پیروی از عقیده اقوام پیشین ۵۶۸
- ۶۴- تاریخ اقوام پیشین ۵۶۸
- ۶۵- تحقیق در سرنوشت اقوام پیشین ۵۹۳
- ۶۶- تذکر تاریخ اقوام پیشین ۵۹۴
- ۶۷- تذکر فرجام اقوام پیشین ۵۹۴
- ۶۸- تذکر هلاکت اقوام پیشین ۵۹۴
- ۶۹- ترس اقوام پیشین ۵۹۶
- ۷۰- تشبیه به موقعیت فرهنگی اقوام پیشین ۵۹۶
- ۷۱- تعالیم کتب آسمانی اقوام پیشین ۵۹۶
- ۷۲- تعدد کتب آسمانی اقوام پیشین ۵۹۶
- ۷۳- تعصب اقوام پیشین ۵۹۸
- ۷۴- تفکر در فرجام اقوام پیشین ۵۹۸
- ۷۵- تقلید اقوام پیشین ۵۹۸
- ۷۶- تکذیبگری اقوام پس از نوح(ع) ۵۹۸
- ۷۷- تکذیبگری اقوام پیشین ۶۰۰
- ۷۸- تمدن اقوام پیشین ۶۰۲
- ۷۹- توبه فاسدان اقوام پیشین ۶۰۲
- ۸۰- توطئه اقوام پیشین ۶۰۳
- ۸۱- تهدیدهای اقوام پیشین ۶۰۴
- ۸۲- تهمتهای اقوام انبیا ۶۰۶
- ۸۳- تهمتهای اقوام پیشین ۶۰۶
- ۸۴- جایگزینی اقوام ۶۰۶
- ۸۵- حرمت مقدسات اقوام ۶۱۰

- ۸۶- حق ستیزی اقوام پیشین ۶۱۰
- ۸۷- حق ستیزی اکثریت اقوام پیشین ۶۱۰
- ۸۸- حق ناپذیری اقوام پیشین ۶۱۰
- ۸۹- حق ناپذیری اقوام کافر ۶۱۲
- ۹۰- خطاکاری اقوام پیشین ۶۱۲
- ۹۱- خواسته های اقوام پیشین ۶۱۲
- ۹۲- دشمنی اقوام پیشین ۶۱۴
- ۹۳- دشمنی اکثریت اقوام پیشین ۶۱۵
- ۹۴- دشمنی ظالمان اقوام پیشین ۶۱۶
- ۹۵- دعوت از اقوام پیشین ۶۱۶
- ۹۶- دنیاطلبی اقوام پیشین ۶۱۶
- ۹۷- رسوم اقوام پیشین ۶۱۸
- ۹۸- روش برخورد اقوام پیشین ۶۱۸
- ۹۹- زمینه تکبر اقوام پیشین ۶۱۸
- ۱۰۰- زمینه کفر اقوام پیشین ۶۲۰
- ۱۰۱- زمینه هلاکت اقوام پیشین ۶۲۰
- ۱۰۲- زیبایی طبیعت اقوام پیشین ۶۲۱
- ۱۰۳- سرزنش اقوام پیشین ۶۲۲
- ۱۰۴- سرنوشت اقوام پیشین ۶۲۲
- ۱۰۵- سهولت جایگزینی اقوام ۶۲۳
- ۱۰۶- سهولت هلاکت اقوام پیشین ۶۲۴
- ۱۰۷- شبهه افکنی اقوام پیشین ۶۲۴
- ۱۰۸- شرک اقوام پیشین ۶۲۴
- ۱۰۹- شک اقوام پیشین ۶۲۴
- ۱۱۰- شک اقوام پیشین در آیات خدا ۶۲۶
- ۱۱۱- طبقات اجتماعی اقوام پیشین ۶۲۶

- ۱۱۲- ظلم اقوام پیشین ۶۲۸
- ۱۱۳- ظلم اقوام کافر ۶۲۸
- ۱۱۴- ظلم به اقوام صالح ۶۲۸
- ۱۱۵- عبرت از اقوام پیشین ۶۲۸
- ۱۱۶- عبرت از سرنوشت اقوام پیشین ۶۳۲
- ۱۱۷- عبرت از عذاب اقوام پیشین ۶۳۴
- ۱۱۸- عبرت از فرجام اقوام ۶۳۴
- ۱۱۹- عبرت از فرجام اقوام پیشین ۶۳۴
- ۱۲۰- عبرت ناپذیری از اقوام پیشین ۶۴۰
- ۱۲۱- عذاب اخروی اقوام پیشین ۶۴۰
- ۱۲۲- عذاب استیصال اقوام پیشین ۶۴۰
- ۱۲۳- عذاب اقوام پیشین ۶۴۲
- ۱۲۴- عذاب اقوام صالح ۶۴۹
- ۱۲۵- عذاب اقوام کافر ۶۵۰
- ۱۲۶- عذاب اقوام مجرم ۶۵۰
- ۱۲۷- عذاب تدریجی اقوام پیشین ۶۵۰
- ۱۲۸- عذاب دنیوی اقوام پیشین ۶۵۰
- ۱۲۹- عذاب کافران اقوام پیشین ۶۵۲
- ۱۳۰- عصیان اقوام پیشین ۶۵۲
- ۱۳۱- عقیده اقوام کافر پیشین ۶۵۲
- ۱۳۲- علم به فرجام اقوام پیشین ۶۵۳
- ۱۳۳- علم به هلاکت اقوام پیشین ۶۵۴
- ۱۳۴- عمر طولانی اقوام پیشین ۶۵۴
- ۱۳۵- عمل صالح فاسدان اقوام پیشین ۶۵۴
- ۱۳۶- عوامل انقراض اقوام پیشین ۶۵۵
- ۱۳۷- عوامل عذاب اقوام پیشین ۶۵۶

- ۱۳۸- عوامل کیفر اقوام ۶۵۸
- ۱۳۹- عوامل مؤثر در سرنوشت اقوام ۶۵۸
- ۱۴۰- عوامل هلاکت اقوام ۶۵۸
- ۱۴۱- عوامل هلاکت اقوام پیشین ۶۵۸
- ۱۴۲- عوامل هلاکت اکثریت اقوام پیشین ۶۶۴
- ۱۴۳- غضب اقوام پیشین ۶۶۴
- ۱۴۴- غفلت از سرنوشت اقوام پیشین ۶۶۶
- ۱۴۵- فرجام اقوام پیشین ۶۶۶
- ۱۴۶- فرجام اقوام ظالم ۶۶۸
- ۱۴۷- فرجام شوم اقوام پیشین ۶۶۸
- ۱۴۸- فرجام مرفهان اقوام پیشین ۶۷۰
- ۱۴۹- فرعون و عقیده اقوام پیشین ۶۷۰
- ۱۵۰- فساد اقوام پیشین ۶۷۰
- ۱۵۱- فلسفه عذاب اقوام پیشین ۶۷۲
- ۱۵۲- فلسفه مخالفت اقوام پیشین ۶۷۲
- ۱۵۳- فلسفه مهلت به اقوام پیشین ۶۷۴
- ۱۵۴- فلسفه هلاکت اقوام ۶۷۴
- ۱۵۵- فلسفه هلاکت اقوام پیشین ۶۷۴
- ۱۵۶- قانونمندی هلاکت اقوام پیشین ۶۷۴
- ۱۵۷- قدرت اقوام پیشین ۶۷۶
- ۱۵۸- قدرت طلبی اقوام پیشین ۶۷۶
- ۱۵۹- کافران اقوام پیشین ۶۷۸
- ۱۶۰- کتب آسمانی اقوام پیشین ۶۷۸
- ۱۶۱- کفر اقوام پیشین ۶۷۸
- ۱۶۲- کمی مصلحان اقوام پیشین ۶۸۰
- ۱۶۳- کمی ناهیان منکر در اقوام پیشین ۶۸۰

- ۱۶۴- کیفر اقوام پیشین ۶۸۰
- ۱۶۵- کیفر دنیوی اقوام پیشین ۶۸۳
- ۱۶۶- کیفیت عذاب اقوام پیشین ۶۸۴
- ۱۶۷- گناه اقوام پیشین ۶۸۴
- ۱۶۸- گناهکاری اقوام پیشین ۶۸۴
- ۱۶۹- لجاجت اقوام پیشین ۶۸۶
- ۱۷۰- لذايد دنیوی اقوام پیشین ۶۸۶
- ۱۷۱- مالکیت سرزمین اقوام پیشین ۶۸۸
- ۱۷۲- محمد(صلی الله علیه و آله) و سرنوشت اقوام پیشین ۶۸۸
- ۱۷۳- محمد(صلی الله علیه و آله) و هلاکت اقوام پیشین ۶۸۸
- ۱۷۴- مردگان اقوام پیشین ۶۸۸
- ۱۷۵- مردم صدر اسلام و تاریخ اقوام پیشین ۶۹۰
- ۱۷۶- مسکن مرفهان اقوام پیشین ۶۹۰
- ۱۷۷- مشرکان اقوام پیشین ۶۹۰
- ۱۷۸- مصلحان در اقوام پیشین ۶۹۲
- ۱۷۹- مصونیت اقوام صالح ۶۹۲
- ۱۸۰- مطالعه تاریخ اقوام پیشین ۶۹۲
- ۱۸۱- مطالعه سرنوشت اقوام پیشین ۶۹۲
- ۱۸۲- مطالعه فرجام اقوام پیشین ۶۹۴
- ۱۸۳- معجزه اقتراحی اقوام پیشین ۶۹۶
- ۱۸۴- منشأ تفاوت اقوام ۶۹۶
- ۱۸۵- منشأ جایگزینی اقوام ۶۹۶
- ۱۸۶- منشأ سرنوشت اقوام ۶۹۸
- ۱۸۷- منشأ قدرت اقوام ۶۹۸
- ۱۸۸- منشأ کفر اقوام پیشین ۶۹۹
- ۱۸۹- منشأ هلاکت اقوام پیشین ۷۰۰

- ۱۹۰- موجبات عذاب اقوام پیشین ۷۰۰
- ۱۹۱- موقعیت اجتماعی اقوام پیشین ۷۰۱
- ۱۹۲- موقعیت اجتماعی ظالمان اقوام پیشین ۷۰۲
- ۱۹۳- موقعیت اجتماعی مرفهان اقوام پیشین ۷۰۲
- ۱۹۴- موقعیت اقتصادی اقوام پیشین ۷۰۲
- ۱۹۵- موقعیت اقتصادی ظالمان اقوام پیشین ۷۰۴
- ۱۹۶- موقعیت اقتصادی مرفهان اقوام پیشین ۷۰۴
- ۱۹۷- مؤاخذه اقوام پیشین ۷۰۴
- ۱۹۸- مؤمنان اقوام پیشین ۷۰۶
- ۱۹۹- ناهیان از منکر و افساد اقوام پیشین ۷۰۶
- ۲۰۰- ناهیان منکر در اقوام پیشین ۷۰۶
- ۲۰۱- نجات مصلحان اقوام پیشین ۷۰۸
- ۲۰۲- نظام طبقاتی اقوام پیشین ۷۰۸
- ۲۰۳- نفرین بر اقوام پیشین ۷۰۸
- ۲۰۴- نگرانی اقوام پیشین ۷۰۸
- ۲۰۵- ویرانی شهرهای اقوام پیشین ۷۱۰
- ۲۰۶- ویژگیهای عذاب اقوام پیشین ۷۱۰
- ۲۰۷- هدایت ناپذیری اقوام پیشین ۷۱۰
- ۲۰۸- هلاکت اقوام پیشین ۷۱۰
- ۲۰۹- هلاکت اقوام کافر ۷۲۰
- ۲۱۰- هلاکت مشرکان اقوام پیشین ۷۲۰
- ۲۱۱- هماهنگی اقوام پیشین ۷۲۰
- ۲۱۲- یأس از ایمان اقوام انبیا ۷۲۲
- ۲۱۳- یأس از هدایت اقوام پیشین ۷۲۲
- ۲۱۴- آثار استهزاهای اقوام پیشین ۷۲۲
- ۲۱۵- آثار افساد اقوام پیشین ۷۲۴

- ۲۱۶- آثار امکانات مادی اقوام پیشین ----- ۷۲۴
- ۲۱۷- آثار باستانی اقوام پیشین ----- ۷۲۴
- ۲۱۸- آثار تبیین تاریخ اقوام پیشین ----- ۷۲۵
- ۲۱۹- آثار تفکر در تاریخ اقوام پیشین ----- ۷۲۶
- ۲۲۰- آثار تکذیبگری اقوام پیشین ----- ۷۲۶
- ۲۲۱- آثار حق ستیزی اقوام پیشین ----- ۷۲۸
- ۲۲۲- آثار ذکر فرجام اقوام پیشین ----- ۷۲۸
- ۲۲۳- آثار ذکر هلاکت اقوام پیشین ----- ۷۲۸
- ۲۲۴- آثار سرمستی اقوام پیشین ----- ۷۲۸
- ۲۲۵- آثار سوءظن اقوام پیشین ----- ۷۳۰
- ۲۲۶- آثار شرک اقوام پیشین ----- ۷۳۰
- ۲۲۷- آثار شک اقوام پیشین ----- ۷۳۰
- ۲۲۸- آثار ظلم اقوام پیشین ----- ۷۳۰
- ۲۲۹- آثار علم اقوام پیشین ----- ۷۳۲
- ۲۳۰- آثار عمل ناپسند اقوام پیشین ----- ۷۳۲
- ۲۳۱- آثار کفر اقوام پیشین ----- ۷۳۲
- ۲۳۲- آثار گناه اقوام پیشین ----- ۷۳۴
- ۲۳۳- آثار لجاجت اقوام پیشین ----- ۷۳۴
- ۲۳۴- آثار مطالعه سرنوشت اقوام پیشین ----- ۷۳۴
- ۲۳۵- آثار هلاکت اقوام پیشین ----- ۷۳۴
- ۲۳۶- آثار باستانی اقوام پیشین ----- ۷۳۶
- ۲۳۷- اتمام حجت بر اقوام پیشین ----- ۷۳۹
- ۲۳۸- اتمام حجت به اقوام پیشین ----- ۷۴۰
- ۲۳۹- ادعای اقوام پیشین ----- ۷۴۰
- ۲۴۰- ادیتهای اقوام پیشین ----- ۷۴۰
- ۲۴۱- استهزاهای اقوام پیشین ----- ۷۴۲

- ۲۴۲- اقوام پس از ابراهیم(ع) ۷۴۴
- ۲۴۳- اقوام پس از قوم نوح ۷۴۴
- ۲۴۴- اقوام پس از نوح(ع) ۷۴۴
- ۲۴۵- اقوام پیشین و انبیا ۷۴۵
- ۲۴۶- اقوام پیشین و خداپرستی ۷۴۶
- ۲۴۷- اقوام پیشین و دعوتهای انبیا ۷۴۶
- ۲۴۸- اقوام پیشین و معاد ۷۴۶
- ۲۴۹- امکانات مادی اقوام پیشین ۷۴۶
- ۲۵۰- اموال اقوام پیشین ۷۴۸
- ۲۵۱- انبیا و اقوام پیشین ۷۴۸
- ۲۵۲- انبیای اقوام پیشین ۷۵۰
- ۲۵۳- انبیای اقوام پیشین ۷۵۰
- ۲۵۴- انذار از فرجام اقوام پیشین ۷۵۲
- ۲۵۵- انقراض اقوام پیشین ۷۵۲
- ۲۵۶- اهمیت تاریخ اقوام پیشین ۷۵۴
- ۲۵۷- اهمیت سرنوشت اقوام پیشین ۷۵۴
- ۲۵۸- اهمیت عبرت از فرجام اقوام پیشین ۷۵۶
- ۲۵۹- اهمیت مطالعه عقیده اقوام پیشین ۷۵۶
- ۲۶۰- ایمان فاسدان اقوام پیشین ۷۵۶
- ۲۶۱- بازسازی شهرهای اقوام پیشین ۷۵۶
- ۲۶۲- بهانه جویی اقوام پیشین ۷۵۸
- ۲۶۳- بی تأثیری قدرت اقوام پیشین ۷۵۸
- ۲۶۴- بینش اقوام پیشین ۷۵۸
- ۲۶۵- پرسش از عذاب اقوام پیشین ۷۶۰
- ۲۶۶- پلیدی اقوام پیشین ۷۶۰
- ۲۶۷- پیروی از عقیده اقوام پیشین ۷۶۲

- ۲۶۸- تاریخ اقوام پیشین ۷۶۲
- ۲۶۹- تحقیق در سرنوشت اقوام پیشین ۷۸۶
- ۲۷۰- تذکر تاریخ اقوام پیشین ۷۸۶
- ۲۷۱- تذکر فرجام اقوام پیشین ۷۸۸
- ۲۷۲- تذکر هلاکت اقوام پیشین ۷۸۸
- ۲۷۳- ترس اقوام پیشین ۷۸۸
- ۲۷۴- تشبیه به موقعیت فرهنگی اقوام پیشین ۷۸۸
- ۲۷۵- تعالیم کتب آسمانی اقوام پیشین ۷۹۰
- ۲۷۶- تعدد کتب آسمانی اقوام پیشین ۷۹۰
- ۲۷۷- تعصب اقوام پیشین ۷۹۰
- ۲۷۸- تفکر در فرجام اقوام پیشین ۷۹۲
- ۲۷۹- تقلید اقوام پیشین ۷۹۲
- ۲۸۰- تکذیبگری اقوام پس از نوح(ع) ۷۹۲
- ۲۸۱- تکذیبگری اقوام پیشین ۷۹۲
- ۲۸۲- تمدن اقوام پیشین ۷۹۶
- ۲۸۳- توبه فاسدان اقوام پیشین ۷۹۶
- ۲۸۴- توطئه اقوام پیشین ۷۹۶
- ۲۸۵- تهدید اقوام پیشین ۷۹۶
- ۲۸۶- تهدیدهای اقوام پیشین ۷۹۸
- ۲۸۷- تهمتهای اقوام پیشین ۷۹۸
- ۲۸۸- حق ستیزی اقوام پیشین ۷۹۸
- ۲۸۹- حق ستیزی اکثریت اقوام پیشین ۸۰۰
- ۲۹۰- حق ناپذیری اقوام پیشین ۸۰۰
- ۲۹۱- خطاکاری اقوام پیشین ۸۰۰
- ۲۹۲- خواسته های اقوام پیشین ۸۰۲
- ۲۹۳- دشمنی اقوام پیشین ۸۰۲

- ۲۹۴- دشمنی اکثریت اقوام پیشین ۸۰۴
- ۲۹۵- دشمنی ظالمان اقوام پیشین ۸۰۴
- ۲۹۶- دعوت از اقوام پیشین ۸۰۴
- ۲۹۷- دنیاطلبی اقوام پیشین ۸۰۶
- ۲۹۸- رسوم اقوام پیشین ۸۰۶
- ۲۹۹- روش برخورد اقوام پیشین ۸۰۶
- ۳۰۰- زمینه تکبر اقوام پیشین ۸۰۸
- ۳۰۱- زمینه کفر اقوام پیشین ۸۰۸
- ۳۰۲- زمینه هلاکت اقوام پیشین ۸۰۸
- ۳۰۳- زیبایی طبیعت اقوام پیشین ۸۱۰
- ۳۰۴- سرزنش اقوام پیشین ۸۱۰
- ۳۰۵- سرنوشت اقوام پیشین ۸۱۰
- ۳۰۶- سهولت هلاکت اقوام پیشین ۸۱۲
- ۳۰۷- شبهه افکنی اقوام پیشین ۸۱۲
- ۳۰۸- شرک اقوام پیشین ۸۱۲
- ۳۰۹- شک اقوام پیشین ۸۱۴
- ۳۱۰- شک اقوام پیشین در آیات خدا ۸۱۴
- ۳۱۱- طبقات اجتماعی اقوام پیشین ۸۱۵
- ۳۱۲- ظلم اقوام پیشین ۸۱۶
- ۳۱۳- عبرت از اقوام پیشین ۸۱۶
- ۳۱۴- عبرت از سرنوشت اقوام پیشین ۸۲۰
- ۳۱۵- عبرت از عذاب اقوام پیشین ۸۲۰
- ۳۱۶- عبرت از فرجام اقوام پیشین ۸۲۱
- ۳۱۷- عبرت ناپذیری از اقوام پیشین ۸۲۶
- ۳۱۸- عذاب اخروی اقوام پیشین ۸۲۷
- ۳۱۹- عذاب استیصال اقوام پیشین ۸۲۸

- ۳۲۰- عذاب اقوام پیشین ۸۲۹
- ۳۲۱- عذاب تدریجی اقوام پیشین ۸۳۶
- ۳۲۲- عذاب دنیوی اقوام پیشین ۸۳۶
- ۳۲۳- عذاب کافران اقوام پیشین ۸۳۶
- ۳۲۴- عصیان اقوام پیشین ۸۳۶
- ۳۲۵- علم به فرجام اقوام پیشین ۸۳۸
- ۳۲۶- علم به هلاکت اقوام پیشین ۸۳۸
- ۳۲۷- عمر طولانی اقوام پیشین ۸۳۸
- ۳۲۸- عمل صالح فاسدان اقوام پیشین ۸۳۹
- ۳۲۹- عوامل انقراض اقوام پیشین ۸۴۰
- ۳۳۰- عوامل عذاب اقوام پیشین ۸۴۲
- ۳۳۱- عوامل هلاکت اقوام پیشین ۸۴۲
- ۳۳۲- عوامل هلاکت اکثریت اقوام پیشین ۸۴۸
- ۳۳۳- غضب اقوام پیشین ۸۴۸
- ۳۳۴- غفلت از سرنوشت اقوام پیشین ۸۴۸
- ۳۳۵- فرجام اقوام پیشین ۸۴۸
- ۳۳۶- فرجام شوم اقوام پیشین ۸۵۲
- ۳۳۷- فرجام مرفهان اقوام پیشین ۸۵۲
- ۳۳۸- فرعون و عقیده اقوام پیشین ۸۵۲
- ۳۳۹- فساد اقوام پیشین ۸۵۳
- ۳۴۰- فلسفه عذاب اقوام پیشین ۸۵۴
- ۳۴۱- فلسفه مخالفت اقوام پیشین ۸۵۶
- ۳۴۲- فلسفه مهلت به اقوام پیشین ۸۵۶
- ۳۴۳- فلسفه هلاکت اقوام پیشین ۸۵۶
- ۳۴۴- قانونمندی هلاکت اقوام پیشین ۸۵۶
- ۳۴۵- قدرت اقوام پیشین ۸۵۸

- ۳۴۶- قدرت طلبی اقوام پیشین ۸۵۸
- ۳۴۷- کافران اقوام پیشین ۸۶۰
- ۳۴۸- کتب آسمانی اقوام پیشین ۸۶۰
- ۳۴۹- کفر اقوام پیشین ۸۶۰
- ۳۵۰- کمی مصلحان اقوام پیشین ۸۶۲
- ۳۵۱- کمی ناهیان منکر در اقوام پیشین ۸۶۲
- ۳۵۲- کیفر اقوام پیشین ۸۶۲
- ۳۵۳- کیفر دنیوی اقوام پیشین ۸۶۵
- ۳۵۴- کیفیت عذاب اقوام پیشین ۸۶۶
- ۳۵۵- گناه اقوام پیشین ۸۶۶
- ۳۵۶- گناهکاری اقوام پیشین ۸۶۶
- ۳۵۷- لجاجت اقوام پیشین ۸۶۸
- ۳۵۸- لذا یذ دنیوی اقوام پیشین ۸۶۸
- ۳۵۹- مالکیت سرزمین اقوام پیشین ۸۷۰
- ۳۶۰- محمد(صلی الله علیه و آله) و سرنوشت اقوام پیشین ۸۷۰
- ۳۶۱- محمد(صلی الله علیه و آله) و هلاکت اقوام پیشین ۸۷۰
- ۳۶۲- مردگان اقوام پیشین ۸۷۰
- ۳۶۳- مردم صدر اسلام و تاریخ اقوام پیشین ۸۷۲
- ۳۶۴- مسکن مرفهان اقوام پیشین ۸۷۲
- ۳۶۵- مشرکان اقوام پیشین ۸۷۲
- ۳۶۶- مصلحان در اقوام پیشین ۸۷۴
- ۳۶۷- مطالعه تاریخ اقوام پیشین ۸۷۴
- ۳۶۸- مطالعه سرنوشت اقوام پیشین ۸۷۴
- ۳۶۹- مطالعه فرجام اقوام پیشین ۸۷۶
- ۳۷۰- معجزه اقتراحی اقوام پیشین ۸۷۸
- ۳۷۱- منشأ کفر اقوام پیشین ۸۷۸

- ۳۷۲- منشأ هلاکت اقوام پیشین ۸۷۸
- ۳۷۳- موجبات عذاب اقوام پیشین ۸۷۸
- ۳۷۴- موقعیت اجتماعی اقوام پیشین ۸۸۰
- ۳۷۵- موقعیت اجتماعی ظالمان اقوام پیشین ۸۸۰
- ۳۷۶- موقعیت اجتماعی مرفهان اقوام پیشین ۸۸۱
- ۳۷۷- موقعیت اقتصادی اقوام پیشین ۸۸۲
- ۳۷۸- موقعیت اقتصادی ظالمان اقوام پیشین ۸۸۲
- ۳۷۹- موقعیت اقتصادی مرفهان اقوام پیشین ۸۸۳
- ۳۸۰- مؤاخذه اقوام پیشین ۸۸۴
- ۳۸۱- مؤمنان اقوام پیشین ۸۸۴
- ۳۸۲- ناهیان از منکر و افساد اقوام پیشین ۸۸۴
- ۳۸۳- ناهیان منکر در اقوام پیشین ۸۸۶
- ۳۸۴- نجات مصلحان اقوام پیشین ۸۸۶
- ۳۸۵- نظام طبقاتی اقوام پیشین ۸۸۶
- ۳۸۶- نفرین بر اقوام پیشین ۸۸۶
- ۳۸۷- نگرانی اقوام پیشین ۸۸۸
- ۳۸۸- ویرانی شهرهای اقوام پیشین ۸۸۸
- ۳۸۹- ویژگیهای عذاب اقوام پیشین ۸۸۸
- ۳۹۰- هدایت ناپذیری اقوام پیشین ۸۸۸
- ۳۹۱- هلاکت اقوام پیشین ۸۹۰
- ۳۹۲- هلاکت مشرکان اقوام پیشین ۸۹۸
- ۳۹۳- هماهنگی اقوام پیشین ۸۹۸
- ۳۹۴- یأس از هدایت اقوام پیشین ۹۰۰
- ۳۹۵- فرجام اقوام ظالم ۹۰۰
- درباره مرکز ۹۰۱

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن جلد 9

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- افترا

1- آثار افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 50 - 9

9_ افترا بر خدا، از عوامل مؤثر در بازماندن از رشد و کمال

الم تر الى الذين يزكون .. انظر كيف يفترون على الله الكذب و كفى به اثماً مبيناً

«اثم» در لغت به معنای چیزی است که آدمی را از ثواب و صلاح باز می دارد و مصداق ثواب و صلاح به دلیل آیه قبل، تزکیه نفس و پیمودن راه کمال است.

2- آثار افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 21 - 7

7_ افترا به خداوند و تکذیب آیات الهی، مانع سعادت و رستگاری است.

و من أظلم ممن افترى على الله كذباً أو كذب بايته إنه لافلح الظالمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 10

10_ افترازنندگان به خداوند هنگام احتضار در حالتی بسیار سخت قرار می گیرند.

و من أظلم ممن افتری . . . و لو تری إذ الظلمون فی غمرت الموت

ص: 1

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 69 - 2

2_ بدعت گذاری در دین و افترا بر خداوند ، مانع از رستگاری است .

الذین یفترون علی الله الکذب لا یفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 70 - 7

7_ انتساب فرزند به خدا ، بدعت در دین و افترا و دروغ بستن به او ، کفر و موجب عذاب شدید اخروی است .

الذین یفترون علی الله الکذب .. إلینا مرجعهم ثم نذیقهم العذاب الشدید بما کانوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 19 - 9

9_ دروغ بستن به خدا ، موجب بازداری مردم از پیوستن به راه او و منحرف ساختن دین الهی و نشانه کفر به آخرت است .

و من أظلم ممن افتری .. و هم بالأخره هم ک_فرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 21 - 1

1_ دروغ بستن به خدا و بازداری مردم از راه او ، موجب خسارت و تباه کردن سرمایه عمر است .

و من أظلم ممن افتری علی الله کذبًا .. أولئک الذین خسروا أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 56 - 14

14- افترا بستن به خداوند ، مورد غضب و سخط شدید خداوند

و یجعلون لما لایعلمون نصیبًا مما رزقنهم تالیه لتسئلنَّ عما کنتم تقفرون

التفات از غیبت به خطاب، می تواند حاکی از نکته فوق باشد. قسم به لفظ جلاله و لام و نون تأکید در فعل مجهول «تُسئلنَّ» نیز می تواند

مؤید برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 5

5 - افترای بر خداوند و گفتن چیزهای دروغ و خود بافته در باره او، گناهی عظیم و موجب استحقاق عذاب استیصال و نابودی است.

لا تفتروا علی الله کذباً فیسحتکم بعذاب

«إسحات» (مصدر «یسحتکم») به معنای ریشه کن کردن و نابود ساختن است. «فیسحتکم بعذاب» با توجه به نکره بودن «عذاب» _ که بر عظمت و شدت آن دلالت دارد _ به این معنا است: شما را با عذابی سخت، ریشه کن و هلاک خواهد ساخت.

ص: 2

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 60 - 4, 2, 1

1 - کسانی که بر خدا دروغ بسته اند ، در قیامت با چهره سیاه برانگیخته خواهند شد .

و یوم القیـمه تری الذین کذبوا علی اللّٰه وجوههم مسوّدّه

2 - کسانی که بر خدا دروغ می بندند ، در روز قیامت ، با ذلت و خواری ظاهر خواهند شد .

و یوم القیـمه تری الذین کذبوا علی اللّٰه وجوههم مسوّدّه

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که از جمله «وجوههم مسوّدّه» معنای کنایی اراده شده است؛ یعنی، دروغ زندگان به خدا، روسیاه و شرمسار خواهند بود.

4 - دروغ بستن بر خداوند ، گناهی نابخشودنی و موجب روسیاهی و خواری در قیامت

و یوم القیـمه تری الذین کذبوا علی اللّٰه وجوههم مسوّدّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 5

5 - اگر پیامبر (صلی الله علیه و آله) کوچک ترین افترا و دروغی بر خدا می بست ، کذب وی فاش و از نعمت دریافت وحی محروم می شد .

أَمْ یقولون افتری علی اللّٰه کذبًا فإِنْ یَشِئِ اللّٰه یشتم علی قلبک

بنابراین که جمله «فإن یشئ الله...» پاسخ اتهام مشرکان باشد، می توان استفاده کرد که اگر پیامبر(صلی الله علیه و آله) دروغ و افترای بر خدا می بست، خداوند قلب او را مهر و موم می کرد و در نتیجه از دریافت وحی، محروم می ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 45 - 1

1 - مؤاخذه شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در صورت دروغ بستن بر خداوند

لأخذنا منه بالیمین

«أخذ یمین» در آیه شریفه، کنایه از مؤاخذه شدید است؛ زیرا انسان ها کارهای بزرگ و سخت را با دست راست انجام می دهند که نوعاً

نیرومندتر از دست چپ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 152 - 6

6_ ابتلای افترازندگان بر خدا، به خشم او و آمیخته شدن زندگانی آنان به ذلت و خواری، از سنت های خداوند در جوامع انسانی است.

و کذلک نجزی المقتربین

3- آثار افترا به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 3

8- اسطوره قلمداد کردن قرآن ، بازدارنده مردم از ایمان به آن است .

قالوا أسـ طر الأولین . ليحملوا ... و من أوزار الذين يضلّونهم

15- اسطوره تلقی کنندگان قرآن ، به پیامد کلام گمراه گر خود توجه ندارند .

قالوا أسـ طر الأولین . . . و من أوزار الذين يضلّونهم بغير علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 26 - 2

2 - استکبار در برابر حقایق الهی و افترا بر دین ، موجب گرفتاری به آتش دوزخ است .

و استکبر . فقال إن هـ ذا إلا سحر ... سأصليه سقر

4- آثار افترا به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 15 - 5

5 - هتک حرمت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و افترا به حریم آن حضرت ، گناهی بزرگ در پیشگاه خداوند و در پی دارنده فرجامی ناگوار

إذ تلقونه بألسنتكم . . . و تحسبونه هيناً و هو عند الله عظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 33

33_ تعلق اراده الهی به عذاب و ضلالت آدمی ، پیامد کفرورزی ، تحریفگری ، دروغپردازی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروی

از تحریفگران دین

الذين يسرعون في الكفر . . . و من یرد الله فتنته فلن تملك له من الله شيئاً

5- اجتناب از افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - ضرورت پرهیز از نسبت دادن چیزی (حکمی ، سخنی و . . .) به خداوند ، در صورتی که انتساب آن به خدا معلوم و یقینی نباشد .

أم تقولون علی الله ما لاتعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 4

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در هیچ شرایطی مجاز نیست غیر از وحی، سخنی را به خداوند نسبت دهد.

وإن كادوا ليفتنونك عن الذي أوحينا إليك لتفتري علينا غيره

7- هشدار خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اجتناب از افترا و دروغ بستن بر او، بر اثر توطئه و ترفند دشمنان

وإن كادوا ليفتنونك عن الذي أوحينا إليك لتفتري علينا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 89 - 3

3- لزوم پرهیز از سخن ناروا در باره خداوند و نسبت دادن فرزندگیزی به او

ولداً . لقد جئتم شيئاً إداً

6- احکام افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 18 - 2

2_ حرمت بدعت گذاری در دین و انتساب امری خود بافته و دروغین به خداوند

و من أظلم ممن افتری علی الله کذباً

7- استحاله افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 1

1 - ایمان آوردگان از جن، دروغ بستن بر خداوند را از سوی انس و جن، امری ناممکن و بعید می دانستند.

وَأَنَّا ظَنَنَّا أَن لَّن نَقُولَ الْإِنسَ وَالْجِنِّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

8- افترا بر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - موسی (ع) در حضور فرعون خویشتن را از هر گونه افترا بر خداوند مبرا دانست .

حقیق علی أن لا أقول علی الله إلا الحق

ص: 5

9- افترا به ائمه (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 60 - 8

8 - « عن خيثمه قال : سمعت أبا عبد الله (ع) يقول من حدث عتاً بحديث فنحن سائلوه عنه يوماً فإن صدق علينا فإنما يصدق على الله و على رسوله و إن كذب علينا فإنما يكذب على الله و على رسوله لأننا إذا حدثنا لانتقول قال فلان ، و قال فلان إنما نقول قال الله و قال رسوله ثم تلاه هذه الآية ، « و يوم القيامة ترى الذين كذبوا على الله » . . . » ;

خيثمه می گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: هر کس حدیثی را از ما روایت کند، ما روزی از او بازخواست می کنیم. اگر حدیث را همان گونه که ما گفته ایم. نقل کند، در حقیقت نقل صحیحی از خدا و رسولش کرده است. اگر دروغ به ما نسبت دهد، او به خدا و رسول نسبت دروغ داده است؛ زیرا ما وقتی حدیثی می گوئیم، نمی گوئیم: فلانی گفته است؛ بلکه می گوئیم خدا و رسولش فرموده اند. سپس آیه «و يوم القيامة ترى الذين كذبوا على الله...» را تلاوت فرمود.

10- افترا به تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 93 - 10

10 _ نسبت های ناروا و دروغ بستن بنی اسرائیل ، به تورات

قل فأتوا بالتوریه فاتلوها ان کنتم صادقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 78 - 4

4 - عوام یهود ، خیالات واهی و نسبت داده شده به تورات را به عنوان کتاب آسمانی و دستورات الهی پذیرفته بودند .

لا یعلمون الکتب إلا امانی

«امانی» (جمع امنیه) به معنای خیالات واهی و دروغهای بافته شده است. استثنا در جمله فوق، استثنای منقطع است. بنابراین «لا یعلمون...»؛ یعنی، عوام یهود به محتوای تورات آگاهی ندارند، بلکه خیالات واهی و مطالب دروغین را به عنوان کتاب می شناسند.

11- افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - بیشتر از چند روز نبودن عذاب قیامت برای یهودیان گنهکار ، از نسبت های دروغین یهود به خداوند

ص: 6

وقالوا لن تمسنا النار إلا أياماً معدودة .. أم تقولون على الله ما لاتعلمون

15 - نسبت دادن حکم و سخنی به خداوند ، در صورتی که او آن را بیان نکرده باشد ، نسبتی دروغ و امری نارواست .

أتخذتم عند الله عهداً .. أم تقولون على الله ما لاتعلمون

برداشت فوق، مقتضای معادله میان دو جمله «أتخذتم عند الله عهداً» و «أم تقولون على الله ..» است؛ یعنی، سخن یا حکمی که به خداوند نسبت می دهید یا خود خدا آن را بیان کرده که در این صورت، نسبتی روا و صحیح است و اگر نه دروغی است که به خداوند نسبت می دهید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 116 - 2

2 - داشتن زاده و اختیار کردن فرزند ، از نسبت های ناروای یهود ، نصارا و مشرکان به خداوند

وقالوا اتخذ الله ولداً سبحانه

مراد از ضمیر در «قالوا» - به قرینه آیه 113 - یهود، نصارا و مشرکان است. یهود «عزیر» و نصارا «مسیح(ع)» را فرزند خدا می پنداشتند و مشرکان نیز فرشتگان را فرزند او می شمردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 2،3،8

2 - شیطان ، ترغیب کننده آدمیان به افترا بستن به خداوند (بدعت گذاری و تحریف احکام دین)

إنما يأمرکم .. أن تقولوا على الله ما لاتعلمون

«قول» و مشتقات آن هرگاه با «على» متعدی شود به معنای نسبت دادن و افترا بستن است.

3 - حرام دانستن حلال ها و حلال پنداشتن حرام ها ، افترا بستن بر خداوند است .

يأبها الناس .. إنما يأمرکم أن تقولوا على الله ما لاتعلمون

8 - تلاش برای واداشتن مردم به بدعتگذاری و افترا بر خدا ، کاری شیطانی و ملاکی برای تشخیص دشمنان انسان است .

إنه لكم عدو مبين. إنما يأمرکم ... أن تقولوا على الله ما لاتعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - اهل کتاب به دروغ، برتری خویش را بر غیر همکیشان خود و نیز جواز تصرف در اموال آنان را به خدا نسبت می دادند.

ذلک بانّهم قالوا لیس علینا فی الامّین سبیل و یقولون علی اللّٰه الکذب

14 - اهل کتاب، عقاید خود ساخته شان را آگاهانه به خدا نسبت می دادند.

و یقولون علی اللّٰه الکذب و هم یعلمون

15 - نسبت دادن برتری نژادی و مشروعیت تصبیح حقوق دیگران به خدا، نسبتی دروغ و نارواست.

ذلک بانّهم قالوا لیس علینا فی الامّین سبیل و یقولون علی اللّٰه الکذب و هم یعلمون

17 - نسبت تجویز خیانت در امانت، به خداوند، دروغ بستن به اوست.

و منهم من ان تأمنه بدینار لا یؤده الیک . . . قالوا لیس علینا فی الامّین سبیل و

رسول اللّٰه (صلی اللّٰه علیه و آله) در پی نزول آیه فوق فرمود: کذب اعداء اللّٰه ما من شیء کان فی الجاهلیه الاّ و هو تحت قدمیّ هاتین الاّ
الامانه

الدر المنثور، ج 2، ص 244؛ مجمع البيان، ج 2، ص 778.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 78 - 9

9_ افترای آگاهانه برخی از اهل کتاب (عالمان آنان)، به خدا و دین او

و یقولون هو من عند الله... و یقولون علی الله الکذب و هم یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 94 - 1، 2

1_ ادعای یهود مبنی بر تحریم برخی از خوردنی ها افترای آنان بر خداوند

کل الطعام کان... فمن افتری علی الله الکذب

2_ افترا و دروغ بستن آگاهانه به خداوند (بدعت)، ظلمی است بزرگ.

فمن افتری... فاولئك هم الظالمون

ضمیر فصل، دلالت بر بزرگی ظلم می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 181 - 17، 18، 16، 15

15_ همسنگی گناه و زشتی فقیر پنداشتن خدا و نسبت های ناروا به او، با گناه کشتار انبیا

سنکتب ما قالوا و قتلهم الانبیاء بغير حق

16_ نسبت ناروا به خداوند و کشتن پیامبران، گناهی بزرگ و موجب عذاب سوزان دوزخ

سنکتب ما قالوا و قتلهم الانبیاء بغير حق و نقول ذوقوا عذاب الحریق

«حریق»، به معنای محرق (سوزاننده) است. گفتنی است عذاب سوزان برای کشتن پیامبران و نسبت ناروا به خدا دادن، حاکی از بزرگی

چنین گناهانی است.

17 _ عذاب سوزان نسبت دهندگان فقر به خدا و قاتلان انبیا، با فرمان مستقیم خداوند

نقول ذوقوا عذاب الحریق

18 _ اعتقاد به نیازمندی امام به اموالی که به ایشان پرداخت می شود، در حکم فقیر دانستن خداوند است.

لقد سمع الله قول الذين قالوا ان الله فقير

امام باقر (ع) درباره آیه فوق فرمود: هم الذين يزعمون ان الامام يحتاج منهم الى ما يحملون اليه.

نورالثقلین، ج 1، ص 416، ح 456؛ بحارالانوار، ج 24، ص 278، ح 4.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 182 - 1

1 _ عذاب سخت یهود در آخرت، دستاورد اعمال ناروای آنان (نسبت دادن فقر به خدا و کشتن انبیا)

ص: 8

ذوقوا عذاب الحریق. ذلک بما قدّمت ایدیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 48 - 10

10 - پندار وجود شریک برای خدا، افترا و نسبتی ناروا

و من یشرک باللّه فقد افتری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 50 - 1,2,4,5,6,7,9

1 - یهود، داعیه دار نسبت‌هایی ناروا به خداوند، علی‌رغم علم و آگاهی به کذب و بطلان آن نسبتها

انظر کیف یفترون علی اللّه الکذب

ضمیر در «یفترون» به «الذین اوتوا الكتاب» برمی‌گردد، و مراد از آن به قرینه آیات گذشته یهودیان هستند.

2 - علم و آگاهی یهود به بطلان افتراهای خویش بر خداوند *

انظر کیف یفترون علی اللّه الکذب

چون افترا به معنای دروغ بستن است، آوردن کلمه «الکذب» برای تفهیم این معناست که یهودیان با اینکه می‌دانند - مثلاً - خداوند به آنها امتیازی نداده، آن را به خدا نسبت می‌دهند.

4 - هر نوع شرک به خدا، افترا و نسبتی دروغین بر اوست .

و من یشرک باللّه فقد افتری . . . انظر کیف یفترون علی اللّه الکذب

5 - یهود، مورد سرزنش خداوند به خاطر نسبت های ناروا به خداوند

انظر کیف یفترون علی اللّه الکذب

6 - ادعای یهود مبنی بر پاک و پیراستگی خویش در پیشگاه خداوند، افترا بر اوست .

الم تر الی الذین یزکون . . . انظر کیف یفترون علی اللّه الکذب

ادعای پاک‌ی و رشدیافتگی یهود می‌تواند از مصادیق مورد نظر از افترا بر خدا باشد. چون مدعی بودند که این پیراستگی را خداوند به آنها

داده است.

7_ افترای یهود بر خداوند دلیل آلودگی آنان و پیراسته نبودنشان از انحراف

الم تر .. انظر كيف يفترون على الله الكذب

جمله «انظر كيف» می تواند دلیلی باشد بر اثبات عدم تزکیه یهودیان که در آیه قبل مطرح شده است.

9_ افترا بر خدا، از عوامل مؤثر در بازماندن از رشد و کمال

الم تر الى الذين يزكون .. انظر كيف يفترون على الله الكذب و كفى به اثماً مبيناً

«اثم» در لغت به معنای چیزی است که آدمی را از ثواب و صلاح باز می دارد و مصداق ثواب و صلاح به دلیل آیه قبل، تزکیه نفس و پیمودن راه کمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 28، 24، 3

3_ انکار نزول وحی بر بشر، افترا به خداوند است.

ص: 9

ما أنزل الله على بشر من شيء .. و من أظلم ممن افترى على الله كذبا

24_ دروغ بستن به خداوند و به دروغ مدعی دریافت وحی شدن و ادعای آوردن مانند برای قرآن، سخنانی باطل و ناحق است.

ممن افترى على الله كذبا أو قال .. بما كنتم تقولون على الله غير الحق

28_ عن أبي جعفر(ع): «و من أظلم ممن افترى على الله كذبا ..» قال: من ادعى الامامه دون الإمام.

امام باقر(ع) درباره «و من أظلم ..» فرمود: مدعی منصب امامت، بدون اینکه امام بر حق باشد، افترازننده بر خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 19

19_ شریک پنداشتن برای خداوند افترا به اوست.

فذرهم و ما یفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 8،9

8_ تحریم خودسرانه روزیهای الهی (زهد نامشروع) حرام و افترا به خداوند است.

قد خسر الذین .. و حرموا ما رزقهم الله

9_ وضع مقررات جاهلانه و انتساب به خدا، ویژگی مشرکان عصر جاهلی

و جعلوا لله .. و حرموا ما رزقهم الله افتراء على الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 7،8،9

7_ تحریمهای بی دلیل، افترا به خدا و از بزرگترین ستمهاست.

قل الذکرین حرم .. فمن أظلم ممن افترى على الله كذبا

8_ تحریم استفاده از گوشت شتر، گاو و جنین آنها، افترا به خداوند است.

قل الذکرین حرم .. ومن أظلم ممن افترى على الله كذبا

9_ جعل احکام و انتساب آنها به خداوند موجب گمراه شدن مردم ناآگاه می شود.

افتری علی الله کذبا لیضل الناس بغير علم

«بغير علم» می تواند حال یا وصف برای یکی از سه مورد باشد: «افتری»، «لیضل» و «الناس». برداشت فوق بر اساس احتمال سوم است. لذا معنی جمله چنین می شود: تا گمراه کند مردم را در حالی که آنان جاهل هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 150 - 2

2_ مشرکان صدر اسلام تحریمها و بدعتهای ناروای خود را به خداوند نسبت می دادند.

قل هلم شهداءکم الذین یشهدون أن الله حرم هذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 10

6_ شیطان در مورد آثار شجره نهی شده، خداوند را به دروغگویی متهم کرد.

قال ما نهیکما ربکما عن هذه الشجره إلا أن تکونا ملکین أو تکونا من الخلدین

جمله «إلا أن تکونا ..» در حقیقت تکذیب گفتار خداوند است که فرمود: فتکونا من الظالمین.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11_ انتساب حکمی به خداوند بدون یقین به صدور آن از جانب او، امری نکوهیده و ناپسند

أقولون علی الله ما لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15_ فتوا و نسبت دادن حکمی به خداوند بدون علم به صدورش از ناحیه او، حرام است.

إنما حرم .. و أن تقولوا علی الله ما لا تعلمون

17_ حرام شمردن زینتها و روزیهای حلال و پاکیزه، افترا بر خداوند است.

قل من حرم زینه الله .. أن تقولوا علی الله ما لا تعلمون

از مصادیق مورد نظر برای افترا، به قرینه آیه قبل، تحریم زینتها و روزیهای پاکیزه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15_ پندار شریک برای خدا، افترا بر وی و تکذیب آیات اوست.

فمن أظلم ممن افتری علی الله کذبا .. این ما کنتم تدعون من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10_ توبیخ یهود و نصارا از جانب خداوند ، به خاطر ادعای دروغین فرزند بودن عزیز و مسیح برای خدا

وقالت الیهود عزیز ابن الله .. انی یؤفکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 17 - 8

8_ افترا بستن به خدا ، نشانه وجود روحیه جرم پیشگی و بزهکاری در افترازننده

فمن أظلم ممن افتری علی الله کذباً .. إنه لا یفلح المجرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 30 - 10

ص: 11

10_ شرک (اعتقاد به وجود مولویت و ربوبیت برای غیر خدا) پنداری باطل و افترا بر خداوند است .

وردوا إلى الله مولیهم الحق و ضل عنهم ما كانوا یفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 68 - 10

10_ مشرکان بدون توجه به درستی و نادرستی مدعای خویش (فرزندگیزی خدا) ، آن را به خدا نسبت می دادند .

قالوا اتخذ الله ولداً . . أتقولون على الله ما لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 20 - 2

2_ کفرورزی کافران و اعمال ایشان (افترا بر خداوند ، بازداری از راه خدا و . . .) خارج از حاکمیت خداوند نیست .

و من أظلم ممن افتری على الله کذباً . . أولئک لم یکنوا معجزین

ماضی بودن معنای جمله «أولئک لم یکنوا . .» (آنان هیچ گاه از حاکمیت خدا خارج نبوده اند) می رساند که: گرایش کافران به کفر نیز تحت حاکمیت خدا صورت گرفته است .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 57 - 6

6- انتساب دخترانی به خداوند از سوی مشرکان ، افترا و دروغی ساختگی است .

و یجعلون لله البنات سبْحَ نه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 61 - 6

6- مشرکان مکه ، علی رغم اسناد سخنان ناروا به خداوند ، مورد عقوبت دنیوی قرار نگرفتند و مهلت حیات پیدا کردند .

کنتم تفترون . و یجعلون لله البنات ... و لو یؤاخذ الله الناس بظلمهم ما ترک علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- مشرکان دوران جاهلیت ، چیزهایی را به خداوند نسبت می دادند که برای خود ، خوش نداشتند .

و يجعلون لله ما يكرهون

مراد از «يجعلون» (قرار می دهند) به قرینه آیات قبل (و يجعلون لله البنات) اسناد دادن و متصف کردن است.

10- مشرکان ، در برابر اسناد امور ناروا به خداوند ، برای خود برترین ها را قائل بودند .

و يجعلون لله ما يكرهون .. أن لهم الحسنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- بدعت (نسبت دادن حکم بی اساس و ساختگی به دین) ، تهمتی است دروغین به خدا .

و لا تقولوا . . . هـ_ذا حلـل و هـ_ذا حرام لتفتروا علی الله الکذب

برداشت فوق، بنابراین نکته است که «لام» در «لتفتروا» برای بیان نتیجه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 73 - 9

9- عقب نشینی و یا عدول پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مواضع اصولی خویش (تعالیم وحی شده بر آن حضرت) نوعی افترا بر خداست .

و إن کادوا لیفتنونک عن الذی أوحینا إلیک لتفتری علینا غیره

چون مواضع و رفتار پیامبر (صلی الله علیه و آله) برخاسته از تعالیم آسمانی است، هر رفتاری از جانب او به خداوند نسبت داده می شود. بنابراین در صورت عدول آن حضرت از موضع وحیانی به غیر آن نیز وحی تلقی می شود و این نوعی افترا بر خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 5 - 9

9- نسبت دادن فرزندگزینی به خدا ، سخنی بس گزاف و دروغ است .

قالوا اتخذ الله ولداً . . . کبرت کلمه تخرج من أفوههم إن یقولون إلا کذباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 15 - 13، 10

10- افترا بستن بر خداوند ، بزرگ ترین ظلم ها است .

فمن أظلم ممن افتری علی الله کذباً

13- خداوند را دارای شریک دانستن ، پنداری دروغ و افترا بر او است .

فمن أظلم ممن افتری علی الله کذباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- فرزندگزینی، از نسبت های ناروای شرک پیشگان عصر بعثت، به خداوند

وقالوا اتخذ الرحمن ولداً

فعل «اتخذ» گویای آن است که گویندگان این سخن، معتقد بودند: خداوند یکی از موجودات را به فرزندى برگزیده است؛ نه آن که فرزندى از او متولد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- انتساب فرزندگزینی به خداوند، به اندازه ای ناروا و شنیع است که جهان آفرینش تاب تحمل آن را ندارد.

وقالوا .. تكاد السموت يتفطرن منه و تنشق الأرض و تخرّ الجبال هدّاً

«فطر» (ریشه «تفطر») به معنای شکافتن از ناحیه طول و «انشقاق» به معنای ترک خوردگی و پیدایش رخنه و «خرّ» (مصدر

«تخرّ») ساقط شدنی است که با بانگ و صدای فروافتادن همراه باشد (مفردات راغب). «هدّاً» به معنای شکستن و با خاک یکسان کردن (لسان العرب). این کلمه مصدری است که به معنای اسم مفعول (مهدوده) استعمال شده و حال برای «الجبال» است. بیان مجموعه عظیم ترین موجودات هستی تأکید بر غیرقابل تحمل بودن انتساب فرزندگزینی به خداوند، برای مجموعه آفرینش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 91 - 1

1- انتساب فرزندگزینی به خداوند ، سخنی بس ناروا و سنگین برای جهان آفرینش

تکاد السموت يتفطرن منه .. أن دعوا للرحمـن

«دَعُوا» به معنای «جعلوا» (لسان العرب). «أن دعوا» ضمیر «منه» (درآیه قبل) را تبیین می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 3

3 - سحر خواندن معجزات پیامبران ، دروغ بستن به خداوند است .

لافتروا علی الله کذباً

إفتراء یعنی ، دروغ بافتن و به قرینه «علی الله»، مراد دروغی است که در باره خداوند ساخته و پرداخته شده باشد. اضافه کلمه «کذباً» برای تأکید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 92 - 3

3 - شرک ، مستلزم ناقص شمردن ذات کامل حق و نسبت دادن جهل و ناآگاهی به ساحت او

سبحن الله عمّا یصفون . عـ لم الغیب و الشهـ ده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 68 - 3

3 - شرک به خدا ، دروغ و افتراء به خدا است .

هم یشرکون .. و من أظلم ممّن افتری علی الله کذباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 8 - 1

1 - کافران ، اظهارات پیامبر (صلی الله علیه و آله) را درباره تجدید حیات انسان ها پس از مرگ ، افترای او بر خدا می دانستند .

وقال الذين كفروا هل ندلكم على رجل يبتئكم .. أفتري على الله كذبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 14

14 - مشرکان ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را افترازننده به خدا می دانستند .

ص: 14

«إفك»؛ یعنی، بازداشته شدن چیزی از وضعیتی که شایسته است در آن وضعیت باشد. و در دروغ استعمال می شود (مفردات راغب). آوردن «مفترّی» به عنوان صفت «إفک»، می تواند به این منظور باشد که آنان قرآن را دروغی می دانستند که به خدا نسبت داده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 149 - 6

6 - انتساب عملی بدون رجحان و برتری به خداوند، نسبتی نابه جا به او و نشانه نشناختن منزلت او است.

فاسْتَفْتَهُمُ الرَّبُّكَ الْبَنَاتِ وَلَهُمُ الْبَنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 152 - 3

3 - فرزند داشتن خدا، دروغ محض و سخنی ناروا در حق خداوند

وَلِدَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكُذِبُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 180 - 5

5 - نسبت های مشرکان به خداوند و توصیف های آنان از او، ناسازگار با مقام عزت او است.

سِيحِينَ رَبِّكَ الْعِزَّةَ عَمَّا يَصِفُونَ

یادآوری وصف «عزت» برای خداوند، در وقت تنزیه او از توصیف ها و نسبت های مشرکان، می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 32 - 2

2 - دروغ بستن به خدا و تکذیب قرآن و دین حق، از خصوصیات کافران است.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالْصَدَقِ

مخاطبان آیه شریفه _ به قرینه ذیل آیه (مَثْوَى لِلْكَافِرِينَ) _ کافران می باشند.

8 - « عن خيثمه قال : سمعت أبا عبد الله (ع) يقول من حدث عتاً بحديث فنحن سائلوه عنه يوماً فإن صدق علينا فإنما يصدق على الله و
على رسوله وإن كذب علينا فإنما يكذب على الله و على رسوله لأننا إذا حدثنا لا نقول قال فلان ، و قال فلان إنما نقول قال الله وقال رسوله ثم
تلاه هذه الآية ، « و يوم القيامة ترى الذين كذبوا على الله » . . . ;

خيثمه می گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که می فرمود: هر کس حدیثی را از ما روایت کند، ما روزی از او بازخواست می کنیم. اگر
حدیث را همان گونه که ما گفته ایم. نقل کند، در حقیقت نقل صحیحی از خدا و رسولش کرده است. اگر دروغ به ما نسبت دهد، او به خدا
و رسول نسبت دروغ داده است؛ زیرا ما وقتی حدیثی می گوئیم، نمی گوئیم: فلانی گفته است؛ بلکه می گوئیم خدا و

رسولش فرموده اند. سپس آیه «و یوم القیامه ترى الذین کذبوا علی اللّٰه...» را تلاوت فرمود.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 28 - 8

8- شرک ، دروغ و افترا به خداوند است .

اتخذوا من دون اللّٰه . . . و ذلك إفکهم و ما كانوا یفترون

«ذلک» اشاره به اتخاذ آلهه است _ که از «اتخذوا من دون اللّٰه» استفاده می شود _ و «إفک» در آیه شریفه مصداقی جز شرک و وسیله تقرب قرار دادن آلهه ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 7 - 2

2 - سحر خواندن معجزات پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، افترا بر خداوند است .

فلما جاءهم بالبینت قالوا هذا سحر . . . و من أظلم ممّن افتری علی اللّٰه الکذب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 44 - 1

1 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، مصون و مبرا از دروغ بستن به خداوند

و لو تقول علینا بعض الأقاویل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 45 - 2

2 - دروغ بستن بر خدا ، گناهی بس بزرگ و نابخشودنی

و لو تقول علینا . . . لأخذنا منه بالیمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 5

5- دروغ گفتن برخی از انسان ها و جن درباره خداوند

وَأَنَا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نَقُولَ الْإِنْسَ وَالْجِنَّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 2,6

2_ قرآن ، فراخوان اهل کتاب به خودداری از گفتار باطل درباره خداوند

يا اهل الكتب . . . لا تقولوا على الله الا الحق

6_ ضرورت پرهیز از هرگونه سخن نابحق درباره خداوند

ولا تقولوا على الله الا الحق

ص: 16

2_ کافران عصر جاهلی جعل احکامی را درباره بحیره، سائبه، وصیله و حامی به خداوند نسبت می دادند.

ما جعل الله... و لكن الذين كفروا يفترون على الله الكذب

3_ افترا بر خداوند از نشانه های کفر

و لكن الذين كفروا يفترون على الله الكذب

چنانچه عنوان «الذين كفروا» عنوان مشیر نباشد، جمله «لكن الذين كفروا» عهده دار بیان یکی از ویژگیهای کفرپیشگان خواهد بود.

4_ احکام ویژه بحیره (ماده شتری که پنجمین حمل مادر خویش باشد) از بدعت ها و افترا های کافران عصر جاهلی بر خداوند .

ما جعل الله من بحیره... و لكن الذين كفروا يفترون

لسان العرب معنای مذکور برای بحیره را از برخی لغویین نقل کرده است. در جاهلیت گوش چنین شتری را می شکافتند تا علامت آن باشد که نبایستی بر آن سوار شوند و از آب و چراگاهها او را منع کنند و نیز هرگز نباید به کشتن آن اقدام کنند.

5_ لزوم آزاد سازی سائبه (شتری که ده ماده شتر زاییده باشد) از اندیشه های خرافی و افترا های کافران عصر جاهلی بر خداوند

ما جعل الله من بحیره و لاسائبه... و لكن الذين كفروا يفترون

معنای ذکر شده برای سائبه در قاموس المحيط آمده و حکم آن از نظر مردم جاهلی همانند احکام بحیره بوده است. امام صادق(ع) در توضیح معنای «سائبه» در آیه فوق فرمود: ان اهل الجاهلیه كانوا... اذا ولدت (الناقه) عشرًا جعلوها سائبه و لا يستحلون ظهرها و لا اكلها...

معانی الاخبار، ص 148، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 683، ح 410.

6_ احکام ویژه وصیله (گوسفند ماده ای که همزاد با بره نر باشد) بدعت و از افترا های کافران عصر جاهلی بر خداوند

ما جعل الله من... و لاوصیله و لكن الذين كفروا يفترون

در دوره جاهلیت اگر گوسفندی دو قلو می زائید که یکی از آن دو نر بود، ذبح آن را تحریم می کردند و همزاد آن را «وصیله» می نامیدند یعنی ماده گوسفندی که سرنوشت همزادش را به سرنوشت خود گره زد و سبب شد که بر آستان بتها ذبح نشود. امام صادق(ع) در توضیح معنای «وصیله» در آیه فوق فرمود: «ان اهل الجاهلیه كانوا اذا ولدت الناقه ولدین فی بطن قالوا: وصلت، فلا يستحلون ذبحها و لا اكلها...»

معانی الاخبار، ص 148، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 683، ح 410.

7_ احکام ویژه حامی (شتر نری که از صلبش ده شتر به وجود آید) از بدعت ها و افترا های مردم جاهلی بر خداوند

ما جعل الله... ولاحام ولكن الذين كفروا يفترون

اعراب جاهلی از سوار شدن بر شتر مذکور امتناع میورزیدند و آن را از هیچ آب و چراگاهی منع نمی کردند.

8_ لزوم مبارزه با اندیشه های خرافی و احکامی که به دروغ به خداوند نسبت داده می شود

ما جعل الله... ولكن الذين كفروا يفترون على الله الكذب

12_ بیشتر کفرپیشگان عصر بعثت احکام رایج درباره بحیره، سائبه، وصیله و حام، را احکامی الهی می پنداشتند.

ما جعل الله من بحيره... يفترون على الله الكذب و اكثرهم لا يعقلون

ص: 17

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 1,2,3

1_ شعيب (ع) در پاسخ اشراف کفرپیشه مدین، گرایش به آیین شرک را افترا بر خداوند دانست.

قد افترينا على الله كذبا إن عدنا في ملتكم

2_ شرکورزی، افترا بر خداوند است.

قد افترينا على الله كذبا إن عدنا في ملتكم

3_ شعيب (ع) و همگامان مؤمنش، بیزار از گرایش به آیین شرک و افترا بستن بر خدا

قال أو لو كنا كرهين. قد افترينا على الله كذبا إن عدنا في ملتكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 152 - 7,8

7_ قوم موسی با گرایش به گوساله پرستی بر خداوند افترا بستند.

و كذلك نجزي المفترين

مصدق مورد نظر برای «المفترين» مشرکان و گوساله پرستان بنی اسرائیل هستند. بنابراین شرکورزی آنان افترا بر خدا بود. «افتراء»، از «فريه»، به معنای دروغ بافتن است. و مراد از «مفترين»، به مناسبت مورد، کسانی هستند که بر خدا دروغ می بندند؛ یعنی به دروغ چیزی را به خدا نسبت می دهند.

8_ پرستش غیر خدا و گرایش های شرک آلود، افترا بستن به خداوند است.

إن الذين اتخذوا العجل . . . و كذلك نجزي المفترين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 169 - 10,11,13,14,15,16

10_ نسبت ندادن امور ناروا به خدا، از پیمان های خداوند با یهودیان

ألم يؤخذ عليهم ميثق الكتب أن لا يقولوا على الله إلا الحق

11 _ ادعای آمرزش گناه یهودیان بدون توبه ، از نسبت های دروغین دنیاگرایان یهود به خداوند

و يقولون سيغفر لنا .. ألم يؤخذ عليهم ... أن لا يقولوا على الله إلا الحق

13 _ انتساب اموری ناحق به خداوند ، امری نکوهیده و حرام

أن لا يقولوا على الله إلا الحق

14 _ حرمت انتساب اموری نابحق به خداوند ، حکمی بیان شده در تورات

ألم يؤخذ عليهم ميثق الكتب أن لا يقولوا على الله إلا الحق

15 _ اظهار اطمینان به مغفرت الهی ، علی رغم اصرار بر گناه ، سخنی نابحق درباره خداست .

و يقولون سيغفر لنا .. ألم يؤخذ عليهم ... أن لا يقولوا على الله إلا الحق

16 _ یهودیان ، آگاه به حرمت انتساب امور ناحق به خداوند بودند .

و درسوا ما فيه

هدف از بیان این حقیقت که یهودیان، تورات را همواره می خواندند، رساندن این معناست که آنان به محتوای تورات آگاهی کامل داشتند.

ص: 18

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 17

17- رهبران مستکبر ، در قیامت ، در پی معرفی شدن به عنوان مسؤول گمراهی پیروان ، گمراهی خود و آنان را به خداوند نسبت خواهند داد .

فقال الضعفُ واللذين استكبروا إنا كُنا لكم تبعًا . .. قالوا لو هدىنا الله لهدينا

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که مراد از هدایت در آیه هدایت در برابر گمراهی است و نه احتمال دیگر که به معنای راهنمایی برای نجات از عذاب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 105 - 5

5- ساحت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، منزله از افترا بستن به خداست .

إنما يفتری الكذب الذین لا یؤمنون بأیة الله

برداشت فوق، به خاطر این است که آیه در جواب کسانی آمده که پیامبر (صلی الله علیه و آله) را مفتری شمرده اند. خداوند نیز در ردّ آنان می فرماید: «افترا زاییده کفر است و از پیامبری که به آیات الهی مؤمن است، افترا صادر نمی شود».

12- افترا به خدا در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 8

8_ شیوع کردار زشت، رفتار نکوهیده، ستمگری، شرک و افترا بر خدا در میان مردم جاهلی

قل من حرم زینه الله . .. إنما حرم ربی الفوحش ... و أن تقولوا علی الله ما لا تعلم

مراد از حصر در جمله «انما حرم ...» می تواند حصر حقیقی باشد. یعنی اساس محرمات الهی منحصر در آن پنج امر ذکر شده است و دیگر محرمات به این امور بازمی گردند. و نیز می تواند مراد از آن، حصر قلب، که از اقسام حصر اضافی است، باشد. این گونه حصر نظارت بر اعتقاد و روش مخاطب دارد و به هدف رد پندار و روش او و اثبات عکس آن ایراد می شود. یعنی زینتها و روزیهای که شما تحریم کرده اید و از آن پرهیز دارید، حلال است و فواحش و ... حرام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6_ مشرکان عصر جاهلی قوانین و سنتهای ساختگی و پنداری خود را به خداوند نسبت می دادند.

وقالوا هذه أنعم . . . افتراء علیه

7_ وعده الهی به کیفر مشرکان به سبب افتراهای آنان به خدا (ممنوعیت خوردن برخی از چهارپایان و محصولات، سوار نشدن بر برخی از چهارپایان، نبردن نام خدا به هنگام ذبح)

سیجزیهم بما كانوا یفترون

ص: 19

13- افترا به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 78 - 9

9_ افترای آگاهانه برخی از اهل کتاب (عالمان آنان) ، به خدا و دین او

و يقولون هو من عند الله... و يقولون على الله الكذب و هم يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 25 - 1

1_ تهدید اهل کتاب از سوی خداوند ، به لحاظ کفرشان به آیات الهی ، قتل پیامبران و عدالتخواهان و افترایشان در دین

قالوا لن تمسنا النار... فكيف اذا جمعناهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 116 - 1

1- نسبت دادن برداشت های شخصی ، بی اساس و دروغین خود به دین ، حرام و ممنوع است .

و لاتقولوا لما تصف ألسنتكم الكذب ه_ذا حل_ل و ه_ذا حرام

14- افترا به عقیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 156 - 9

9_ نسبت دادن فحشا و بی عفتی به پاکدامنان (قذف) ، حرام و موجب دوری از رحمت خداوند

و بكفرهم و قولهم على مریم بهتناً عظيماً

15- افترا به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 35 - 1

1_ مشرکان عصر بعثت ، قرآن را ساخته و پرداخته پیامبر (صلی الله علیه و آله) می پنداشتند .

أم یقولون افتری_ه

در اینکه مقصود از ضمیر در «یقولون» چه کسانی هستند، دو نظر ابراز شده است: برخی بر آنند که مقصود، مشرکان عصر

ص: 20

پیامبر(صلی الله علیه و آله) هستند و گروهی دیگر از مفسران، مراد از آن را کفرپیشگان قوم نوح می دانند. برداشت فوق براساس نظر اول است. گفتنی است که براین اساس، مخاطب کلمه «قل» پیامبر(صلی الله علیه و آله) و ضمیر مفعولی در «إفتراه» به قرآن و یا خصوص داستان نوح(ع) باز می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 5 - 3

3- ساخته و پرداخته بودن قرآن از جانب پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از تهمت های مشرکانِ ستم پیشه به آن حضرت

بل افتریه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 8 - 1

1- کافران ، مدعی منتسب نبودن قرآن به مبدأ وحی و انتساب دروغین آن از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خداوند

أم یقولون افتریه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 22 - 1

1 - برخی از مردم عصر بعثت ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را دیوانه شمرده و او را به تدوین قرآن براساس اختلالات عقلی ، متهم می کردند .

و ما صاحبکم بمجنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 25 - 1

1 - برخی از مردم عصر بعثت ، قرآن را کلامی القا شده از سوی شیطان می پنداشتند .

و ما هو بقول شیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 26 - 3

3 - تصور وحی نبودن قرآن و تراوش آن از مغزی مجنون و یا شیطانی مطرود و پندار بخلورزی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در بیان حقایق ، کژاندیشی و گم کردن راه حقیقت است .

فأین تذهبون

ممکن است استفهام در آیه شریفه، ناظر به توهماتى باشد که مخالفان درباره قرآن و شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) داشتند. در این صورت پرسش آیه این است که: فکر شما به کجا می رود و چه می پندارید؟! قرآن غیر آنچه گفته شد، نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 15 - 8

8 - شرک پیشگان عصر بعثت ، قرآن را ساخته و پرداخته ذهن حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) می پنداشتند .

ص: 21

قال الذين لا يرجون لقاءنا ائت بقرءان غير هذا أو بدّله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - يونس - 10 - 17 - 7

7_ شرک پیشگان عصر بعثت ، قرآن را ساخته ذهن پیامبر (صلی الله علیه و آله) دانسته و آن حضرت را فردی مفتری (کسی که بر خدا دروغ می بندد) می خواندند .

قال الذين لا يرجون لقاءنا ائت بقرءان غير هذا أو بدّله . . . قل ... فمن أظلم ممن ا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - يونس - 10 - 37 - 7

7_ شباهت و همگونی قرآن با کتاب های آسمانی پیشین (تورات ، انجیل و . . .) دستاویز مشرکان صدر اسلام برای زدن برچسب « ساختگی بودن » به آن

و ما كان هذا القرءان أن يفتری من دون الله و لكن تصدیق الذی بین یدیه و تفصیل الک

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - يونس - 10 - 38 - 1

1_ « ساختگی بودن » از برچسب های شرک پیشگان عصر بعثت به قرآن و در راستای مبارزه آنان با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) بود .

و ما كان هذا القرءان أن يفتری . . . أم يقولون افتريه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 26 - 2

2- اسطوره خواندن و ساختگی دانستن قرآن ، مکر و توطئه دشمنان این کتاب آسمانی است .

و إذا قيل لهم ماذا أنزل ربكم قالوا أسـ طر الأولین . . . قد مکر الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 103 - 10

10- نسبت دادن قرآن به بشر ، نسبتی ناروا و دور از حق است .

لسان الذی یلحدون إلیه أعجمیّ

در مفهوم «الحاد» انحراف از حق نهفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 88 - 12

12- اعتقاد برخی از مردم عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عدم و حیانت قرآن و ساختگی بودن آن

قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ . . . لایأتون بمثلہ

از اینکه قرآن با قاطعیت تمام اعلام تحدی می کند، می توان آن را پاسخ این شبهه که «قرآن وحی نیست» تلقی کرد.

ص: 22

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 224 - 4

4 - اتهام مشرکان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر ابداع قرآن با وهم و خیال خویش

و الشعراء يتبعهم الغاوان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 3 - 2

2 - مشرکان ، قرآن را ساخته و پرداخته پیامبر (صلی الله علیه و آله) می دانستند .

أم يقولون افتريه

«فری» ریشه «افترا» به آن دروغی گفته می شود که خود شخص آن را بسازد (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 33 - 1

1 - اتهام کافران به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در ابداع قرآن از نزد خود و نسبت دادن آن به خداوند

أم يقولون تقوله

«تقول»؛ یعنی، به دروغ چیزی را به کسی نسبت دادن (المصباح المنیر). مقصود کافران این است که قرآن، کلام خداوند نیست و پیامبر (صلی الله علیه و آله) به دروغ آن را به او نسبت می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 25 - 1

1 - قرآن ، در نظر غرض آلود ولیدبن مغیره ، ساخته و پرداخته انسان است .

إن هـذا إلا قول البشر

16- افترا به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8_ مشرکان عصر بعثت به خاطر دنیا طلبی و تجمل گرایی ، قرآن را نپذیرفته و آن را ساخته دست پیامبر (صلی الله علیه و آله) قلمداد می کردند .

أم یقولون افتریه... من کان یرید الحیوه الدنیا وزینتها

بیان پیامدهای دنیاخواهی و تجمل گرایی، پس از دعوت به توحید و اقامه برهانی روشن برای آن، اشاره به ریشه های اصرار مشرکان به کفرورزی دارد؛ یعنی، اینکه مشرکان با وجود دلیلی روشن بر حقانیت قرآن، حقایق مطرح شده در آن را نمی پذیرند به دلیل دنیاخواهی آنان است.

ص: 23

1_ مشرکان عصر بعثت، قرآن را ساخته و پرداخته پیامبر (صلی الله علیه و آله) می پنداشتند .

أم یقولون افتری_ه

در اینکه مقصود از ضمیر در «یقولون» چه کسانی هستند، دو نظر ابراز شده است: برخی برآنند که مقصود، مشرکان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) هستند و گروهی دیگر از مفسران، مراد از آن را کفرپیشگان قوم نوح می دانند. برداشت فوق براساس نظر اول است. گفتنی است که براین اساس، مخاطب کلمه «قل» پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ضمیر مفعولی در «إفترأ» به قرآن و یا خصوص داستان نوح (ع) باز می گردد.

1- کافران، مدعی منتسب نبودن قرآن به مبدأ وحی و انتساب دروغین آن از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خداوند

أم یقولون افتری_ه

7- کفرورزی و نسبت های ناروای مشرکان به ساحت وحی و پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مورد علم و آگاهی خداوند

قل . . . هو أعلم بما تفیضون فیه

9- پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مقام تنزیه خویش از اتهام افترا، امیدوار و متکی به داوری خداوند

قل إن افتریته . . . کفی به شهیداً بینی و بینکم

5_ گمان باطل برخی از مسلمانان صدر اسلام مبنی بر خیانت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در غنایم جنگی

و ما کان لنبی ان یغلّ

در برخی از شأن نزولهای مربوط به آیه آمده که غنیمتی از غنایم جنگی بدر مفقود شد و عدّه ای چنین پنداشتند که پیامبر (صلی الله علیه و آله) آن را تصاحب کرده است. (مجمع البیان، ذیل آیه.) و از امام صادق (ع) نقل شده است که فرمود: ... الم ینسبوا نبینا محمّداً (صلی الله علیه و آله) ... الم ینسبوه یوم بدر الی انه اخذ لنفسه من المغنم قطفیه حمراء حتی اظهره الله عزّ و جلّ علی القطفیه و برء نبیّه من

الخيانة و انزل بذالك في كتابه «و ما كان لنبي ان يغلّ ...».

امالی صدوق، ص 92، مجلس 22، ح 3؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 324، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 9، 12

9_ نسبت خیانت به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، زمینه ساز خشم و غضب الهی

ما كان لنبي ان يغلّ .. كمن بآء بسخط من الله

جمله «كمن بآء بسخط» می تواند اشاره به کسانی باشد که به ساحت پاک پیامبر (صلی الله علیه و آله) چنین اتهاماتی را وارد کردند؛

چنانچه در

ص: 24

آیه قبل بدان اشاره شد.

12 _ دوزخ ، جایگاه شوم ترک کنندگان جهاد ، خیانتکاران و آنانکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را متهم به خیانتکاری می کنند .

ان الذین تولّوا منکم . . . و ما کان لنبیّ ان یغلّ . . . کمن بآء بسخط من الله و م

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 78 - 10

10 _ نسبت دادن خوبی ها به خدا و بدی ها به پیامبر (صلی الله علیه و آله) (ثنویت) ، نشانه دوری کامل از درک دقیق معارف الهی

فمال هؤلاء القوم لا یکادون یفقهون حدیثا

مراد از «حدیثا» به مناسبت مورد، معارف الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 16

16 _ یهودیان و منافقان ، تنها به انگیزه دروغ بستن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، رغبت به شنیدن سخنان او داشتند .

سمعون للكذب

برداشت فوق بر این مبناست که «للكذب» مفعول له برای «سمعون» باشد و به قرینه «لم یأتوک»، منظور شنیدن سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. یعنی سخنان تو را می شنوند تا بر تو دروغ ببندند و شایعه سازی کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 203 - 5

5 _ مشرکان آیات قرآن را مجموعه ای ساخته شده و گزینش شده به دست پیامبر (صلی الله علیه و آله) قلمداد می کردند .

لولا اجتبیتهما

«اجتباء» (مصدر اجتبت) به معنای جمع آوری کردن با گزینش و انتخاب است. (مفردات راغب). مشرکان با نسبت دادن «اجتباء» به پیامبر (صلی الله علیه و آله) (اجتبت) این معنا را القا می کردند که او مطالب قرآن را از این سو و آن سو جمع آوری و گزینش می کند و به مردم ارائه می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8_ شرک پیشگان عصر بعثت ، قرآن را ساخته و پرداخته ذهن حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) می پنداشتند .

قال الذین لا یرجون لقاءنا ات بقراءان غیر هذا أو بدله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7_ شرک پیشگان عصر بعثت ، قرآن را ساخته ذهن پیامبر (صلی الله علیه و آله) دانسته و آن حضرت را فردی مفتری (کسی که بر خدا دروغ می بندد) می خواندند .

قال الذین لا یرجون لقاءنا ات بقراءان غیر هذا أو بدله . . . قل ... فمن أظلم ممن ا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 48 - 2

2_ مشرکان وعده عذاب استیصال را، به دلیل نامعلوم بودن زمان وقوع آن، دروغ و ادعای بی اساس پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان می پنداشتند.

و يقولون متى هذا الوعد إن كنتم صدقین

با توجه به اینکه استفهام در جمله «متی هذا الوعد» برای ریشخند و استهزاست، برداشت فوق از آن استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 13 - 1

1_ مشرکان عصر بعثت، قرآن را دروغهایی ساخته و پرداخته دست پیامبر (صلی الله علیه و آله) قلمداد می کردند.

أم يقولون افتریه

«إفتراه» به معنای دروغ بافتن است. ضمیر فاعلی در «إفتراه» به پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 3 - 2

2 - مشرکان، قرآن را ساخته و پرداخته پیامبر (صلی الله علیه و آله) می دانستند.

أم يقولون افتریه

«فری» ریشه «افترا» به آن دروغی گفته می شود که خود شخص آن را بسازد (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 14

14 - مشرکان، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را افترازننده به خدا می دانستند.

إلا إفك مفتري

«إفك»؛ یعنی، بازداشته شدن چیزی از وضعیتی که شایسته است در آن وضعیت باشد. و در دروغ استعمال می شود (مفردات راغب).

آوردن «مفتّری» به عنوان صفت «إفک»، می تواند به این منظور باشد که آنان قرآن را دروغی می دانستند که به خدا نسبت داده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 60 - 8

8 - « عن خيثمه قال : سمعت أبا عبد الله (ع) يقول من حدث عتاً بحديث فنحن سائلوه عنه يوماً فإن صدق علينا فإنما يصدق على الله و على رسوله و إن كذب علينا فإنما يكذب على الله و على رسوله لأننا إذا حدّثنا لا نقول قال فلان ، و قال فلان إنّما نقول قال الله و قال رسوله ثمّ تلاه هذه الآية ، « و يوم القيامة ترى الذين كذبوا على الله » . . . » ;

خيثمه می گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که می فرمود: هر کس حدیثی را از ما روایت کند، ما روزی از او بازخواست می کنیم. اگر حدیث را همان گونه که ما گفته ایم. نقل کند، در حقیقت نقل صحیحی از خدا و رسولش کرده است. اگر دروغ به ما نسبت دهد،

ص: 26

او به خدا و رسول نسبت دروغ داده است؛ زیرا ما وقتی حدیثی می‌گوییم، نمی‌گوییم: فلانی گفته است؛ بلکه می‌گوییم خدا و رسولش فرموده‌اند. سپس آیه «و یوم القیامه تری الذین کذبوا علی الله...» را تلاوت فرمود.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 1

1 - نسبت کذب و افترا به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از دیگر موضع‌گیری‌های منکران، در قبال وحی قرآنی

الله الذی أنزل الکتب بالحقّ .. أم یقولون افتری علی الله کذباً

ارتباط این آیه با آیات 17 و 18 می‌تواند توجیه‌گر واژه «أم» باشد؛ یعنی، منکران قرآن گاهی با انکار معاد می‌خواهند وحی را انکار کنند و زمانی هم با نسبت کذب به پیامبر درصدد انکار حقانیت قرآن می‌باشند.

17- افترا به مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 48 - 2

2_ مشرکان وعده عذاب استیصال را، به دلیل نامعلوم بودن زمان وقوع آن، دروغ و ادعای بی‌اساس پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان می‌پنداشتند.

و یقولون متی هذا الوعد إن کنتم صدقین

با توجه به اینکه استفهام در جمله «متی هذا الوعد» برای ریشخند و استهزاست، برداشت فوق از آن استفاده می‌شود.

18- افترا به نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 60 - 2

2_ اشراف و سرشناسان قوم نوح وی را در احاطه گمراهی‌های آشکار می‌پنداشتند.

قال الملائم من قومہ إنا لنریک فی ضلل مبین

19- افترا به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- کفرورزی و نسبت های ناروای مشرکان به ساحت وحی و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مورد علم و آگاهی خداوند

قل . . . هو أعلم بما تفيضون فيه

ص: 27

20- افترای شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 68 - 3

3 - شرک به خدا ، دروغ و افترا به خدا است .

هم یشرکون . . . و من أظلم ممّن افتری علی اللّٰه کذبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 24 - 8

8 - شرک، افترا و پنداری باطل و ساختگی است.

و ضل عنهم ما كانوا یفترون

21- انبیا و افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 67 - 18

18 - پیامبران ، هرگز حکمی را به دروغ به خداوند نسبت نمی دهند .

أنتخذنا هزواً قال أعوذ باللّٰه أن أكون من الجاهلین

22- بی ثمری افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 8

8 - افترا و دروغ بستن به خداوند ، هیچ ثمری برای انجام دهنده آن ندارد .

لا تفتروا علی اللّٰه کذبًا . . . وقد خاب من افتری

«خیب» به معنای بهره نبردن و محروم شدن است. (قاموس). به قرینه صدر آیه _ که موضوع آن افترا به خداوند بود _ مقصود، محرومیت و نتیجه نگرفتن کسی است که در باره خداوند سخنانی ناصحیح و دروغ به زبان آورده بود.

23- پوچی افترا به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 28

12- ادعای اسطوره ای بودن قرآن ، جاهلانه و به دور از مبانی علمی است .

قالوا أسـ طر الأولین . . . یضللونهم بغیر علم

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «بغیر» حال برای ضمیر فاعلی «یضللون» باشد و از آن جایی که مایه اضلال، اسطوره خواندن قرآن بوده است، معلوم می شود که آن ادعا عالمانه نبوده است.

24- تبری از افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 3

3_ شعیب (ع) و همگامان مؤمنش ، بیزار از گرایش به آیین شرک و افترا بستن بر خدا

قال أولو کنا کرهین. قد افترینا علی اللّٰه کذبا إن عدنا فی ملتکم

25- تشویق به افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 8

8 - تلاش برای واداشتن مردم به بدعتگذاری و افترا بر خدا ، کاری شیطانی و ملاکی برای تشخیص دشمنان انسان است .

إنه لکم عدو مبین. إنما یأمرکم . . . أن تقولوا علی اللّٰه ما لاتعلمون

26- تهمت افترا به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 105 - 1

1- مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، آن حضرت را در استناد قرآن به خداوند دروغگو و مفتری می دانستند .

یقولون إنما یعلمه بشر . . . إنما یفتری الکذب الذین لایؤمنون بأیـت الله

27- حرمت افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 156 - 9

9_ نسبت دادن فحشا و بی عفتی به پاکدامنان (قذف) ، حرام و موجب دوری از رحمت خداوند

ص: 29

و بکفرهم و قولهم علی مریم بهتتاً عظیماً

28- حرمت افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 6,7

6_ پندار وجود شریک برای خداوند و افترای بر او از محرمات الهی است.

أَنْ تَشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يَنْزِلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

7_ انجام اعمال زشت، رفتارهای نکوهیده، ستمگری و افترا بر خداوند، از محرمات الهی در تمامی ادیان گذشته است.

قل إنما حرم

فعل ماضی «حرم» می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 18 - 2

2_ حرمت بدعت گذاری در دین و انتساب امری خود بافته و دروغین به خداوند

و من أظلم ممن افتری علی الله کذباً

29- دلایل پوچی افترا به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 25 - 4

4 - مطرود بودن شیطان از درگاه خداوند ، شاهد واهی بودن پندار کسانی است که معارف الهی قرآن را القای شیطان می پنداشتند .

و ما هو بقول شیطن رجیم

30- زمینه افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 26

26_ استکبار زمينه سخن ناحق گفتن درباره خداوند است.

بما كنتم تقولون على الله غير الحق وكنتم عن آياته تستكبرون

ص: 30

31- زمینه افترا به وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 10

10- حق ناپذیری و هدایت گریزی کافران ، منتهی به دروغ شمردن پیام راستین وحی

و إذ لم یهدوا به فسیقولون هـ_ذا إفک قدیم

«فاء» در «فسیقولون»، بیانگر ترتب و نتیجه است؛ یعنی، اتهام آنان به قرآن، نتیجه حق ناپذیری و هدایت گریزی آنان است.

32- سرزنش افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 20

20_ ناپسندی گوش سپاری به گفتار دروغ و دروغ بستن بر دیگران

سمعون للکذب

«للکذب» یا مفعول به است برای «سمعون» و یا مفعول له. برداشت فوق بر اساس هر دو احتمال می باشد.

33- ظلم افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 31 - 17

17_ سخن نابحق گفتن درباره مردم و نالایق شمردن آنان بدون هیچ دلیل و برهان ، ظلم به آنان است .

لا أقول .. . الله أعلم بما فی أنفسهم إنی إذا لمن الظالمین

34- ظلم افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 21 - 3، 1

1_ افترازندگان به خداوند، ظالمترین مردم هستند.

و من أظلم ممن افترى على الله كذبا

3_ افترای به خداوند و تکذیب آیات الهی، بزرگترین ظلم است.

و من أظلم ممن افترى على الله كذبا أو كذب بآيته

ص: 31

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 1

1_ افترا به خداوند بالاترین ظلم و از بزرگترین گناهان است.

و من أظلم ممن افترى على الله كذباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 37 - 1

1_ افترازندگان بر خدا و تکذیب کنندگان آیات الهی، ستمکارترین مردمند.

فمن أظلم ممن افترى على الله كذباً أو كذب بآيته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 17 - 1

1_ افترا بستن به خدا (چیزی را به دروغ به خدا نسبت دادن) بدترین نوع بیدادگری است .

فمن أظلم ممن افترى على الله كذباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 18 - 1

1_ دروغ بستن به خداوند، بزرگترین ظلم است .

و من أظلم ممن افترى على الله كذباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 61 - 5

5- نسبت دادن امور ناروا به خداوند و کشتن دختران، عملی ظالمانه است .

کنتم تقفرون . و يجعلون لله البنات سبحة نه ... أم يدسه فی التراب ... و لو يؤاخذنا

به قرینه سیاق آیات _ که درباره مشرکان و عقاید باطل آنها درباره خداوند بود _ ممکن است مراد از «الناس» مشرکان باشد و «ال» در

«الناس» عهد ذکری باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 68 - 1

1 - ظالم ترین افراد ، کسانی اند که به خداوند دروغ ببندند .

و من أظلم ممّن افترى على الله كذبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 32 - 4، 1

1 - دروغ بستن به خدا و تکذیب قرآن و دین حق ، بزرگ ترین نوع ظلم است .

ص: 32

فمن أظلم ممّن كذب على الله و كذّب بالصدق

مقصود از «صدق» قرآن و دین حق می باشد.

4- شرک ، افترا و دروغ بستن به خداوند ، بزرگ ترین ظلم به شمار می رود .

فمن أظلم ممّن كذب على الله و كذّب بالصدق

یکی از مصادیق مورد نظر دروغ بستن به خدا _ با توجه به این که آیه شریفه در ردیف آیات مربوط به مشرکان قرار دارد و نیز این سوره از سوره های مکی است و مردم مکه بیشتر مشرک بودند _ شریک قائل شدن برای خداوند یکتا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 7 - 1

1 - افترا و نسبت دروغ به خدا بستن ، بالاترین ظلم و بدترین گناه است .

و من أظلم ممّن افترى على الله الكذب

تقیح افترا بر خداوند با تعبیر «أظلم» (صیغه اسم تفضیل)، نشان از بزرگی گناه آن دارد.

35- ظلم افترا به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 17 - 2

2 _ تکذیب قرآن و ساختگی خواندن آن _ علی رغم اعتقاد به الهی بودنش _ اوج بیدادگری است .

فمن أظلم ممن .. أو كذّب بأيته

36- عوامل افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 103 - 14

14 _ جهالت و نارسائی عقل و اندیشه ، عامل رواج بدعت ها و افترا ها در جامعه کفرپیشه عصر جاهلی

و لكن الذين كفروا يفترون على الله الكذب و اكثرهم لا يعقلون

37- عوامل افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 60 - 6

6 - تکبر ، ریشه اصلی کفر و دروغ بستن بر خداوند

ص: 33

و كنت من الكـ فرين . . . الذين كذبوا على الله ... أليس في جهنم مثوى للمتكبرين

توصیف شدن کافران و دروغ زندگان بر خدا به متکبر، می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

38- فرجام شوم افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 9

9- افترا و دروغ بستن به دیگران ، کاری ناروا و بی عاقبت است .

و قد خاب من افتری

39- قرآن و افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 37 - 1

1_ قرآن کتابی است که نسبت ساختگی و غیر الهی بودن را ، نه در شکل و نه در محتوا ، نمی پذیرد .

و ما كان هذا القرآن أن يفتری من دون الله

نفی صفت افترا و ساختگی بودن از قرآن با به کارگیری «ما کان» _ که برای نفی شأن و استعداد است _ بیانگر این حقیقت می باشد که: در قرآن _ چه در شکل و چه در محتوای آن _ هیچ نشانه ای که حاکی از غیر الهی بودن آن باشد، وجود ندارد.

40- کیفر اخروی افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 60 - 1

1_ افترا و دروغ بستن به خداوند ، مجازاتی بسیار سخت و فوق تصور را در قیامت ، در پی خواهد داشت .

و ما ظن الذين یفترون على الله الكذب يوم القيمة

41- کیفر افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - دوزخ، جایگاه شوم ترک کنندگان جهاد، خیانتکاران و آنانکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را متهم به خیانتکاری می کنند.

ان الذین تولّوا منکم . . . و ما کان لنبیّ ان یغلب . . . کمن بآء بسخط من الله و م

ص: 34

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 182 - 1

1_ عذاب سخت یهود در آخرت ، دستاورد اعمال ناروای آنان (نسبت دادن فقر به خدا و کشتن انبیا)

ذوقوا عذاب الحریق. ذلک بما قدّمت ایدیکم

42- کیفر افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 20،23

20_ عذاب خوارکننده در برزخ، جزای گفتار نادرست درباره خداوند و افترای به اوست.

الیوم تجزون عذاب الهون بما کنتم تقولون علی الله غیر الحق

23_ گفتن سخن ناحق درباره خداوند، عقوبت سنگین در پی دارد.

بما کنتم تقولون علی الله غیر الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 138 - 7،8

7_ وعده الهی به کیفر مشرکان به سبب افتراهای آنان به خدا (ممنوعیت خوردن برخی از چهارپایان و محصولات، سوار نشدن بر برخی

از چهارپایان، نبردن نام خدا به هنگام ذبح)

سیجزیهم بما کانوا یفترون

8_ افترا بر خداوند از گناهان بزرگ و موجب کیفر اوست.

سیجزیهم بما کانوا یفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 139 - 6،7،11

6_ کیفر الهی در انتظار مشرکانی است که توصیفهای ناروا و احکام ساخته خود را به خدا نسبت می دادند.

سی۔ جزیہم بما کانوا یف۔ ترون۔ وقالوا ما فی بطون ... سیجزیہم وصفہم

7۔ افترا بہ خداوند و انتساب احکام ساختگی بہ او، کیفر اورا در پی دارد۔

وقالوا ما فی بطون . . . سیجزیہم وصفہم

11۔ کیفر کسانی کہ احکام خود ساخته را بہ خداوند منتسب می سازند، مجازاتی حکیمانہ و عالمانہ است۔

سیجزیہم وصفہم إنه حکیم علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 61 - 4

ص: 35

4- عقوبت افترا به خدا و شرک ، به قدری شدید و سنگین است که در صورت وقوع ، همه جنبندگان را فرا می گیرد .

بریهم یشرکون . . . کنتم تقفرون . و يجعلون لله البنات ... و لو يؤاخذ الله الناس ب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 62 - 12

12- افترا زدن به خداوند و دادن نسبت های ناروا به او ، در پی دارنده آتش جهنم است .

عما کنتم تقفرون . و يجعلون لله البنات ... و يجعلون لله ما یکرهون ... لاجرم أن ل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 95 - 6

6- نسبت ناروای فرزندگزینی به خداوند ، در پی دارنده عذاب الهی در قیامت

و کلّهم ءاتیه یوم القیـمه

خبر از حضور در عرصه قیامت، هشدار به عذاب آن روز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 28 - 9

9- تنها ماندن مشرکان در طوفان عذاب ، بازتاب دروغ ها و افتراهایشان به خداوند

بل ضلّوا عنهم و ذلک إفکهم

چنانچه «ذلک» اشاره به عدم نصرت مشرکان از سوی آلهه باشد _ که از مضمون صدر آیه استفاده می شود _ و بعد از «ذلک» کلمه ای در تقدیر باشد؛ یعنی، «ذلک أثر إفکهم» می توان به نکته یاد شده پی برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 46 - 1،2

1 - مرگ و هلاکت ، مجازات الهی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صورت دروغ بستن بر خداوند

ثمّ لقطعنا منه الوتین

«وتین» نام رگی است در قلب که اگر بریده شود انسان بی درنگ می میرد. (قاموس المحيط)

2- دروغ بستن بر خداوند ، دارای مجازات مرگ و هلاکت

و لو تقوّل علینا .. لقطعنا منه بالوتین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 47 - 2

2- مرگ و نابودی ، کیفر قطعی و رهایی ناپذیر گناه دروغ بستن بر خدا و ادعای دروغین نبوت

فما منکم من أحد عنہ ح- جزین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 36

10- نسبت ناروا به خداوند موجب استحقاق هلاکت و عذاب الهی است .

لکم الویل ممّا تصفون

«الویل» در اصل به معنای عذاب و هلاکت است و در جایی استعمال می شود که کسی و یا کسانی در معرض هلاکتی باشند که مستحق آن هستند (لسان العرب).

43- کیفر افترا به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 105 - 8

8- افترا بستن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن ، موجب عذاب دردناک اخروی است .

لهم عذاب أليم . إنما یفتري الكذب الذین لایؤمنون

44- کیفر افترا به محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 105 - 8

8- افترا بستن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن ، موجب عذاب دردناک اخروی است .

لهم عذاب أليم . إنما یفتري الكذب الذین لایؤمنون

45- گناه افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 181 - 16، 15

15 _ همسنگی گناه و زشتی فقیر پنداشتن خدا و نسبت های ناروا به او ، با گناه کشتار انبیا

سنکتب ما قالوا و قتلهم الانبیاء بغير حق

16 _ نسبت ناروا به خداوند و کشتن پیامبران ، گناهی بزرگ و موجب عذاب سوزان دوزخ

سنکتب ما قالوا وقتلهم الانبياء بغير حقّ و نقول ذوقوا عذاب الحريق

«حریق»، به معنای محرق (سوزاننده) است. گفتنی است عذاب سوزان برای کشتن پیامبران و نسبت ناروا به خدا دادن، حاکی از بزرگی چنین گناهایی است.

ص: 37

46- گناه افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 50 - 8

8_ افترا بر خدا، گناهی آشکار و بزرگ

و کفی به اثماً مبیناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 1

1_ افترا به خداوند بالاترین ظلم و از بزرگترین گناهان است.

و من أظلم ممن افتری علی الله کذباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 138 - 8,9

8_ افترا بر خداوند از گناهان بزرگ و موجب کیفر اوست.

سیجزیهم بما کانوا یفترون

9_ جعل قانون و منتسب کردن آن به خداوند از گناهان بزرگ است.

وقالوا... سیجزیهم بما کانوا یفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 35 - 3

3_ نسبت دادن مطالب خود ساخته به خداوند جرم و گناه است .

قل إن افتریته فعلیّ إجرامی

«إفتراء» به معنای دروغ بافتن است و در آن نسبت دادن به دیگری قید نشده است؛ ولی قرینه های موجود در آیه شریفه از لحاظ این قید در

«إفتراء» و «إفتریته» حکایت دارد. بنابراین «إن افتریته...»؛ یعنی، اگر آن را من بافته باشم و به خدا نسبت دهم... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 5 - 11

11- افترا بستن بر خدا، گناهی بزرگ است .

قالوا اتخذ الله ولداً . . . كبرت كلمة ... إن يقولون إلا كذباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 5

5 - افترای بر خداوند و گفتن چیز های دروغ و خود بافته در باره او ، گناهی عظیم و موجب استحقاق عذاب استیصال و نابودی است .

لا تقفروا على الله كذباً فيسحتكم بعذاب

ص: 38

«إسحات» (مصدر «يسحتكم») به معنای ریشه کن کردن و نابود ساختن است. «فيسحتكم بعذاب» با توجه به نکره بودن «عذاب» _ که بر عظمت و شدت آن دلالت دارد _ به این معنا است: شما را با عذابی سخت، ریشه کن و هلاک خواهد ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 7 - 1

1 - افترا و نسبت دروغ به خدا بستن ، بالاترین ظلم و بدترین گناه است .

و من أظلم ممّن افتري على الله الكذب

تقیح افترا بر خداوند با تعبیر «أظلم» (صیغه اسم تفضیل)، نشان از بزرگی گناه آن دارد.

47- گناه افترا به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 25 - 14، 3

3- ساختگی دانستن قرآن ، گناهی بس بزرگ و سنگین

قالوا أسـ طر الأولین . لیحملوا أوزارهم کامله یوم القیـمه

14- بار گناه اسطوره خواندن قرآن ، باری بس ناشایست و زشت

قالوا أسـ طر الأولین . . . ألا ساء ما یزرون

48- گناه افترا به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 15 - 5

5 - هتک حرمت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و افترا به حریم آن حضرت ، گناهی بزرگ در پیشگاه خداوند و در پی دارنده فرجامی ناگوار

إذ تلقونه بألسنتکم . . . و تحسبونه هیئاً و هو عند الله عظیم

49- لغویت افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - « روى عن أبى عبد الله (ع) انه قال : هو « اللغو » أن يتقوّل الرجل عليك بالباطل أو يأتيك بما ليس فيك فتعرض عنه لله ، و فى روايه آخرى أنّه الغناء و الملاهى ؛

از امام صادق(ع) روايت شده است كه فرمود: «لغو» اين است كه كسى سخن باطلی را به تو ببندد، يا چیزی را كه در تو نيست به

ص: 39

تونسبت دهد و تو برای خدا، از او اعراض کنی. و در روایت دیگری آمده است که «لغو» غنا و لهویات است.

50- محمد(صلی الله علیه و آله) و افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 46 - 1

1 - مرگ و هلاکت ، مجازات الهی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صورت دروغ بستن بر خداوند

ثمّ لقطعنا منه الوتين

«وتین» نام رگی است در قلب که اگر بریده شود انسان بی درنگ می میرد. (قاموس المحيط)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 47 - 1

1 - ناتوانی همگان از نجات پیامبر (صلی الله علیه و آله) از کیفر الهی ، در صورت دروغ بستن آن حضرت بر خداوند

فما منکم من أحد عنہ حـ جزین

51- مغضوبیت افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 56 - 14

14- افترا بستن به خداوند ، مورد غضب و سخط شدید خداوند

و يجعلون لما لا يعلمون نصيبًا مما رزقنهم تالله لتسئلنَّ عما كنتم تفترون

التفات از غیبت به خطاب، می تواند حاکی از نکته فوق باشد. قسم به لفظ جلاله و لام و نون تأکید در فعل مجهول «تُسئلنَّ» نیز می تواند مؤید برداشت فوق باشد.

52- منشأ افترا به آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 7 - 4

4- دروغ پردازی علیه دین و آیات الهی ، دارای ریشه در گناه پیشگی فرد

أفّاك أثيم

می توان گفت: «أثيم» در مقام بیان فلسفه «أفّاك» است.

ص: 40

53- منشأ افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 67 - 24

24 - جهل و نادانی منشأ و دلیلی برای نسبت دادن حکم و امری دروغین به خداست .

أَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالُوا عُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

موسی (ع) در پاسخ اتهام قومش، مبنی بر اینکه دستور ذبح گاو دستور خود اوست و او آن را به خدا نسبت می دهد، بیان داشت که: وی از امور جاهلانه به دور است؛ یعنی، چنین امری مقتضای جهل می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 63 - 9

9- افترا ها و نسبت های ناروای مشرکان به خداوند ، برخاسته از اغوای شیطان بوده است .

و يجعلون لله البنات .. و يجعلون لله ما يكرهون ... لقد أرسلنا إلى أمم من قبلك

ذکر قصه بعثت انبیا در میان امتهای پیشین و تحت تأثیر اغوای شیطان قرار گرفتن آنان، می تواند تعریضی باشد به مشرکان مکه که نسبتهای ناروا به خداوند می دادند.

54- منشأ افترا به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 7 - 4

4- دروغ پردازی علیه دین و آیات الهی ، دارای ریشه در گناه پیشگی فرد

أَفَّاكُ أَثِيمٌ

می توان گفت: «اُثِيم» در مقام بیان فلسفه «أَفَّاك» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 105 - 3

3- کفر و حق ناپذیری ، منشأ دروغ پردازی و افترا بستن به حقایق دین است .

إنما يفتري الكذب الذين لا يؤمنون بأى الله

55- موارد افترا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 41

19 - شریک پنداشتن برای خداوند افترا به اوست.

فذرهم و ما یفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 8

8 - تحریم خودسرانه روزیهای الهی (زهد نامشروع) حرام و افترا به خداوند است.

قد خسر الذین . . . و حرموا ما رزقهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 7،8

7 - تحریمهای بی دلیل، افترا به خدا و از بزرگترین ستمهاست.

قل الذکرین حرم . . . فمن أظلم ممن افتری علی الله کذبا

8 - تحریم استفاده از گوشت شتر، گاو و جنین آنها، افترا به خداوند است.

قل الذکرین حرم . . . ومن أظلم ممن افتری علی الله کذبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 56 - 12،16

12 - دخیل دانستن معبودهای باطل در امر روزی رسانی به بندگان، افترای بیش نیست.

و یجعلون لما لایعلمون نصیبًا ممّا رزقنهم - تالله لتسئلنّ عما کنتم تفترون

ممکن است متعلق «تفترون»، «جعل نصیب» برای معبودهای باطل از سوی مشرکان باشد و مراد از سهم قرار دادن برای معبودها، دخیل دانستن آنها در امر روزی رسانی است.

16 - نقش استقلالی قائل شدن به ابزار و عوامل، افترای است که مؤاخذه در پی دارد.

و یجعلون لما لایعلمون نصیبًا . . . تالله لتسئلنّ عما کنتم تفترون

56- موارد افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 59 - 6

6 - حرام کردن حلال خدا بی اذن او ، افترا و بدعت است .

فجعلتم منه حراماً .. قل ۛ اللّٰه اذن لكم ام على اللّٰه تقترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 60 - 2

ص: 42

2- تحریم حلال و تحلیل حرام ، افترا و دروغ بستن به خداوند است .

فجعلتم منه حراماً و حلالاً .. و ما ظن الذين يفترون على الله الكذب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 69 - 1,4

1- نسبت دادن فرزند به خدا ، افترا و دروغ بستن به اوست .

قالوا اتخذ الله ولداً .. قل إن الذين يفترون على الله الكذب

4- نسبت دادن چیزی به خداوند ، بدون دلیل قاطع و بی اطلاع از درستی یا نادرستی آن ، افترا و دروغ بستن به خداست .

إن عندكم من سلطن بهذا أتقولون على الله ما لا تعلمون. قل إن الذين يفترون على الله

57- موانع افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 105 - 6

6- ایمان ، مانع افترا و دروغ پردازی است .

إنما يفتري الكذب الذين لا يؤمنون بأيات الله

58- موانع افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17- احقاف - 46 - 8 - 5

5- اعتقاد به کیفر حتمی افترازنندگان به خداوند ، مایه اجتناب از هر گونه نسبت دروغ به ساحت حق

قل إن افتريته فلا تملكون لي من الله شيئاً

59- موسی (ع) و افترا به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- بقره - 2 - 67 - 17

17 - استعاده موسى (ع) به خدا، از اینکه امری را به دروغ، به خداوند نسبت دهد.

أَتَّخِذْنَا هِزْوَاً قَالِ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

جمله «أعوذ بالله ..» ناظر به اتهاماتی است که جمله «أَتَّخِذْنَا هِزْوَاً» گویای آن است. این جمله بیانگر دو پندار باطل و اتهام ناروا می باشد: 1_ موسی (ع) مردم را به بازیچه گرفته است. 2_ دستور ذبح گاو، فرمان خدا نیست بلکه ساخته خود موسی (ع) است.

ص: 43

60- ناپسندی افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 9

9- افترا و دروغ بستن به دیگران ، کاری ناروا و بی عاقبت است .

و قد خاب من افتری

61- ناپسندی افترا به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 25 - 14

14- بار گناه اسطوره خواندن قرآن ، باری بس ناشایست و زشت

قالوا أسـطر الأولین . . . ألا ساء ما یزرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 28 - 15

15- اسطوره خواندن قرآن ، توطئه علیه دین الهی و انتخاب کفر ، اعمالی زشت و ناپسند

و إذا قیل لهم ماذا أنزل ربکم قالوا أسـطر الأولین . . . قد مکر الذین من قبلهم ...

ص: 44

2- افراط

1- آثار افراط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 147 - 4

4_ پرورش یافتگان مکتب انبیا، گناه و اسراف (زیاده روی در امور) را نقطه ضعف و مانع پیروزی خود می دانند.*

و ما كان قولهم الا ان قالوا ربنا اغفر لنا ذنوبنا و اسرافنا في امرنا .. و انصر

از اینکه مردان الهی نصرت و پیروزی بر دشمنان را پس از درخواست آمرزش گناهان طلب می کنند (اغفرلنا .. و انصرنا)، معلوم می شود که آنان پیروزی را در گرو پاکی از گناه می دانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 40 - 11

11 - مجریان احکام الهی، در صورت زیاده روی از حد عدالت و مقابله به مثل، خود ستمگر و محروم از محبت خدا خواهند بود.

جزؤا سیئه سیئه مثلها .. إنه لایحب الظالمین

ممکن است «إنه لایحب الظالمین» ناظر به قانون مقابله به مثل باشد.

2- آثار افراط در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 5,6

5- زیاده روی در انفاق، موجب بازماندن انسان از کارهای بایسته خویش

فتتعد ملومًا محسورًا

کاربرد ماده «قعود» در آیه، می تواند اشاره به بازماندن انسان از کارهای خود داشته باشد که در این حال انسان مورد ملامت

دیگران قرار می گیرد و حسرت می خورد.

6- بخل، باعث سرزنش و زیاده روی در انفاق، عامل ناتوانی و حسرت انسان در زندگی است.

و لاتجعل يدك .. و لاتبسطها کلّ البسط فتقعد ملوماً محسوراً

برداشت فوق بنابرین نکته است که «ملوماً» به «لاتجعل يدك مغلوله» و «محسوراً» به «لاتبسطها» نظر داشته باشد و نیز بنابرین است که «محسوراً» به معنای جدا شدن شخص از امکانات خویش باشد و مایه حسرت او گردد.

3- آثار افراط در سرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 75 - 3، 1

1 - شادمانی ناحق و سر مستی گسترده در جامعه از سوی کافران و مشرکان، سبب گرفتار شدن آنان به انواع عذاب ها در قیامت

ذلکم بما کنتم تفرحون فی الأرض بغير الحقّ و بما کنتم تمرحون

«با» در «بما کنتم» برای سببیت است. «فرح» (مصدر «تفرحون») به معنای سرور و شادمانی است و «مرح» (مصدر «تمرحون») به معنای سرور و شادمانی افراطی و بیش از حد است آن گونه که سبب غرور و سر مستی می گردد. گفتنی است در این برداشت، مشار الیه «ذلکم» عذاب های یاد شده در آیات پیشین، دانسته شده است.

3 - افراط در شادمانی و زندگی سرمستانه، زمینه ساز غفلت از حقایق و معارف الهی و انکار و تکذیب آنها

الذین کذبوا بالکتب .. ذلکم بما کنتم تفرحون فی الأرض بغير الحقّ و بما کنتم تم

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که مشار الیه «ذلکم» تکذیب کافران باشد.

4- آثار افراط در مصرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 87 - 19

19_ افراط و تفریط در بهره جویی از مواهب پاکیزه و حلال الهی، عامل محرومیت از محبت خداوند

لاتحرموا .. و لاتعتدوا إنّ الله لایحب المعتدین

5- اجتناب از افراط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 34

34_ لزوم حفظ اعتدال در امور و پرهیز از افراط و تفریط

سواء السبيل

ص: 46

تعبیر به «سواء السبیل» که به معنی راه میانه و معتدل است، بیانگر این است که اعتدال و میانه روی، مطلوب خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 2

2- لازم است که در تمامی شؤون زندگی، اعتدال، رعایت و از افراط و تفریط پرهیز شود.

و اقصدا فی مشیک

احتمال دارد مراد از «اعتدال در مشی» اتخاذِ روشِ معتدل و میانه و به دور از هرگونه افراط و تفریط در همه چیز باشد و نه فقط در راه رفتن.

6- اجتناب از افراط در سرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 2, 1

1- خداوند، فراخوان مردمان به پرهیز از راه رفتن مغرورانه و برخاسته از خوشی و سرمستی فراوان

و لاتمش فی الأرض مرحًا

«مرح» به معنی شدت خوشحالی و بیش از اندازه است (مفردات راغب و لسان العرب).

2- پرهیز از هرگونه تکبر و خوشی و سرمستی افراطی، امری لازم و واجب است.

و لاتمش فی الأرض مرحًا

برداشت یاد شده، بر این اساس است که مراد از «لاتمش» احتمال دارد رفتار باشد که شامل همه حالت‌های انسان می‌شود و نه راه رفتن

7- افراط اصحاب الجنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 28 - 8

8- باغداران یمنی، گرفتار جهل و افراط و تفریط

قال أوسطهم ألم أقل لكم لولا تسبحون

8- افراط در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 67 - 3

ص: 47

3_ افراط و زیاده روی در هر کاری _ حتی در امور خیریه چون بخشش _ امری مذموم و ناپسند

و الذین إذا أنفقوا لم یسرفوا و لم یقتروا و کان بین ذلک قوامًا

9- افراط در تلاش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 9 - 3

3- تلاش بیوقفه و بدون استراحت ، ناهنجار و برخلاف طبیعت خدادادی انسان است .

و جعلنا نومکم سباتًا

جمله «و جعلنا ..» در مقام امتنان است. توصیف نعمت خواب به این که «کار و تلاشِ انسان را قطع می کند»، بیانگر این است که خداوند از او، تلاش بی استراحت نخواسته است.

10- افراط در دین ستیزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 35 - 4

4 - جدال در آیات الهی (تعالیم دین) ، بدون دلیل و برهان و از سر جهل و بی فکری ، موجب تردید و شکاک بودن انسان در معارف الهی و زیاده روی در مخالفت با آن

كذلك یضللّ اللّٰه من هو مسرف مرتاب . الذین یجـدلون فی ءایـت اللّٰه بغیر سلطنـتیـه

جمله «الذین یجادلون ..» در واقع بیانگر علت مسرف و مرتاب (شکاک) بودن برخی از انسان ها است؛ یعنی، چون برخی به جای فکر کردن در آیات الهی، از سر جهل و یا تقلید به مجادله با آن بر می خیزند. از این رو نسبت به تعالیم الهی همواره در شک و تردید به سر می برند و در مخالفت با تعالیم آسمانی اسراف می کنند.

11- افراط در سرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 6

6_ حالات روحی روانی انسان (ناامیدی ، شادمانی مفرط ، تکبر و ...) حتی باکمترین سختیورفاه تغییرپذیر است .

ولئن أذقنا الإنسان... إته ليئوس كفور. ولئن أذقنه نعماء... إته لفرح فخور

ص: 48

12- افراط در طغیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 6 - 4

4 - افراط در گناه و طغیان گری، در کنار بهره بردن از نعمت ها و کرم الهی، دور از انتظار و امری ناشایسته است.

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّا

می توان گفت: حرف «کلا» ناظر به جمله های بعد است؛ نه آیه های قبل، زیرا زمان نزول آنها با زمان نزول این آیه و آیات پس از آن، فاصله زیادی داشته است. در این صورت مفاد «کلا»، باز داشتن انسان از طغیان و سایر کارهایی است که تا «کلا لئن لم تنته...» آمده است. در نتیجه حرف «کلا» در آن آیه نیز، تأکید این کلمه خواهد بود.

13- افراط در گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 34 - 6

6 - اسراف و زیاده روی در گناه، عامل نزول عذاب هلاکت بار الهی

حجاره من طین... للمسرفین

وصف «مسرفین»، مشعر به علیت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 6 - 4

4 - افراط در گناه و طغیان گری، در کنار بهره بردن از نعمت ها و کرم الهی، دور از انتظار و امری ناشایسته است.

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّا

می توان گفت: حرف «کلا» ناظر به جمله های بعد است؛ نه آیه های قبل، زیرا زمان نزول آنها با زمان نزول این آیه و آیات پس از آن، فاصله زیادی داشته است. در این صورت مفاد «کلا»، باز داشتن انسان از طغیان و سایر کارهایی است که تا «کلا لئن لم تنته...» آمده است. در نتیجه حرف «کلا» در آن آیه نیز، تأکید این کلمه خواهد بود.

14- افراط در گناه قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 34 - 3

3 - اسراف (تجاوز از قانون الهی و زیاده روی در گناه) ، بارزترین جرم قوم لوط بود .

أرسلنا إلى قوم مجرمين . . . للمسرفين

تعبیر «مسرف» در این آیه، به معنای تجاوز از قانون است که بر قوم مجرم لوط، منطبق شده است.

ص: 49

15- افراط در مخالفت با قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 5 - 2

2 - مخالفت سرسختانه و افراط گرانه مشرکان عصر بعثت ، با قرآن

آن کنتم قومًا مسرفین

16- افراط در مخالفت با محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 5 - 1

1 - افراط و زیاده روی مردم عصر بعثت در مخالفت با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مانع لطف خدا در فرستادن وحی نبود .

أفنزرب عنکم الذکر صفحًا أن کنتم قومًا مسرفین

با توجه به مقام آیه _ که مسأله وحی را مطرح می کند _ مراد از «اسراف»، افراط و زیاده روی در مخالفت با وحی خواهد بود.

17- افراط در مصرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 87 - 17

17 _ ناسازگاری ایمان با افراط و تفریط در بهره گیری از مواهب الهی در دنیا

یا ایها الذین ءامنوا لاتحرموا . . . و لاتعتدوا

18- افراط مردم مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 5 - 1

1 - افراط و زیاده روی مردم عصر بعثت در مخالفت با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مانع لطف خدا در فرستادن وحی نبود .

أفنزرب عنکم الذکر صفحًا أن کنتم قومًا مسرفین

با توجه به مقام آیه _ که مسأله وحی را مطرح می کند _ مراد از «اسراف»، افراط و زیاده روی در مخالفت با وحی خواهد بود.

ص: 50

19- افراط مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 5 - 2

2 - مخالفت سرسختانه و افراط گرانه مشرکان عصر بعثت ، با قرآن

آن کنتم قومًا مسرفین

20- اهمیت اجتناب از افراط و تفریط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 7

7- رعایت اعتدال در معیشت و تأمین زندگی و پرهیز از افراط و تفریط در آن ، امری شایسته و لازم

لاتجعل یدک مغلوله .. و لاتبسطنها کلّ البسط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 38

38- اعتدال ورزیدن و پرهیز از هرگونه افراط و تفریط در امور خود و دیگران لازم است .

و كان أمره فرطًا

برخی مفسران گفته اند که کلمه «فرط» به موارد افراط اختصاص ندارد، بلکه در موارد تفریط نیز استعمال می شود (ر. ک: البحرالمحیط).

21- حرمت افراط در قصاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 33 - 10

10- زیاده روی اولیای مقتول ، در انتقام گیری از قاتل ، ممنوع و حرام است .

فلا یسرف فی القتل

22- زمینه اجتناب از افراط در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 30 - 5

5- توجه به نقش اصلی مشیت و تقدیر خدا در روزی انسان ها ، زمینه ساز اجتناب از بخل و افراط در انفاق به بخشش همه اموال و

ص: 51

داراییهاست .

و لا تجعل يدك مغلولة إلى عنقك .. إن ربك يسط الرزق لمن يشاء

جمله «إن ربك ..» در مقام تعلیل برای جمله «و لا تجعل يدك...» است. بنابراین مفهوم آیه چنین می شود: خداوند روزی رسان است، پس نباید از ترس تهیدستی، بخل ورزید و انفاق نکرد.

23- زمینه افراط در انتقام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 40 - 13

13 - انسان ، در معرض افراط و زیاده روی ، به هنگام انتقام گرفتن و دستیابی به قدرت

جزوا سیئه سیئه مثلها .. إنه لا یحب الظالمین

هشدار الهی، می تواند ناظر به این نکته باشد که انسان های ستمدیده، در معرض خطر افراط در انتقام گیری اند.

24- سرزنش افراط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 67 - 3

3_ افراط و زیاده روی در هر کاری _ حتی در امور خیریه چون بخشش _ امری مذموم و ناپسند

و الذین إذا أنفقوا لم یسرفوا و لم یقتروا و کان بین ذلک قوامًا

25- سرزنش افراط در سرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 4

4_ تکبر ، فخر فروشی و شادمانی مفرط بر اثر رسیدن به رفاه و آسایش ، رذایلی ناپسند و نکوهیده

و لئن أذقته نعماء بعد ضراء مسته .. إنه لفرح فخور

آیه بعد (إلا الذین ..) گویای این است که هدف قرآن از بیان خصلتهای یاد شده برای انسان (یؤوس ، کفور و ...) مجرد اخبار از چنین صفاتی برای او نیست؛ بلکه در مقام مذمت و نکوهش از انسانی است که چنین حالاتی را داراست.

26- ظلم افراط در انتقام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 52

12 - ستمدیده ای که در گرفتن انتقام افراط کند ، خود ستمگر است .

جزؤا سیئه . . . إنه لایحبّ الظّ - لمین

27- موانع افراط در تلاش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 10 - 1

1 - تاریکی شب - بسان لباسی پوشیده بر موجودات - با مستور ساختن آنها از دید انسان ، مانع تلاش و فعالیت بیش از حد او است .

و جعلنا الیل لباسًا

تقابل این آیه و آیه بعد - که روز را زمان تلاش برای زندگی دانسته است - بیانگر برداشت یاد شده است.

28- موانع افراط در قصاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 33 - 14

14- توجه ولی مقتول به حمایت خدا از او ، بازدارنده وی از زیاده روی و تجاوز در قصاص است .

جعلنا لولیّه سلطًا فایسرف فی القتل إنه کان منصورًا

افراط و تقریط

29- {افراط و تقریط}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 197 - 14

14 - نکوهش زهد افراطی

و تزودوا

با توجه به شأن نزول نقل شده در مجمع البیان که عده ای توشه خود را به دور می ریختند و آیه در مقابل می فرماید: و تزودوا.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 236 - 13

13 - ضرورت پرهیز از افراط (اسراف) و تقریط ، در کالای پرداختی به زنان مطلقه *

ص: 53

متّعوهنّ . . . بالمعروف

افراط و تفریط، خارج از حدّ متعارف است؛ لذا کلمه «بالمعروف» آن دورا نفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 27 - 8

8_ روابط و اخلاق جنسی در اسلام معتدل و به دور از افراط و تفریط است . *

و یرید الذین یتبعون الشّهوات ان تمیلوا میلاً عظیماً

خداوند، آراء هواپرستان را در روابط جنسی مقابل احکام خویش شمرده و با توصیف آن آراء به انحراف، اشاره به اعتدال احکام الهی و دوری آن از افراط و تفریط کرده است.

30- اهمیت اجتناب از افراط و تفریط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 7

7- رعایت اعتدال در معیشت و تأمین زندگی و پرهیز از افراط و تفریط در آن، امری شایسته و لازم

لاتجعل یدک مغلوله . . . و لاتبسّطها کلّ البسط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 38

38- اعتدال ورزیدن و پرهیز از هرگونه افراط و تفریط در امور خود و دیگران لازم است .

و کان أمره فرطاً

برخی مفسران گفته اند که کلمه «فرط» به موارد افراط اختصاص ندارد، بلکه در موارد تفریط نیز استعمال می شود (ر. ک: البحرالمحیط).

ص: 54

1- آثار افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 11، 9

9 - قرآن کسانی را به گمراهی می کشاند که : عهد های الهی را نقض کنند ، پیوندهایی که خداوند به برقراری آنها فرمان داده بگسلند و در زمین به فسادگری پردازند .

و ما یضل به إلا الفسقین. الذین ... یفسدون فی الأرض

11 - شکستن پیمان های الهی ، گسستن روابطی که خداوند به برقراری آنها فرمان داده و فسادگری در زمین ، زیان واقعی انسان را در پی دارد .

الذین ینقضون عهد الله .. أولئک هم الخسرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 7

7 - فتنه انگیزی بدتر از جنگ و خونریزی است .

و الفتنة أشد من القتل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 16

16 _ فسادگران دارای زمینه هایی برای تکذیب آیات الهی و انکار رسالت پیامبران

فظلموا بها فانظر کیف کان عقبه المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 82 - 6

6- جرم و تبه کاری ، زمینه ساز حق ستیزی است .

و يحق الله الحق بكلمته و لو كره المجرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 91 - 7

7- عصیان و فسادانگیزی مستمر تا لحظه مرگ ، مانع پذیرش توبه از سوی خداوند است .

ءالن و قد عصیت قبل و كنت من المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 8 - 13

13- فسادانگیزی ، گناهی بزرگ و در پی دارنده مجازات دنیوی و اخروی خداوند است .

و إن عدتم عدنا و جعلنا جهنم للک فرین حصیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 60 - 8

8 - ادامه اعمال خلاف ، از سوی مفسدان در جامعه دینی ، باعث سلب مصونیت از آنان می شود .

لئن لم ینته المنفقون والذین فی قلوبهم مرض و المرجفون فی المدینه لنغریبنک بهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 61 - 9

9 - بر آحاد جامعه اسلامی ، روا و جایز است که ادامه دهندگان به فساد را پس از فرمان حاکم اسلامی ، با رعایت مراحل و شرایط ، به قتل برسانند .

لئن لم ینته المنفقون .. اینما ثقفوا أخذوا و قتلوا تقتیلاً

در آیه پیش وقتی سخن از تهدید منافقان و بیمار دلان و .. به میان آمد، خداوند فرمود: «اگر آنان، ادامه بدهند پیامبر(صلی الله علیه و آله) را بر آنها چنان مسلط خواهد کرد که ادامه زندگی برای شان ممکن نباشد» و در این آیه، فعل های «أخذوا» و «قتلوا» را مجهول آورده و برای انجام دادن وظیفه یاد شده، کسی را معرفی نکرده است. به نظر می رسد، با توجه به مهدورالدم اعلام شدن گروه های یاد شده، در آیه،

به مسلمانان اجازه می دهد که آن افراد را به قتل برسانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 28 - 11

11 - فساد انگیزی ، ناسازگار با ایمان و نیک کرداری و تبه کاری ، ناسازگار با تقوای پیشگی

أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ .. الْمَتَّعِينَ كَالْفَجَّارِ

ص: 56

2- آثار افساد اشراف فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 76 - 6

6_ تهمت سحر به معجزه بزرگ حضرت موسی (ع) از سوی فرعون و اطرافیانش ، برخاسته از روحیه سرکشی و تبه کاری آنان بود .

فاستکبروا و كانوا قوماً مجرمین. فلما جاءهم الحق من عندنا قالوا إن هذا لسحر مبین

3- آثار افساد اصحاب ایکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 185 - 3

3 - دنیاطلبی و فسادانگیزی مردم ایکه ، مانع درک آنان از مفاهیم بلند و آسمانی پیام شعیب (ع)

قالوا إنما أنت من المسحّرين

بیان تقلب مردم «ایکه» در معاملات و روحیه فسادانگیزی آنان (پیش از ذکر موضع گیری آنها در مقابل شعیب(ع) می تواند نشانگر این باشد که آنچه سبب شد تا مردم ایکه مفاهیم مهم معرفتی آن حضرت را جنون آمیز، بیهوده و گزاف به شمار آورده و او را فردی افسون شده بخوانند، این بود که آنان گرفتار دنیاطلبی و فسادانگیزی شده بودند.

4- آثار افساد اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 17

17 - تبه کاری ، عامل نابودی جوامع پیشین با عذاب قهر الهی

أولم يعلم أنّ الله قد أهلك من قبله من القرون... ولا یستل عن ذنوبهم المجرمون

5- آثار افساد بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 5 - 8، 1

1- انتقام خداوند از بنی اسرائیل ، به وسیله نیروهایی توانمند و جنگاور ، در پی نخستین فسادانگیزی آنان

فإذا جاء وعد أولهما بعثنا عليكم عبداً لنا أولى بأس شديد

«بأس» در لغت به معنای شدت در جنگ است و «أولى بأس» توانمندی و جنگاوری را معنا می دهد.

8- در امان نبودن بنی اسرائیل حتی در زوایای خانه های خود ، به دنبال فسادانگیزی و تعقیب قرار گرفتشان از سوی مردانی

ص: 57

7- فسادانگیزی و بدکرداری بنی اسرائیل ، زمینه ساز شکست و نابودی آنان

بعثنا علیکم عباداً لنا .. و إن أسأتم فلها فإذا جاء وعد الآخره لیسنوا و جوهکم

جمله «إن أسأتم» می تواند تبیین کننده علت شکست نخستین و سرکوب شدن بعدی بنی اسرائیل باشد؛ یعنی، شکستهای آنان نمونه و مصداقی از نتیجه بدیهای آنهاست.

9- مورد تاخت و تاز قرار گرفتن بنی اسرائیل به وسیله جنگاورانی قدرتمند ، با فرا رسیدن دومین مرحله فسادانگیزی آنان و هویدا شدن غبار غم و شکست در چهره آنها

فإذا جاء وعد الآخره لیسنوا و جوهکم

ضمیر فاعلی «هم» در «لیسنوا» به «عباداً» باز می گردد و لام در آن برای تعلیل است؛ یعنی، بندگان ما برای اندوهگین کردن شما (بنی اسرائیل) بیایند.

10- فتح مسجد الاقصی ، توسط جنگاورانی نیرومند و رها شدن آن از دست بنی اسرائیل ، در پی فسادانگیزی مجدد آنان

و لیدخلوا المسجد کما دخلوه اول مرّه

نوع مفسران برآنند که مقصود از «المسجد»، مسجد الاقصی است.

6- آثار افساد فرعون

6_ تهمت سحر به معجزه بزرگ حضرت موسی (ع) از سوی فرعون و اطرافیانش ، برخاسته از روحیه سرکشی و تبه کاری آنان بود .

فاستکبروا و كانوا قوماً مجرمین . فلما جاءهم الحق من عندنا قالوا إن هذا لسحر مبین

3_ خداوند، ایمان فرعون را بی اثر خواند و به درخواست او برای نجات دادنش، به خاطر نافرمانی‌ها و فسادانگیزی‌های سابق، جواب رد داد.

قال ءامنت أنه لا إله إلا الذی . . . و أنا من المسلمین . ءالتن وقد عصیت قبل و کنت

6_ عصیانگری و فسادانگیزی پیوسته فرعون، مانع پذیرفته شدن توبه وی از سوی خداوند شد.

ءالتن وقد عصیت قبل و کنت من المفسدین

ص: 58

7- آثار افساد فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 83 - 2

2- برتری جویی و فسادانگیزی در زمین ، مانع دستیابی انسان به سرای آخرت

تلك الدار الآخرة نجعلها للذين لا يريدون علوًا في الأرض ولا فسادًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 2

2- فسادگری در زمین و گسستن از خویشاوندان ، موجب خشم و نفرین الهی

تفسدوا فی الأرض و تقطعوا أرحامکم . أولئك الذین لعنهم الله

8- آثار افساد قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 153 - 3

3- سرمستی ، رفاه زدگی ، اسراف گری و فسادانگیزی ثمودیان ، مانع درک آنان از مفاهیم بلند و آسمانی پیام صالح (ع)

قالوا إنما أنت من المسحّرين

بیان رفاه مندی، اسراف گری و فسادانگیزی ثمودیان، پیش از ذکر موضع گیری آنان در مقابل صالح(ع)، می تواند نشان دهنده این حقیقت باشد که آنچه سبب شد، ثمودیان مفاهیم مهم معرفتی صالح(ع) را، کلماتی جنون آمیز، بیهوده و گزاف به شمار آوردند و او را فردی افسون شده بخوانند؛ این بود که آنان گرفتار غرور، سرمستی، اسراف و فسادگری شده بودند.

9- آثار افساد قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 78 - 5

5_ پیشینه تبه کاری قوم لوط و خو گرفتن با عمل شنیع لواط ، آنان را به سوی خانه لوط (ع) برای تعرض به مهمانانش ، گسیل داشت .

و جاءه قومه یهرعون إلیه و من قبل كانوا یعملون السیئات

جمله «و من قبل كانوا...» _ که حکایت از پیشینه تبه کاری و استمرار بدکاری در میان قوم دارد - بیانگر فاعل محذوف از «یهرعون» می باشد؛ یعنی، عامل و باعث هجوم قوم لوط به خانه لوط (ع)، سابقه سوء و خوی بدکاری آنان بود.

ص: 59

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 59 - 4

4- جرم و تبه کاری قوم لوط ، عامل هلاکت و عذاب آنان شد .

قالوا إنا أرسلنا إلى قوم مجرمين . إلاء لوط إنا لمنجّوهم أجمعين

10- آثار افساد کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 88 - 8

8- عذاب اخروی کافران ، بازتاب فسادگری مستمر خود آنان است .

زدن_هم عذاباً . .. بما كانوا يفسدون

11- آثار افساد منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 11 - 10

10 - فسادگری منافقان ، زمینه ساز افزایش بیماری دل و اندیشه آنان

فزادهم الله مرضاً . .. بما كانوا يكذبون. و إذا قيل لهم لا تفسدوا

برداشت فوق مبتنی بر دو امر است: 1_ «إذا قيل . . .» عطف بر «يكذبون» باشد. 2_ «بما كانوا يكذبون» علاوه بر تعلقش به «و لهم عذاب

اليم» - متعلق به «فزادهم الله» نیز باشد. بر این مبنا جمله چنین می شود: «فزادهم الله مرضاً . . . بما كانوا اذا قيل لهم ... لهم».

12- آثار تداوم بر افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 75 - 10، 11

10 _ تبه کاری مستمر فرعون و اطرافیانش ، عامل سرکشی آنان از پذیرش رسالت موسی و هارون (ع)

ثم بعثنا . . . موسی و هرون إلى فرعون و ملایه بأیتنا فاستکبروا و كانوا قوماً مجرمی

11_ جرم مستمر و تبه کاری ، زمینه ساز پیدایش روح استکبار و سر باز زدن از پذیرش حق است .

فاستکبروا و کانوا قوماً مجرمین

ص: 60

13- ابزار فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 9

9- قدرت و امکانات در دست انسان های ناصالح ، ابزار فسادانگیزی و گسستن عواطف انسانی

فهل عسیتم إن تولیتم أن تفسدوا فی الأرض و تقطعوا أرحامکم

بنابراین که «تولیتم» به معنای عهده داری امور باشد؛ در حقیقت آیه شریفه هشدار می دهد به بیمار دلان سست ایمان است که اگر روزی، قدرت و حکومت در دستشان قرار گیرد، فسادگری آنان گسترش یافته و پهنه زمین را آلوده می سازند.

14- اجتناب از فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 56 - 11

11_ پرهیز از فسادگری در زمین سیره و روش محسنان و زمینه ساز دستیابی به رحمت الهی است .

و لاتفسدوا فی الأرض . . . إن رحمت الله قریب من المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 26, 28

26_ قوم شعیب برخوردار از دلیلی روشن برای التزام به عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادگری در زمین بودند .

قد جاء تکم بینه من ربکم فأوفوا الکیل و المیزان . . . و لاتفسدوا فی الأرض

تفریع جمله «اوفوا الکیل» بر جمله «قد جاء تکم بینه» بیانگر این است که بینه ارائه شده به قوم شعیب به گونه ای بوده است که باور به آن در پی دارنده رعایت عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادگری در زمین بوده است.

28_ خیر و صلاح واقعی انسان ها در گرو یکتا پرستی ، سلامت امور اقتصادی و پرهیز از فسادانگیزی است .

ذلکم خیر لکم

«ذلکم» اشاره به تمامی مسائلی است که شعیب قوم خویش را بدانها رهنمون ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- پرهیز از افساد در زمین ، از جمله پیام های شعیب (ع) به مردم مدین بود .

وإلى مدین أخاصم شعیباً فقال . . . ولاتعشوا فی الأرض مفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- لزوم هشدار به افراد فسادگر ، برای پایان دادن به کار خود ، پیش از اقدام عملی علیه آنان

لئن لم ینته المنفقون و الذین فی قلوبهم مرض و المرجفون فی المدینه لنغرینک بهم

15- اجتناب از افساد فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 19

19 - لزوم پرهیز از ایجاد فساد و تباهی در جامعه

و لا تبغ الفساد فی الأرض

16- احکام افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 85 - 7

7_ فساد انگیزی و فسادگری ، امری حرام و بسیار ناپسند است .

و لا تعثوا فی الأرض مفسدین

«مفسدین» حال مؤکد است و همان نهی «لا تعثوا=لا تفسدوا» را تأکید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 6

6_ فسادگری در زمین از محرمات الهی است .

والذین ... یفسدون فی الأرض أولئک لهم اللعنه و لهم سوء الدار

17- اعراض کافران از افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 5,6

5 - لزوم ترک جنگ با کافران ، در صورت دست برداشتن آنان از فتنه انگیزی و ایجاد مزاحمت برای گسترش دین خدا

فإن انتهوا فلا عدون إلا علی الظلمین

متعلق «إنتهوا ..» - به قرینه فراهی پیش - فتنه انگیزی و بازداری از حاکمیت یافتن دین الهی است. جواب شرط (فإن انتهوا) محذوف

است و جمله «فلاعدوان...» جانشین آن می باشد؛ یعنی، پس اگر از فتنه انگیزی دست کشیدند و مانع گسترش و حاکمیت دین خدا نشدند، آنان را نکشید؛ زیرا تعدی تنها بر ستمکاران رواست.

6- در صورتی که کفرپیشگان محارب یا فتنه انگیز از کفرورزی دست بکشند، نباید با آنان نبرد کرد.

فإن انتهوا فلا عدون إلا على الظلمين

ص: 62

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که متعلق «انتها» کفرورزی باشد.

18- افساد اشراف فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 75 - 10، 9

9_ فرعون و اطرافیان، مردمانی تبهکار و مجرم بودند .

إلی فرعون و ملائیه . . . و كانوا قوماً مجرمین

10_ تبه کاری مستمر فرعون و اطرافیان، عامل سرکشی آنان از پذیرش رسالت موسی و هارون (ع)

ثم بعثنا . . . موسی و هرون إلی فرعون و ملائیه بأیتنا فاستکبروا و كانوا قوماً مجرمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 82 - 7

7_ فرعون و اطرافیان وی، مردمانی تبهکار و مجرم بودند .

فرعون و ملائیه . . . و كانوا قوماً مجرمین . . . و یحق الله الحق بکلمته و لو کره الم

19- افساد انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 17، 24، 8، 7

7_ فرشتگان مطمئن به فسادگری و خونریزی انسان، پیش از آفرینش وی

قالوا أتجعل فیها من یفسد فیها و یسفک الدماء

«سفک» (مصدر یسفک) به معنای ریختن است و «من . . . یسفک الدماء» (کسی که . . . خونها خواهد ریخت) کنایه از کشتارهای فراوان است.

8_ فرشتگان با پیش بینی فسادگری انسان، او را شایسته خلافت نمی دیدند .

قالوا أتجعل فیها من یفسد فیها و یسفک الدماء

17_ زمینه های کمال و ارزش های انسان ، جبران کننده فسادگری های اوست .

أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا . . . قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

چون خداوند پیش بینی فرشتگان مبنی بر فسادگری انسان را رد نکرد ولی با گوشزد کردن وجود استعدادی ویژه در او، خلقت و خلافت وی را موجه دانست؛ معلوم می شود: وجود آن استعداد در بشر جبران کننده جهات منفی اوست.

24_ ساکنان زمین پیش از آدم (ع) موجوداتی فسادگر و خونریز بودند .

إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا

ظاهر آیه شریفه می نمایاند که منشأ اطمینان فرشتگان به فسادگری بشر خلیفه او در زمین است. این حقیقت می تواند به دو معنا

ص: 63

اشاره داشته باشد: 1_ آدم (ع) و نسل او جانشین انسانهای پیشین هستند؛ 2_ انسانهای پیشین موجوداتی فسادگر بوده اند.

20- افساد اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 24

24_ شعیب (ع) ، مردم خویش را از فسادگری در زمین نهی کرد .

و لا تقسدا فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 85 - 6

6_ شعیب (ع) ، مردم خویش را از فسادگری در سراسر پهنه گیتی برحذر داشت .

و لا تعثوا فی الأرض مفسدین

«عُثُو» (مصدر لا تعثوا) به معنای فسادگری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 36 - 12

12 - مردم مدین ، رویکردی تبهکارانه و فسادبرانگیز داشته اند .

و لا تعثوا فی الأرض مفسدین

ذکر نهی «لا تعثوا» در نخستین دعوت شعیب (ع) و به همراه دعوت به توحید و آخرت، احتمال دارد به خاطر این بوده است که آنان، مفسد بوده اند.

21- افساد با جادو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 34

34 - رساندن زیان به مردم با اعمال سحر و نیز آموختن آن به انگیزه مفسده جویی ، حرام و گناهی در حد کفر است .

فلا تكفر فيتعلمون منهما ما يفرقون به بين المرء وزوجه . . . ویتعلمون ما یضربهم ول

22- افساد بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 64

17 - خداوند ، بنی اسرائیل را از فسادگری در سراسر پهنه گیتی بر حذر داشت .

ولا تعثوا فی الأرض مفسدین

«عثوا» (مصدر لاتعتوا) به معنای فسادگری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 4 - 10، 13

1- هشدار خداوند به بنی اسرائیل نسبت به دوبار فسادانگیزی قطعی آنان در آینده

وقضینا إلی بنی إسرائیل فی الکتب لتفسدن فی الأرض مرتین

خداوند از آیات 4 تا 8 از دوبار فسادانگیزی بنی اسرائیل و سرکوبی آنان خبر داده است. در اینکه این دو بار تا کنون به وقوع پیوسته است یا خیر، میان مفسران بحث و گفتوگوی بسیار شده است و هیچ دلیل قاطع و قانع کننده هم در خود آیات و بیرون از آنها برای وقوع و عدم وقوع آن دو حادثه وجود ندارد. از این رو، برداشتهای آیات یاد شده به صورت پیشگویی و به گونه ای نوشته شده است که با هر دو احتمال سازگار باشد. گفتنی است: «قضاء» به معنای فیصله دادن شیء است و متعدی شدن آن به «إلی» متضمن معنای «ایحاء» و «اعلام» است و چنان که از آیات بعدی برمی آید، آیه شریفه در مقام تهدید است.

3- پیشگویی تورات درباره دوبار فساد انگیزی مهم بنی اسرائیل

وقضینا إلی بنی إسرائیل فی الکتب لتفسدن فی الأرض مرتین

10- «عن علی بن ابی طالب (ع) فی قوله «لتفسدن فی الأرض مرتین» قال : الأولى قتل زکریا علیه الصلوه و السلام و الأخری قتل یحیی علیه السلام ;

از علی بن ابی طالب (ع) روایت شده است که درباره قول خدا «لتفسدن فی الأرض مرتین» فرمود: بار اول کشتن زکریا _ علیه الصلوه و السلام _ و بار دوم کشتن یحیی _ علیه السلام _ بوده است.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 5 - 4، 9

4- جنگاوری و توانمندی بنی اسرائیل ، در نخستین مرحله از فسادانگیزیشان

بعثنا علیکم عباداً لنا أولى بأس شدید

گسیل نیروهای بسیار پرتوان برای سرکوبی بنی اسرائیل، نشانگر توانمندی آنان در جنگ و مبارزه است.

9- فسادانگیزی بنی اسرائیل و سرکوبی آنان توسط جنگاورانی قدرتمند، وعده قطعی و تخلف ناپذیر خداوند

بعثنا علیکم . . . و کان وعداً مفعولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 7 - 13

13- دومین هجوم نیروهای فاتح مسجدالاقصی بر بنی اسرائیل فسادگر و سرکش، هجومی توفنده و ویرانگر

و لیبتروا ما علواً تتبیراً

«تتبیر» به معنای اهلاک است و آوردن مفعول مطلق (تتبیرا) _ که برای تأکید است _ إشعار به سختی هجوم دارد.

ص: 65

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 8 - 1

1- ایجاد امیدواری به رحمت در بنی اسرائیل ، علی رغم دو بار فسادانگیزی و شکست تلخشان به وسیله خداوند

عسی ربکم أن یرحمکم

مخاطبان آیه با توجه به آیات قبل ، بنی اسرائیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 104 - 9

9- وعده خداوند به بنی اسرائیل جهت گردآوری آنان در سرزمین فلسطین ، پس از فرا رسیدن دومین موعد فساد آنان در آن سرزمین

جننا بکم لفیفاً

برداشت فوق بدان احتمال است که «وعد الأخره» اشاره ای باشد به آن دو موعدی که خداوند در آغاز این سوره (آیه 4) برای بنی اسرائیل پیش بینی کرده و به آنان هشدار داده است.

23- افساد بیمار دلان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 60 - 19

19 - در صورتی که منافقان و بیمار دلان و شایعه پراکنان ، در مدینه ، به کار های خلاف خود ادامه می دادند ، چنان مورد قهر پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار می گرفتند که مجبور به ترک مدینه می شدند .

لنغریبک بهم ثم لایجاورونک فیها الاً قلیلاً

«لایجاورونک فیها الاً قلیلاً» کنایه از آوارگی و در به دری است. لازم به ذکر است که «قلیلاً» صفت مفعول مطلق محذوف (جوار) است.

24- افساد پادشاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 34 - 3,4

3 - ویرانی شهر ها ، تباهی جامعه و ذلت عزّتمندان ، نتیجه همیشگی سلطه شاهان بر کشور بیگانه

إِنَّ الملوک إذا دخلوا قریه أفسدوها و جعلوا أعزّه أهلها أذلّه

4- تأکید بلقیس بر استمرار شیوه شاهان در تباه ساختن ممالک تحت سلطه خویش

قالت إِنَّ الملوک . . . و کذلک یفعلون

ص: 66

25- افساد پسر نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 46 - 3,4,5,6

1_ فرزند ناخلف حضرت نوح ، انسانی ناصالح و فسادپیشه بود .

إنه عمل غیر صـلح

3_ فسادپیشگی فرزند نوح ، موجب محسوب نشدن وی از خانواده نوح (ع) در پیشگاه خداوند

إنه لیس من أهلك إنه عمل غیر صـلح

جمله «إنه عمل . . .» علت برای «إنه لیس من أهلك» می باشد؛ یعنی ، چون فرزندی دارای عمل ناشایست است ، ما او را از خانواده توبه حساب نمی آوریم.

4_ فسادپیشگی فرزند نوح ، موجب هلاکت وی در حادثه طوفان

فكان من المغرقین . . . إنه لیس من أهلك إنه عمل غیر صـلح

5_ نوح (ع) ، ناآگاه به تباهی و فساد بی حد فرزند ناخلف خویش

إنه عمل غیر صـلح

6_ نوح (ع) ناآگاه به گسستن پیوند فرزندی کنعان با او بر اثر اعمال ناشایستش

إن ابنی من أهلی . . . إنه لیس من أهلك

26- افساد ثروت اندوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 25

25 - زراندوزان انحصارطلب ، عناصری مفسد و تباهی آفرین

ولا تبغ الفساد فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - زراندوزان قارون صفت ، عناصری مجرم و تبه کاراند .

قال إنما أوتيته على علم عندي. .. و لا يسئل عن ذنوبهم المجرمون

27- افساد جادوگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 67

7 - یونس - 10 - 81 - 11

11 - سحر ، عامل فساد است و ساحران اهل فسادند .

ما جئتم به السحر . . . إن الله لا یصلح عمل المفسدین

28- افساد جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 81 - 6

6 - موسی (ع) ، با خطاب به ساحران ، آنان را گروهی مفسد و مقابله آنان با خود را عملی فسادانگیز خواند .

قال موسی ما جئتم به السحر . . . إن الله لا یصلح عمل المفسدین

29- افساد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 31 - 7

7 - کشاندن جامعه به فساد و تباهی ، از گناهان کبیره

لا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل . . . و لا تقتلوا انفسکم ... ان تجتنبوا کبائر ما

30- افساد جاه طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 8

8 - ظلم و جاه طلبی ، فسادگری است .

ظلمًا و علوًا . فانظر کیف کان ع_قبه المفسدین

31- افساد جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 38 - 2,3

2- اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطینِ فسادانگیز و اخلال گر جنی ، جلوه ای از اقتدار حکومت ممتاز سلیمان (ع)

و آخرین مقرّنین فی الأصفاد

اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطین در حکومت سلیمان(ع) _ در مقابل گروه دیگری که به خدمت گزاری مشغول بودند _ می

ص: 68

تواند گویای این حقیقت باشد که این دسته اگر آزاد گذاشته می شدند، در حکومت سلیمان(ع) اخلال و فساد ایجاد می کردند.

3- گروهی از شیاطین جنی، درصدد فسادانگیزی و اخلال گری در کار خیراند.

و آخرین مقررین فی الأصفاد

32- افساد جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 29

29_ « عن ابی جعفر محمد بن علی (ع) انه قال فی قول الله عز و جل : « و اذ قال ربک للملائکه انی جاعل فی الأرض خلیفه قالوا اجعل فیها من یفسد فیها و... » قال : ... و إنما قال ذالک بعض الملائکه لما عرفوا من حال من کان فی الأرض من الجن قبل آدم ... ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند که به ملائکه فرمود: «می خواهم در زمین جانشین قرار دهم و ملائکه گفتند: آیا می خواهی کسی را بر روی زمین قرار دهی که فساد کند...؟» روایت شده که فرمود: ... این سخن بعضی از ملائکه بود؛ زیرا آنان قبل از آفرینش آدم فساد در زمین را از جن دیده بودند...».

33- افساد حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 82 - 5

5_ حق ستیزان، مردمی تبهکار و مجرمند.

و یحق الله الحق بکلمته و لو کره المجرمون

34- افساد در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 33 - 2.8

2_ محاربین در صورت فسادانگیزی در جامعه ایمانی، محکوم به یکی از حدود چهارگانه (قتل، به دار آویختن، قطع دست و پا و تبعید

انما جزؤا الذین یحاربون الله ورسوله .. او ینفوا فی الارض

برداشت فوق بر این مبناست که واو عاطفه در «و یسعون» واو جمع باشد. یعنی حد ذکر شده از آن محاربی است که فسادگر باشد. تکرار نشدن «الذین» در «یسعون» مؤید این معناست.

8_ تلاش برای فساد و تباهی جامعه ایمانی ، ستیزه جویی با خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) است .

ص: 69

انما جزؤا الذين يحاربون الله ورسوله و يسعون في الارض فساداً

برداشت فوق بر این مبناست که «واو» در «و يسعون» تفسیریه باشد. یعنی فسادگری در جامعه ایمانی، مصداقی از محاربه با خدا و رسول است.

35- افساد در زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 8,9

8 - آنان که در زمین فسادانگیز هستند ، فاسقند .

إلا الفسقين. الذين ... يفسدون في الأرض

9 - قرآن کسانی را به گمراهی می کشاند که : عهد های الهی را نقض کنند ، پیوندهایی که خداوند به برقراری آنها فرمان داده بگسلند و در زمین به فسادگری پردازند .

و ما يضل به إلا الفسقين. الذين ... يفسدون في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 60 - 18,22

18 - فسادگری در زمین از محرمات مؤکد است .

و لاتعتوا في الأرض مفسدين

کلمه «مفسدين» حال برای فاعل «لاتعتوا» است و از آن جا که «لاتعتوا» حاکی از حرمت فسادگری است، «مفسدين» حال مؤکده خواهد بود و دلالت بر تأکید آن تکلیف دارد.

22 - اباحه بهره گیری از نعمت های الهی تا آن جاست که به فساد در زمین نینجامد .

كلوا و اشربوا من رزق الله و لاتعتوا في الأرض مفسدين

نهی از فسادگری پس از توصیه به بهره گیری از خوراکیها و نوشیدنیها، به منزله قیدی است برای آن توصیه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 56 - 1,3,11

1_ حرمت فسادگری در زمین

ولا تفسدوا فی الأرض

3_ تخریب آبادانی های زمین و به هدر دادن امکانات طبیعی آن ، از مصادیق فسادگری در زمین

ولا تفسدوا فی الأرض بعد إصلاحها

آیه بعد «و هو الذی . . .» که بیانگر جلوه ای از آبادانی زمین است می تواند قرینه ای باشد بر اینکه از مصادیق مورد نظر برای «لا تفسدوا ...» تخریب آبادانیهای زمین و ... است.

11_ پرهیز از فسادگری در زمین سیره و روش محسنان و زمینه ساز دستیابی به رحمت الهی است .

ولا تفسدوا فی الأرض . . . إن رحمت اللّٰه قریب من المحسنین

ص: 70

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 16،17

16_ صالح (ع) مردم خویش را از فسادگری در زمین بر حذر داشت .

و لاتعتوا فی الأرض مفسدین

«لا تعثوا» از «عثی یعنی عثوا» است، یعنی فساد نکنید.

17_ فسادانگیزی و فسادگری در زمین ، امری حرام و بسیار ناپسند

و لاتعتوا فی الأرض مفسدین

«لا تعثوا» خود به معنای «فساد نکنید» است. بنابراین «مفسدین» حال مؤکد خواهد بود و همان نهی را تأکید می کند. لذا جمله «لا تعثوا ...» دلالت بر شدت ناپسندی و حرمت فسادانگیزی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 25،26

25_ کمفروشی و کم مقدار و کم ارزش جلوه دادن اجناس مردم ، حرام و از مصادیق فسادانگیزی در زمین است .

فأوفوا الكيل و الميزان و لا تبخسوا الناس أشياءهم و لا تفسدوا فی الأرض

26_ قوم شعیب برخوردار از دلیلی روشن برای التزام به عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادگری در زمین بودند .

قد جاء تکم بینه من ربکم فأوفوا الكيل و الميزان . . . و لاتفسدوا فی الأرض

تفریع جمله «أوفوا الكیل» بر جمله «قد جاء تکم بینه» بیانگر این است که بینه ارائه شده به قوم شعیب به گونه ای بوده است که باور به آن در پی دارنده رعایت عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادگری در زمین بوده است.

36- افساد رهبران ظلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 206 - 2،3،8،9،11،12

2_ تکبر ، غرور و سرسختی ، در قبال دعوت به تقوا ، از نشانه های حاکمان ناصالح و مفسد

و اذا تولّى سعى . . . و اذا قيل له اتق الله اخذته العزه بالاثم

در صورتی که «تولی»، به معنای پذیرش حکومت باشد.

3_ سرسختی، غرور و تکبر برخاسته از گناه، مانع نصیحت پذیری حاکمان مفسد

و اذا قيل له اتق الله اخذته العزه بالاثم

بنابراینکه «بالاثم»، متعلق به «العزّه» باشد.

8_ حاکمان مفسد، در حصار سرسختی، تکبر و غرور برخاسته از گناه خویش هستند.

و اذا تولّى . . . اخذته العزه بالاثم

بنابراینکه «تولی»، به معنای پذیرش حکومت باشد و «باء» در «بالاثم»، سببیه و متعلق به «العزّه» باشد.

9_ حاکمان مفسد در برابر دعوت به تقوا، به خاطر سرسختی، تکبر و غرور، آلوده به گناه می شوند.

اخذته العزه بالاثم

بنابراینکه «باء» سببیه در «بالاثم»، متعلق به «اخذته» باشد.

11_ هیچ کیفری جز عذاب جهنم، نمی تواند حاکمان مفسد، سرسخت، متکبر و مغرور را رام کند.

و اذا تولی سعی . . . فحسبه جهنم

12_ جهنم، کیفر حاکمان مفسد، سرسخت و حق ناپذیر

و اذا تولی سعی . . . فحسبه جهنم

37- افساد رهبران فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 205 - 16

16_ حاکمان فاسد و فسادانگیز، مبعوض خداوند هستند.

اذا تولی . . . و الله لا يحب الفساد

38- افساد زنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 28 - 11، 6

6_ زنان در پیدایش روابط نامشروع جنسی و انحرافات اخلاقی، نقشی عمده و بسزا دارند.

إنه من کیدکن

برداشت فوق، با توجه به این احتمال است که ضمیر در «إنه» به مراوده وصال _ که از «هی رودتتی . . .» به دست می آید _ باز گردد.

11_ حيله و مکر، از ابزار های زنان برای ایجاد فساد و انحراف

إنه من کیدکن

39- افساد شایعه پراکنان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - در صورتی که منافقان و بیماردلان و شایعه پراکنان، در مدینه، به کارهای خلاف خود ادامه می دادند، چنان مورد قهر پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار می گرفتند که مجبور به ترک مدینه می شدند.

لنغریبک بهم ثم لایجاورونک فیها إلاّ قلیلاً

ص: 72

«لایجاورونک فیها إلا قلیلاً» کنایه از آوارگی و در به دری است. لازم به ذکر است که «قلیلاً» صفت مفعول مطلق محذوف (جوار) است.

40- افساد شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 17

17_ دوری شیطان از رحمت الهی، زمینه اغواگری و ترویج خرافه پرستی و فساد از ناحیه او

لعنه الله وقال... لاضلنهم و لامینهم و لامرنهم فلیتکن ءاذان الأنعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 21

21_ شیطان با وسوسه ها و دسیسه های خویش، میان یوسف (ع) و برادرانش فسادانگیزی کرد.

من بعد أن نزع الشیطان بینی و بین إخوتی

«نزع» به معنای تحریک کردن بر فساد است و مراد از «نزع شیطان» وسوسه هایی است که او برای ایجاد فساد به انسانها القا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 10، 6

6- شیطان، همواره در میان انسان ها به منظور فتنه انگیزی و فسادگری، نفوذ و رخنه می کند.

إن الشیطان ینزع بینهم

«نزع» در لغت به معنای «ورود در امری برای فسادانگیزی» و نیز «فریب و خدعه» است (مفردات راغب و لسان العرب).

10- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مصون از راه یابی شیطان و فسادانگیزی های او

إن الشیطان ینزع بینهم

با اینکه مخاطب آیه، پیامبر (صلی الله علیه و آله) می باشد و او مأمور ابلاغ پیام الهی است اما در اختلاف افکنی و دشمنی ایجاد کردن

شیطان، مخاطب واقع نشده است. بنابراین استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مصون از نفوذ شیطان بود.

41- افساد ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 8

8 - ظلم و جاه طلبی ، فسادگری است .

ظلمًا و علوًّا . فانظر كيف كان عِقبه المفسدين

ص: 73

42- افساد فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 11

11 - فرعون و بزرگان دربارش ، مردمی فسادانگیز بودند .

إلى فرعون و ملائجه . . . فانظر كيف كان عقبه المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - يونس - 10 - 75 - 9,10

9 - فرعون و اطرافيانش ، مردمانی تبهكار و مجرم بودند .

إلى فرعون و ملائجه . . . و كانوا قوماً مجرمين

10 - تبه كارى مستمر فرعون و اطرافيانش ، عامل سرکشى آنان از پذيرش رسالت موسى و هارون (ع)

ثم بعثنا . . . موسى و هرون إلى فرعون و ملائجه بأيتنا فاستكبروا و كانوا قوماً مجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - يونس - 10 - 81 - 7

7 - موسى (ع) ، فرعون و اطرافيانش را گروهى مفسد و توطئه هاى آنان را محكوم به شكست دانست .

إن الله لا يصلح عمل المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - يونس - 10 - 82 - 7

7 - فرعون و اطرافيان وى ، مردمانی تبهكار و مجرم بودند .

فرعون و ملائجه . . . و كانوا قوماً مجرمين . . . و يحق الله الحق بكلمته و لو كره الم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - يونس - 10 - 91 - 1,5,8

1_ خداوند ، فرعون را به خاطر نافرمانی ها و فسادانگیزیهایش تا لحظه مرگ ، مورد ملامت و سرزنش قرار داد .

حتى إذا أدركه الغرق قال ءأمنت أنه لا إله إلا الذى . . . ءالئن

5_ فرعون ، مفسدی بود که تا لحظه مرگ ، دست از فسادانگیزی برنداشت .

ءالئن . . . و كنت من المفسدين

8_ از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود : « . . . قال [جبرئیل] یا محمد لما أغرق الله فرعون « قال آمنت أنه لا إله إلا الذى آمنت به بنو إسرائيل و أنا من المسلمين » فأخذت حمأ فوضعت ها فى فيه ثم قلت له : « آلئن وقد عصيت قبل و كنت من المفسدين » و عملت ذلك من غير أمر الله خفت أن تلحقه الرحمه من الله عز و جل و يعذبنى الله على ما فعلت فلما كان الآن و

ص: 74

أمرني الله عزّ وجل أن أؤدى إليك ما قلته أنا لفرعون امنت و علمت أن ذلك كان لله تعالى رضاً . . . ;

... جبرئیل گفت: ای محمد! هنگامی که خدا فرعون را غرق کرد، فرعون گفت: ایمان آوردم که خدایی نیست به جز خدایی که بنی اسرائیل به او ایمان دارند و من از تسلیم شدگانم. پس من قطعه ای از لجن برداشتم و در دهان او گذاشتم و گفتم اکنون؟! در حالی که قبلاً عصیان کردی و از مفسدان بودی. و این کار را بدون فرمان خدا انجام دادم؛ ترسیدم رحمت خدا به او برسد و خدا مرا برای این کار عذاب کند. پس چون این لحظه فرارسید و خداوند فرمان داد آنچه را من به فرعون گفتم به شما برسانم، ایمن شدم و دانستم که آن کار مورد رضای خدا بوده است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 14

14 - فرعون ، از زمره مفسدان تاریخ مصر و از تبار آنان

إنه كان من المفسدين

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «من» در «من المفسدين»، نشویه و بیانگر خاستگاه خانوادگی فرعون باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 17 - 6

6 - فرعون و دار و دسته وی ، مردمی تبه کار در دیدگاه موسای جوان

فلن أكون ظهيرا للمجرمين

گرچه «المجرمین» شامل همه تبه کاران می شود؛ ولی مصداق بارز و مورد نظر موسی (ع) فرعون و دار و دسته اش می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 12 - 1

1 - فرعون و قوم عاد و ثمود ، در ممالک و مناطق خود ، به فساد و ناهنجاری ها دامن زده ، و آن را گسترش می دادند .

فأكثروا فيها الفساد

43- افساد فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 11

11_ فرعون و بزرگان دربارش ، مردمی فسادانگیز بودند .

إلى فرعون و ملائجه .. فانظر كيف كان عقبه المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 133 - 9

9_ فرعونيان ، مردمی مجرم و تبهكار

ص: 75

و كانوا قوما مجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - يونس - 10 - 81 - 7

7_ موسى (ع) ، فرعون و اطرافيانش را گروهی مفسد و توطئه های آنان را محکوم به شکست دانست .

إن الله لا يصلح عمل المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - نمل - 27 - 14 - 7

7- فرعونيان ، مردمی فسادگر

فانظر كيف كان عـقبه المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 4 - 16

16 - حکومت فرعون ها در مصر ، آميخته با فساد ، تباهی و بدبختی مردم آن سرزمين بود .

إنه كان من المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 17 - 6

6- فرعون و دار و دسته وی ، مردمی تبه کار در دیدگاه موسای جوان

فلن أكون ظهيرا للمجرمين

گرچه «المجرمين» شامل همه تبه کاران می شود؛ ولی مصداق بارز و مورد نظر موسی (ع) فرعون و دار و دسته اش می باشد.

44- افساد قارون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 77 - 20

20 - قارون ، عنصري فسادگر و تباھی آفرین بود .

و لاتبع الفساد فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 83 - 3

3- برتری جویی و فسادانگیزی ، مهم ترین و اصلی ترین صفت ناپسند قارون

تلك الدار الأخره نجعلها للذین لا یریدون علوًا فی الأرض ولا فسادًا

ص: 76

برداشت بالا با توجه به این نکته است که آیه مورد بحث نوعی جمع بندی از مطالبی است که تا این جا درباره داستان قارون و اوصاف وی ذکر شده بود. در این جمع بندی از دو صفت قارون (که مهم ترین و محوری ترین اوصاف او بود) یاد شده است.

45- افساد قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 12 - 1

1 - فرعون و قوم عاد و ثمود، در ممالک و مناطق خود، به فساد و ناهنجاری ها دامن زده، و آن را گسترش می دادند.

فأكثروا فيها الفساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 11 - 6

6 - قوم ثمود، محروم سازنده خود از کمالات نفسانی و گرفتار فساد و تباهی بودند.

وقد خاب من دسّيتها . كذّبت ثمود بطغويها

این آیه، بیانگر یکی از مصادیق آیه قبل است.

46- افساد قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 12 - 1

1 - فرعون و قوم عاد و ثمود، در ممالک و مناطق خود، به فساد و ناهنجاری ها دامن زده، و آن را گسترش می دادند.

فأكثروا فيها الفساد

47- افساد قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 78 - 2

2_ قوم لوط، مردمی تبه کار و مبتلا به عمل شنیع لواط (همجنس بازی) بودند.

و من قبل كانوا يعملون السيئات

از مصداقهای بارز برای «السيئات» _ به مناسبت مورد _ لواط و همجنس بازی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 77

9 - حجر - 15 - 58 - 3

3- قوم لوط ، مردمی جرم پیشه و تبه‌کار

قالوا إنا أرسلنا إلى قوم مجرمين . إلا آل لوط

مراد از «قوم مجرمین» - به قرینه آیات بعد - قوم لوط است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 30 - 7

7 - قوم لوط ، مردمی مفسد بودند .

على القوم المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 37 - 5

5 - تلاش لوط (ع) برای حمایت از میهمانانش در برابر قوم آلوده و فسادگر خویش

و لقد رودوه عن ضيفه

«مراوده» به معنای تنازع میان دو فرد است که هر یک، خلاف خواست دیگری را دنبال می کند (مفردات راغب).

48- افساد کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 15، 11، 9

9 - فتنه انگیزی کافران ، مجوز نبرد با ایشان است ، هر چند که با مسلمانان سر جنگ نداشته باشند .

و قتلوا فی سبیل اللّٰه یقتلونکم .. الفتنه أشد من القتل

جمله «والفتنه أشد من القتل»، به اصطلاح اصولیین حاکم بر «الذین یقاتلونکم» است و موجب توسعه در موضوع حکم مطرح شده در آیه قبل می شود؛ یعنی، آیه قبل بیان داشت که با کافران حربی نبرد کنید و جمله «الفتنه ..» بیان می کند که فتنه انگیزی به منزله جنگ است.

11 - آواره ساختن مسلمانان از دیارشان از مصداق های فتنه انگیزی کافران است .

و أخرجوهم من حيث أخرجوكم و الفتنه أشد من القتل

15 - فتنه انگیزی کافران، مجوز کشتن و نبرد با آنها در مسجد الحرام و نواحی آن نیست.

و الفتنه أشد من القتل و لا تقتلوهم عند المسجد الحرام حتی يقتلوکم

جمله «و الفتنه . . .» بیان می دارد که کافران فتنه انگیز همانند کافران محارب هستند و لذا باید با آنان نبرد کرد. به نظر می رسد جمله «و لا تقتلوهم عند المسجد الحرام . . .» به منزله استثنا از این قانون باشد؛ یعنی، فتنه انگیزی کافران، مجوز جنگ در مسجد الحرام نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 78

1 - نبرد با کافران ، تا برطرف شدن فتنه های آنان ، وظیفه ای ضروری بر عهده مسلمانان

و قتلوهم حتی لا تکون فتنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 88 - 7

7- عذاب کافران ، به تناسب عملکرد و فساد آنان ، متفاوت است .

زدن_هم عذاباً فوق العذاب بما كانوا یفسدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 28 - 9

9 - کافران ، مفسدان و تبه کاران روی زمین هستند .

کالمفسدین فی الأرض .. کالفجّار

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که آیه شریفه، در مقام توصیف کسانی است که در آیه قبل از آنان به «الذین کفروا» (کسانی که کفر ورزیدند) یاد شده است.

49- افساد کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 12 - 5

5- کافران مکه ، مردمانی مجرم و تبهکار بودند .

ربما یوّد الذین کفروا .. کذلک نسلک فی قلوب المجرمین

50- افساد گروههای نه گانه قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 48 - 2,1

1 - وجود نُه فرد و یا گروه فسادانگیز ، در جامعه ثمود ، هم زمان با رسالت صالح (ع)

و کان فی المدینه تسعه رهط یفسدون

«تسعه رهط»؛ یعنی، نُه گروه، اما احتمال دارد که به معنای نُه فرد نیز باشد. در «المنجد» آمده است: هرگاه عددی به «رهط» نسبت داده شود، «رهط» به معنای شخص می باشد.

2 - گروه های نُه گانه شهر ثمودیان ، دارای فسادگری های گسترده و به دور از کمترین اصلاح طلبی و خیراندیشی

و کان فی المدینه . . . یفسدون فی الأرض و لایصلحون

ص: 79

قید «فی الأرض» نشانگر گستردگی دامنه فسادگری آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 2،4

2 - فسادانگیزی گروه های نُه گانه مخالف صالح ، علی رغم اظهار اعتقادشان به خدا

یفسدون فی الأرض .. قالوا تقاسموا باللّٰه

سوگند خوردن به خدا، حکایت از نوعی باور به خدا دارد.

4 - مبارزه با صالح پیامبر و از میان بردن وی ، محور اتحاد و همکاری گروه های فسادگر علی رغم داشتن اختلاف

و کان فی المدینه تسعه رهط .. تقاسموا باللّٰه لنبیّته و أهله

نُه گانه بودن گروه های مزبور، خود دلیل تمایزات و وجود نقطه های افتراق میان آنان است؛ با این حال برای از میان بردن صالح باهم متحد شدند.

51- افساد مأجوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 1،12

1- مردم شمال ، از طوایفی فسادانگیز به نام مأجوج و مأجوج ، به ذوالقرنین شکایت بردند .

قالوا یٰ ذالقرنین إنّ یأجوج و مأجوج مفسدون

مفسران و مؤرخان، با استفاده از ادله مختلف و برخی متون باستانی، این را مسلم گرفته اند که مراد از یأجوج و مأجوج، همان قبایل مغول و تاتار هستند.

12- « عن أمير المؤمنين (ع) : إنّ ذالقرنین . . . وجد . . . قوماً لایکادون یفقهون قولاً قالوا : یا ذالقرنین ! إنّ یأجوج و مأجوج خلف هـ ذین الجبلین و هم یفسدون فی الأرض إذا کان إِبّان زروعنا و ثمارنا خرجوا علینا من هـ ذین السدین ، فرعوا من ثمارنا و زروعنا حتّٰی لایبقون من ها شيئاً « فهل نجعل لک خرجاً » نؤدیه إلیک فی کلّ عام « علی أن تجعل بیننا و بینهم سدّاً » ؛

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده: .. همانا ذوالقرنین، قومی را یافت که فهم هیچ سخنی برای آنان آسان نبود. آنان به او گفتند: ای ذوالقرنین! همانا، یأجوج و مأجوج، پشت این دو کوه اند و آنان در زمین فساد می کنند. زمانی که فصل برداشت زراعت های ما و چیدن میوه هایمان فرامی رسد، آنان، از پشت این دو سدّ (دو کوه) به ما حملهور شده و از میوه های ما و زراعت های ما آن قدر می چرانند که هیچ چیز از را

باقی نمی گذارند. آیا برای تو هزینه ای قرار دهیم که هر ساله به تو بپردازیم تا بین ما و آنان سدّی برقرار سازی؟».

52- افساد مانعان از سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 88 - 3

ص: 80

3- جلوگیری از رواج دین الهی، فسادانگیزی است و سد کنندگان راه خدا مفسدند.

الذین کفروا و صدّوا عن سبیل الله . . . بما کانوا یفسدون

53- افساد متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 12، 6، 1

1_ متخلفان جنگ تبوک (منافقان)، در صورت شرکت در آن، جز فساد و تباهی به بار نمی آوردند.

لو خرجوا فیکم ما زادوکم إلا خیالاً

«خیال» به معنای فساد و تباهی است؛ یعنی، اگر منافقان برای جنگ بیرون می آمدند برای شما چیزی جز فساد و تباهی نمی افزودند.

6_ متخلفان جنگ تبوک در صورت شرکت در آن جنگ، جز نفوذ در میان صفوف لشکر اسلام به منظور فتنه جویی، نقشی دیگر نداشتند.

لو خرجوا فیکم ما زادوکم إلا خیالاً و لأوضعوا خللکم بیغونکم الفتنه

12_ ماهیت فسادانگیز و فتنه جوینان متخلفان جنگ تبوک، دلیل کراهت و ناخوشایندی خداوند از شرکت آنان در جنگ

و لکن کره الله انبعاثهم . . . لو خرجوا فیکم ما زادوکم إلا خیالاً . . . بیغونکم الفت

54- افساد محارب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 33 - 3

3_ حدود چهارگانه (قتل، به دار آویختن، قطع دست و پا و تبعید)، کیفری مناسب برای محاربان فسادگر

انما جزؤا الذین یحاربون الله ورسوله و یسعون فی الارض فساداً

«جزاء» در لغت به معنای کیفر و پاداشی است که کافی باشد.

55- افساد مخالفان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 82 - 8

8 - مخالفان راه انبیا، مردمانی مجرم و تبہکارند.

و یحق اللہ الحق بکلمتہ و لو کرہ المجرمون

ص: 81

56- افساد مسرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 152 - 1

1 - اسراف گران ، مایه فساد در زمین و فاقد کمترین اصلاح گری

المسرفین . الذین یفسدون فی الأرض و لایصلحون

57- افساد مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 64 - 33

33_ ناکامی یهود در جنگ افروزی های خود علیه مسلمانان ، نمود ناتوانی آنان بر اثر نفرین خداوند

غلت ایدیهم .. کلما اوقدوا ناراً للحرب اطفأها الله

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «کلما اوقدوا ..» بیان نتیجه ای برای «غلت ایدیهم» باشد.

58- افساد مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 63 - 6

6_ افساد مستمر نصارا

فانّ الله علیهم بالمفسدین

مصدق مفسدان در اینجا نصارايند و واژه «مفسدین» با یک مرتبه افساد سازگار نیست بلکه ظهور در استمرار دارد.

59- افساد مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 50 - 6

6_ مشرکان ، مردمی تبهکار و مجرمند .

ماذا يستعجل منه المجرمون

ص: 82

60- افساد مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 8

8 - فتنه انگیزی مشرکان مکه علیه مسلمانان صدر اسلام

أخرجوكم و الفتنه أشد من القتل

61- افساد مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 14

14_ تکذیب کنندگان آیات الهی و منکران رسالت انبیا، از مفسدان و در معرض فرجامی شوم هستند .

فظلموا بها فانظر كيف كان عقبه المفسدين

به کارگیری عنوان «مفسدین» برای فرعون و اشرافیان دربارش می تواند به این سبب باشد که آنان آیات الهی را تکذیب کردند و رسالت موسی(ع) را نپذیرفتند. همچنین می تواند برای تبیین ریشه تکذیب آیات الهی و انکار رسالت از سوی آنان باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

62- افساد مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 14

14_ تکذیب کنندگان آیات الهی و منکران رسالت انبیا، از مفسدان و در معرض فرجامی شوم هستند .

فظلموا بها فانظر كيف كان عقبه المفسدين

به کارگیری عنوان «مفسدین» برای فرعون و اشرافیان دربارش می تواند به این سبب باشد که آنان آیات الهی را تکذیب کردند و رسالت موسی(ع) را نپذیرفتند. همچنین می تواند برای تبیین ریشه تکذیب آیات الهی و انکار رسالت از سوی آنان باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

63- افساد مکذبان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 40 - 6,8

6_ کسانی که به آسمانی بودن قرآن باور دارند و در عین حال آن را تکذیب می کنند ، مفسد هستند .

و منهم من یؤمن به . . . و ربک أعلم بالمفسدین

ص: 83

برداشت بالا مبتنی بر این است که ضمیر «هم» به تکذیب کنندگان برگردد و مراد از «المفسدین» دسته اول (من یؤمن به) باشد.

8_ کسانی که قرآن را تکذیب می کنند ، مردمی مفسد هستند .

و منهم من یؤمن به و منهم من لا یؤمن به و ربک أعلم بالمفسدین

64- افساد منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 11 - 5, 7, 9, 1, 2, 3

1 - منافقان ، عناصری فسادگر و تباه کننده جامعه

و إذا قیل لهم لا تقسداوا فی الأرض

کلمه «فی الأرض» نشانگر این است که فسادگری منافقان محدود به خود و اطرافیانشان نبوده، بلکه فسادی است فراگیر و سرایت کننده به جامعه ای که در آن به سر می برند.

2 - اعمال ناپسند و مفسدانه منافقان عصرِ بعثت ، مورد اعتراض مسلمانان آن عصر

و إذا قیل لهم لا تقسداوا فی الأرض

3 - منافقان فسادپیشه ، حتی کمترین فسادگری را درباره خویش ، پذیرا نیستند .

قالوا إنما نحن مصلحون

کلمه «إنما» دلالت بر حصر دارد و حصر در جمله مذکور به اصطلاح «حصر موصوف در صفت» است. بنابراین جمله «إنما نحن مصلحون»؛ یعنی: از ما جز کارهای صواب سر نمی زند و همه کارهای ما موجب اصلاح جامعه است.

5 - منافقان بر اثر بیماری دل و اندیشه ، فسادگری های خویش را اصلاح طلبی قلمداد می کنند .

فی قلوبهم مرض . . . قالوا إنما نحن مصلحون

7 - فسادگری و نصیحت ناپذیری منافقان ، برخاسته از بیماری دلی آنان است .

فی قلوبهم مرض . . . و إذا قیل لهم لا تقسداوا فی الأرض

9 - فسادگری و اصلاح ناپذیری منافقان ، موجب گرفتار آمدن آنان به عذابی دردناک خواهد شد .

و لهم عذاب اليم بما كانوا .. إذا قيل لهم لاتفسدوا في الأرض

برداشت فوق مبتنی بر این است که: «إذا قيل» عطف بر «یکذوبن» در آیه قبل باشد. بر این مبنا، مفاد جمله «إذا قيل...» نیز همانند «یکذوبن» بیانگر سبب گرفتاری منافقان به عذاب الیم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 12 - 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7

1 - منافقان ، مردمی فسادیپشه و تبهکارند .

ألا إنهم هم المفسدون

2 - منافقان ، سرچشمه و منشأ فساد ها و تبهکاری ها در جوامع دینی هستند .

ألا إنهم هم المفسدون

ص: 84

در آیاتی از قرآن غیر منافقان نیز فسادگر خوانده شده اند بنابراین حصر در جمله «ألا إنهم . . .» (تنها منافقان فسادگرند) حصر ادعایی است و اشاره به این معنا دارد که: فسادگری غیر منافقان در قیاس با منافقان چیزی به حساب نمی آید؛ و یا اینکه فساد دیگران نیز به گونه ای به نفاق و منافقان باز می گردد.

3- منافقان ، مفسدانی مدعی اصلاح گری

إنما نحن مصلحون. ألا إنهم هم المفسدون

4- منافقان ، بی خبر از فسادپیشگی و تبهکاری خویش

ولکن لا یشرعون

5- بیماردلی منافقان ، مانع از درک فسادگری خویش

فی قلوبهم مرض . . . ألا إنهم هم المفسدون و لكن لا یشرعون

6- اهل ایمان ، باید منافقان را همواره مفسده گر و تبهکار بدانند .

ألا إنهم هم المفسدون

بیان فسادگری منافقان با جمله اسمیه مقرون به حرف تنبیه (ألا = آگاه باشید) و نیز حرف تأکید (إنّ)، گویای این است که منافقان با دروغ پردازیها مسلمانهایی را به این پندار رسانده بودند که ایشان مردمی اصلاح طلب هستند. بنابراین می توان گفت از اهداف جمله «ألا» این است که: مسلمانان هرگز در مفسده گر بودن منافقان، تردید نکنند.

7- لزوم هوشیاری مؤمنان در برابر فسادگری ها و تبهکاری های منافقان

ألا إنهم هم المفسدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 204 - 11

11_ منافقان ، سرسخت ترین دشمن مسلمانان و اصلاح جامعه

و من الناس . . . و هو الّذُّ الخصام

«الخصام»، جمع خَصَم، به معنای دشمن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1_ تلاش منافقان برای فساد در زمین و نابودی حرث و نسل، در صورت به حکومت رسیدن

و اذا تولّى سعى فى الأرض .. الحرث و النسل

بنابراینکه «تولّى»، به معنای حکومت باشد.

2_ داعیه اصلاح طلبی منافقان پیش از حاکمیت، و فساد آنان پس از رسیدن به حکومت

و من الناس من يعجبك .. و اذا تولّى سعى فى الارض ليفسد فيها

3_ داعیه اصلاح طلبی منافقان هنگام برخورد با پیامبر (صلی الله علیه و آله)، و تلاش آنان در جهت فساد پس از بازگشت از محضر او*

و من الناس من يعجبك .. و اذا تولّى سعى فى الأرض

بنابراینکه «اذا تولّى»، به معنای بازگشت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 85

1_ متخلفان جنگ تبوک (منافقان) ، در صورت شرکت در آن ، جز فساد و تباهی به بار نمی آوردند .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا

«خبال» به معنای فساد و تباهی است؛ یعنی، اگر منافقان برای جنگ بیرون می آمدند برای شما چیزی جز فساد و تباهی نمی افزودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 7

7- اخبار خداوند از فسادگری و خویشاوندکشیِ عناصر سست ایمان منافق ، در صورت رسیدن به حکومت

فهل عسيتم إن توليتم أن تفسدوا في الأرض و تقطعوا أرحامكم

برداشت بالا بنابر این نکته است که «تولیتم» از ماده «ولایت» و به معنای بر عهده گرفتن حاکمیت باشد و مخاطب آن بیماردلانی باشند که به دلیل سست ایمانی به هنگام فرمان جهاد، به وحشت افتاده و از آن طفره می روند.

65- افساد منافقان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 60 - 19

19 - در صورتی که منافقان و بیماردلان و شایعه پراکنان ، در مدینه ، به کارهای خلاف خود ادامه می دادند ، چنان مورد قهر پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار می گرفتند که مجبور به ترک مدینه می شدند .

لنغريبنك بهم ثم لا يجاورونك فيها إلا قليلاً

«لایجاورونک فیها إلا قلیلاً» کنایه از آوارگی و در به دری است. لازم به ذکر است که «قلیلاً» صفت مفعول مطلق محذوف (جوار) است.

66- افساد نیاکان فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 14،15

14 - فرعون ، از زمره مفسدان تاریخ مصر و از تبار آنان

إنه كان من المفسدين

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «من» در «من المفسدین»، نشویه و بیانگر خاستگاه خانوادگی فرعون باشد.

15 - فساد و تباهی ، امری ریشه دار در خاندان و نیاکان فرعون

إنّ کان من المفسدین

تعبیر از نیاکان فرعون به «المفسدین» (به صورت جمع با «ال») نشان می دهد که همه آنان فسادگر بودند و فلسفه فسادگری در

ص: 86

تاریخ فرعون ها، بسیار ریشه دار بوده است.

67- افساد یاجوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 1,12

1- مردم شمال ، از طوایفی فسادانگیز به نام یاجوج و ماجوج ، به ذوالقرنین شکایت بردند .

قالوا یٰ ذالقرنین انّ یاجوج و ماجوج مفسدون

مفسران و مؤرخان، با استفاده از ادله مختلف و برخی متون باستانی، این را مسلم گرفته اند که مراد از یاجوج و ماجوج، همان قبایل مغول و تاتار هستند.

12- « عن أمير المؤمنين (ع) : إنّ ذالقرنین . . . وجد . . . قوماً لا یکادون یفقهون قولاً قالوا : یا ذالقرنین ! إنّ یاجوج و ماجوج خلف هـ ذین الجبلین و هم یفسدون فی الأرض إذا کان إیمان زروعنا و ثمارنا خرجوا علینا من هـ ذین السدین ، فرعوا من ثمارنا و زروعنا حتّی لا یبقون من ها شیئاً » فهل نجعل لک خرجاً « نُؤدیه إلیک فی کلّ عام » علی أن تجعل بیننا و بینهم سدّاً » ؛

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده: .. همانا ذوالقرنین، قومی را یافت که فهم هیچ سخنی برای آنان آسان نبود. آنان به او گفتند: ای ذوالقرنین! همانا، یاجوج و ماجوج، پشت این دو کوه اند و آنان در زمین فساد می کنند. زمانی که فصل برداشت زراعت های ما و چیدن میوه هایمان فرامی رسد، آنان، از پشت این دو سدّ (دو کوه) به ما حملهور شده و از میوه های ما و زراعت های ما آن قدر می چرانند که هیچ چیز از را باقی نمی گذارند. آیا برای تو هزینه ای قرار دهیم که هر ساله به تو بپردازیم تا بین ما و آنان سدّی برقرار سازی؟!».

68- افساد یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 33 - 18

18 _ هشدار خداوند به یهود نسبت به فرجام شوم ستیزه جویی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و فسادانگیزی در زمین

من اجل ذلک کتبنا علی بنی اسرائیل . . . انما جزؤا الذین یحاربون

چون در آیه پیش روی سخن با بنی اسرائیل بود، این آیه می تواند تعریض به اهداف و اعمال آنان در برابر پیامبر(صلی الله علیه و آله) داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

28_ یهودیان ، همواره در تلاش آتش افروزی و فتنه گری برای به راه انداختن جنگ علیه مسلمانان

كلما اوقدوا ناراً للحرب اطفأها الله

«ایجاد نار» که به معنای آتش افروزی است، می تواند کنایه از مکرها و شیطنت هایی باشد که یهودیان به وسیله آن مردم خویش و یا دیگر طوایف را علیه مسلمانان می شوراندند.

ص: 87

29_ ناکامی همواره یهود در آتش افروزی های خویش علیه مسلمانان

کلما اوقدوا ناراً للحرب اطفأها الله

30_ خداوند ، فرو نشاننده آتش هر جنگی که یهودیان علیه مسلمانان بر افروزند .

کلما اوقدوا ناراً للحرب اطفأها الله

32_ ایجاد دشمنی و کینه توزی در بین یهود ، تدبیری الهی جهت خاموش نمودن جنگ افروزی آنان علیه مسلمانان *

و القینا بینهم العدوه و البغضاء .. کلما اوقدوا ناراً للحرب اطفأها الله

بدان احتمال که جمله «کلما اوقدوا ..» بیان نتیجه ای برای جمله «القینا بینهم...» باشد ; وصل آن دو جمله بدون حرف عطف که حکایت از شدت اتصال مضمون آنها دارد، تأییدی برای برداشت فوق است.

35_ تلاش مستمر یهود برای ایجاد فساد و تباهی در زمین

و یسعون فی الارض فساداً

فعل مضارع «یسعون» حاکی از تلاش پیگیر و مستمر است.

36_ مفسده جویی یهود ، برخاسته از طغیان گری و کفرورزی آنان *

طغیناً و کفراً .. و یسعون فی الارض فساداً

38_ مفسده جویی یهود ، عامل محرومیت آنان از محبت خداوند

و یسعون فی الارض فساداً و الله لایحب المفسدین

69- اهمیت ممانعت از افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 36 - 11

11 - بازداشتن مردم از تبهکاری و افساد در حد دعوت به توحید عبادی و آخرت طلبی ، اهمیت دارد .

ی قوم اعبدوا الله و ارجوا الیوم الآخر و لاتعتوا فی الأرض مفسدین

ذکر شدن نهی «لاتعتوا» در کنار دو امر مهم اعتقادی (توحید و آخرت)، حاکی از اهمیت آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 73 - 1

1_ فرزندان یعقوب در حضور یوسف (ع) و کارگزارانش، بر منزه بودنشان از سرقت و نداشتن قصد فسادگری و خرابکاری در مصر، سوگند یاد کردند.

تالله لقد علمتم ما جننا لفسد فی الأرض و ما كنا سـرقین

گرچه مقسم علیه (آنچه بر انجام آن سوگند یاد می شود) در آیه شریفه «لقد علمتم» است؛ ولی در حقیقت «ما جننا...» مقسم علیه می باشد. بنابراین معنای جمله چنین می شود: به خدا سوگند که ما برای فساد به مصر نیامده ایم و هرگز سارق نبوده ایم و

ص: 88

شما این حقیقت را به خوبی دانستید.

71- ترک افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 39 - 6

6_ لزوم ترک مبارزه با کافران در صورت دست برداشتن از فتنه انگیزی علیه اسلام و ایجاد مزاحمت برای گسترش دین خدا

فإن انتهوا فإن الله بما يعملون بصير

متعلق «انتها» به قرینه فراهای پیشین، فتنه انگیزی و جلوگیری از حاکمیت یافتن دین الهی است.

72- تعدد افساد بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 4 - 8

8- دو بار فسادانگیزی بنی اسرائیل در زمین ، از برجسته ترین حوادث و تحولات تاریخی آنان است .

لتفسدنّ فی الأرض مرّتين و لتعلنّ علواً كبيراً

73- تهمت افساد به موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 26 - 11، 12

11 - تصمیم فرعون بر قتل موسی (ع) ، به اتهام فسادانگیزی و اخلا لگری او در نظم عمومی کشور

أقتل موسی . . . إني أخاف ... أن يظهر في الأرض الفساد

12 - موسی (ع) از سوی فرعون ، به فسادانگیزی و اخلا لگری در نظم عمومی سراسر کشور مصر متهم شد .

أو أن يظهر في الأرض الفساد

آمدن تعبیر «فی الأرض» (در زمین) گویای این نکته است که موسی (ع) به اخلا ل و فسادانگیزی در سراسر کشور متهم گردید؛ نه در نقطه ای خاص.

74- جرم افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 7

ص: 89

7 - فتنه انگیزی بدتر از جنگ و خونریزی است .

و الفتنه أشد من القتل

75- حرمت افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 60 - 18

18 - فسادگری در زمین از محرمات مؤکد است .

و لاتعتوا فی الأرض مفسدین

کلمه «مفسدین» حال برای فاعل «لاتعتوا» است و از آن جا که «لاتعتوا» حاکی از حرمت فسادگری است، «مفسدین» حال مؤکده خواهد بود و دلالت بر تأکید آن تکلیف دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 56 - 1

1 _ حرمت فسادگری در زمین

و لاتفسدوا فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 17

17 _ فسادانگیزی و فسادگری در زمین ، امری حرام و بسیار ناپسند

و لاتعتوا فی الأرض مفسدین

«لا تعثوا» خود به معنای «فساد نکنید» است. بنابراین «مفسدین» حال مؤکد خواهد بود و همان نهی را تأکید می کند. لذا جمله «لا تعثوا ...» دلالت بر شدت ناپسندی و حرمت فسادانگیزی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 85 - 7

7_ فسادانگیزی و فسادگری ، امری حرام و بسیار ناپسند است .

و لاتعتوا فی الأرض مفسدین

«مفسدین» حال مؤکد است و همان نهی «لاتعتوا=لاتفسدوا» را تأکید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 6

6_ فسادگری در زمین از محرمات الهی است .

والذین .. یفسدون فی الأرض أولئک لهم اللعنه و لهم سوء الدار

ص: 90

76- حرمت افساد در زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 6

6 - فسادگری در زمین از محرمات الهی است .

و یفسدون فی الأرض

77- ریشه کنی افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 10

10 - رفع فتنه ، از هدف های جنگ و جهاد در اسلام است .

و اقتلوهم حیث ثقتموهم و أخرجوهم من حیث أخرجوكم و الفتنه أشد من القتل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 4، 1

1 - نبرد با کافران ، تا برطرف شدن فتنه های آنان ، وظیفه ای ضروری بر عهده مسلمانان

و قتلوهم حتی لا تكون فتنه

4 - هدف از تشریح جهاد و مبارزه در اسلام ، گسترش و جهانی شدن دین الهی و برطرف شدن فتنه است .

و قتلوهم حتی لا تكون فتنه و يكون الدین لله

78- زمینه افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 27 - 10

10 - تکبر در برابر سخن حق و باور نداشتن به روز حساب ، از زمینه های فسادگری و کشتار افراد بی گناه در جامعه

کلّ متکبرّ لا يؤمن بיום الحساب

توصیف فرعون فاسد و سفاک به متکبر و منکر روز حساب، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

ص: 91

79- زمینه افساد بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 7 - 8

8- فسادانگیزی مجدد بنی اسرائیل ، پس از رسیدن به قدرت و رفاه

لتفسدنّ فی الأرض مرّتين .. ثمّ ردّنا لكم الكره عليهم ... فإذا جاء وعد الآخره

80- زمینه افساد در زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 12 - 3, 2

2- تجاوز از حریم خویش و نقض حقوق دیگران ، زمینه ساز افزایش فساد در جوامع است .

الذین طغوا .. فأكثرُوا فیها الفساد

حرف «فاء» در «فأكثرُوا ..»، افزایش فساد را بر طغیان (مذکور در آیه قبل) تفریع کرده است.

3- فراوانی قدرت و امکانات مادی ، زمینه افزایش فساد در جوامع انسانی است .

إرم ذات العماد .. ذی الأوتاد ... فأكثرُوا فیها الفساد

81- زمینه افساد شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 16, 9

9- سخنان ناشایست و مشاجرات مردم ، بستر مناسب برای شیطنت ، فریب و فسادانگیزی شیطان

يقولوا التی هی أحسن إن الشیطن ینزغ بینهم

16- فسادانگیزی شیطان در میان انسان ها ، بسته به زمینه هایی است که خود آنان به وجود آورنده آن هستند .

يقولوا التی هی أحسن إن الشیطن ینزغ بینهم إن اللّٰسَنَ عدوًّا مبینًا

برداشت فوق، مبتنی بر این است که «إن الشیطان ینزغ بینهم» تعلیل برای توصیه به قول احسن باشد؛ یعنی، چون شیطان از راه سخنان

ناروای شما فتنه انگیزی می کند، پس قول احسن را انتخاب کنید. بنابراین، زمینه نفوذ و فتنه گری شیطان در دست انسانهاست.

82- زمینه ترک افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 19

ص: 92

19_ توجه به خدادادی بودن نعمت ها و به یاد داشتن همواره آن ، زمینه ساز پرهیز آدمی از فسادانگیزی است .

فاذكروا ءالاء الله و لاتعتثوا فى الارض مفسدين

نهی از فسادانگیزی (لا- تعثوا) در پی توجه دادن به نعمتهای الهی، اشاره به این نکته دارد که توجه به نعمتهای الهی می تواند آدمی را از فسادانگیزی بر حذر دارد.

83- سابقه افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 62 - 2

2- وجود فسادگران در جامعه ، دارای سابقه ای طولانی است .

لئن لم ینته .. لغریبک بهم ... اینما تقفوا أخذوا ... سنّه الله فى الذین خلو

84- سرزنش افساد در خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 24

24_ ایجاد فساد میان خویشاوندان و واداشتن آدمیان به قطع رحم ، کاری شیطانی است .

من بعد أن نزع الشیطن بینى و بین إخوتى

85- عوامل افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 81 - 11، 8

8_ مقابله با پیامبران ، عملی فسادانگیز است و مقابله کنندگان مردمی مفسدند .

قال موسى ما جئتم به السحر .. إن الله لا یصلح عمل المفسدین

11_ سحر ، عامل فساد است و ساحران اهل فسادند .

ما جئتم به السحر .. إن الله لا یصلح عمل المفسدین

86- عوامل افساد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 34 - 3

ص: 93

3- ویرانی شهرها، تباهی جامعه و ذلت عزتمندان، نتیجه همیشگی سلطه شاهان بر کشور بیگانه

إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَجهَ أَهْلِهَا أَذْلهَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 23

23 - نقش تعیین کننده ثروت، در صلاح و فساد جامعه

و لا تبغ الفساد فی الأرض

87- فرجام افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 33 - 18

18 _ هشدار خداوند به یهود نسبت به فرجام شوم ستیزه جویی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و فسادانگیزی در زمین

من اجل ذلك كتبنا علی بنی اسرائیل . . . انما جزؤا الذین یحاربون

چون در آیه پیش روی سخن با بنی اسرائیل بود، این آیه می تواند تعریض به اهداف و اعمال آنان در برابر پیامبر (صلی الله علیه و آله) داشته باشد.

88- فرجام افساد کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 16

16- بهشت، پایان رنج و تلاش مؤمنان و دوزخ فرجام لذت جویی و فساد کافران

الذین ءامنوا و عملوا الصالحات جنّت... و الذین کفروا... النار مثوی لهم

در این آیات، میان زندگی، اهداف و فرجام مؤمنان و کافران، مقایسه صورت گرفته است. مؤمنان اهل جهاد و عمل صالح اند و در پی دشواری های آن، از بهشت برخوردار خواهند شد. اما کافران اهل رفاه و لذت جویی اند و در پی آن گرفتار آتش خواهند بود.

89- کیفر افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- فسادگری و اصلاح ناپذیری منافقان ، موجب گرفتار آمدن آنان به عذابی دردناک خواهد شد .

و لهم عذاب الیم بما كانوا .. إذا قیل لهم لا تقسدا فی الأرض

برداشت فوق مبتنی بر این است که: «إذا قیل» عطف بر «یکذبون» در آیه قبل باشد. بر این مبنا، مفاد جمله «إذا قیل...» نیز

همانند «یکذیبون» بیانگر سبب گرفتاری منافقان به عذاب الیم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 12

12_ فسادانگیزی در زمین ، موجب مجازات اعدام

من قتل نفساً بغير نفس او فساد فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 33 - 9،15

9_ محاربان با خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) به دلیل فسادگری در زمین محکوم به کیفری سنگین

انما جزؤا الذین یحاربون الله ورسوله و یسعون فی الارض فساداً ان یقتلوا

بنابر اینکه «یسعون فی الارض» عطف تفسیری برای «الذین یحاربون» باشد، می توان گفت داعی بر تفسیر محاربان به فسادگران در زمین، بیان علت کیفری است که برای آنان ذکر شده است.

15_ عذاب بزرگ اخروی پیامد و کیفر ستیزه جویی با خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و فسادگری در زمین

و لهم فی الاخره عذاب عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 9،12

9_ فسادگران در زمین به لعنت خداوند و دوری از رحمت او گرفتار خواهند شد .

والذین ... یفسدون فی الأرض أولئک لهم اللعنه

12_ آنان که در زمین فساد می کنند ، به سرایی شوم (دوزخ) گرفتار خواهند شد .

والذین ... یفسدون فی الأرض ... لهم سوء الدار

90- کیفر افساد بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- تهدید شدن بنی اسرائیل به کیفر مجدد در صورت بازگشت به فتنه گری ، از سوی خداوند

و این عدتم عدنا

91- گناه افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 95

6_ فسادگری در زمین ، گناهی برابر با گناه محاربه با خدا و رسول *

انما جزوا الذین یحاربون الله ورسوله و یسعون فی الارض فساداً

جزای مساوی برای محاربان و مفسدان، حکایت از برابری گناه آنان دارد. گفتنی است که برداشت فوق مبتنی بر این است که مفسدان، عنوانی مستقل از محاربان نسبت به کیفیهای چهارگانه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 8 - 13

13- فسادانگیزی ، گناهی بزرگ و در پی دارنده مجازات دنیوی و اخروی خداوند است .

وإن عدتم عدنا و جعلنا جهنم للک_فرین حصیراً

92- مبارزه با افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 18

18 _ مبارزه با فساد و فسادانگیزی ، از اهداف مهم انبیا

و لاتعتوا فی الأرض مفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 85 - 9

9_ مبارزه با فساد و فسادانگیزی ، از هدف های مهم انبیاست .

و لاتعتوا فی الأرض مفسدین

93- مبارزه محمد (صلی الله علیه و آله) با افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 60 - 19

19 - در صورتی که منافقان و بیمار دلائن و شایعه پراکنان ، در مدینه ، به کار های خلاف خود ادامه می دادند ، چنان مورد قهر پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار می گرفتند که مجبور به ترک مدینه می شدند .

لنغرینک بهم ثم لایجاورونک فیها إلاّ قلیلاً

«لایجاورونک فیها إلاّ قلیلاً» کنایه از آوارگی و در به دری است. لازم به ذکر است که «قلیلاً» صفت مفعول مطلق محذوف (جوار) است.

ص: 96

94- محدوده افساد مأجوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 2

2- منطقه گسترده ای از سرزمین شمال، در عهد ذی القرنین، مورد تهدید هجوم ها و فسادگری های یأجوج و مأجوج قرار داشت.

إنَّ یأجوج و مأجوج مفسدون فی الأرض

حرف «ال» در «فی الأرض» برای عهد حضوری است و چون تعبیر «فی الأرض» برای مناطق کوچک و محدود، تعبیر متعارفی نیست، مراد از آن منطقه ای گسترده خواهد بود.

95- محدوده افساد یأجوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 2

2- منطقه گسترده ای از سرزمین شمال، در عهد ذی القرنین، مورد تهدید هجوم ها و فسادگری های یأجوج و مأجوج قرار داشت.

إنَّ یأجوج و مأجوج مفسدون فی الأرض

حرف «ال» در «فی الأرض» برای عهد حضوری است و چون تعبیر «فی الأرض» برای مناطق کوچک و محدود، تعبیر متعارفی نیست، مراد از آن منطقه ای گسترده خواهد بود.

96- مغضوبیت افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 62 - 5

5- فسادگری، مبعوض خداوند بوده و خداوند، وجود، فسادگران را تحمل نمی کند.

أینما تقفوا أخذوا و قتلوا... سنّ الله فی الذین خلوا

97- منشأ افساد فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 15

15 - فساد و تباهی ، امری ریشه دار در خاندان و نیاکان فرعون

ص: 97

إِنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمَفْسِدِينَ

تعبیر از نیاکان فرعون به «المفسدین» (به صورت جمع با «ال») نشان می دهد که همه آنان فسادگر بودند و فلسفه فسادگری در تاریخ فرعون ها، بسیار ریشه دار بوده است.

98- موارد افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 9

9_ کشتار و خونریزی ، گناهی بزرگ و مصداق بارز فسادگری است .

أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ

فسادگری شامل خونریزی نیز می شود. بنابراین عطف «یسفک الدماء» بر «یفسد فیها» عطف خاص بر عام است و حکایت از آن دارد که گناه خونریزی و آدمکشی از دیگر فسادگریها، بزرگتر و تباهی آن بیشتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 60 - 20

20 - تجاوز به حقوق و مزایای دیگران ، از جلوه های فسادگری است .

كُلُوا وَاشْرَبُوا .. وَلا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 160 - 4,5

4 - کتمان حقایق دینی و معارف کتب آسمانی ، فسادانگیز است .

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا

5 - بازداري مردم از درک معارف و حقایق کتاب های آسمانی و ایمان به آنها ، فسادانگیزی است .

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - آواره ساختن مسلمانان از دیارشان از مصداق های فتنه انگیزی کافران است .

وَأَخْرَجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 56 - 3

3_ تخریب آبادانی های زمین و به هدر دادن امکانات طبیعی آن ، از مصداق فسادگری در زمین

وَلَا تَفْسُدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا

ص: 98

آیه بعد «و هو الذی . . .» که بیانگر جلوه ای از آبادانی زمین است می تواند قرینه ای باشد بر اینکه از مصادیق مورد نظر برای «لا تقسدوا ...» تخریب آبادانیهای زمین و ... است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 25

25 - کمفروشی و کم مقدار و کم ارزش جلوه دادن اجناس مردم ، حرام و از مصادیق فسادانگیزی در زمین است .

فأوفوا الكيل و الميزان و لا تبخسوا الناس أشياءهم و لا تقسدوا فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 14

14 - سد کنندگان راه خدا و ترسیم کنندگان چهره ای ناپسند از دین ، مردمی فسادگر و در خطر گرفتاری به سرنوشتی شوم هستند .

تصدون عن سبیل اللّٰه من ءامن به و تبغونها عوجاً . . و أنظروا کیف کان عقبه المفسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 48 - 7

7 - وارونه جلوه دادن واقعیت های اجتماعی ، نشانه فتنه انگیزی است .

لقد ابتغوا الفتنه من قبل و قلبوا لک الأمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 81 - 8

8 - مقابله با پیامبران ، عملی فسادانگیز است و مقابله کنندگان مردمی مفسدند .

قال موسی ما جئتم به السحر . . . إن اللّٰه لا یصلح عمل المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 85 - 8

8 - کم فروشی و بی مقدار و کم ارزش جلوه دادن اجناس مردم ، حرام و از مصادیق های فسادانگیزی در زمین است .

أوفوا المكيال و الميزان . . . ولا تعثوا في الأرض مفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 73 - 9

9_ سرقت ، فسادگري در زمين است .

ما جئنا لنفسد في الأرض و ما كنا سرقين

کارگزاران يوسف فرزندان يعقوب را به فسادگري متهم نکرده بودند ؛ ولي آنان قبل از نفی سرقت از خویش ، مفسد بودن خود را انکار کردند ؛ زیرا سرقت را مصداق بارز فسادگري می دانستند.

ص: 99

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 6,9,12

6_ فسادگری در زمین از محرمات الهی است .

والذین ... یفسدون فی الأرض أولئک لهم اللعنه و لهم سوء الدار

9_ فسادگران در زمین به لعنت خداوند و دوری از رحمت او گرفتار خواهند شد .

والذین ... یفسدون فی الأرض أولئک لهم اللعنه

12_ آنان که در زمین فساد می کنند ، به سرایی شوم (دوزخ) گرفتار خواهند شد .

والذین ... یفسدون فی الأرض ... لهم سوء الدار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 88 - 3

3- جلوگیری از رواج دین الهی ، فسادانگیزی است و سد کنندگان راه خدا مفسدند .

الذین کفروا و صدّوا عن سبیل الله .. بما كانوا یفسدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 183 - 4

4- کم فروشی ، تقلب در معامله و بی ارزش شمردن متاع مردم ، از نمود های فسادگری است .

أوفوا الکیل ... و لاتبخسوا الناس أشياءهم و لاتعتوا فی الأرض مفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 30 - 3

3- عمل لواط و راهزنی و ارتکاب علنی گناه ، از موارد افساد است .

أنتکم لتأتون الرجال و تقطعون السبیل و تأتون فی نادیکم المنکر .. انصرنی علی ال

99- موارد افساد فی الارض

10_ «قطع رحم»، گناهی بزرگ و در ردیف فسادانگیزی در زمین

تفسدوا فی الأرض و تقطعوا أرحامکم

از این که «تقطّعوا أرحامکم» در کنار «تفسدوا فی الأرض» قرار گرفته و از میان همه گناهان اختصاص به ذکر یافته است؛ بزرگی گناه آن استفاده می شود.

ص: 100

100- موانع افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 206 - 5

5_ تقوای الهی (ترس از خدا) ، مانع سرکشی و افساد

و اذا تولى سعى فى الأرض .. و اذا قيل له اتق الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 81 - 10

10_ سنت الهی جاری در جوامع انسانی ، با اعمال فسادانگیز مفسدان ، ناسازگار بوده و مانع ثبات و بقای آن است .

إن الله لا یصلح عمل المفسدین

از فعل مضارع «لا یصلح» _ که دال بر استمرار است _ سنت الهی استفاده می شود.

101- ناپسندی افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 17

17_ فسادانگیزی و فسادگری در زمین ، امری حرام و بسیار ناپسند

و لاتعتوا فى الأرض مفسدین

«لا تعثوا» خود به معنای «فساد نکنید» است. بنابراین «مفسدین» حال مؤکد خواهد بود و همان نهی را تأکید می کند. لذا جمله «لا تعثوا ...» دلالت بر شدت ناپسندی و حرمت فسادانگیزی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 85 - 7

7_ فسادانگیزی و فسادگری ، امری حرام و بسیار ناپسند است .

و لاتعتوا فى الأرض مفسدین

«مفسدین» حال مؤکد است و همان نهی «لاتعثوا=لاتفسدوا» را تأکید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 36 - 10

10 - فسادانگیزی ، امری ناشایست و ناروا است .

و لاتعثوا فی الأرض مفسدین

ص: 101

102- ناهیان از منکر و افساد اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 11

11_ ناهیان از منکر در میان اقوام هلاک شده پیشین به دلیل اندک بودنشان ، نتوانستند جامعه خویش را از فساد و تباهی بازدارند .

إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ

جمله «إِلَّا قَلِيلًا...» به قرینه «أَنْجَيْنَاهُمْ» دلالت می کند که خداوند ناهیان از فساد را که در برخی از جوامع بودند نجات داد و جامعه ایشان را به عذاب هلاک کرد. بنابراین آن صاحب خردان نتوانسته بودند جامعه خویش را از فساد بازدارند و لذا عذاب بر جامعه آنان نازل شد.

103- نشانه های افساد فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 10

10 - تلاش در جهت کشتن انبیا و محو پیام آنان ، بارزترین نمود فسادگری در زمین

يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ .. قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ

از این که خداوند از میان همه فسادگری های گروه های مورد بحث، تصمیم ایشان به قتل پیامبر را مطرح ساخته است، معلوم می شود که این تصمیم، خطرناک ترین و خائنانه ترین برنامه ای است که می تواند از سوی مفسدان عملی شود.

104- نهی از افساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 60 - 17

17 - خداوند ، بنی اسرائیل را از فسادگری در سراسر پهنه گیتی بر حذر داشت .

وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مَفسِدِينَ

«عْتُوا» (مصدر لاتعتوا) به معنای فسادگری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - صالح (ع) مردم خویش را از فسادگری در زمین بر حذر داشت .

ولا تعثوا فی الأرض مفسدین

ص: 102

«لا تعثوا» از «عثنی یعنی عثوا» است، یعنی فساد نکنید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 24

24 - شعیب (ع)، مردم خویش را از فسادگری در زمین نهی کرد.

و لا تفسدوا فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 85 - 6

6 - شعیب (ع)، مردم خویش را از فسادگری در سراسر پهنه گیتی برحذر داشت.

و لا تعثوا فی الأرض مفسدین

«عُثُو» (مصدر لا تعثوا) به معنای فسادگری است.

105- وسعت افساد بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 4 - 7

7- فساد بنی اسرائیل، فسادی عالمگیر و گسترده است.

لتفسدن فی الأرض مرتین

برداشت فوق بدان احتمال است که مراد از «الأرض» همه زمین و کنایه از گستردگی فساد آنان باشد.

افساد فی الارض

106- آثار افساد فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 83 - 2

2 - برتری جویی و فسادانگیزی در زمین، مانع دستیابی انسان به سرای آخرت

تلك الدار الآخرة نجعلها للذين لا يريدون علوًّا في الأرض ولا فسادًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 2

2- فسادگری در زمین و گسستن از خویشاوندان ، موجب خشم و نفرین الهی

تفسدوا فی الأرض و تقطّعوا أرحامکم . أول_ئک الذین لعنهم الله

ص: 103

107- اجتناب از افساد فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 19

19 - لزوم پرهیز از ایجاد فساد و تباهی در جامعه

و لاتبع الفساد فی الأرض

108- موارد افساد فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 10

10_ «قطع رحم»، گناهی بزرگ و در ردیف فسادانگیزی در زمین

تفسدوا فی الأرض و تقطعوا أرحامکم

از این که «تقطعوا أرحامکم» در کنار «تفسدوا فی الأرض» قرار گرفته و از میان همه گناهان اختصاص به ذکر یافته است؛ بزرگی گناه آن استفاده می شود.

109- نشانه های افساد فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 10

10 - تلاش در جهت کشتن انبیا و محو پیام آنان، بارزترین نمود فسادگری در زمین

يفسدون فی الأرض... قالوا تقاسموا بالله لنبيته

از این که خداوند از میان همه فسادگری های گروه های مورد بحث، تصمیم ایشان به قتل پیامبر را مطرح ساخته است، معلوم می شود که این تصمیم، خطرناک ترین و خائنانه ترین برنامه ای است که می تواند از سوی مفسدان عملی شود.

ص: 104

4- افسردگی

1- افسردگی اخروی روسیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 41 - 1

1 - چهره برخی از اهل محشر، در غباری سیاه و دودآسا فرورفته، آثار افسردگی و اندوه از سر و روی آنان خواهد بارید.

ترهقها قتره

«رَهَق»؛ یعنی، فراگرفتن و پوشاندن و «قتره» غباری است که مانند دود، سیاه فام باشد (لسان العرب). هم چنین به هر اندوهی که رخسار انسان را فراگیرد «قتر» گفته می شود. (مقایس اللغه)

2- عوامل افسردگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 64 - 3

3 - تأثیر رنگ ها، در شادابی و یا پژمردگی انسان ها

مدهامتان

3- عوامل افسردگی آسیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 9 - 4

4 - فرعون و همسرش به خاطر نداشتن فرزند افسرده بودند.

ص: 105

وقالت امرأت فرعون قرت عین لی و لک

«قرت عین» (روشنی چشم) کنایه از سرور و شادمانی است. بنابراین «قرت عین لی و لک»؛ یعنی، این مایه سرور و شادمانی من و تو خواهد شد.

4- عوامل افسردگی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 9 - 4

4- فرعون و همسرش به خاطر نداشتن فرزند افسرده بودند .

وقالت امرأت فرعون قرت عین لی و لک

«قرت عین» (روشنی چشم) کنایه از سرور و شادمانی است. بنابراین «قرت عین لی و لک»؛ یعنی، این مایه سرور و شادمانی من و تو خواهد شد.

5- موانع افسردگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 21 - 6

6 - ازدواج و تشکیل خانواده، از عوامل رفع اضطراب و افسردگی است .

أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا

ص: 106

5- افشاگری

1- تهدید افشاگران عیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 12

12_ هشدار و تهدید خداوند به افشا کنندگان عیوب مردم و هتک کنندگان حرمت آنان

لايحب الله الجهر بالسوء... و كان الله سميعاً عليماً

توصیف خداوند به شنوایی و آگاهی، پس از بیان اوامر و نواهی، غالباً برای تهدید به کیفر و عقاب آورده می شود.

2- هشدار به افشاگران عیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 12

12_ هشدار و تهدید خداوند به افشا کنندگان عیوب مردم و هتک کنندگان حرمت آنان

لايحب الله الجهر بالسوء... و كان الله سميعاً عليماً

توصیف خداوند به شنوایی و آگاهی، پس از بیان اوامر و نواهی، غالباً برای تهدید به کیفر و عقاب آورده می شود.

افشاگری

3- {افشاگری}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 69 - 3,4

3_ افشای سوءنیت اهل کتاب نسبت به مؤمنان ، از سوی خداوند

ص: 107

وَدَّت . . . لو یضلّونکم

4_ هشدار خداوند به مؤمنان در مورد تلاش اهل کتاب برای گمراه سازی آنان

وَدَّت . . . لو یضلّونکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 72 - 4

4_ خداوند ، رسواگر یهود با افشای توطئه آنان در جهت متزلزل ساختن مؤمنان

وقالت طائفه . . . لعلّهم یرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 73 - 12، 3

3_ نگرانی علمای یهود ، از افشای توطئه آنان علیه اسلام

وقالت طائفه من اهل الکتاب . . . و لا تؤمنوا الا لمن تبع دینکم

نهی عالمان یهود از اعتماد به غیر همکیشان، پس از طرح توطئه علیه مسلمانان، بیانگر نگرانی آنان از افشای توطئه می باشد.

12_ افشای توطئه علمای یهود علیه مسلمانان ، از جانب خداوند

و لا تؤمنوا الا لمن تبع دینکم . . . او یحاجوکم عند ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 154 - 23

23_ ترس مسلمانان خودگزین و دنیاطلب احد از افشای موضع جاهلانه و شرک آمیزشان در برابر رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

و طائفه قد اهتمّهم انفسهم . . . یخفون فی انفسهم ما لایبدون لک

4- احکام افشاگری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 26 - 4

4_ افشای گناه دیگران در محدوده دفاع از خویش جایز است .

قال هی رودتنی عن نفسی

5- افشاکری اخروی مستضعفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 2

ص: 108

2- افشاگری مستضعفان در قیامت علیه مستکبران ، درباره تلاش شبانه روزی آنان در ترویج کفر

وقال الذين استضعفوا .. بل مكر اليل و النهار إذ تأمرونا أن نكفر بالله

اضافه «مکر الیل» مفید معنای «فی» است و سیاق آیه، دلالت می کند که مضاف الیه «مکر» چیز محذوفی مثل «کم» است. بنابراین معنا چنین می شود: بلکه مکر شما در طول شب و روز درباره ما، این بود که به خدا کافر شویم.

6- افشاگری از ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 5,6

5_ مظلوم ، مجاز به دشنام دادن ظالم و افشاگری علیه اوست .

لايحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

6_ مظلوم ، مجاز به هتک حرمت ظالم و آشکار ساختن خصلت های ظالمانه وی ، برای مردم

لايحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

مناسبت حکم و موضوع اقتضا می کند که گفته شود مراد از اظهار عیوب ظالم گفتاری است که مظلوم به وسیله آن ستمگریِ ظالم را نسبت به خودش بیان کند، بنابراین مظلوم حق ندارد بدیهای ظالم را که هیچ رابطه ای با وی ندارد، افشا کند.

7- افشاگری بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 19 - 5

5- افشا شدن راز قتل مرد قبطی به وسیله مرد اسرائیلی

قال ی_موسی . . . كما قتلت نفسًا بالأمس

8- افشاگری جایز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 5,6

5_ مظلوم ، مجاز به دشنام دادن ظالم و افشاگری علیه اوست .

لا يحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

6_ مظلوم، مجاز به هتك حرمت ظالم و آشکار ساختن خصلت های ظالمانه وی، برای مردم

لا يحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

مناسبت حکم و موضوع اقتضا می کند که گفته شود مراد از اظهار عیوب ظالم گفتاری است که مظلوم به وسیله آن ستمگری ظالم

ص: 109

را نسبت به خودش بیان کند، بنابراین مظلوم حق ندارد بدیهای ظالم را که هیچ رابطه ای با وی ندارد، افشا کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 149 - 5

5_ مجاز نبودن انسان در آشکار ساختن بدی های مردم و مخیر بودن او در اظهار و مخفی کردن خوبی های آنان

لايحب الله الجهر بالسوء .. إن تبدوا خيراً أو تخفوه

با توجه به آیه قبل که درباره حرمت افشا و ابراز کارهای بد دیگران بود، می توان گفت این آیه نیز درباره ابراز و اخفای کارهای نیک دیگران است. البته بر این مبنا جواب شرط باید جمله ای همانند «فلا جناح علیکم» در تقدیر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 33 - 13

13_ ضرورت رسوا ساختن محاربان و فسادگران در جامعه

ذلک لهم خزی فی الدنيا

جمله «ذلک لهم خزی فی الدنيا» می رساند که ضرورت رسوا ساختن محاربان و مفسدان، مفروض گرفته شده و اجرای حد، وسیله ای برای رسوا کردن آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 26 - 4

4_ افشای گناه دیگران در محدوده دفاع از خویش جایز است .

قال هی رودتنی عن نفسی

9- افشاکری حرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 16 - 9

9_ حرمت برقرار کردن روابط پنهانی با بیگانگان و در میان نهادن اسرار مسلمانان با آنان

أم حسبتم أن تتركوا ولما يعلم الله الذين .. لم يتخذوا من دون الله ولا رسوله

10- افشاگری حفصه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 3 - 2.9

2- یکی از همسران پیامبر (صلی الله علیه و آله) (حفصه) ، سخن محرمانه و سرّی آن حضرت را [برای عایشه] فاش ساخت .

ص: 110

و إِذْ أَسْرَ النَّبِيِّ إِلَىٰ بَعْضِ أَرْوَاحِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا تَبَيَّنَتْ لَهُ

مفسران، براساس شأن نزول ها، ماجرای نقل شده در آیه شریفه را مربوط به حفصه و عایشه دانسته اند.

9- هیچ کس، جز خداوند، از افشا شدن راز پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی همسرش (حفصه) آگاه نبود.

قالت من أنبأك هـ_ذا قال تبأني العليم الخبير

از این که پیامبر (صلی الله علیه و آله) آگاهی خود را از ناحیه خداوند دانسته است، می توان به مطلب یاد شده پی برد.

11- افشاگری خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 14

14 _ افشای توطئه ها و تبلیغات سوء دشمنان دین پس از نبرد احد و مقابله با آنها، از سوی خداوند

اتّما ذلكم الشيطان يخوف اولياءه فلا تخافوهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 61 - 5

5 _ افشای اسرار پلید منافقان اهل کتاب از سوی خداوند

وقد دخلوا بالكفر وهم قد خرجوا به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 8 - 13

13 _ افشای رفتار های فریبکارانه و کینه قلبی مشرکان صدر اسلام نسبت به مسلمانان از سوی خداوند

وإن يظهروا عليكم لا يرقبوا فيكم إلّا و لاذمه . . . و تأبى قلوبهم

آمدن فعلهای «یظهروا»، «یرقبوا» و «تأبى» به صورت فعل مضارع که دلالت بر حال و آینده می کند، می تواند حاکی از این حقیقت باشد که آیه در صدد افشای رازهای منافقان علیه مسلمانان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 1

1_ افشاگری خداوند نسبت به روحیه مادی و آسایش طلب متخلفان از جنگ تبوک

لو کان عرضاً قریباً و سفرأ قاصداً لاتبعوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 56 - 5

5_ افشای چهره منافقان صدر اسلام و ماهیت پلیدشان از سوی خداوند برای مؤمنان

و یحلفون بالله إنهم لمنکم و ما هم منکم

ص: 111

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 64 - 11

11_ تأکید خداوند بر افشای حتمی اسرار خائنه منافقان ، علی رغم خواست و تمایل آنان به کتمان آن

يحذر المنافقون .. إن الله منخرج ما تحذرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 65 - 4

4_ خداوند از توجیه گری های آینده منافقان نسبت به عملکرد خائنه شان پرده برداشت .

ولئن سألتهم ليقولن إنما كنا نخوض ونلعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 103 - 1

1- إخبار و پرده برداری خداوند از توطئه های مخفیانه کافران و مشرکان علیه حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

ولقد نعلم أنهم يقولون إنما يعلمه بشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 47 - 4

4- خداوند ، با افشای انگیزه های کافران در گوش فرا دادن به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، آنان را مورد تهدید قرار داد .

نحن أعلم .. و إذ هم نحوی

اعلام اطلاع خداوند از گوش دادن کافران به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آگاهی از گفت و گوی آنها، برای تهدید و هشدار به آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 16 - 5

5- افشای حرکت های مرموز کافران و منافقان ، از سوی خداوند برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و منهم من يستمع إليك حتى إذا خرجوا من عندك

خطاب آیه شریفه به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است و ضمیر «منهم» ممکن است به کافران بازگردد که در آیات پیشین یاد شده اند و نیز ممکن است با توجه به محتوای آیه _ که نوعی حرکت نفاق آمیز را بیان داشته _ به منافقان بازگردد.

12- افشاگری زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 5 - 4

4 - الزام زمین به افشای اخبار انسان ها در قیامت ، برخاسته از مقام ربوبیت خداوند و در راستای تدبیر امور آنها است .

ص: 112

بأن ربك أوحى لها

تعبیر «رَبِّكَ»، گرچه خطاب به شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ ولی در این موارد مفاد آیه شریفه اختصاص به آن حضرت ندارد، بلکه خطاب به لحاظ جنبه های بشری او است.

13- افشاگری علیه مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 2

2- افشاگری مستضعفان در قیامت علیه مستکبران ، درباره تلاش شبانه روزی آنان در ترویج کفر

و قال الذین استضعفوا .. بل مکر الیل و النهار إذ تأمرونا أن نکفر بالله

اضافه «مکر الیل» مفید معنای «فی» است و سیاق آیه، دلالت می کند که مضاف الیه «مکر» چیز محذوفی مثل «کم» است. بنابراین معنا چنین می شود: بلکه مکر شما در طول شب و روز درباره ما، این بود که به خدا کافر شویم.

14- افشاگری محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 1

1_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور افشای سوابق ننگین اهل کتاب با توجه دادن آنان به گذشته شوم همکیشانان

قل هل انبئکم بشرّ من ذلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 107 - 17

17_ وحی الهی ، کمک کننده پیامبر (صلی الله علیه و آله) در افشای چهره منافقانه و خیانت بار بانیان مسجد ضرار

و الذین اتخذوا مسجداً .. و اللّٰه یشهد انهم لکذّبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 109 - 3 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور افشای سرسختی مشرکان در ترک پرستش خداوند ؛ حتی در فرض محال تن دادن پیامبر (صلی

الله عليه و آله) به پرستش معبود های آنان

و لا اَنتُم عَبدون ما اَعبَد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 109 - 5 - 3

ص: 113

3 - تصریح به آمادگی نداشتن مشرکان برای پذیرش توحید در هیچ زمان و تأکید بر واهی بودن پیشنهاد سازش از سوی آنان ، وظیفه ای الهی بر عهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل . . . ولا أنتم عـ بدون ما أعبد

آیات آغاز سوره _ که تسامح طرفین را در زمان آینده منتفی دانست _ با مفهوم خود، تکلیف زمان حال را نیز روشن کرده است. در این حال، وضعیت زمان حال به صراحت در این آیه، بیان شد تا موضع گیری ها شفاف باشد.

15- افشاگری همسران محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 4 - 4

4- دو همسر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به خاطر افشاکردن راز آن حضرت، به انحراف قلبی از مسیر حق دچار شده بودند .

فقد صغت قلوبكما

16- افشاگری یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 26 - 2,5

2_ یوسف (ع) در نزد عزیز مصر، تمنای نامشروع زلیخا و استتکاف خویش را فاش ساخت، و خود را از هر گونه اراده سوئی مبرا دانست

قال هی رودتنی عن نفسی

ترکیبهایی نظیر «هی رودتنی» و «أنا قمت» _ که مبتدا در معنا فاعل است و خبر آن فعل می باشد _ گاهی حاکی از تأکید است و گاهی دلالت بر حصر دارد. و از آن جا که یوسف (ع) در مقام رفع اتهام از خویش بود، معلوم می شود او از جمله «هی رودتنی» معنای حصر را اراده کرده است. بنابراین «هی راودتنی»؛ یعنی، او (زلیخا) از من درخواست کام جویی داشت و من چنین درخواستی نداشتم و استتکاف ورزیدم.

5_ یوسف (ع) مراوده زلیخا و وصال خواهی او را تا زمان دفاع از خویش، پنهان کرده و فاش نساخته بود .

قالت . . . قال هی رودتنی عن نفسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10_ « عن علی بن الحسین (ع) : . . . فلما سمع الملك كلام الصبی . . . قال لیوسف : « أعرض عن هذا . . . » واکتمه قال : فلم یکتبه یوسف و أذاعه فی المدینه حتی قلن نسوه منهنّ إمرأه العزیز تراود فتاها عن نفسه . . . ;

از امام سجاد(ع) نقل شده است: . . . همین که پادشاه سخن کودک را شنید . . . به یوسف گفت: از این ماجرا درگذر . . . و آن را پوشیده بدار. [امام فرمود:] یوسف ماجرا را پوشیده نداشت و آن را در شهر منتشر کرد تا اینکه عده ای از زنان شهر گفتند: همسر

عزیز غلام خود را به خویش دعوت کرده است...».

17- سختی افشاگری اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 20

20_ بازگو شدن تخلف های دنیوی انسان در آخرت ، امری دشوار و ناخوشایند برای اوست .

فینبئکم بما کنتم تعملون

تهدید خداوند به این امر، نشان دهنده ناخشنودی انسان از آن است.

18- سرزنش افشاگری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 1

1_ ناخشنودی خداوند از سخنی که افشا کننده بدی ها و زشتی های دیگران باشد .

لا یحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

در برداشت فوق، «من القول»، بیان برای «الجهر» گرفته شده است و با توجه به استثنای «الا من ظلم» معلوم می شود مراد، افشای بدیهای دیگران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 96 - 8

8 - «عن أبي عبد الله (ع) . . . قال الحسنه التقيه و السيئه الإذاعه . و قوله عزوجلّ « اذفع بالتی هی أحسن السيئه » قال : التی هی أحسن التقيه . . . »

از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود: «حسنه» تقیه است و «سیئه» شایع کردن [اسرار] است. [در باره] قول خدای عزوجلّ - نیز «اذفع بالتی هی أحسن السيئه» فرمود: آنکه احسن است، همان تقیه می باشد...».

19- ناخوشایندی افشاگری اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20_ بازگو شدن تخلف های دنیوی انسان در آخرت ، امری دشوار و ناخوشایند برای اوست .

فینبئکم بما کنتم تعملون

ص: 115

تهدید خداوند به این امر، نشان دهنده ناخشنودی انسان از آن است.

افشای توطئه

20- {افشای توطئه}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 24,25

24 - اتمام حجّت خداوند به مؤمنان ، درباره افشاگری چهره حقیقی بیگانگان و دشمنان دین و ارائه روش های مصونیت از توطئه های آنان

یا ایها الذین امنوا .. قد بینا لكم الایات

25_ افشاگری دسیسه و توطئه بیگانگان و دشمنان دین ، از آیات الهی است .

قد بدت البغضاء من افواههم .. قد بینا لكم الایات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 3,12

3_ اندیشه در آیات الهی (افشای توطئه و دشمنی کافران) ، موجب رویگردانی اهل ایمان از محبّت بیگانگان

لا یألونکم خیبالا و دّوا ما عنتم .. قد بینا لكم الایات ان کنتم تعقلون. ها انت

12_ افشاگری کینه و خشم شدید دشمنان اسلام (اهل کتاب) با مؤمنان ، از جانب خداوند

و اذا خلوا عَضّوا علیکم الأنامل من الغیظ

اخبار از کارهای پنهانی کافران، همان افشاگری است.

21- افشای توطئه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 217 - 24

24_ هشدار خداوند به مسلمانان ، با افشای تیّات و اهداف کفار نسبت به مسلمانان

و لا يزالون يقاتلونكم حتى يردّوكم عن دينكم ان استطاعوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 14

14 _ افشای توطئه ها و تبلیغات سوء دشمنان دین پس از نبرد احد و مقابله با آنها ، از سوی خداوند

انّما ذلکم الشّیطان یخوّف اولیاءه فلا تخافوهم

ص: 116

22- افشای توطئه علیه قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 103 - 1

1- إخبار و پرده برداری خداوند از توطئه های مخفیانه کافران و مشرکان علیه حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

و لقد نعلم أنهم يقولون إنما يعلمه بشر

23- افشای توطئه علیه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 103 - 1

1- إخبار و پرده برداری خداوند از توطئه های مخفیانه کافران و مشرکان علیه حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

و لقد نعلم أنهم يقولون إنما يعلمه بشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 11 - 7

7- خداوند ، توطئه بدخواهان و منافقان علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) (ماجرای افک) را افشا کرد .

إنّ الذين جاءوا بالإفك عصبة منكم لا تحسبوه شراً لكم بل هو خير لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 3 - 12

12 - عنایت و ویژه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، با آگاه کردن ایشان از امور پنهانی علیه آن حضرت

وأظهره الله عليه .. قال تبتأني العليم الخبير

24- افشای توطئه قتل موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 20 - 4

4- شنود گفت و گوهای سران حکومت فرعون به وسیله مرد ناشناس و رساندن سریع آن به موسی (ع)

و جاء رجل . . . قال یـموسی إنّ الملاً یأتمرون بک لیقتلوک

ص: 117

25- افشای توطئه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 103 - 1

1- إخبار و پرده برداری خداوند از توطئه های مخفیانه کافران و مشرکان علیه حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

و لقد نعلم أنهم يقولون إنما يعلمه بشر

26- افشای توطئه گران قصه افک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 14 - 3

3- فضل و رحمت الهی و افشای چهره توطئه گران « افک » از سوی خدا، مسلمانان صدر اسلام را از خطر عذابی بزرگ نجات بخشید.

و لولا فضل الله عليكم و رحمته .. لمسكم في ما أفضتم فيه عذاب عظيم

27- افشای توطئه مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 103 - 1

1- إخبار و پرده برداری خداوند از توطئه های مخفیانه کافران و مشرکان علیه حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

و لقد نعلم أنهم يقولون إنما يعلمه بشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 42 - 3

3- افشای توطئه مشرکان، در مورد اهداف خائنانه و توطئه گرانه مشرکان علیه جان پیامبر (صلی الله علیه و آله)

نتربص به ريب المنون .. أم يريدون كيداً

طبق گفته مفسران، ممکن است عبارت «یریدون ..» نظر به توطئه «دارالندوه» داشته باشد.

28- افشای توطئه منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 26 - 13

13- هشدار خداوند ، به افشای اسرار توطئه های پنهان منافقان

ص: 118

تذکر به علم خداوند، در حقیقت هشدار است به منافقان تا گمان نکنند اسرارشان همیشه مخفی خواهد ماند.

29- افشای توطئه منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 11 - 8، 7

7- خداوند، توطئه بدخواهان و منافقان علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) (ماجرای افک) را افشا کرد.

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ

8- توطئه « افک »، در نهایت با افشا شدن نیت و انگیزه بدخواهان و برملا شدن چهره کریه آنان، به نفع مسلمانان به پایان رسید.

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ . . . لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ

1-1- اقتصاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 17 - 2

2_ ارتباط اخلاق و اقتصاد در اسلام

لَّذِينَ اتَّقَوْا... وَ الْمُنْفِقِينَ وَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ

ذکر «المنفقين» به عنوان صفتی برای متّقين، بیانگر این رابطه است.

2-2- آثار تخلف اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 183 - 5

5- نادرستی روابط اقتصادی، سبب فراگیری فساد و تباهی در جامعه

أَوْفُوا الْكَيْلَ... وَ لَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُمْسِدِينَ

برداشت یاد شده بدان احتمال است که جمله «و لا تعثوا...» عطف تفسیری بر جمله پیشین باشد.

3-3- آثار تخلفات اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 84 - 23

23_ پرستش غیر خدا، شرک در عبادت و ظلم و اجحاف در مبادلات، در پی دارنده عذاب قیامت است.

اعبدوا الله... وَ لَا تَتَّقُوا الْمَكِيَالَ... إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 95 - 3

3_ شرک‌ورزی، ستمگری، کم‌فروشی و بی‌عدالتی در مبادلات، عامل‌های دوری از رحمت خدا و زمینه‌ساز هلاکت است.

وإلی مدین أأههم شعیبًا .. ألا بُعدًا لمدین

4-4- آثار توسعه اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 17 - 6

6 - توسعه اقتصادی، فرهنگی و رشد دانش دینی، به تنهایی نمی‌تواند تضمین‌کننده وحدت و همدلی اجتماعی باشد.

رزقن هم من الطیبات و فضّلن هم علی العالمین . وءاتین هم بینات من الأمر فما اخت

در آیه قبل، سخن از اعطای کتاب، حکومت، نبوت، روزی‌های پاکیزه و شرافت اجتماعی که خداوند در پی رسالت موسی (ع) به بنی اسرائیل عطا فرمود؛ ولی این آیه «بغی» و تجاوزگری را از صفاتی شمرده است که در چنین جامعه‌ای باعث پیدایش اختلاف گردید و حتی آن فرهنگ و اقتصاد شکوفا و معارف روشن نیز نتوانست این روحیه را از میان ببرد.

5-5- آثار رشد اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 52 - 16

16_ آبادانی و رونق اقتصادی، زمینه‌ساز قدرت و نیرومندی جوامع است.

یرسل السماء علیکم مدرارًا و یزدکم قوه إلی قوتکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 7

7- رشد اقتصادی و نیروی انسانی و توازن و همپایی آن دو، دارای نقش تعیین‌کننده در سرنوشت ملت‌ها

و آمددن کم بأمول و بنین

در کنار هم یاد شدن «مال» و «فرزند» نشانگر آن است که قرین بودن این دو با یکدیگر، در غلبه ملت‌ها بر دشمنان خویش نقش آفرین

است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 73 - 10،11

10- پیشرفت اقتصادی و اجتماعی و بهبود آن ، الزاماً نشانه حقانیت یک اندیشه و آیین نیست .

ص: 121

أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا

11- موقعیت برتر اقتصادی و اجتماعی و بهره مندی های مادی ، زمینه ساز غفلت از حق و بهره نبردن از آیات قرآن

و إذا تتلى عليهم آياتنا .. أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 12

12- پیشرفت های اقتصادی و قدرت های چشم گیر _ حتی در عالی ترین شکل آن _ تضمین کننده نجات جامعه از نابودی نیست .

و کم أهلکنا قبلهم من قرن هم أحسن أثًا ورءیًا

6-6- آثار سلامت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 31

31_ عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادگری ، تنها در صورت پرستش خدا و ایمان به یگانگی او سعادت آفرین است .

ذلکم خیر لکم إن کنتم مؤمنین

برداشت فوق مبتنی بر این است که مشارالیه «ذلکم»، معنایی باشد که از «أوفوا الکیل . . . و لاتفسدوا ...» استفاده می شود. در این صورت می توان گفت مراد از ایمان در «إن کنتم مؤمنین» ایمان به خدای یگانه و لزوم پرستش اوست. یعنی اگر به خدای یگانه ایمان داشته باشید و تنها او را بپرستید، عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادانگیزی متضمن خیر و صلاح شماست و اگر موحد نباشید رعایت این مسائل سعادت آفرین نخواهد بود.

7-7- آثار عدالت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 31

31_ عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادگری ، تنها در صورت پرستش خدا و ایمان به یگانگی او سعادت آفرین است .

ذلکم خیر لکم إن کنتم مؤمنین

برداشت فوق مبتنی بر این است که مشارالیه «ذلکم»، معنایی باشد که از «أوفوا الکیل . . . و لاتفسدوا ...» استفاده می شود. در این

صورت می توان گفت مراد از ایمان در «إن كنتم مؤمنین» ایمان به خدای یگانه و لزوم پرستش اوست. یعنی اگر به خدای یگانه ایمان داشته باشید و تنها او را پرستید، عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادانگیزی متضمّن خیر و صلاح شماست و اگر موحد نباشید رعایت این مسائل سعادت آفرین نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 122

23_ اصلاح جوامع بشری ، در گرو گرایش آنان به توحید و یکتاپرستی و رعایت عدل و انصاف در مبادلات و امور اقتصادی است .

قال یقوم اعبدوا الله .. أوفوا المکیال و المیزان بالقسط ... إن أريد إلا الإص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 35 - 4

4- رعایت عدل و انصاف اقتصادی ، در پی دارنده عاقبت و فرجامی نیک است .

ذلک خیر و أحسن تأویلا

«تأویل» از مصدر «أول» به معنای بازگشت به اصل است و مراد از آن، غایتی است که منظور و مورد نظر است.

8-8- آثار قدرت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 10

10 - نقش اساسی قدرت اقتصادی ، در امنیت و اقتدار سیاسی ملت ها *

فَعَجَّلْ لَكُمْ هَذِهِ وَ كَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

در صورتی که «کف» ..» مترتب بر فتح خیبر و غنایم آن (عجل لکم ه_ذِه) باشد و نتیجه آن شمرده شود؛ از آیه شریفه استفاده می شود که خداوند، برای امنیت بخشیدن به امت اسلامی در شرایط بحرانی، این مهم را از طریق تقویت بنیه اقتصادی ایشان، تأمین کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 21 - 14، 9، 6

6 - قدرت سیاسی و اقتصادی گروهی ، موجب پیروی و تأثیرپذیری قوم نوح از آنان شد .

وَاتَّبَعُوا مِنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالَهُ وَ وُلْدَهُ إِلَّا خَسَارًا

9 - قدرت سیاسی و اقتصادی ، زمینه ساز کفر و حق ناپذیری

وَاتَّبَعُوا مِنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالَهُ وَ وُلْدَهُ إِلَّا خَسَارًا

14 - قدرت اقتصادی، دارای نقشی فزون تر از قدرت سیاسی در لغزیدن انسان به ورطه سقوط و بی دینی *

من لم یزده ماله و ولده إلاّ خسارًا

تقدیم ذکری «ماله» بر «ولده»، ممکن است اشاره به برداشت یاد شده باشد.

9-9- آثار کمکهای اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 123

14 - تأثیرگذاری کمک های اقتصادی در موضع گیری های اجتماعی و فکری برخی از انسانها

و المؤلفه قلوبهم

دلجویی به وسیله کمکهای مادی، در مورد افراد ضعیف الایمان و یا مخالفان، می تواند بدین منظور باشد که یا از جهت عقیده متمایل به حق شوند و یا دست کم در مواضع اجتماعی خود، از اسلام حمایت کنند.

10-10- آثار مشکلات اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 7 - 5

5 - نقش فشار های اقتصادی ، در پراکندن مردم از پیرامون رهبری

هم الذین یقولون لاتنفقوا علی من عند رسول الله حتی ینفضوا

11-11- آسیب شناسی اقتصاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 85 - 3,8

3- کم فروشی و بی عدالتی در امور اقتصادی ، بارزترین انحراف اقتصادی قوم شعیب

وی قوم أوفوا المکیال و المیزان بالقسط

8- کم فروشی و بی مقدار و کم ارزش جلوه دادن اجناس مردم ، حرام و از مصداق های فساد انگیزی در زمین است .

أوفوا المکیال و المیزان . . . و لاتعشوا فی الأرض مفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 12

12- آزادی بی قید و شرط مالکان در تصرف اموال خویش ، زمینه ساز رعایت نکردن قسط و عدالت در مبادلات است .

أوفوا المکیال و المیزان بالقسط . . . أو أن نفعل فی أموالنا ما نشؤا

12-12- آسیب شناسی اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 35 - 5

5- کم فروشی و خیانت اقتصادی ، به گمان جلب منافع بیشتر ، بد فرجام و عملی زیان آور و نامیمون است .

ص: 124

و أوفوا الكيل . . . وزنوا بالقسطاس المستقيم ذلك خير و أحسن تأويلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 39 - 3

3 - اقتصاد متکی به ربا، از برکات و مواهب معنوی خداوند، بی بهره است.

ما ءاتیتم من رباً لیربوا فی أموال الناس فلا یربوا عند الله

سوره روم، اگر چه مکی است و آیات مربوط به ربا، در مدینه نازل شده است، اما در عین حال، احتمال دارد _ چنان که از ظاهر آیه برمی آید _ «ربا» ربای اصطلاحی باشد.

13-13- اخلاق و اقتصاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 17 - 2

2 _ ارتباط اخلاق و اقتصاد در اسلام

لذّین اتقوا . . . و المنفقین و المستغفرین بالاسحار

ذکر «المنفقین» به عنوان صفتی برای متّقین، بیانگر این رابطه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 32 - 11

11 _ آمیختگی مسائل اقتصادی اسلام با اخلاق

لا تاكلوا . . . و لا تتمّوا ما فضل الله . . . للرجال نصيب . . . و للنساء نصيب

قرآن در این آیه و آیات گذشته، مسأله اقتصادی (لا تاكلوا . . . للرجال نصيب) را با مسأله اخلاقی (لا تتمّوا) مرتبط دانسته و یکی را ریشه دیگری معرفی کرده است.

14-14- استفاده از رشد اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 18

18_ ضرورت بهره گیری از شرایط شکوفایی اقتصاد جامعه برای مقابله با موقعیت های بحرانی

تزرعون سبع سنين دأباً... إلا قليلاً مما تأكلون

ص: 125

15-15 - اسلام و اقتصاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 12

12 _ اهتمام اسلام به انفاق و تأمین نیاز های معیشتی جامعه

و یقبضون ایدیهم

16-16 - اقتصاد اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 130 - 10

10 _ تقوا، پشتوانه ای برای اجرای احکام اقتصادی اسلام

لا تأكلوا الرِّبواً .. و اتَّقوا الله

17-17 - اقتصاد و اخلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 262 - 4

4 _ هماهنگی اخلاق و اقتصاد، در نظام تعالیم دین

لا یتبعون ما انفقوا متناً ولا اذی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 54

54 _ هماهنگی اخلاق و اقتصاد در اسلام

اذا تداینتم .. ولا یأب کاتب ... و استشهدوا ... و لا تسئموا ... و اتَّقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 283 - 8

8_ هماهنگی نظام اخلاقی و روابط اقتصادی در اسلام

فرهان مقبوضه فان امن بعضکم بعضاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 7

7- فرمان های دین در رسیدگی مالی به دیگران ، با عواطف طبیعی انسان ، هماهنگ است .

ص: 126

فَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ

تقدم ادای حقوق خویشان بر دیگران، می تواند با توجه به این نکته باشد که انسان، به صورت فطری و طبیعی، رسیدگی به خویشان را در اولویت قرار می دهد.

18-18- اقتصاد و اندیشه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 14

14 _ تأثیرگذاری کمک های اقتصادی در موضع گیری های اجتماعی و فکری برخی از انسانها

و المؤلفه قلوبهم

دلجویی به وسیله کمکهای مادی، در مورد افراد ضعیف الایمان و یا مخالفان، می تواند بدین منظور باشد که یا از جهت عقیده متمایل به حق شوند و یا دست کم در مواضع اجتماعی خود، از اسلام حمایت کنند.

19-19- اقتصاد و عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 277 - 7

7 _ توجه اسلام به مسائل اقتصادی، در کنار مسائل عبادی

واقاموا الصلوة واتوا الزکوة

20-20- امنیت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 2 - 6

6 _ لزوم برقراری و حفظ امنیت اقتصادی در جامعه *

واتوا الیتامی اموالهم .. . ولا تاکلوا اموالهم الی اموالکم

21-21- اهمیت استقلال اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ترغیب خداوند ، به تأمین تلاش برای نیاز های زندگی و استقلال اقتصادی

ص: 127

وآخرون يضربون في الأرض يبتغون من فضل الله

برداشت یاد شده، با توجه به این مطلب است که آیه شریفه، در مقام تمجید از تلاش گران عرصه زندگی است. ضمن آن که آمدن تعبیر «فضل الله» در این باره، تأیید کننده همین حقیقت است.

22-22- اهمیت اصلاح اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 181 - 3

3- توجه پیامبران و رهبران الهی، به اصلاح امور اقتصادی جامعه هم پای مسائل اعتقادی و عبادی

إذ قال لهم شعيب ألا تتقون .. أوفوا الكيل ولا تكونوا من المخسرین

23-23- اهمیت اقتصاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 53 - 6

6_ نکوهش خداوند از حکومت ها و حاکمان بی توجه به وضع اقتصادی مردم

فاذا لا يؤتون الناس نقيراً

جمله «فاذا...» در مقام مذمت و نکوهش چنین روشی است.

24-24- اهمیت امنیت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 99 - 13

13_ برخورداری جوامع از امنیت و نبود هراس برای تأمین معیشت، امری مطلوب از دیدگاه قرآن و پیامبران

قال ادخلوا مصر إن شاء الله ءامنین

25-25- اهمیت برنامه ریزی در اقتصاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20_ لزوم اهتمام حاکمان جامعه به برنامه ریزی ، محاسبه و پیش بینی شرایط اقتصادی

تزرعون سبع سنين . . . مما تأكلون

ص: 128

26-26- اهمیت پیش بینی بحران اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 20

20_ لزوم اهتمام حاکمان جامعه به برنامه ریزی ، محاسبه و پیش بینی شرایط اقتصادی

تزرعون سبع سنين . . . مما تأكلون

27-27- اهمیت تعادل اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 60 - 11

11 - ضرورت جیره بندی و تقسیم ارزاق در شرایط کمبود

فانفجرت منه اثنتا عشرة عیناً قد علم کل أناس مشرهبهم

28-28- اهمیت تعدیل اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 25 - 5

5 - تعدیل اقتصادی به نفع سائلان و محرومان جامعه و مخالفت با زراندوزی ، سیاست اقتصادی اسلام

و جمع فأوعی . . . إلا المصلین . . . والذین فی أموالهم حقّ معلوم . للسانل و المحرو

دو آیه مورد بحث _ که در توصیف مؤمنان است _ در مقابل جمله «و جمع فأوعی» _ که در وصف کافران توانگر بود _ قرار دارد. از مجموع این توصیف ها، می توان به مطلب یاد شده پی برد.

29-29- اهمیت رشد اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 60 - 5

5_ جواز بهره گیری از فشار های اقتصادی برای نیل به مقاصد مشروع

فإن لم تأتوني به فلا كيل لكم عندي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 129

10- رشد اقتصادی و ازدیاد جمعیت به منظور برتری و فزونی یافتن بر نیروی انسانی و اقتصادی دشمن ، سیاستی است شایسته و بایسته

و آمدن کم بامول و بنین و جعلن کم اکثر نفیراً

جمله «و جعلناکم ..» بمنزله نتیجه برای جمله «و آمدناکم ...» است؛ چرا که «نفیر» در لغت به عده ای از مردان گفته می شود که امکانات لازم برای کوچ کردن و حرکت دسته جمعی را داشته باشند (مفردات راغب)، و مقصود از آن به مناسبت مورد، این است که خداوند با کمک اموال و فرزندان به شما، این توانایی را داد که بر دشمن خود فزونی داشته و چیره شوید.

30-30- اهمیت رونق اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 126 - 3

3- رونق اقتصادی شهر مکه و بهره مند شدن شهروندان مؤمن آن از انواع ثمرات و میوه ها ، دعای ابراهیم (ع) به درگاه خداوند

و ارزق أهله من الثمرت من ءامن منهم

31-31- اهمیت سلامت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 22

22_ دعوت مردم به سلامت اقتصادی و رعایت عدالت در خرید و فروش ، از مهمترین رسالت های شعیب برای قوم خویش پس از

دعوت به توحید

يقوم اعبدوا الله . . . فأوفوا الكيل و الميزان و لاتبخسوا الناس أشياءهم

32-32- اهمیت عدالت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 26,27

26_ قوم شعیب برخوردار از دلیلی روشن برای التزام به عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادگری در زمین بودند .

قد جاءتكم بينه من ربكم فأوفوا الكيل و الميزان . . . و لاتفسدوا فی الأرض

تفریح جمله «اوفوا الکیل» بر جمله «قد جاء تکم بینه» بیانگر این است که بینه ارائه شده به قوم شعیب به گونه ای بوده است که باور به آن در پی دارنده رعایت عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادگری در زمین بوده است.

27_ گرایش طبیعت مردم به صلاح و رعایت عدالت در امور اقتصادی است .

ص: 130

و لا تقسدا في الأرض بعد إصلاحها

آنچه در برداشت فوق آمده احتمالی است که درباره «بعد إصلاحها» گفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 182 - 1،4

1 - استفاده از ترازوی دقیق در معاملات و رعایت عدالت اقتصادی، از رهنمود های شعیب (ع) به مردم

وزنوا بالقسطاس المستقیم

«زَنَهُ وَوَزُنَ» (مصدر «زنوا») به معنای سنجیدن و «قسطاس» (مرادف «میزان») به معنای ترازو است. «مستقیم» نیز معادل درست می باشد؛ یعنی، «و با ترازوی درست وزن کنید».

4 - قسط اقتصادی و عدالت اجتماعی، از اهداف اصیل و دیرین ادیان آسمانی

أوفوا الكيل و لا تكونوا من المخرسين . وزنوا بالقسطاس المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 9 - 3،4

3 - اهتمام اسلام به تصحیح روابط اقتصادی جامعه و رعایت عدل

و أقيموا الوزن بالقسط و لا تخسروا الميزان

برداشت بالا با توجه به این نکته است که خداوند در این آیه و آیه قبل، برای فراخواندن انسان ها به عدل، با سه تعبیر تأکید کرده است.

4 - اهمیت عدالت اقتصادی، در قوام جامعه و برخورداری از رحمت الهی *

الرحمن... و أقيموا الوزن بالقسط و لا تخسروا الميزان

برداشت یاد شده بدین احتمال است که ارتباط این آیه با آیات پیشین _ که در زمینه قانون مندی نظام جهان و نیز رحمانیت خداوند بود _ بیانگر مطلب بالا باشد؛ یعنی، اگر قانون مندی شرط قوام هستی است و در پرتو این قوانین، رحمت الهی شامل بشر شده، رعایت قوانین اقتصادی نیز شرط استواری جامعه است و آنان در پرتو همین اصل از رحمت عام الهی (شکوفایی اقتصادی و رابطه صحیح اجتماعی) برخوردار خواهند شد.

33-33- اهمیت نظارت بر توزیع در بحران اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 11

11_ لزوم نظارت دولت بر امور اقتصادی (تولید ، توزیع و ...) در شرایط بحرانی

قال اجعلنی علی خزائن الأرض إنی حفیظ علیم

ص: 131

34-34- اهمیت نظارت بر تولید در بحران اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 11

11_ لزوم نظارت دولت بر امور اقتصادی (تولید ، توزیع و . . .) در شرایط بحرانی

قال اجعلنی علی خزائن الأرض انی حفیظ علیم

35-35- اهمیت نظام اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 28 - 15

15_ لزوم توجه به پیامد های یک حکم و پیش بینی و تدارک تنش های اقتصادی _ اجتماعی آن *

إنما المشركون نجس فلا يقربوا المسجد الحرام . . . وإن خفتم عيله فسوف يغنيكم الله

خداوند در این آیه، پس از بیان حکم ممنوعیت ورود مشرکان به مسجدالحرام، بلافاصله به پیامد اقتصادی آن برای مسلمین اشاره فرموده و با وعده به تدارک خسارت، این مشکل را حل کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 1 - 13

13_ توجه اسلام به امور اجتماعی و اقتصادی جامعه

ياايها الذين ءامنوا اوفوا بالعقود أحلت لكم بهيمه الانعم

وفای به عقد و معاهدات از امور اجتماعی، و بهره برداری از چهارپایان، از امور اقتصادی است.

36-36- برنامه ریزی در بحران اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 18، 17

17_ ضرورت صرفه جویی در مصرف و آمادگی برای مقابله با شرایط بحرانی

فدروه فی سنبله إلا قليلاً مما تأكلون

18_ ضرورت بهره‌گیری از شرایط شکوفایی اقتصاد جامعه برای مقابله با موقعیت های بحرانی

تزرعون سبع سنين دأباً... إلا قليلاً مما تأكلون

ص: 132

37-37- بی برکتی اقتصاد ربوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 39 - 3

3 - اقتصاد متکی به ربا، از برکات و مواهب معنوی خداوند، بی بهره است.

ما آتیتم من رباً لیربوا فی أموال الناس فلا یربوا عند الله

سوره روم، اگر چه مکی است و آیات مربوط به ربا، در مدینه نازل شده است، اما در عین حال، احتمال دارد _ چنان که از ظاهر آیه برمی آید _ «ربا» ربای اصطلاحی باشد.

38-38- بی عدالتی اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 21

21 _ ابتلای قوم شعیب به کمفروشی و بی عدالتی در امور اقتصادی، بارزترین انحراف اجتماعی _ اقتصادی آنان بود.

فأوفوا الکیل و المیزان و لا تبخسوا الناس أشياءهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 9

9 - استثمار و بی عدالتی اقتصادی، از مشکلات عمده و اساسی جوامع در طول تاریخ

لقد أرسلنا رسلنا .. و أنزلنا معهم الکتب و المیزان

با توجه به این که «میزان» (ترازو) ابزاری است که در مبادلات اقتصادی به کار می رود و با آن کالاها را توزین می کنند؛ می توان گفت که: این واژه در آیه شریفه استعاره از خصوص عدالت اقتصادی است. بنابراین، پیام عدالت اقتصادی _ که در این آیه به عنوان رسالت همه پیامبران بر شمرده است _ نشان می دهد که موضوع استثمار توده ها و ظلم و اجحاف اقتصادی به آنان، در تاریخ بشر ریشه داشته است و همه جوامع با آن مشکل دست به گریبان بوده اند.

39-39- پایه های نظام اقتصاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7_ ایمان جامعه اسلامی ، زیر بنا و اساس پذیرش قوانین الهی در اقتصاد

یا ایّها الذین امنوا لا تأکلوا الرّبوا

مخاطب قرار دادن جامعه اسلامی با عنوان «یا ایّها الذین آمنوا» و سپس نهی از رباخواری، اشاره به این حقیقت دارد که پذیرش حکم ربا، منوط به ایمان است.

11_ لزوم رعایت تقوای الهی در امور اقتصادی

ص: 133

لا تأكلوا الرِّبواً .. و اتَّقوا الله

مراد از تقوا به قرینه «لا تأكلوا الرِّبواً» یا خصوص رباخواری و درآمدهای نامشروع است و یا از مصادیق مورد نظر آیه، چنانچه متعلق تقوا، مطلق محرمات الهی باشد.

40-40- پرسش از اقتصاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 5

5- بیان احکام و پاسخگویی به پرسش های اقتصادی _ اجتماعی از شئون پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یسئلونک عن الأنفال قل الأنفال لله و الرسول

41-41- تضييق اقتصادی جایز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 60 - 5

5- جواز بهره گیری از فشار های اقتصادی برای نیل به مقاصد مشروع

فإن لم تأتونی به فلا کیل لکم عندی

42-42- تعدیل اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 19، 12، 11، 10، 6

6- یتیمان ، مساکین و در راه ماندگان ، باید از خمس غنایم و دیگر درآمدها بهره مند شوند .

و الیتیمی و المسکین و ابن السبیل

10- پرداخت خمس غنیمت ها و دیگر استفاده های مالی ، نشان ایمان به خدا و ایمان به پیروزی آفرینی خدا در جنگ بدر است .

فإن لله خمس و للرسول .. إن کنتم ءامنتم بالله و ما أنزلنا علی عبدنا

مراد از «ما أنزلنا ..» می تواند همان امدادهای غیبی الهی باشد که مسلمانان در پرتو آن به پیروزی در جنگ بدر دست یافتند.

و اعلموا انما غنمتم

برداشت فوق ناظر بر این اساس است که جمله «و الله على كل شيء قدير» ناظر به لزوم پرداخت خمس باشد. یعنی این فرمان نه از آن روست که خداوند نیازمند اموال شماست و بر رفع نیاز بینوایان توانا نیست، بلکه هدف از این فرمان اولاً تمایز مؤمنان راستین از غیر ایشان است و ثانیاً این است که نیاز نیازمندان هر جامعه توسط همان جامعه تأمین شود.

ص: 134

12_ مسلمانان دارای زمینه هایی برای تخلف از دستور خمس و رساندنش به صاحبان آن

واعلموا أنما غنمتم من شیء .. إن كنتم ءامنتم

از اینکه پرداخت خمس نشانه ایمان به خدا و آیات او دانسته شده و به این وسیله مورد تأکید قرار گرفته، برداشت فوق به دست می آید.

19_ رفع نیاز های جامعه ایمانی از سوی خود مسلمانان ، منشأ تشریح خمس ، نه ناتوانی خداوند بر تأمین آن نیازها

واعلموا أنما غنمتم من شیء .. والله علی کل شیء قدير

43-43- تفاوت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 12

12 - اعتبار مالکیت شخصی در اسلام و پذیرش تفاوت در مقدار مالکیت

وآتی المال علی حبه ذوی القربی .. و السائلین

44-44- تقویت بنیه اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 110 - 4

4 - مسلمانان صدر اسلام ، موظف به تقویت بنیه اعتقادی و اقتصادی خویش با برپا کردن نماز و پرداخت زکات (برای مهیا شدن زمینه های جهاد و مبارزه)

حتى یأتی الله بأمره .. وأقیموا الصلوه وءاتوا الزکوه

45-45- توزیع در بحران اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 19

19_ کنترل حکومت بر روند تولید و توزیع ارزاق در شرایط بحرانی ، امری ضروری است .

تزرعون سبع سنین .. إلا قليلاً مما تأکلون

التفات از خطاب به غیبت در آیه 49؛ یعنی، آوردن «یغاث الناس» به جای «تُغَاثُونَ» و نیز «یعصرون» به جای «تعصرون» گویای این است که مخاطبان «تزرعون» و «ذروه» و مانند اینها سران حکومتند.

ص: 135

46-46 - توسعه اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 5 - 11

11 - ثروت باید برای رشد اقتصادی جامعه به کار گرفته شود .

اموالکم الّتی جعل اللّٰه لکم قیاماً

از اینکه خداوند مال را برای برپایی جامعه قرار داده و به همین جهت پرداخت آن را به سفیهان منع کرده، معلوم می شود که ثروتها باید در جهت رشد اقتصادی، که قوام جامعه به آن بستگی دارد، به کار گرفته شود.

47-47 - تولید در بحران اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 19

19 - کنترل حکومت بر روند تولید و توزیع ارزاق در شرایط بحرانی ، امری ضروری است .

تزرعون سبع سنین . . . إلا قليلاً مما تأکلون

التفات از خطاب به غیبت در آیه 49 ؛ یعنی ، آوردن «یغاث الناس» به جای «تُغاثون» و نیز «یعصرون» به جای «تعصرون» گویای این است که مخاطبان «تزرعون» و «ذروه» و مانند اینها سران حکومتند.

48-48 - دانش اقتصاد یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 5

5 - یوسف (ع) بر نحوه کشت و برداشت و ذخیره سازی آذوقه ها و چگونگی تقسیم و توزیع آنها ، آگاهی کامل داشت .

قال اجعلنی علی خزائن الأرض اینی . . . علیم

49-49 - دعوت به عدالت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 85 - 2,4

2_ شعيب (ع)، دعوت كننده مردم به برقرار ساختن قسط و عدالت در معاملات خویش

و ی_ قوم أوفوا المکیال و المیزان بالقسط

4_ شعيب (ع)، از قوم خویش خواست تا به هنگام خرید، اجناس مردم را کم تعدادتر و کم ارزش تر از آنچه هست، جلوه ندهند.

ص: 136

و لا تبخسوا الناس أشياءهم

«بخس»؛ یعنی، کم کردن و عیب گرفتن (المصباح المنیر).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 9

9_ بر خورداری شعیب (ع) از مقام نبوت، برانگیزنده او به فراخوانی مردمان به توحید و رعایت عدل و انصاف در مبادلات

قالوا ی_شعیب أصلوتک تأمرک . . . قال ی_قوم أرءیتم إن کنت علی بیّنه من ربی و رزقنی

سخنان شعیب(ع) در آیه مورد بحث، پاسخی است به تحلیل استهزاآمیز قومش (أصلوتک). شعیب(ع) با جمله «أرءیتم...» بیان می دارد که منشأ مخالفت وی با آرا و عقاید آنان و عملکرد ناصوابشان، مسؤلیتی است که خداوند برعهده او قرار داده است.

50-50- دین و اقتصاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 8،10

8_ کتب آسمانی، مشتمل بر رهنمود های اقتصادی و راهگشای تأمین نیاز های جامعه *

و لو انهم اقاموا التوریه و الانجیل و ما أنزل الیهم من ربهم لاکلوا

ترتیب رفاه اقتصادی بر عمل به تورات و انجیل می تواند به این معنا باشد که خداوند به عنوان پاداش، برکتهای زمین و آسمان را به روی عمل کنندگان بگشاید و می تواند به این معنا باشد که در خود تورات و انجیل رهنمودهایی است که عمل به آنها رونق اقتصادی را برای جامعه در پی دارد. برداشت فوق بر اساس معنای دوم است.

10_ ارزشمندی رفاه اقتصادی جامعه از دیدگاه ادیان الهی

لاکلوا من فوقهم و من تحت ارجلهم

چنانچه رفاه اقتصادی که از جمله «لاکلوا . . .» به دست می آید ارزشمند نبود، آن را به عنوان نتیجه ای برای اقامه کتب آسمانی ذکر نمی کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 7

7_ احكام خداوند و قوانين دين ، فراگير امور مادي و مسائل اجتماعي انسانها

قل الأنفال لله و الرسول

51-51- رشد اقتصادي

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 6 - 4،3،2،1

ص: 137

1_ لزوم آزمایش یتیمان تا هنگام بلوغ و توان ازدواج ، برای تشخیص رشد اقتصادی آنان

و ابتلوا الیتامی حتی اذا بلغوا النکاح . . . رشداً

2_ رسیدن به مرحله بلوغ جنسی و تحقق رشد اقتصادی ، دو شرط برای تحویل اموال یتیمان به آنان

حتی اذا بلغوا النکاح فان انستم منهم رشداً فادفعوا الیهم اموالهم

3_ رسیدن به مرحله بلوغ جنسی و تحقق رشد اقتصادی ، دو شرط برای جواز تصرف یتیمان در اموال خود

و ابتلوا الیتامی . . . فادفعوا الیهم اموالهم

4_ وجوب ردّ اموال یتیمان ، پس از بلوغ جنسی و احراز رشد اقتصادی آنان

و ابتلوا الیتامی . . . فان انستم منهم رشداً فادفعوا الیهم اموالهم

مؤید برداشت فوق فرمایش امام صادق (ع) است که درباره آیه فوق فرمود: ایناس الرشد حفظ المال.

من لا یحضره الفقیه، ج 4، ص 164، ح 7، ب 113؛ نورالثقلین، ج 1، ص 444، ح 60.

52-52- رکود اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 275 - 3

3_ رباخواری ، موجب انحراف و نابسامانی نظام اقتصادی جامعه می گردد .

الذین یأکلون الربوا لا یقومون الا کما یقوم الذی یتخبّطه الشیطان

53-53- روش اصلاح اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطفین - 83 - 1 - 3

3 - انذار و هشدار به عذاب ، روشی قرآنی در اصلاح روابط اقتصادی مردم

ویل للمطفّین

54-54- زمینه تخلفات اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 85 - 10

10_ جوامع مرفّه ، در خطر انحرافات اقتصادی و گسترش دادن ظلم و ستم در پهنه گیتی

إني أرى - كم بخير . . . أوفوا المكّيال ... ولا تعثوا في الأرض مفسدين

ص: 138

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 12

12_ آزادی بی قید و شرط مالکان در تصرف اموال خویش ، زمینه ساز رعایت نکردن قسط و عدالت در مبادلات است .

أوفوا المکیال و المیزان بالقسط . . . أو أن نفعل فی أمولنا مانس_ؤا

55-55- زمینه تضیق اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 5

5_ گرفتاری اهل کتاب در تنگنا های اقتصادی ، پیامد بی اعتنائی آنان به کتب آسمانی و فرامین الهی

و لو انهم اقاموا التوریه و الانجیل . . . لا کلوا من فوقهم و من تحت ارجلهم

56-56- زمینه توسعه اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 7

7_ نقش برپایی کتب آسمانی در نزول باران و دیگر مواهب آسمانی و رویش گیاهان و دستیابی به دیگر نعمت های زمین

و لو انهم اقاموا التوریه و الانجیل . . . لا کلوا من فوقهم و من تحت ارجلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 14

14 - علم و آگاهی ، زمینه توسعه اقتصادی و برخورداری از رفاه و آسایش

ثم إذا حوّلنَه نعمه منّا قال إنّما أوتيته علی علم

از آهنگ این آیه استفاده می شود که آنچه محکوم و مردود است، نادیده گرفتن نقش خدا به عنوان منشأ اصلی نعمت ها و تکیه کردن بر تلاش و دانش خود است؛ نه این که آیه شریفه در صدد نفی نقش دانش و تلاش بشر در توسعه اقتصادی و رفاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - کارایی دانش و تلاش اقتصادی بشر در رفاه و توسعه اقتصادی، منوط به مشیت خداوند است.

إِنَّمَا أُوتِيْتَهُ عَلَىٰ عِلْمٍ .. . أُولَٰئِكَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «أُولَٰئِكَ يَعْلَمُونَ..» عطف بر جمله «وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ» می باشد؛ یعنی، کافران توسعه روزی خود را در اثر تلاش و دانش خود می پندارند؛ در حالی که بیشتر آنان به این حقیقت آگاهی ندارند که توسعه روزی و یا تنگ شدن آن بر مردم، بسته به مشیت و تقدیر الهی است و چه بسا دو ملت و یا دو فرد یکسان به تلاش

ص: 139

اقتصادی پردازند؛ ولی روزی آنان یکسان نباشد.

57-57- زمینه رشد اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 11

11 - پرداخت صدقه (زکات) ، تضمین کننده پاکی جامعه و شکوفایی اقتصاد آن *

خذ من أموالهم صدقه تطهرهم و تزكیهم

برداشت فوق بر این اساس است که تطهیر و رشد، صرفاً فردی نباشد و نظر به حیثیت اجتماعی آن نیز داشته باشد. به تعبیر دیگر، صدقه و زکات، از آن جهت که تعدیل ثروت را به دنبال دارد، عدالت اجتماعی را تضمین می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 4

4- دستیابی جامعه به رشد اقتصادی و رفاه، در پرتو امنیت و آرامش اجتماعی

قریه کانت ءامنه مطمئنہ یأتیها رزقها رغداً من كلّ مكان

برداشت فوق، با توجه به آمدن «یأتیها رزقها» پس از «آمنه مطمئنہ» است. گفتنی است که آمدن فعل «کانت» به صیغه ماضی در آغاز و «یأتیها» به صیغه مضارع پس از آن، مؤید برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 14

14 - امنیت ، از شرایط و زمینه های لازم برای رشد و شکوفایی اقتصادی و دادوستد

أولم نمکن لهم حرماً ءامناً یجیبی إلیه ثمرت كلّ شیء

از تقدیم مسأله امنیت شهر مکه بر شکوفایی اقتصادی آن در آیه بالا، برداشت یاد شده به دست می آید.

58-58- سلامت اقتصاد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 12

12 - نقش بسزای قاضیان در سلامت اقتصاد جامعه و حفظ حقوق مردم

و لاتأكلوا أموالكم بينكم بالباطل و تدلوا بها إلى الحكام .. و أنتم تعلمون

ص: 140

59-59- سیاستگذاری در بحران اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 11

11_ لزوم نظارت دولت بر امور اقتصادی (تولید ، توزیع و ...) در شرایط بحرانی

قال اجعلنی علی خزائن الأرض إنی حفیظ علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 62 - 12

12_ سهمیه بندی کالاها در شرایط بحرانی و دریافت بهای کالای اعطا شده ، مقتضای حراست از بیت المال و آگاهی به امور اقتصادی است .

اجعلنی علی خزائن الأرض إنی حفیظ علیم . . . اجعلوا بضعتهم فی رحالهم

عملکرد یوسف (ع) (سهمیه بندی در شرایط کمبود و دریافت بهای کالاها) به عنوان مدیر و مسؤولی حفیظ و علیم ، گویای برداشت فوق است.

60-60- سیاستهای اقتصادی ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 62 - 13

13_ اعطای مجانی کالا به مردم از سوی دولت ، حتی در شرایط بحرانی و سهمیه بندی کالاها ، سیاست شایسته و روایی نیست .

قال لفتی نه اجعلوا بضعتهم فی رحالهم

61-61- شرایط تصدی امور اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 13

13_ دانش و امانت داری ، شرط تصدی امور مالی جامعه

اجعلنی . . . إنی حفیظ علیم

62-62- ظلم تخلفات اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 94 - 9

ص: 141

9_ شرکوری ، انکار رسالت پیامبران و رعایت نکردن عدل و انصاف در مبادلات ، ستمگری است .

و أخذت الذین ظلموا الصیحه

63-63- عبادت و اقتصاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 5

5_ پیوستگی مسائل عبادی و اقتصادی در اسلام

اقیموا الصلوه و اتوا الزکوه

64-64- عدالت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 279 - 12، 13

12_ عدالت ، بنیان نظام اقتصادی اسلام

فلکم رؤس اموالکم لا تظلمون و لا تُظلمون

جمله «لا- تظلمون ..» به منزله علت برای مالکیت شخصی بر سرمایه و نفی آن نسبت به بهره های ربوی است. و چون علت همواره عهده دار بیان یک قاعده کلی است، بنابراین ظلم نکردن و مظلوم نشدن (عدالت مطلق)، پایه و اساس نظام اقتصادی مورد پذیرش اسلام است.

13_ نفی نظام اقتصاد ربوی و ایجاد و بسط نظام اقتصاد عادلانه ، از جمله اهداف والای انبیا

فان لم تفعلوا فاذنوا بحرب من الله و رسوله .. لا تظلمون و لا تُظلمون

اعلام جنگ از سوی خدا و رسول به هدف «لا تظلمون و لا تُظلمون» صورت می گیرد؛ بنابراین عدالت اقتصادی در جامعه از اهداف خدا و رسول اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 90 - 4

4_ گرایش به توحید و رعایت عدل در خرید و فروش و امور اقتصادی ، مایه خسارت در دیدگاه اشراف کفرپیشه قوم مدین

لئن اتبعتم شعيباً إنكم إذا لخسرون

برداشت فوق با توجه به آیه 85، که بیانگر پیامهای شعیب است، به دست می آید.

ص: 142

65-65 - عدالت در بحران اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 59 - 10

10_ عدالت در داد و ستد به ویژه در شرایط بحرانی و کمبود، امری نیکو و ارزشمند است.

ألا ترون أنى أوفى الكيل

در آیه 62 (اجعلوا بضاعتهم...) معلوم می شود که یوسف (ع) سهمیه افراد را در برابر بهای آن پرداخت می کرد. از این رو در برداشتها، معامله و داد و ستد آورده شد.

66-66 - عذاب متخلفان اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 94 - 10

10_ ستمگران، مشرکان و آنان که در مبادلات کم فروشی کرده و عدل و انصاف را رعایت نکنند، در خطر گرفتار شدن به عذاب های دنیوی (عذاب استیصال) هستند.

و أخذت الذين ظلموا الصيحه

67-67 - عوامل انحطاط اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 276 - 3, 1

1_ خداوند، سوق دهنده دائمی سرمایه های ربوی، به نقصان و نابودی

يمحق الله الربوا

رو به کاستی رفتن را «محق» گویند. (مجمع البيان).

3_ حاکمیت ربا در اقتصاد جامعه، نابودکننده نظام اقتصادی آن جامعه

يمحق الله الربوا

68-68 - عوامل تحولات اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - 11 - 13 - رعد - 8

8_ انسان دارای نقشی بسزا در وضعیت اجتماعی و معیشتی و سرنوشت خویش

إن الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم

ص: 143

69-69- عوامل تضمین روابط اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 28 - 6

6 - نقش مؤثر ایمان به خدا و روز جزا در تضمین قراردادها و سلامت روابط اقتصادی و اجتماعی جامعه

والله علی ما نقول وکیل

مفسران بر این باورند که گواه گرفتن خداوند از سوی موسی (ع) در قرارداد خود با شعیب (ع) برای تأکید بیشتر بر این میثاق و تضمین عمل به آن بود.

70-70- عوامل توسعه اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 6

6_ پیاداشتن کتب آسمانی و فرامین الهی در جامعه، موجب رفاه اقتصادی و بهره‌مند شدن از نعمت‌های الهی

و لو انهم اقاموا التوریه و الانجیل . . . لاکلوا من فوقهم و من تحت ارجلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 96 - 1,7

1_ جوامع بشری در صورت ایمان به رسالت انبیا و رعایت تقوا از برکت‌های فراوان و گوناگون آسمان و زمین بهره‌مند خواهند شد.

و لو أن أهل القرى ءامنوا و اتقوا لفتحنا علیهم برکت من السماء و الأرض

7_ ادیان الهی خواستار بهبود وضع اقتصادی مردم و خواهان برخورداری آنان از انواع خیرها و برکت‌های مادی

لفتحنا علیهم برکت من السماء و الأرض

71-71- عوامل رشد اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 276 - 4

4_ رواج صدقه و انفاق ، عاملی جهت رشد نظام اقتصادی

و یربی الصدقات

«یربی» از «ارباء» به معنای رشد دادن و زیاد کردن است.

ص: 144

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 16

16- دستیابی جامعه به امنیت، رشد و رفاه اقتصادی و یا ابتلای آن به فقر، گرسنگی، ناامنی و ترس، در گرو اعمال افراد آن جامعه است.

و ضرب الله مثلاً قریه کانت ءامنه مطمئنه .. فکفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 4 - 5

5 - پرداخت زکات، مایه رشد سرمایه و ازدیاد ثروت

و الذین هم للزکوه فـعلون

«زکات» از مصدر «زُکُو» مشتق است. «زکو» هم به معنای نمو و ازدیاد می آید و هم به معنای پاکی و طهارت. بنابراین می توان گفت: انفاق مال، بدان جهت که مایه رشد و ازدیاد سرمایه است و یا طهارت جان و سلامت نفس انفاق کننده را در پی دارد، زکات نامیده شده است.

72-72- عوامل رشد اقتصادی در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 32 - 3

3 - تأثیر حمل و نقل دریایی و کشتیرانی، در زندگی اقتصادی جامعه عصر بعثت *

و من ءایـته الجوار فی البحر کالأعلـم

73-73- عوامل شکوفایی اقتصاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 39 - 10

10 - پرداخت حقوق مالی، عامل شکوفایی اقتصاد جامعه است.

و ما ءاتیتم من زکوه .. هم المضعفون

احتمال دارد که مراد از «مضعفون» (صاحبان زیادت) به معنای «زیادی در مال» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 12

12 - ضرورت بهره گیری از توان نیروهای مختلف انسانی ، در ساختن اقتصاد و جامعه ای پایدار

ص: 145

نحن قسمنا بينهم .. ليتخذ بعضهم بعضاً سخرياً

74-74- فلسفه سیاستهای اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 10

10_ تطهير و تكامل روحى و معنوى جامعه ، هدف اصلى برنامه هاى اجتماعى و اقتصادى اسلام است .

خذ من أموالهم صدقه تطهرهم و تزكهم

75-75- فلسفه نظام اقتصادى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 9

9_ برطرف سازی نیاز نیازمندان از اهداف مسائل اقتصادى در اسلام

ولذى القربى و اليتيمى و المسكين و ابن السبيل

76-76- مسؤل سیاستهای اقتصادى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 58 - 5,6

5_ سياست گذارى امور مالى و اقتصادى جامعه اسلامى (تقسيم صدقات ، نظارت بر آن و ...) از شؤن پيامبر اسلام (صلى الله عليه و آله)

و منهم من يلمزك فى الصدقت

6_ سياست گذارى امور مالى و اقتصادى جامعه اسلامى ، از اختيارات رهبرى

و منهم من يلمزك فى الصدقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 59 - 4,5

4_ حق تصمیم گیری در نحوه تقسیم و صرف بیت المال با پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

ما آتیهم الله ورسوله

5_ سیاست گذاری در امور مالی و اقتصادی ، از اختیارات رهبر جامعه اسلامی است .

ما آتیهم الله ورسوله

ص: 146

77-77- مضمولان تامين اقتصادى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 41 - 7

7_ یتیمان ، مساکین و در راه ماندگان در صورتی می توانند از خمس استفاده کنند که از وابستگان پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشند . *

و الیتمی و المسکین و ابن السبیل

برداشت فوق مبتنی بر این است که «ال» در «الیتامی» و ... جانشین مضاف إليه باشد ; یعنی یتامی الرسول و ...

78-78- معنویت در امور اقتصادى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - سبأ - 34 - 36 - 8

8 - در بینش دینی ، نگاه به اقتصاد نیز باید جنبه معنوی و الهی داشته باشد .

وقالوا نحن أكثر أموالاً .. قل إن ربی یسط الرزق لمن یشاء و یقدر

79-79- منابع اقتصادى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 96 - 6

6_ دریا ها در بردارنده امکانات قابل استفاده برای انسانها

متعاً لکم و للسیاره

80-80- منشأ تحولات اقتصادى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - رعد - 13 - 11 - 7

7_ تحولات اجتماعى و معیشتى بشر در اختیار خداوند و به دست اوست .

إن الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم

81-81- منشأ تفاوت‌های اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 165 - 3,4

3_ خداوند در اعطای نعمتهای خویش برخی از مردم را بر برخی دیگر برتری بخشید. (برتری در مقام، ثروت و ...)

و رفع بعضکم فوق بعض درجت

4_ برتری برخی از انسانها بر برخی دیگر و تفاوت آنان در برخوردار شدن از نعمتها، تدبیری است از جانب خدا در راستای ربوبیت او بر جوامع بشری

و هورب كل شیء... رفع بعضکم فوق بعض درجت

82-82- موانع تخلف اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 184 - 4

4- تقوا و ایمان به خدای یگانه، بازدارنده انسان از فساد و روابط ناسالم اقتصادی است.

ولا تکنونوا من المخرسین... و لا تبخسوا الناس اشیاءهم و لا تعثوا فی الأرض مفسدین.

توصیه شعیب (ع) به رعایت تقوای الهی و توجه به خدای یگانه - پس از نهی از کم فروشی، برقراری روابط ناسالم اقتصادی و فسادانگیزی در جامعه - می تواند حاکی از مطلب یاد شده باشد.

83-83- موانع رشد اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 77 - 4

4- در دیدگاه کافران، دین مانع پیشرفت اقتصادی و نظامی است.

کفر بأی-تنا و قال لأتینّ مالا و ولداً

تلاش برای فراوانی اولاد (در عصر نزول قرآن) برخاسته از نیازهای امنیتی و اقتصادی بود.

84-84- نظام اقتصاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 17 - 2

2_ ارتباط اخلاق و اقتصاد در اسلام

لَّذِينَ اتَّقَوْا... وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ

ص: 148

ذکر «المنفقین» به عنوان صفتی برای متّقین، بیانگر این رابطه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 130 - 2،10

2_ محکومیت نظام های اقتصادی مبتنی بر ربا

یا ایّها الذین امنوا لا تأکلوا الرّبواً اضعافاً مضاعفه

10_ تقوا، پشتوانه ای برای اجرای احکام اقتصادی اسلام

لا تأکلوا الرّبواً .. و اتّقوا الله

85-85- نگرانی از آینده اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 11

11- نگرانی و اضطرابی، برای آینده اقتصادی و زندگی مادی بشریت، در بیش توحیدی وجود ندارد.

و لا تقتلوا .. نحن نرزقهم و ایّاکم

اینکه خداوند، پس از نهبی از قتل فرزند به خاطر فقر، روزی همه انسانها را از سوی خود تضمین شده معرفی می کند، حکایت از آن دارد که: جایی برای نگرانی از آینده اقتصادی نیست.

86-86- نهبی از تخلف اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 183 - 3

3- نهبی شعیب (ع) از فسادانگیزی در جامعه و چپاول گری اقتصادی

و لا تعثوا فی الأرض مفسدین

«عُثُو» (مصدر «تعثوا») به افساد و تخریب بیش از حد گفته می شود. بنابراین قید «مفسدین» حال تأکیدی برای فاعل «تعثوا» است.

7- اقرار

1- آثار اقرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 9

9_ اقرار انسان علیه خویش ، نافذ و دارای اعتبار قانونی است .

شهداء لله و لو على أنفسكم

2- آثار اقرار به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 104 - 15

15 - « عن جميل قال كان الطيار يقول لى . . . فدخلت انا و هو على ابى عبدالله (ع) فقال الطيار : جعلت فداك أ رأيت ما ندب الله عز و جل إليه المؤمنین من قوله « يا أيها الذین آمنوا » أدخل فی ذلك المنافقون معهم ؟ قال : نعم و الضلال و كل من أقر بالدعوه الظاهره . . . » ;

جميل می گوید: من و طیار وارد بر امام صادق (ع) شدیم، طیار به آن حضرت عرض نمود: فدایت شوم، آیا منافقین مشمول خطاب «یا ایها الذین آمنوا» هستند؟ امام فرمود: بله، حتی گمراهان و هر کس دعوت آشکار اسلام را پذیرفته، داخل این آیه می شود . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 5 - 13، 12، 8، 7

7_ دستور آزادی مشرکان (آنانی که به خاطر تخلف از فرمان منع سیر و سیاحت در غیر ماه های حرام اسیر می شدند) در صورت پذیرش توحید و گرایش آنان به اسلام

ص: 150

و خذوهم .. . فَإِن تابوا و أقاموا الصلوه ... فخلّوا سبيلهم

8_ فرمان رفع حصر از مشرکان محاصره شده (آنان که به علت نقض فرمان منع رفت و آمد در غیر ماه های حرام محاصره می شدند) در صورت قبول اسلام و ترک شرک

و احصروهم .. . فَإِن تابوا ... فخلّوا سبيلهم

12_ آزاد کردن اسیر در صورت توبه و پذیرفتن اسلام ، واجب است .

و خذوهم .. . فَإِن تابوا ... فخلّوا سبيلهم

13_ رفع حصر از محاصره شدگان به دست قوای اسلام ، در صورت پذیرفته شدن اسلام از سوی آنان ، واجب است .

و احصروهم .. . فَإِن تابوا فخلّوا سبيلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 11 - 5,4

4_ جنگیدن با کفار محارب ، پس از گرویدن آنان به اسلام ، ممنوع است .

فإن تابوا .. . فإخونكم في الدين

جمله «فإخونكم في الدين» اشاره به این معنا دارد که: کفار محارب با گرویدن به اسلام، برادران دینی مسلمانان محسوب شده و از آن پس، جنگیدن با آنان حرام است.

5_ کفار محارب با گرویدن به اسلام ، برادران دینی مسلمانان محسوب شده و از حقوق و مزایای اجتماعی مساوی برخوردار می شوند .

فإن تابوا .. . فإخونكم في الدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 112 - 6,5

5_ رهایی اهل کتاب (یهود) از ذلت ، در گرو گرایش آنان به اسلام و یا بستن پیمان نامه ای با جامعه اسلامی (پذیرش حاکمیت جامعه اسلامی و شرایط ذمه)

ضربت عليهم الذلة .. . إلا بحبل من الله و حبل من الناس

بنابر اینکه «حبل من الناس»، رابطه و تعهد با جامعه اسلامی باشد؛ به قرینه اینکه در سیاق «حبل من الله» قرار گرفته است.

6_ مسلمانان موظف به رعایت حقوق اهل کتاب (احترام به حقوق آنان) ، در صورت گرایش آنان به اسلام و یا پذیرش عهدنامه با جامعه اسلامی

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الدَّلَّةُ أَيْنَ مَا تَقَفُوا إِلَّا بِحَبْلِ مِنَ اللَّهِ وَ حَبْلِ مِنَ النَّاسِ

بنابر اینکه «ضربت» در مقام تشریح باشد و «الَّا»، دو مورد را استثنا کند: گرایش به اسلام؛ و پذیرش پیمان نامه با مسلمین.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 6،8

6_ اظهار ایمان از سوی کنیزان ، مجوز ازدواج با آنان

من فتیاتکم المؤمنات و اللّٰه اعلم بایمانکم

تذکر به علم کامل الهی به ایمان انسانها، پس از مشروط دانستن ازدواج با کنیزان به ایمان، اشاره به این است که برای ازدواج با

ص: 151

کنیزان ایمان ظاهری کافی است.

8_ پذیرفته شدن شخص به عنوان مسلمان ، در گرو اظهار ایمان اوست ، نه ایمان واقعی

من فتیاتکم المؤمنات و اللّٰه اعلم بایمانکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 9، 11، 8، 6

6_ حرمت قتل و هر گونه تعرض به دشمن ، در صورت اظهار اسلام

و لا تقولوا لمن القى اليکم السلام لست مؤمنا

مراد از القای اسلام، به قرینه «لست مؤمناً»، اظهار اسلام با گفتن شهادتین و یا سخنی که حاکی از مسلمان شدن است، می باشد.

8_ لزوم پذیرش اسلام افراد ، با کمترین علامت و نشانه دال بر آن *

و لا تقولوا لمن القى اليکم السلام لست مؤمنا

آیه شریفه سلام کردن شخص را علامت مسلمانی او دانسته و لذا تعرض به او را تحریم کرده است. بنابراین هر کردار و گفتاری که نشانه مسلمانی باشد همین حکم را دارد و گوینده آن مسلمان تلقی می شود.

9_ تکفیر اظهارکننده اسلام ، حرام است .

و لا تقولوا لمن القى اليکم السلام لست مؤمنا

بنابر اینکه منظور از القای سلام، اظهار اسلام باشد.

11_ حرمت تعرض و قتل دشمنان در گرو اظهار تسلیم است ، نه ایمان آوردن آنان .

و لا تقولوا لمن القى اليکم السلام لست مؤمنا

بنابراین احتمال که مراد از القای سلام، تسلیم شدن باشد، نه اظهار اسلام و ایمان.

3- آثار اقرار به حاکمیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 89 - 2

2- اذعان به فرمان روایی خدا بر سراسر هستی و گرایش به شرک ، دو امر ناهمخوان و ناسازگار

قل من بیده . . . إن کنتم تعلمون . سيقولون لله قل فأتی تسحرون

4- آثار اقرار به رحمانیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 93 - 5

5- اعتراف به رحمانیت خداوند ، مستلزم پذیرش بندگی او است .

ءاتی الرحمن عبداً

ص: 152

5- آثار اقرار به ظلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 88 - 3

3- نقش تهلیل و تسییح خدا و اقرار به ظلم به خویشان، در استجاب دعا و رهایی از غم ها

فنادی فی الظلمت أن لآله إلا أنت سبحنک إئی کنت من الظلمین . فاستجبنا له ون

6- آثار اقرار به کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 3

3_ رسمیت یافتن کفر فرد در جامعه اسلامی ، با سخنان و اقرار های زبانی وی

یحلفون بالله ما قالوا ولقد قالوا کلمه الکفر و کفروا بعد إسلامهم

برداشت فوق بر این اساس است که منافقان با نفی سخنان کفرآمیز از خویش، می خواهند خود را مسلمان نشان دهند و خداوند، برای بی اساس نشان دادن اقرار آنان، بر صدور سخنان کفرآمیز از ناحیه آنان، تأکید کرده است.

7- آثار اقرار به گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 102 - 2,5

2_ اعتراف به گناه و انتقاد از خویش ، وسیله جلبِ غفران و رحمت الهی و از ارکان توبه است .

و اعترفوا .. عسی الله یتوب علیهم إن الله غفور رحیم

5_ توجه گنهکار به زشتی عمل خویش و اعتراف به آن و نیز ندامت از آن ، به منزله توبه و زمینه بخشش گناه از سوی خدا

اعترفوا بذنوبهم .. عسی الله أن یتوب علیهم

از اینکه خداوند در مقابل «اعترفوا» وعده «عسی الله أن یتوب» را داده است و بعد از اعتراف، مسأله دیگری را به عنوان توبه مطرح نکرده است، می توان مطلب فوق را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6_ پذیرش توبه گنهکار ، در پرتو اعتراف و نیز خشکاندن ریشه های گناه است ؛ نه صرف ندامت .

و اٰخرون اعترفوا بذنوبهم .. هو يقبل التوبه عن عباده و يأخذ الصدقت

ص: 153

برداشت فوق با توجه به شأن نزول است که در آن چنین آمده: متخلفان از جنگ تبوک به خاطر دلبستگی به مال مرتکب گناه شدند و پس از ندامت و اعتراف، پیشنهاد کردند که همان اموال را صدقه دهند تا ریشه گناهشان بخشکد، خداوند نیز بر پیشنهاد آنان صحنه نهاد و تنها بخشی از مالشان را پذیرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 92 - 8

8_ عقوبت و سرزنش کسانی که در حق آدمی ستم کرده اند پس از اعترافشان به گناه و توبه از آن ، به دور از شأن نیکوکاران است .

لا تثریب علیکم الیوم

«الیوم» ظرف و متعلق به «تثریب» است و مراد از آن زمانی است که برادران یوسف به خطای خویش اعتراف نموده و از گناه خود توبه کردند (وإن کنا لخاطئین).

8- احکام اقرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 14

14_ اقرار فرد علیه خود ، نافذ و مسموع است .

و لیملل الذی علیه الحق

و اگذاری املائی سند دین بر مدیون، ظاهراً حاکی از نفوذ اقرار وی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 9

9_ اقرار انسان علیه خویش ، نافذ و دارای اعتبار قانونی است .

شهداء لله و لو علی أنفسکم

9- اقرار آدم(ع) به عصیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 23 - 4، 1

1_ آدم و حوا پس از توییح خداوند بر تناول از شجره نهی شده، به خطای خویش پی بردند و بدان اعتراف کردند.

قالا ربنا ظلنا أنفسنا

4_ آدم و حوا پس از اعتراف به لغزش خویش از خداوند خواستند تا گناهشان را پیامرزد و بر آنان ترحم کند.

قالا ربنا ظلنا أنفسنا و إن لم تغفر لنا و ترحمنا

ص: 154

10- اقرار آزر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 14

14- آزر ، به رحمان بودن خداوند و ناروا بودن سرپیچی از فرمان های او ، آگاه و معترف بود .

إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا

تعلیل بودن جمله «إِنَّ الشَّيْطَانَ..» برای نهی «لاتعبد» در گرو اعتراف آزر به نادرستی سرکشی شیطان از فرمان خدا است.

11- اقرار ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 38 - 1

1- اذعان حضرت ابراهیم (ع) در دعای خویش به علم همه جانبه خداوند به نهان و آشکار انسان

رَبِّنَا إِنَّا تَعْلَمُ مَا نَخْفَىٰ وَ مَا نَعْلَن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 62 - 2

2- بت پرستان ، ابراهیم (ع) را برای اعتراف به شکستن بت ها مورد بازجویی قرار دادند .

قَالُوا أَأنتَ فَعَلتَ هَـذَا ب_الهِتَنِی_ ابراهیم

استفهام در «أنت» استفهام تقریری و به منظور اعتراف گرفتن از مخاطب است؛ یعنی، بت پرستان می دانستند که ابراهیم(ع) شکننده بت ها است؛ ولی به خاطر اقرار و اعتراف گرفتن از آن حضرت گفتند: «أنت فعلت».

12- اقرار ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 36 - 5

5- ابلیس ، معترف به روز قیامت و برانگیخته شدن انسان ها در آن روز

قال ربّ فأنظرني إلى يوم يبعثون

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

9 - حجر - 15 - 39 - 3

ص: 155

3- ابلیس ، معترف به گمراهی خود بود .

قال ربّ بما أغويتني

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 62 - 12

12- ابلیس ، علی رغم سوگند و تصمیم قطعی بر گمراه کردن ذریه آدم (ع) ، بر ناتوانی خویش از تسلط بر گروه اندکی از آنان اعتراف کرد .

لأحتنكن ذريته إلا قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 79 - 6

6 - ابلیس ، معترف به قیامت و روز برانگیخته شدن انسان ها در آن روز

قال ربّ فأنظرنی إلى یوم یبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 83 - 2

2 - ابلیس ، ناتوان از گمراه کردن بندگان مخلص خدا و معترف به آن

لأغوينهم أجمعین . إلا عبادک منهم المخلصین

13- اقرار ابلیس به اغواگری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 6

6_ ابلیس خود معترف به گمراهی و گمراه گری خویش

فبما أغويتني لأفعدن لهم صراطک المستقیم

14- اقرار ابلیس به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 5

5_ ابليس، معترف و معتقد به مستقيم بودن صراط الهی

لأقعدن لهم صراطك المستقيم

ص: 156

15- اقرار ابلیس به گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 6

6_ ابلیس خود معترف به گمراهی و گمراه گری خویش

فبما أغويتني لأقعدن لهم صراطك المستقيم

16- اقرار اخروی بت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 29 - 4

4_ بت های اهل شرک در قیامت ، بر یگانگی خدا و آگاهی او بر ظاهر و باطن اشیا اعتراف خواهند کرد .

فكفى بالله شهيداً بيننا وبينكم إن كنا عن عبادتكم لغفلين

17- اقرار اخروی حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 1

1 - اعتراف مشرکان حق ناپذیر و ستیزه جو ، به بی فایده بودن کامل عبادت غیرخدا و حاجت خواهی از معبود های ادعایی خویش

این ما کنتم تشرکون . من دون الله قالوا ضلوا عنا بل لم نکن ندعوا من قبل شیئاً

جمله «ضلوا عنا» (از نظر ما ناپدید شدند و آنان را گم کردیم) کنایه از بطلان و پوچی آیین شرک و بی اثر بودن معبودهای ادعایی در عرصه قیامت است. گفتنی است جمله «بل لم نکن ندعوا...» می تواند به معنای بی اثر بودن حاجت خواهی از معبودها باشد؛ زیرا چیزی که بی فایده است مانند این است که وجود ندارد. هم چنین می تواند گویای انکار عبادت معبودها باشد که از سرِ ناچاری و اضطراب به آنها متوسل شده باشند. احتمال نخست مؤید برداشت یاد شده است.

18- اقرار اخروی رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 63 - 4,5

4- اعتراف پیشوایان شرک به ربوبیت خداوند در قیامت

قال الذین حقّ علیهم القول ربّنا

5- اقرار پیشوایان شرک در قیامت ، به نقش اغواگرانه خویش در گرویدن مردم به شرک

ص: 157

قال الذين حَقَّ عليهم القول ربنا هـ_ؤلاء الذين أَعوينا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صفات - 37 - 30 - 3

3 - سران شرک در قیامت ، بدون اجبار به نقش خود در گمراهی مشرکان اقرار خواهند کرد .

و ما كان لنا عليكم من سلطن بل كنتم قومًا ط_غين

برداشت یاد شده از آن جا است که پیشوایان شرک، در پاسخ به اتهام داشتن نقش در گمراهی مشرکان، تنها به اجبار نکردن بر گمراهی اکتفا کرده و اصل نقش داشتن خود را نفی نخواهند کرد. پذیرش دست داشتن در گمراهی مشرکان در دو آیه بعد (فأعويناكم إنا كنا غاوین)، مؤید این برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صفات - 37 - 31 - 3

3 - پذیرش مقصر بودن و داشتن نقش در گمراهی مشرکان ، از سوی پیشوایان شرک در عرصه قیامت

فحق علينا قول ربنا إنا لذائقون

این که پیشوایان شرک، خود را در استحقاق عذاب الهی شریک می دانند، حاکی از پذیرش نوعی از مسؤولیت در گمراهی مشرکان است.

19- اقرار اخروی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - ابراهيم - 14 - 22 - 4

4- اعتراف شیطان در قیامت به حقانیت وعده های خداوند و پوچی وعده های خود

وقال الشيطان... إن الله وعدكم وعد الحق و وعدتكم فأخلفتكم

20- اقرار اخروی غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - طه - 20 - 125 - 6

6 - روی گردانان از یاد خدا ، با حضور در صحنه قیامت ، به ربوبیت خداوند اعتراف خواهند کرد .

قال ربّ

ص: 158

21- اقرار اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 9

9_ کافران جن و انس در قیامت با اعتراف به آمدن رسولان الهی، علیه خود شهادت خواهند داد.

ألم یأتکم رسل منکم .. قالوا شهدنا علی أنفسنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 97 - 11

11- اعتراف کافران در قیامت، به ظلم و ستم پیشگی خویش در دنیا

بل کنا ظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 67 - 4، 1

1 - کافران، در حال سوختن در آتش جهنم، اعلام می کنند که مطیع بزرگان و رؤسای گمراه سازشان بودند.

إنّ الله لعن الکفرین .. یوم تقلّب .. وقالوا ربّنا إنّنا أطعنا سادتنا .. فأ

4 - کافران، در قیامت، با مشاهده آتش جهنم، به ربوبیت خداوند اعتراف می کنند.

یوم تقلّب وجوههم فی النار .. وقالوا ربّنا

ماضی آوردن عبارت «قالوا ربّنا» در مقابل «يقولون یالیتنا» احتمال دارد که مربوط به زمانی باشد که هنوز در عذاب واقع نشده اند و تنها، آن را مشاهده کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 68 - 2

2 - کافران پیرو در قیامت، به ربوبیت خداوند اعتراف می کنند.

وقالوا .. ربّنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 52 - 9,5

5 - کافران در قیامت ، به درستی وعده های خداوند رحمان پی برده و به آن اعتراف خواهند کرد .

هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ

9 - کافران در قیامت ، به صراحت و راست گفتاری رسولان الهی پی برده و به آن اعتراف خواهند کرد .

قَالُوا يٰ وَيْلَنَا .. وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 11 - 6,7,1

1 - اعتراف کافران در قیامت ، به دوبار مردن و دوبار زنده شدن خود با قدرت الهی

ص: 159

قالوا ربنا أمتنا اثنتین و أحييتنا اثنتین

6- اعتراف کافران لجوج و حق ناپذیر در قیامت به ربوبیت خداوند

قالوا ربنا

7- اعتراف کافران حق ناپذیر در قیامت ، به گناهان خود پس از مشاهده قدرت الهی در آخرت

فاعترفنا بذنوبنا فهل إلی خروج من سبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 34 - 7,8,10

7- عدل الهی در کیفر کافران ، مورد اقرار خود آنان ، در قیامت

ألیس هـذا بالحقّ قالوا بلی و ربنا

«هـذا» اشاره به عذاب کافران است و مصداق بارز «حقّ» در زمینه مجازات، «عدل» است.

8- کافران ، چشنده عذاب الهی در قیامت ، پس از اقرارشان به مجرمیت خویش

ألیس هـذا بالحقّ قالوا بلی و ربنا قال فذوقوا العذاب

10- اعتراف و پشیمانی کافران در قیامت ، بی تأثیر به حال ایشان

ألیس هـذا بالحقّ قالوا بلی و ربنا قال فذوقوا

کافران با این که به حق اقرار می کنند؛ باز هم به ایشان حکم می شود که: «فذوقوا العذاب». بنابراین اعتراف آنان سودی نمی بخشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 9 - 1,4

1 - اعتراف کافران در دوزخ ، به آمدن پیامبران انذار کننده برای آنان

ألم یأتکم نذیر . قالوا بلی قد جاءنا نذیر

4 - اعتراف کافران در دوزخ ، به تکذیب عمدی و آگاهانه خویش ، نسبت به پیامبران و ادیان الهی

قالوا بلی قد جاءنا نذیر فکذبنا و قلنا ما نزل الله من شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 10 - 1

1 - اعتراف کافران دوزخی ، به گوش نسپردن و اندیشه نکردن درباره تعالیم دین و پیامبران الهی

وقالوا لو کنا نسمع أو نعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 11 - 1

1 - اعتراف کافران در دوزخ به گناه و تقصیر خویش درباره دین

فاعترفوا بذنبهم

ص: 160

22- اقرار اخروی کافرانیپرو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 7

7- کافرانِ پیرو، در قیامت با اعتراف به پیروی کورکورانه از رهبران خویش، آنان را مسؤول بدفرجامی خود معرفی خواهند کرد.

فقال الضعفُؤا للذین استکبروا إنا کنا لکم تبعًا فهل أنتم مغنون عنا من عذاب الل

23- اقرار اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 18

18 _ اعتراف گمراهان در قیامت به تبعیت از خواهشهای نفسانی خویش تا آخرین لحظه عمر

ربنا استمتع بعضنا ببعض وبلغنا أجلنا الذی أجلت لنا

جمله «و بلغنا»، پس از «ربنا استمتع . . .»، بیان استمرار بهره گیری گمراهان از تمتعات دنیا تا لحظه رسیدن اجل است. بنابراین عمر آنها در این منظور صرف شده است.

24- اقرار اخروی گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 49 - 14

14- مجرمان، در قیامت، خود به بدکاری و استحقاق عقوبت خویش، معترف خواهند بود.

یویلتنا مال ه_ذا الکتب . . . ووجدوا ما عملوا حاضرًا و لا یظلم ربک أحدًا

25- اقرار اخروی متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 27 - 1

1 - اذعان متقین در بهشت، به نقش لطف الهی در رهایی آنان از عذاب دوزخ و ورود ایشان به بهشت

فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَىْنَا عَذَابَ السَّمُومِ

ص: 161

26- اقرار اخروی مستضعفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 5

5 - اعتراف مستضعفان در آتش دوزخ ، به پیروی کامل خویش از مستکبران در دنیا

فيقول الضعف_ؤا للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعًا

آمدن «تبعاً» (به صورت مصدر) مفید مبالغه است؛ یعنی، تابعیت محض و پیروی کامل.

27- اقرار اخروی مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 48 - 3,8

3 - اعتراف مستکبران در دوزخ ، به تغییرناپذیر بودن حکم الهی درباره عذاب آنان و پیروانشان

قال الذين استكبروا .. إنَّ الله قد حکم بين العباد

8 - اعتراف مستکبران در دوزخ ، به بندگی خود و حاکمیت مطلق خداوند

إنَّ الله قد حکم بين العباد

28- اقرار اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 23 - 6

6 - اعتراف مشرکان در قیامت به الوهیت و ربوبیت خداوند

والله ربنا ما كنا مشرکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 86 - 3,4

3- مشرکان ، در قیامت به ربوبیت خدای یگانه ، اقرار می کنند .

4- مشرکان ، در قیامت به گناه و خطا بودن شرک مستمر خویش اعتراف می کنند .

هـ_ؤلاء شرکاؤنا الذین کتّٰا ندعوا من دونک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 106 - 2

2 - اقرار ذلیلانه مشرکان در تنگنای دوزخ ، به ربوبیت و پروردگاری خداوند

ص: 162

قالوا ربنا غلبت .. قوماً ضالّين

«غلبه» (مصدر «غلبت») به معنای چیره شدن است. «شقوه» معادل «شقاوه» و در مقابل سعادت است. در این جا مراد از شقاوت، عوامل و اسباب آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 1

1 - اعتراف مشرکان حق ناپذیر و ستیزه جو، به بی فایده بودن کامل عبادت غیر خدا و حاجت خواهی از معبود های ادعایی خویش

این ما کنتم تشرکون . من دون الله قالوا ضلّوا عنّا بل لم نکن ندعوا من قبل شیئاً

جمله «ضلّوا عنّا» (از نظر ما ناپدید شدند و آنان را گم کردیم) کنایه از بطلان و پوچی آیین شرک و بی اثر بودن معبودهای ادعایی در عرصه قیامت است. گفتنی است جمله «بل لم نکن ندعوا...» می تواند به معنای بی اثر بودن حاجت خواهی از معبودها باشد؛ زیرا چیزی که بی فایده است مانند این است که وجود ندارد. هم چنین می تواند گویای انکار عبادت معبودها باشد که از سرِ ناچاری و اضطراب به آنها متوسل شده باشند. احتمال نخست مؤید برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 13

13 - اعتراف مشرکان در قیامت، به بطلان باورهایشان نسبت به معبود های خویش

و یوم ینادیهم این شرکاء قالوا اذنّک ما منّا من شهید

29- اقرار اخروی معرضان از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 6

6 - روی گردانان از یاد خدا، با حضور در صحنه قیامت، به ربوبیت خداوند اعتراف خواهند کرد .

قال ربّ

30- اقرار اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - اعتراف همه خلائق در قیامت به اختصاص داشتن فرمان روایی جهان به خداوند

لمن الملك اليوم لله الواحد القهار

جمله «لله الواحد القهار» پاسخ سؤال در «لمن الملك اليوم» است؛ برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که گوینده این پاسخ از سوی خلائق می باشد؛ یعنی، همان مردمی که در قیامت نمایان می شوند (هم بارزون)

ص: 163

31- اقرار از متهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 62 - 4

4- اعتراف گرفتن از متهمان و مجرمان در منظر همگان ، از شیوه های محاکمه و کیفر دادن در میان قوم بت پرست ابراهیم

قالوا فأتوا به علی أعین الناس . . قالوا أنت فعلت هـ ذاب الہتنا یـ ابرہیم

32- اقرار اصحاب الجنہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 27 - 1

1 - توجه و اعتراف باغداران یمنی ، به محروم شدن خویش از تمامی محصولات باغ

بل نحن محرومون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 30 - 2

2- اعتراف باغداران یمنی ، به مسؤول و مقصر بودن همگی در محرومیت از محصولات باغ

فأقبل بعضهم علی بعض يتلـومون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 31 - 2

2- اعتراف باغداران یمنی ، به طغیان و تجاوز از حدود الهی بر اثر نپرداختن سهم بینوایان

إنا كنا طـغین

33- اقرار انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 5

5_ انسان ها ، به هنگام گرفتاری ورنج فراگیر ، به ناتوانی خود و قدرت و یاری خداوند اذعان می کنند .

وإذا مسَّ الإنسان الضرّ دعانا

ص: 164

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 5

5- انسان ها ، هنگام گرفتاری و رنج ، به ناتوانی خود و قدرت یاری رسانی خداوند پی برده و اعتراف می کنند .

فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضَرٌّ دَعَانَا

34- اقرار اهل عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 134 - 10

10 - گرفتاران عذاب ، ربوبیت خداوند را دریافته و به آن اعتراف خواهند کرد .

وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَا هُمَ... لَقَالُوا رَبَّنَا

35- اقرار اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 91 - 1

1_ مردم مدین ، از درک کردن و فهمیدن بسیاری از تعالیم شعیب (ع) محروم بوده و بدان اعتراف می کردند .

قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ

36- اقرار برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 9 - 10

10_ برادران یوسف ، کشتن یا تبعید او را گناه می شمردند و به ناروا بودن آن معترف بودند .

اقتلوا يوسف أو اطرحوه أرضاً... و تكونوا من بعده قومًا صلحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 17 - 5

5_ برادران یوسف در داستان ساختگی خویش (طعمه گرگ شدن یوسف) ناخواسته به کوتاهی در حراست از یوسف (ع) اعتراف کردند .

إنا له لح_فظون . . . ذهبنا نستبق . . . فأكله الذئب

ص: 165

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 77 - 1

1_ برادران یوسف با مشاهده جام شاهی در اثاثیه بنیامین ، وی را سارق آن جام شناختند و به آن اعتراف کردند .

قالوا إن يسرق فقد سرق أخ له من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 91 - 3،8،9

3_ برادران یوسف با سوگند به خداوند به منزلت برتر او اذعان و اعتراف کردند .

تالله لقد ءاثرک الله علینا

حرف «تاء» در «تالله» حرف قسم است.

8_ تأکید و اقرار برادران یوسف به ارتکاب خطا در حق برادرشان یوسف (ع)

وإن کنا لـخـ طئین

«إن» در جمله فوق به اصطلاح مخففه از مثقله (إن) است. دلیل آن حرف «لام» در «لخاطئین» می باشد.

9_ برادران یوسف در حضور او به گناه و خطای خویش اعتراف نموده و از رفتار گذشته خود اظهار ندامت کردند .

وإن کنا لـخـ طئین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 92 - 4

4_ یوسف (ع) پس از اعتراف برادرانش به خطا ، هر گونه سرزنش آنان را از ناحیه خویش و دیگران ، ناروا شمرد .

لا تثریب علیکم الیوم

کلمه «تثریب» نکره است و پس از حرف نفی (لا) قرار گرفته است. از این رو شامل هر گونه ملامت می شود. یاد نکردن از فاعل (سرزنش کننده) دلالت بر عموم دارد ؛ یعنی، هیچ کس نه من و نه دیگری. جمله «لا تثریب علیکم الیوم» جمله ای خبری و در مقام انشا و دستور است ؛ یعنی، نباید شما ملامت شوید و یا نباید هیچ کس شما را ملامت کند.

1_ فرزندان یعقوب در حضور وی خویشان را گنهکار دانسته و به گناه خویش اقرار و اعتراف کردند .

قالوا یأبانا استغفر لنا ذنوبنا إنا كنا خَطِئین

2_ فرزندان یعقوب علی رغم گناه دانستن رفتارشان با یوسف (ع) و بنیامین و یعقوب (ع) ، آن را مرتکب می شدند .

قالوا یأبانا استغفر لنا ذنوبنا إنا كنا خَطِئین

مراد از «ذنوبنا» به قرینه مقام رفتار فرزندان یعقوب با وی و یوسف و بنیامین می باشد.

5_ فرزندان یعقوب به تقرّب وی در نزد خداوند باور داشته و بدان معترف بودند .

یأبانا استغفر لنا ذنوبنا

37- اقرار بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 109 - 5

5 - بندگان شایسته خدا ، همواره معترف به ایمان و بیمناک از کاستی اعمال خویش

إِنَّهٗ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا ءَامِنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا

38- اقرار بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 84 - 5

5 - بنی اسرائیل به عهدهایی که خداوند با آنان داشت معترف بوده ، بر آن گواهی می دهند .

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ . . . ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تُشْهِدُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 1

1 - بنی اسرائیل عصر بعثت ، علی رغم اعترافشان به پیمان الهی (پرهیز از خونریزی) ، همدیگر را می کشتند .

ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ . . . ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ

کلمه «هؤلاء» در جمله «ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ» (شما همانانی هستید) اشاره به این معنا دارد که: آنچه را آیه مورد بحث می خواهد بیان کند مربوط به بنی اسرائیل عصر بعثت است و خطابهای آیه نظیر خطابهای گذشته نیست که صفت گذشتگان را با عنایتی به موجودین نسبت می داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 149 - 2,3

2 - بنی اسرائیل پس از آگاهی به گمراهی خویش ، از گوساله پرستی توبه کردند و به گناه خویش معترف شدند .

قَالُوا لَنْ لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبَّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَ مِنَ الْخٰسِرِينَ

3 - بنی اسرائیل پس از اذعان به گمراهی خویش ، به این حقیقت رسیدند که نجاتشان از فرجام شوم گوساله پرستی در گرو شمول رحمت

خدا و مغفرت اوست .

قالوا لئن لم يرحمنا ربنا و يغفر لنا لنكونن من الخسرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 101 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اقرار گرفتن از بنی اسرائیل نسبت به حق ناپذیری فرعون و پیروان او ، علی رغم اعطای معجزات فراوان به موسی (ع)

و لقد آتینا موسی تسع آیت بینت فیئیل بنی اسرائیل إذ جاءهم فقال له فرعون إنی لأ

ص: 167

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 87 - 2

2- بنی اسرائیل ، به پیمان شکنی و تخلف از قول و قرار خود با موسی (ع) معترف بودند .

ما أخلفنا موعدك بملكنا

39- اقرار به ارسال انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 50 - 2

2- اعتراف دوزخیان ، به گسیل شدن رسولان الهی همراه با دلایل و برهان های روشن به سوی آنان

قالوا أولم تک تأتیکم رسلکم بالبینات قالوا بلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 9 - 1

1- اعتراف کافران در دوزخ ، به آمدن پیامبران انداز کننده برای آنان

ألم یأتکم نذیر . قالوا بلی قد جاءنا نذیر

40- اقرار به استحقاق کیفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 49 - 14

14- مجرمان ، در قیامت ، خود به بدکاری و استحقاق عقوبت خویش ، معترف خواهند بود .

یویلتنا مال هـذا الکتب . . . و وجدوا ما عملوا حاضرًا و لایظلم ربک أحدًا

41- اقرار به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 53 - 9

9 - اقرار افتخار آمیز ایمان آوردگان از اهل کتاب به اسلام خویش ، پیش از نزول قرآن

إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ

ص: 168

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 7

7_ احکام و مقررات مشروط به ایمان ، تنها مبتنی بر اظهار ایمان است ، نه خصوص ایمان واقعی

من فتیاتکم المؤمنات و اللّٰه اعلم بایمانکم

42- اقرار به اعجاز قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 15 - 3

3 - پی بردن مشرکان صدر اسلام به اعجاز و خارق العاده بودن قرآن کریم

وقالوا إن هـذا إلا سحر مبین

سحر دانستن قرآن، اعتراف به اعجاز و خارق العاده بودن آن است؛ زیرا سحر، خود نوعی از کارهای خارق العاده است و مشرکان به ناچار و از سر لجاج و عناد، قرآن را به آن متهم کرده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 7 - 5

5- اعتراف ضمنی کافران ، نسبت به اعجاز قرآن و نفوذ عمیق آن در دل ها و اندیشه ها

قال الذین کفروا للحقّ لَمَّا جاءهم هـذا سحر مبین

از این که کافران، قرآن را سحر می خواندند، استفاده می شود که آنان آثار خارق العاده آن را دیده و چون درصدد ایمان نبوده اند، نام آن را سحر گذاشته اند.

43- اقرار به اغواگری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 63 - 5

5- اقرار پیشوایان شرک در قیامت ، به نقش اغواگرانه خویش در گرویدن مردم به شرک

قال الذین حقّ علیهم القول ربّنا هـؤلاء الذین اغوینا

44- اقرار به امدادهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 5

ص: 169

5_ انسان ها ، به هنگام گرفتاری و رنج فراگیر ، به ناتوانی خود و قدرت و یاری خداوند اذعان می کنند .

و إذا مسَّ الإنسان الضَّرَّ دعانا

45- اقرار به ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 137 - 10

10 - خداوند ، اقرار و اعتراف انسان ها را به ارکان ایمان ، می شنود و به اندیشه ها و باور های آنان آگاه است .

فإن ءامنوا... فقد اهتدوا... وهو السميع العليم

در برداشت فوق، جمله «و هو السميع العليم» در ارتباط با صدر آیه معنا شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 53 - 6

6_ حُسن اظهار ایمان به کتاب الهی و پیروی از رسولان الهی ، در پیشگاه ربوبی

رَبَّنَا اٰمَنَّا بِمَا اَنْزَلْتَ وَ اتَّبَعْنَا الرَّسُوْلَ

46- اقرار به بصیرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 35 - 2

2- موسی (ع) در عین ارائه پیشنهاد در باره امور رسالت خویش ، در محضر خداوند ، به آگاهی کامل او اعتراف کرد و تصمیمات او را دقیق و صحیح دانست .

وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي... إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيْرًا

47- اقرار به بطلان شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 13

13 - اعتراف مشرکان در قیامت ، به بطلان باورهایشان نسبت به معبود های خویش

و یوم ینادیهم این شرکاء قالوا اذنّ ک ما منّا من شهید

ص: 170

48- اقرار به تأثیر قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 30 - 4

4 - اعتراف ناخودآگاه مشرکان مکه ، به تأثیر خارق العاده قرآن در مخاطبان خود

قالوا هـ_ذا سحر

اگر مشرکان مکه شاهد چنین تأثیری نبودند، دلیلی نداشت که آن را سحر معرفی کنند.

49- اقرار به تزئین عمل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 96 - 7

7 - خطاکاری و تسویل نفس (تزئین داده شدن عمل از سوی نفس) ، از جمله اعترافات سامری در هنگام محاکمه

قال بصرت . . . و كذلك سوّلت لی نفسی

«تسویل» به معنای نیکو و زیبا جلوه دادن و محبوب ساختن چیزی در دیدگاه دیگری است، تا او وادار به گفتن سخنی مخصوص و یا انجام کاری خاص شود (لسان العرب). برخی نیز آن را از «سول» به معنای استرخا (نرمی و آسانی) مشتق دانسته و به معنای آسان ساختن گرفته اند.

50- اقرار به تعدد حیات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 11 - 1

1 - اعتراف کافران در قیامت ، به دو بار مردن و دو بار زنده شدن خود با قدرت الهی

قالوا ربّنا أمّتنا اثنتین و أحییتنا اثنتین

51- اقرار به تعدد مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 11 - 1

1 - اعتراف کافران در قیامت ، به دو بار مردن و دو بار زنده شدن خود با قدرت الهی

قالوا ربنا أمتنا اثنتين وأحييتنا اثنتين

ص: 171

52- اقرار به تکذیب ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 9 - 4

4 - اعتراف کافران در دوزخ ، به تکذیب عمدی و آگاهانه خویش ، نسبت به پیامبران و ادیان الهی

قالوا بلی قد جاءنا نذیر فکذبنا و قلنا ما نزل اللّٰه من شیء

53- اقرار به تکذیب انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 9 - 4

4 - اعتراف کافران در دوزخ ، به تکذیب عمدی و آگاهانه خویش ، نسبت به پیامبران و ادیان الهی

قالوا بلی قد جاءنا نذیر فکذبنا و قلنا ما نزل اللّٰه من شیء

54- اقرار به تنزیه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 1 - 2

2 - تمام پدیده های موجود در آسمان ها و زمین ، تسبیح گوی خداوند و معترف به مبرّا بودن ساحت او از هر نقص و کاستی

سَبِّحْ لِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ

«تسبیح»، به معنای تنزیه و مبرّا کردن است. «ما» از الفاظ عموم بوده و دربرگیرنده همه پدیده ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 26 - 6

6 - منزه دانستن خداوند از هر عیب و نقصی و اعتراف به این حقیقت ، امری مهم در سلسله معارف الهی

و سَبِّحْهُ لَیْلًا طَوِیْلًا

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر تسبیح او در بیشتر اوقات شب _ به عنوان برنامه ای دائمی _ بیانگر حقیقت یاد شده

است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 1 - 3

3 - اعتراف به پاک بودن خداوند از هر عیب و نقصی ، وظیفه ای الهی بر عهده همه انسان ها است .

سَبِّح اسم ربِّک

خطاب «سَبِّح»، ممکن است ویژه پیامبر (صلی الله علیه و آله) نباشد؛ گرچه روی سخن با آن حضرت است؛ زیرا مفاد آیات قرآن بدون توجه به آیه های قبل و بعد نیز مراد بوده و در محتوای عام خود قابل تمسک هستند.

ص: 172

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 2 - 4

4 - نبودن افراط و تفریط در ساختار مخلوقات ، دلیل لزوم تسبیح خداوند و اعتراف به دور بودن او از هر عیب و نقص

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ ... الذی خلق فسوی

وصف «الذی . . .»، بیانگر علت تسبیح است و حرف «فاء» در «فسوی» دلالت دارد که غرض اصلی از توصیف خداوند با جمله «خلق فسوی»، بیان تسویه است و ذکر خلقت، به عنوان مقدمه برای بیان تسویه می باشد.

55- اقرار به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 31

31_ باور به یگانگی خداوند و اقرار به آن ، اعتقاد و سخنی حق درباره خداوند

لا تقولوا علی الله الا الحق . . . انما الله اله وحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 85 - 4

4_ ضرورت اقرار زبانی به توحید ، رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حقانیت قرآن پس از باور به آن

فائبهم الله بما قالوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 112 - 6

6_ پذیرش توحید بازگشت به خداست .

و من تاب معک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 38 - 2

2- مرد مؤمن ، با اعتراف به ربوبیت خدای یگانه و اظهار بی زاری از شرک ، اندیشه خود را از افکار انحرافی ثروت مند مغرور ، متمایز ساخت .

ل_كُنَّا هُوَ اللّٰهُ رَبِّيْ وَلَا اَشْرَكَ رَبِّيْ اَحَدًا

«ل_كُنَّا» در اصل «ل_كُنْ اَنَا» بوده است و پس از حذف همزه «اَنَا» و ادغام نون ها، دو کلمه، به صورت یک کلمه نوشته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 18 - 1

ص: 173

1_ اعتراف معبود های مشرکان به روز رستاخیز و در پیشگاه خداوند ، به منزله بودن او از داشتن هر گونه شریک

و یوم یحشرهم و ما یعبدون من دون الله .. قالوا سبح_نک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 25 - 4

4 - شایسته است که پس از مجاب شدن افراد و اعتراف شان به توحید ، خداوند ، حمد و ستایش شود .

و لئن سألتهم من خلق السموت و الأرض ليقولنَّ الله قل الحمد لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 19

19 - اعتراف پیشین تمامی آدمیان به توحید ؛ قبل از پیدایش در صحنه گیتی *

قالوا اذنَّک ما منّا من شهید

از این که مشرکان در قیامت می گویند که ما قبلاً به توحید گواهی داده ایم_ با آن که در دنیا مشرک بوده اند_ می توان برداشت نمود که آنان قبل از پیدایش در دنیا (عالم ذر) بدان گواهی داده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 40 - 9

9_ اگر مشرکان از صداقت بهره مند باشند، بر گرایش خویش به هنگام سختیها، به خدای یگانه اقرار می کنند.

قل اریتکم .. اغير الله تدعون ان کنتم صدقین

56- اقرار به توحید ربوبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 87 - 1

1 - اعتراف به حاکمیت و ربوبیت یگانه خدا بر جهان هستی ، امری غیر قابل گریز برای هر انسان دانشور و خردورز

ان کنتم تعلمون.. قل من رب السموت السبع... سيقولون لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 47 - 1

1 - اعتراف ساحران به پروردگار جهانیان و ایمان به توحید ربوبی ، پس از مشاهده معجزه موسی و بطلان سحر خویش

فَأَلْقَى مُوسَى عَصَاهُ .. قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 44 - 15

ص: 174

15 - اعتراف بلیقیس به ربوبیت یگانه خدا بر جهانیان

وَأَسْلَمْتُ مَعَ سَلِيمٍ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 15

15 - اعتقاد و اعتراف برخی از منکران قیامت به ربوبیت خدای یگانه

وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِن رَّجَعْتَ إِلَىٰ رَبِّي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 10

10 - اقرار به یگایگی پروردگار هستی و اعلام پیامبری خویش ، نخستین سخن موسی (ع) در برابر فرعون و فرعونیان

فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ

57- اقرار به حاکمیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 87 - 1

1 - اعتراف به حاکمیت و ربوبیت یگانه خدا بر جهان هستی ، امری غیر قابل گریز برای هر انسان دانشور و خردورز

إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ... قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ... سَيَقُولُونَ لِلَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 89 - 1

1 - اعتراف به حاکمیت و فرمان روابی خداوند بر سراسر هستی ، امری غیر قابل گریز برای اهل دانش و خرد

قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَرْثَتِكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ . سَيَقُولُونَ لِلَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 8

8 - اعتراف همه خلائق در قیامت به اختصاص داشتن فرمان روایی جهان به خداوند

لمن الملك اليوم لله الواحد القهار

جمله «لله الواحد القهار» پاسخ سؤال در «لمن الملك اليوم» است؛ برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که گوینده این پاسخ از سوی خلائق می باشد؛ یعنی، همان مردمی که در قیامت نمایان می شوند (هم بارزون)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 48 - 8

ص: 175

8- اعتراف مستکبران در دوزخ، به بندگی خود و حاکمیت مطلق خداوند

إِنَّ اللَّهَ قَدِ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ

58- اقرار به حشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 36 - 5

5- ابلیس، معترف به روز قیامت و برانگیخته شدن انسان ها در آن روز

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يَبْعَثُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 79 - 6

6- ابلیس، معترف به قیامت و روز برانگیخته شدن انسان ها در آن روز

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يَبْعَثُونَ

59- اقرار به حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 11 - 3

3- اعتراف به سخن حق، اگر چه دشمن آن را گفته باشد، مطلوب و پسندیده است.

قَالُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا... قَالَتْ... إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلَكُمْ

اینکه انبیای الهی در مقام پاسخ گویی به مخالفان، کلام آنها را درباره بشر بودن خود مورد تأیید قرار می دادند، حکایت از پسندیده بودن اعتراف به سخن مطابق با واقع می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 22 - 25

25- اعتراف به حق در قیامت، رهایی بخش از عذاب نیست.

إني كفرت بما أشركتمون من قبل إن الظالمين لهم عذاب أليم

برداشت فوق بر این اساس است که «إن الظالمين لهم عذاب أليم» کلام خداوند باشد. از اینکه خداوند ماجرای برخورد مستکبران و پیروانشان و نیز برخورد آنها با شیطان و اعتراف شیطان به خطای خود در قیامت را بیان می کند و آن گاه می فرماید که برای ستمگران عذابی دردناک در نظر گرفته شده است، نکته فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 176

9- ایمان و اعتراف به حق ، در شرایط اضطرار و ناگزیری ، فاقد ارزش و اصالت است .

قال ربّ ارجعون .. کلاً إنّها کلمه هو قائلها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 143 - 26

26_ پیامبران الهی پشتاز در ایمان به حقایق و اقرار به آن

و أنا أول المؤمنین

60- اقرار به حق ناپذیری فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 101 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اقرار گرفتن از بنی اسرائیل نسبت به حق ناپذیری فرعون و پیروان او ، علی رغم اعطای معجزات فراوان به موسی (ع)

و لقد آتینا موسی تسع آیت بینت فسئل بنی اسرائیل إذ جاءهم فقال له فرعون إني لأ

61- اقرار به حق ناپذیری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 101 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اقرار گرفتن از بنی اسرائیل نسبت به حق ناپذیری فرعون و پیروان او ، علی رغم اعطای معجزات فراوان به موسی (ع)

و لقد آتینا موسی تسع آیت بینت فسئل بنی اسرائیل إذ جاءهم فقال له فرعون إني لأ

62- اقرار به حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 1

1 - عوام، یهود در حضور مسلمانان به حقانیت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و انطباق نشانه های پیامبر موعود، بر آن حضرت اعتراف می کردند .

و إذا لقوا الذين ءامنوا قالوا ءامنوا .. قالوا أتحدثونهم بما فتح الله عليكم

ص: 177

جمله «أتحدثونهم . . .؛ چرا حقایقی که خدا در اختیار شما نهاده به مسلمانان باز می گوید؟» دلالت بر این دارد که مراد از «آمنا» بیان ویژگیهای پیامبر موعود در تورات و تطبیق آن با رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) است. بنابراین «آمنا»؛ یعنی، ما تصدیق می کنیم که محمد (صلی الله علیه و آله) همان پیامبر موعود است و ویژگیهای بیان شده بر او تطبیق می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 33 - 12

12_ «عن ابی جعفر (ع) فی قول اللّٰه «لیظهره علی الدین کله . . .» یكون ان لا یبقی أحد إلا أقرّ بمحمد (صلی الله علیه و آله)؛

از امام باقر (ع) درباره قول خدا «لیظهره علی الدین کله . . .» روایت شده: [زمانی] خواهد بود هیچ کس باقی نمی ماند مگر اینکه به حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) اقرار می کند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 70 - 10

10 - اذعان درونی کافران صدر اسلام، به حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

بل جاءهم بالحقّ و أكثرهم للحقّ کـرهون

عبارت «أكثرهم للحقّ کارهون»؛ یعنی، بیشتر آنان حقیقت را خوش ندارند. بنابراین انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آسمانی بودن قرآن، نه از آن رو است که آنان به حقانیت آن دو یقین ندارند؛ بلکه بدان جهت بود که آن دو حق است و آنها از حق خوششان نمی آید.

63- اقرار به حقانیت تهدیدهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 34 - 4

4- اقرار گرفتن خداوند از کافران، هنگام مواجهه آنان با آتش دوزخ، درباره حقانیت تهدیدهای وحی

و یوم یعرض . . . ألیس هـذا بالحقّ

به قرینه صدر آیه «هـذا» اشاره به آتشی است که کافران در معرض آن قرار گرفته اند.

64- اقرار به حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- وجود عالمانی در میان مردم عصر نزول و اذعان آنان به حقانیت قرآن پس از شنیدن آن

إن الذين أُوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم يخرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 178

10 - اذعان درونی کافران صدراسلام ، به حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

بل جاءهم بالحقّ و أكثرهم للحقّ کـرهون

عبارت «أكثرهم للحقّ كرهون»؛ یعنی، بیشتر آنان حقیقت را خوش ندارند. بنابراین انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آسمانی بودن قرآن، نه از آن رو است که آنان به حقانیت آن دو یقین ندارند؛ بلکه بدان جهت بود که آن دو حق است و آنها از حق خوششان نمی آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 53 - 3

3 - اعتراف ایمان آوردگان اهل کتاب ، به حقانیت و آسمانی بودن قرآن به هنگام شنیدن آیات آن

و إذا يتلى عليهم قالوا .. إنا الحقّ من ربّنا

65- اقرار به حقانیت وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 4

4- اعتراف شیطان در قیامت به حقانیت وعده های خداوند و پوچی وعده های خود

وقال الشیطن .. إنّ الله وعدکم وعد الحق و وعدتکم فأخلفتکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 34 - 5

5- اعتراف کافران به حقانیت وعده های الهی ، پس از لمس و مشاهده آن

و یوم یعرض .. أليس هذا بالحقّ قالوا بلی و ربّنا

66- اقرار به خالقیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 8

8- فرعون و پیروان او، به خدای آفریننده هستی معترف بودند و ربوبیت او را انکار می کردند .

من ربکمما .. ربنا الذی أعطی کلّ شیء خلقه

ص: 179

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 23 - 6

6_ اعتراف به خطا و اظهار تذلل و عبودیت به درگاه خداوند، از آداب استغفار است.

ربنا ظللنا أنفسنا و إن لم تغفر لنا و ترحمنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 91 - 8,9

8_ تأکید و اقرار برادران یوسف به ارتکاب خطا در حق برادرشان یوسف (ع)

و إن کنا لَخَطِئین

«إن» در جمله فوق به اصطلاح مخفّفه از مثقله (إنّ) است. دلیل آن حرف «لام» در «لخاطئین» می باشد.

9_ برادران یوسف در حضور او به گناه و خطای خویش اعتراف نموده و از رفتار گذشته خود اظهار ندامت کردند.

و إن کنا لَخَطِئین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 92 - 4

4_ یوسف (ع) پس از اعتراف برادرانش به خطا، هر گونه سرزنش آنان را از ناحیه خویش و دیگران، ناروا شمرد.

لا تثریب علیکم الیوم

کلمه «تثریب» نکره است و پس از حرف نفی (لا) قرار گرفته است. از این رو شامل هر گونه ملامت می شود. یاد نکردن از فاعل (سرزنش کننده) دلالت بر عموم دارد؛ یعنی، هیچ کس نه من و نه دیگری. جمله «لا تثریب علیکم الیوم» جمله ای خبری و در مقام انشا و دستور است؛ یعنی، نباید شما ملامت شوید و یا نباید هیچ کس شما را ملامت کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 16 - 2

2 - اعتراف صریح موسی (ع) در پیشگاه پروردگار ، به اشتباه خویش در قتل مرد قبطی و درخواست آمرزش از ساحت او و نجات از شرّ فرعونیان

قال ربّ اِنّی ظلّمت نفسی فاغفرلی

مقصود موسی(ع) از آمرزش در «اغفرلی» زدوده شدن پی آمد کار وی و رهایی از انتقام فرعونیان است.

68- اقرار به درستی وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 22 - 4

4 - بر زبان آوردن راستی و درستی وعده های خداوند و پیامبرش ، امر پسندیده ای است .

ص: 180

ه_ذا ما وعدنا الله ورسوله وصدق الله ورسوله

از این که خداوند، سخن مؤمنان را درباره راستی وعده خدا و پیامبرش، بیان می کند، در حالی که عقیده به راستی آن، امری درونی است و نیاز به اظهار ندارد، پسندیده بودن اظهار اعتقاد به راستی وعده خدا و پیامبرش قابل استفاده است.

69- اقرار به درستی وعده های محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 22 - 4

4- بر زبان آوردن راستی و درستی وعده های خداوند و پیامبرش ، امر پسندیده ای است .

ه_ذا ما وعدنا الله ورسوله وصدق الله ورسوله

از این که خداوند، سخن مؤمنان را درباره راستی وعده خدا و پیامبرش، بیان می کند، در حالی که عقیده به راستی آن، امری درونی است و نیاز به اظهار ندارد، پسندیده بودن اظهار اعتقاد به راستی وعده خدا و پیامبرش قابل استفاده است.

70- اقرار به دروغگویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 51 - 19

19_ اعتراف زلیخا به دروغگویی خویش در متهم ساختن یوسف (ع) به درخواست کامجویی

أنا رودته عن نفسه وإنه لمن الصـدقین

71- اقرار به رازقیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 54 - 11

11 - اذعان به خدادادی بودن دارایی ها ، زمینه ساز پیدایش روحیه انفاق گری در انسان

و ممّا رزقنـهم ینفقون

از هدف های یادآوری خدادادی بودن دارایی ها در مقام بیان لزوم انفاق، تسهیل این امر و ایجاد زمینه انفاق گری در انسان ها است.

72- اقرار به ربوبیت

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 181

1_ اظهار خضوع و تذلل همراه توسل به ربوبیت خداوند و اعتراف مکرر به آن، از آداب دعاست.

وقال موسی ربنا... ربنا لیضلوا... ربنا اطمس

73- اقرار به ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 173 - 25

25 - امام رضا (ع) در جواب مسائل محمد بن سنان (در بیان فلسفه احکام) نوشته است: «... و حرم ما اهل لغير الله به... و لنلا یسوی بین ما تقرب به الیه و بین ما جعل عباده للشیاطین و الأوثان، لأن فی تسمیه الله عز و جل الأقرار بربوبیته و توحیده و ما فی الاهلال لغير الله من الشکر به و التقرب به الی غیره...»

... خداوند، ذبیحه ای را که هنگام ذبح، نام غیر خدا بر آن برده شده، حرام کرده است تا اینکه یکسان نباشد آنچه برای خدا قربانی می کنند و آنچه عبادت شیاطین و بتها قرار می گیرد؛ چون در نام بردن خداوند عز و جل در موقع ذبح، اعتراف به ربوبیت خدا و توحید اوست و در نام بردن غیر خدا شرک به خدا و نزدیک شدن به غیر اوست ...»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 86 - 3

3- مشرکان، در قیامت به ربوبیت خدای یگانه، اقرار می کنند.

قالوا ربنا هـؤلاء شرکائنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 70 - 17

17 - لزوم اعتراف به ربوبیت خداوند به هنگام سجده

فألقى السحرة سجداً قالوا آمنا رب هرون و موسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 6

6- روی گردانان از یاد خدا، با حضور در صحنه قیامت، به ربوبیت خداوند اعتراف خواهند کرد.

قال ربّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 134 - 10

10- گرفتاران عذاب، ربوبیت خداوند را دریافته و به آن اعتراف خواهند کرد.

ولو أنّا أهلکنهم... لقالوا ربّنا

ص: 182

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 106 - 2

2 - اقرار ذلیلانه مشرکان در تنگنای دوزخ ، به ربوبیت و پروردگاری خداوند

قالوا ربنا غلبت .. قوماً ضالین

«غلبه» (مصدر «غلبت») به معنای چیره شدن است. «شقوه» معادل «شقاوه» و در مقابل سعادت است. در این جا مراد از شقاوت، عوامل و اسباب آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 63 - 4

4 - اعتراف پیشوایان شرک به ربوبیت خداوند در قیامت

قال الذین حَقَّ علیهم القول ربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 67 - 4

4 - کافران ، در قیامت ، با مشاهده آتش جهنم ، به ربوبیت خداوند اعتراف می کنند .

یوم تقلّب وجوههم فی النار .. وقالوا ربنا

ماضی آوردن عبارت «قالوا ربنا» در مقابل «یقولون یالیتنا» احتمال دارد که مربوط به زمانی باشد که هنوز در عذاب واقع نشده اند و تنها، آن را مشاهده کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 68 - 2

2 - کافرانِ پیرو در قیامت ، به ربوبیت خداوند اعتراف می کنند .

وقالوا .. ربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعتراف پیشوایان شرک به ربوبیت الهی در حضور مشرکان در عرصه قیامت

فحقّ علینا قول ربّنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 61 - 2

2 - اعتراف و توجه پیروان طاغیان در دوزخ ، به ربوبیت پروردگار در هنگام درخواست از او

قالوا ربّنا

ص: 183

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 9

9- اعتراف فرشتگان حامل عرش الهی ، به ربوبیت خداوند و رحمت و علم گسترده او درباره همه پدیده های عالم

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 11 - 6

6 - اعتراف کافران لجوج و حق ناپذیر در قیامت به ربوبیت خداوند

قالوا رَبَّنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 12 - 2

2- اظهار ایمان و اقرار به ربوبیت خداوند از سوی کافران ، در تنگنا های ابتلا و عذاب

رَبَّنَا اكشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 8

8 - اعتراف شیطان به ربوبیت خداوند بر هستی

كَمْثَل الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ .. إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 172 - 6

6 _ اعتراف انسان به ربوبیت خدا در نشئه شهود

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3_ در صورتی که واقعه اشهاد و اقرار به ربوبیت خدا تحقق نمی یافت ، آدمیان در حیات دنیا به ربوبیت و وحدانیت خدا آگاه نمی شدند .

و أشهدهم علی أنفسهم . . . أو تقولوا إنما أشرك ءاباؤنا

74- اقرار به رحمانیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 184

10 - مریم - 19 - 44 - 14

14- آزر ، به رحمان بودن خداوند و ناروا بودن سرپیچی از فرمان های او ، آگاه و معترف بود .

إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا

تعلیل بودن جمله «إِنَّ الشَّيْطَانَ..» برای نهی «لاتعبد» در گرو اعتراف آزر به نادرستی سرکشی شیطان از فرمان خدا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 88 - 4

4- مشرکان عصر بعثت ، به رحمانیت خدا اعتراف داشتند .

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا

75- اقرار به رحمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 13

13 - اعتراف آرزوکنندگان ثروت قارونی به لطف و رحمت خداوند در حق ایشان ، به خاطر گرفتار نساختن آنان به سرنوشت قارون (فرو بردن آنان در زمین)

لَوْلَا أَن مِّنَ اللَّهِ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بَنَاءُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 9

9- اعتراف فرشتگان حامل عرش الهی ، به ربوبیت خداوند و رحمت و علم گسترده او درباره همه پدیده های عالم

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا

76- اقرار به شرک در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 27 - 7

7_ مشرکان در مرحله ای از قیامت منکر شرک خویش و در مرحله ای معترف به آن می شوند.

والله ربنا ما كنا مشركين . . . فقالوا يلبتنا نرد و لا نكذب بأيت ربنا و نكون من

برداشت فوق از ارتباط آیه 23 و 27 به دست می آید که مشرکان در آنجا مشرک بودن خودشان را منکر شدند، ولی در اینجا اعتراف کردند که آیات را تکذیب می کردند و مؤمن نبودند.

ص: 185

77- اقرار به شقاوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 106 - 3

3 - اعتراف دوزخیان به استیلای شقاوت و گمراهی ، بر سراسر زندگی دنیوی آنان

قالوا ربنا غلبت علينا شقوتنا و كنا قومًا ضالِّين

78- اقرار به صداقت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 52 - 9

9 - کافران در قیامت ، به صراحت و راست گفتاری رسولان الهی پی برده و به آن اعتراف خواهند کرد .

قالوا یـویلنا . . و صدق المرسلون

79- اقرار به طغیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 31 - 2

2 - اعتراف باغداران یمنی ، به طغیان و تجاوز از حدود الهی بر اثر نپرداختن سهم بینوایان

إنا كنا طـغین

80- اقرار به ظلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 5 - 7، 1

1 - ستم پیشگان، به هنگام مواجه شدن با عذابهای دنیوی (عذاب استیصال)، معترف به ظلمهای گذشته خویش شدند

فما كان دعویهم . . إنا كنا ظلمین

7 - اعتراف ظالمان به ظلم خویش پس از آمدن عذاب الهی بی ثمر است.

کم من قریہ اهلکنہا .. قالوا انا کنا ظلمین

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

11 - انبیاء - 21 - 14 - 1

1- رفاه زدگان جوامع ستم پیشه ، به ظلم و ستم خویش پس از احساس عذاب الہی اعتراف می کنند .

ص: 186

فَلَمَّا أَحْسَبُوا بِأَسْنَا .. قَالُوا يَـ وَبَلْنَا إِنَّا كُنَّا ظَـ لَمِين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 15 - 2

2- ایمان آوردن و اعتراف به ظلم و گناه، پس از دیدن علایم و نشانه های عذاب الهی، بی ثمر است.

إِنَّا كُنَّا ظَـ لَمِين . فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوِيهِمْ حَتَّى جَعَلْنَـ هُمْ حَصِيدًا

این که خداوند فرمود: «گناه کاران از وقت مشاهده عذاب تا وقت هلاکت دائماً اعتراف به ظلم خویش می کردند»، نشان می دهد که اعتراف به گناه در وقت مشاهده عذاب، مؤثر نیست و توبه باید پیش از دیدن آن انجام گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 46 - 2

2- اعتراف و اقرار کافران به ستم کاری خویش پس از گرفتاری به اندک عذاب الهی

و لئن مَسَّتْهُم نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَـ وَبَلْنَا إِنَّا كُنَّا ظَـ لَمِين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 64 - 4

4- بت پرستان قوم ابراهیم، به ظلم خویش و تبرئه ابراهیم (ع) از آن اعتراف کردند.

فَقَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَـ لَمِين

ضمیمه منفصل «أنتم» تأکید برای «کم» است و جمله «إِنَّكُمْ أَنْتُمْ..» دلالت بر حصر دارد. این حصر از نوع حصر اضافی است؛ یعنی، منحصرأ شما ظالم هستید نه حضرت ابراهیم(ع).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 17

17- خضوع یونس (ع) به درگاه الهی و اعتراف وی به ظلم و نادرستی رفتار عجولانه خود

فَنَادَى .. إِنَّي كُنْتُ مِنَ الظَّـ لَمِين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 97 - 11

11- اعتراف کافران در قیامت ، به ظلم و ستم پیشگی خویش در دنیا

بَلْ كَتَبْنَا ظُلْمِینَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 29 - 4

4 - اعتراف باغداران یمنی ، به ستمکار بودن خویش بر اثر بخل ورزی و محروم ساختن بینوایان

إِنَّا كَتَبْنَا ظُلْمِینَ

ص: 187

81- اقرار به عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 48 - 8

8 - اعتراف مستکبران در دوزخ ، به بندگی خود و حاکمیت مطلق خداوند

إِنَّ اللَّهَ قَدْحَكْمُ بَيْنِ الْعِبَادِ

82- اقرار به عجز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 5

5_ انسان ها ، به هنگام گرفتاری ورنج فراگیر ، به ناتوانی خود و قدرت و یاری خداوند اذعان می کنند .

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضَّرَّ دَعَانَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 5

5- انسان ها ، به هنگام گرفتاری ورنج ، به ناتوانی خود و قدرت یاری رسانی خداوند پی برده و اعتراف می کنند .

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضَرْرٌ دَعَا رَبَّهُ مَنِيْبًا إِلَيْهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 13

13 - اعتراف به عجز و ناتوانی خویشتن در برابر خداوند ، نمودی از روحیه شکر و سپاس در انسان

سَبِّحْ-الذی سَخَّرَ لَنَا-هَذَا و ما كُنَّا لَهُ مَقْرِنِينَ

83- اقرار به عجز بتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 3

3 - اقرار ضمنی قوم ابراہیم به ناتوانی بت ها

قال هل یسمعونکم . . . قالوا بل وجدنا ءاباءنا کذلک یفعلون

ص: 188

84- اقرار به عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 34 - 7

7- عدل الهی در کیفر کافران ، مورد اقرار خود آنان ، در قیامت

أليس هـذا بالحقّ قالوا بلى وربّنا

«هـذا» اشاره به عذاب کافران است و مصداق بارز «حقّ» در زمینه مجازات، «عدل» است.

85- اقرار به عدم تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 10 - 1

1 - اعتراف کافران دوزخی ، به گوش نسپردن و اندیشه نکردن درباره تعالیم دین و پیامبران الهی

وقالوا لو كنّا نسمع أو نعقل

86- اقرار به عزت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 9 - 1

1 - اعتقاد و اقرار مشرکان عصرت بعثت ، به عزت و دانایی آفریدگار هستی

ولئن سألتهم... ليقولنّ خلقهنّ العزيز العليم

87- اقرار به علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 30

30- برتری آگاهی خداوند بر سرگذشت حقیقی اصحاب كهف ، مورد اعتراف کسانی بود که از کشف حقیقت ماجرا اظهار عجز می کردند .

فقالوا ابنوا عليهم بنى نأ ربهم أعلم بهم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 9

ص: 189

9 - اعتراف فرشتگان حامل عرش الهی ، به ربوبیت خداوند و رحمت و علم گسترده او درباره همه پدیده های عالم

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 9 - 1

1 - اعتقاد و اقرار مشرکان عصرت بعثت ، به عزت و دانایی آفریدگار هستی

و لئن سألتهم... ليقولنّ خلقهنّ العزيز العليم

88- اقرار به عمل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 102 - 1

1 - اعتراف برخی از گنهکاران و متخلفان از جنگ تبوک به زشتی عمل خویش

و اءخرون اعترفوا بذنوبهم

با توجه به اینکه فرازهای پیشین، مربوط به جنگ تبوک و تخلف عده ای از شرکت در آن جنگ است می توان گفت که این آیه نیز مربوط به برخی از همان متخلفان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 100 - 1

1 - اعتراف ضمنی کافران در هنگام مرگ ، به زشتی اعمال گذشته خویش

قال ربّ ارجعون . لعلیّ اعمل صـلحاً

89- اقرار به فضایل یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 91 - 3

3_ برادران یوسف با سوگند به خداوند به منزلت برتر او اذعان و اعتراف کردند .

تالله لقد ءاثرک الله علینا

حرف «تاء» در «تالله» حرف قسم است.

ص: 190

90- اقرار به قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 5

5_ انسان ها ، به هنگام گرفتاری و رنج فراگیر ، به ناتوانی خود و قدرت و یاری خداوند اذعان می کنند .

و إذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 5

5 - انسان ها ، به هنگام گرفتاری و رنج ، به ناتوانی خود و قدرت یاری رسانی خداوند پی برده و اعتراف می کنند .

و إذا مسّ الإنسان ضرّ دعا ربّه منيبًا إليه

91- اقرار به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 36 - 5

5- ابلیس ، معترف به روز قیامت و برانگیخته شدن انسان ها در آن روز

قال ربّ فأنظرنی إلى یوم یبعثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 79 - 6

6 - ابلیس ، معترف به قیامت و روز برانگیخته شدن انسان ها در آن روز

قال ربّ فأنظرنی إلى یوم یبعثون

92- اقرار به کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 4

4_ ثبوت کفر منافقان صدر اسلام ، با اظهار کردن کلمات کفرآمیز

و لقد قالوا کلمه الکفر و کفروا بعد إسلامهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 44 - 9

9- پی بردن و اعتراف بلقیس به گذشته نادرست و کفرآمیز خویش پس از مشاهده یکی دیگر از جلوه های قدرت خارق العاده

ص: 191

سلیمان (ع)

فلما رآته .. قالت ربّ ائني ظلمت نفسي

مطلب یاد شده از آن جا است که ملکه سبا بی آنکه توضیحی اضافی برای او داده شود صرفاً با مشاهده امور شگفتی چون تخت و صحن شیشه ای، بی تأمل اظهار ایمان کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 23

23 - اعتراف کافران به کفر خویش و سزاوار عذاب بودن خود ، در آستانه ورود به دوزخ

قالوا بلی و لکن حقت کلمه العذاب علی الکفرین

برداشت یاد شده بر این اساس مبتنی است که جمله «لکن حقت کلمه العذاب علی الکافرین» ادامه کلام کافران دوزخی باشد.

93- اقرار به کفر در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 14

14 - پیروان شیطانها در قیامت به کفرورزی خویش در دنیا اعتراف می کنند.

و شهدوا علی أنفسهم أنهم كانوا کفرین

94- اقرار به کفران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 12

12 - آدمی به هنگام شداید بر ناسپاسی خویش در برابر خداوند اعتراف می کند.

لئن أنجنا من هذه لنكونن من الشکرین

95- اقرار به کفران نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - انسان های ناسپاس ، خود معترف و گواه بر خصلت ناروای خویش اند .

وإِنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ لَشَهِيدٌ

ص: 192

96- اقرار به کوتاهی زندگی دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 113 - 1

1 - اعتراف دوزخیان به کوتاه بودن مدت حیات دنیوی خویش در مقایسه با حیات اخروی

قالوا لبثنا أو بعض يوم

برداشت فوق با توجه به این نکته است که مراد از «فی الأرض» در آیه قبل، زندگی دنیوی باشد. در این صورت تعبیر «یوماً أو بعض يوم» بدان جهت است که دوزخیان زندگی چند دهه ای دنیا را، در مقایسه با حیات طولانی اخروی، بسیار ناچیز می بینند.

97- اقرار به گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 39 - 3

3- ابلیس، معترف به گمراهی خود بود.

قال ربّ بما أغويتني

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 106 - 3

3 - اعتراف دوزخیان به استیلاي شقاوت و گمراهی، بر سراسر زندگی دنیوی آنان

قالوا ربّنا غلبت علينا شقوتنا و كنا قومًا ضالّين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 97 - 1

1 - سوگند به خدا و اعتراف حسرت بار دوزخیان در میان شراره های آتش، به گمراهی آشکار خویش در دنیا

تالله إن كنا لفي ضلال مبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - اعتراف کافران ، در قیامت به گمراه شدن خود از سوی بزرگان شان

إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا .. فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 149 - 3

ص: 193

3_ بنی اسرائیل پس از اذعان به گمراهی خویش، به این حقیقت رسیدند که نجاتشان از فرجام شوم گوساله پرستی در گرو شمول رحمت خدا و مغفرت اوست.

قالوا لئن لم يرحمنا ربنا و يغفر لنا لنكونن من الخسرین

98- اقرار به گمراهی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 128 - 18

18_ اعتراف گمراهان در قیامت به تبعیت از خواهشهای نفسانی خویش تا آخرین لحظه عمر

ربنا استمتع بعضنا ببعض و بلغنا أجلنا الذی أجلت لنا

جمله «و بلغنا»، پس از «ربنا استمتع . . .»، بیان استمرار بهره گیری گمراهان از تمتعات دنیا تا لحظه رسیدن اجل است. بنابراین عمر آنها در این منظور صرف شده است.

99- اقرار به گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 102 - 1

1_ اعتراف برخی از گنهکاران و متخلفان از جنگ تبوک به زشتی عمل خویش

و اءخرون اعترفوا بذنوبهم

با توجه به اینکه فرازهای پیشین، مربوط به جنگ تبوک و تخلف عده ای از شرکت در آن جنگ است می توان گفت که این آیه نیز مربوط به برخی از همان متخلفان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 9 - 10

10_ برادران یوسف، کشتن یا تبعید او را گناه می شمردند و به ناروا بودن آن معترف بودند.

اقتلوا یوسف أو اطرحوه أرضاً . . . و تكونوا من بعده قومًا صـلحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9_ برادران یوسف در حضور او به گناه و خطای خویش اعتراف نموده و از رفتار گذشته خود اظهار ندامت کردند .

وإن کتّٰ الخَطِیْنِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 194

1_ فرزندان یعقوب در حضور وی خویشان را گنهکار دانسته و به گناه خویش اقرار و اعتراف کردند .

قالوا یـأبانا استغفر لنا ذنوبنا إنا كنا خـطئین

2_ فرزندان یعقوب علی رغم گناه دانستن رفتارشان با یوسف (ع) و بنیامین و یعقوب (ع) ، آن را مرتکب می شدند .

قالوا یـأبانا استغفر لنا ذنوبنا إنا كنا خـطئین

مراد از «ذنوبنا» به قرینه مقام رفتار فرزندان یعقوب با وی و یوسف و بنیامین می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 86 - 4

4- مشرکان ، در قیامت به گناه و خطا بودن شرک مستمر خویش اعتراف می کنند .

هـ_وَلَاءِ شُرَكَائِنا الذین كُنَّا ندعوا من دونك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 73 - 2

2 - ساحران مؤمن ، به گناه و خطای خویش معترف و به آمرزش خداوند امیدوار بودند .

إِنَّا ءامنا برَبِّنا لیغفر لنا خطئِنا

«خطایا» (جمع «خطیئه») به معنای گناهیانی است که از روی عمد انجام شود (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 15 - 2

2- ایمان آوردن و اعتراف به ظلم و گناه ، پس از دیدن علایم و نشانه های عذاب الهی ، بی ثمر است .

إِنَّا كُنَّا ظـلمین . فمآزالت تلک دعویهم حتّی جعلنـهم حصیداً

این که خداوند فرمود: «گناه کاران از وقت مشاهده عذاب تا وقت هلاکت دائماً اعتراف به ظلم خویش می کردند»، نشان می دهد که اعتراف به گناه در وقت مشاهده عذاب، مؤثر نیست و توبه باید پیش از دیدن آن انجام گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 19

19- تهلیل و تنزیه خداوند و اعتراف به تقصیر و گناه کاری خویش ، از آداب دعا و نیایش است .

فنادی فی الظلمت أن لآله إلا أنت سبحنک إئی کنت من الظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 11 - 7

7 - اعتراف کافران حق ناپذیر در قیامت ، به گناهان خود پس از مشاهده قدرت الهی در آخرت

فاعترفنا بذنوبنا فهل إلی خروج من سبیل

ص: 195

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 34 - 8

8- کافران ، چشنده عذاب الهی در قیامت ، پس از اقرارشان به مجرمیت خویش

أليس هذا بالحقِّ قالوا بلى وربنا قال فذوقوا العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 11 - 1

1 - اعتراف کافران در دوزخ به گناه و تقصیر خویش درباره دین

فاعترفوا بذنبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 29 - 6

6 - تسبیح خداوند و اعتراف به گناهکاری خویش ، از آداب توبه

قالوا سبحن ربنا إنا كنا ظالمين

برداشت یاد شده، از آن جا است که این آیه، درصدد بیان چگونگی توبه و پشیمانی صاحبان باغ است که با تسبیح خدا و اعتراف به ستم کاری خویش، انجام پذیرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 30 - 2

2- اعتراف باغداران یمنی ، به مسؤول و مقصر بودن همگی در محرومیت از محصولات باغ

فأقبل بعضهم على بعض يتلومون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 149 - 2

2- بنی اسرائیل پس از آگاهی به گمراهی خویش ، از گوساله پرستی توبه کردند و به گناه خویش معترف شدند .

قالوا لئن لم يرحمنا ربنا و يغفر لنا لنكونن من الخسرین

100- اقرار به لطف خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 13

13 - اعتراف آرزوکنندگان ثروت قارونی به لطف و رحمت خداوند در حق ایشان ، به خاطر گرفتار نساختن آنان به سرنوشت قارون (فرو بردن آنان در زمین)

لولا أن منّ الله علينا لخسف بنا

ص: 196

101- اقرار به مالکیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 156 - 8

8 - « وسمع رجلا يقول : « إنا لله و إنا إليه راجعون » فقال (ع) إن قولنا « إنا لله » اقرار على أنفسنا بالملك و قولنا « إنا إليه راجعون » اقرار على أنفسنا بالهلك ;

[حضرت علی (ع) شنید که شخصی کلمه استرجاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 12 - 3

3_ کافران، معترف به مالکیت مطلق خداوند بر جهان هستی

قل لمن ما فی السموت و الأرض قل لله

جواب خداوند به سؤال مطرح شده و منتظر جواب کافران نماندن، بداهت و مورد اعتراف بودن جواب را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 85 - 1

1 - اعتراف به مالکیت خدا بر زمین و موجودات روی آن ، امری ناگزیر برای هر انسان اهل دانش و خرد

قل لمن الأرض ... إن كنتم تعلمون . سيقولون لله قل أفلاتذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 87 - 3

3 - تردید در یگانگی خدا ، علی رغم اعتراف به مالکیت مطلق او بر سراسر هستی ، ناشی از بی پروایی و بیم نداشتن از عذاب او

سيقولون لله قل أفلاتتقون

102- اقرار به مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - « وسمع رجلا يقول : « إنا لله وإنا إليه راجعون » فقال (ع) إن قولنا « إنا لله » اقرار على أنفسنا بالملك وقولنا « إنا إليه راجعون » اقرار على أنفسنا بالهلك ;

[حضرت علی (ع)] شنید کہ شخصی کلمہ استرجاع

ص: 197

103- اقرار به معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 30 - 4

4_ منکران معاد در قیامت به حقانیت رستاخیز با سوگند اقرار می کنند.

و لو تری إذ وقفوا علی ربهم قال ألیس هذا بالحق قالوا بلی وربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 14 - 1

1 - انسان های متذکر و متوجه به نعمت های الهی و تدبیر خداوندی ، معترف به معاد و رستاخیز

و تقولوا سبحن الذی سخر لنا هـذا . . . و انا الی ربنا لمنقلبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 32 - 8

8 - منکران قیامت ، ناتوان از ارائه دلیلی قطعی بر نفی معاد و معترف به امکان وقوع آن

قلتم ما ندری ما الساعه . . . و ما نحن بمستیقنین

از آیه شریفه استفاده می شود که منکران معاد، با ادعای «ما ندری» و «إن نظنّ . . .» درصدد انکار معاداند؛ لیکن براین دعوی هیچ دلیل

اثباتی و قطعی ندارند؛ بلکه به گونه ضمنی امکان آن را معترف اند (و ما نحن بمستیقنین).

104- اقرار به منشأ نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 11 - 4

4- صاحبان نعمت ، باید هنگام بازگوردن نعمت ها ، به وابستگی آنها به خداوند ، معترف باشند .

بنعمه ربک فحدّث

105- اقرار به ناپسندی عصیان از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 14

14- آزر ، به رحمان بودن خداوند و ناروا بودن سرپیچی از فرمان های او ، آگاه و معترف بود .

إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانُ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا

ص: 198

تعلیل بودن جمله «إِنَّ الشَّيْطَانَ..» برای نهی «لاتعبد» در گرو اعتراف آزر به نادرستی سرکشی شیطان از فرمان خدا است.

106- اقرار به نبوت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 10

10 - اعتراف کافران در حضور نگهبانان و دربانان دوزخ، به آمدن پیامبران تلاوت گر آیات خداوند و اندازگران الهی برای هدایت آنان

ألم يأتكم رسل منكم يتلون عليكم آيات ربكم وينذرونكم لقاء يومكم هذا

107- اقرار به نبوت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 1 - 3,5

3 - منافقان در هر بار ملاقات با رسول اکرم (صلی الله علیه و آله)، اظهار ایمان کرده و به رسالت الهی آن حضرت شهادت آکید می دادند .

إذا جاءك المنفقون قالوا نشهد إنك لرسول الله

5 - شهادت صریح و آکید به رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در حضور آن حضرت، از شگرد های منافقان برای پنهان نگه داشتن چهره نفاق خود از آن حضرت

إذا جاءك المنفقون قالوا نشهد إنك لرسول الله

108- اقرار به نبوت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 48 - 3

3 - اعتراف و ایمان ساحران به رسالت موسی و هارون (ع)

قالوا ءامنا بربّ العـلمین

قید «ربّ موسی و هارون» اعتراف ضمنی بر ایمان آوردن ساحران به رسالت موسی و هارون (ع) است. آیه بعد (قال آمنتم له...) این مطلب را تأیید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 10

10 - اقرار به یگایگی پروردگار هستی و اعلام پیامبری خویش ، نخستین سخن موسی (ع) در برابر فرعون و فرعونیان

ص: 199

فقال إني رسول ربّ العـلمين

109- اقرار به نبوت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 48 - 3

3 - اعتراف و ایمان ساحران به رسالت موسی و هارون (ع)

قالوا ءامنّا برّب العـلمين

قید «ربّ موسی و هارون» اعتراف ضمنی بر ایمان آوردن ساحران به رسالت موسی و هارون (ع) است. آیه بعد (قال آمنتم له...) این مطلب را تأیید می کند.

110- اقرار به نعمتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 90 - 19

19_ برخورداران از نعمت و عزت و مکتب ، باید به خدادادی بودن آنها توجه داشته و بدان اقرار کنند .

قد منّ الله علينا إنه من يتقّ و يصبر فإن الله لا يضيع أجر المحسنين

111- اقرار به نیاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 30 - 4

4 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان جن و انس به فقر ذاتی موجودات و نیاز آنها به خداوند

يسـ له من في السمـوت و الأرض .. فبأىء الآء ربكـما تكذبـان

سرزنش شدن تکذیب گران یا غافلانی که با غفلت خویش، از جلوه های ربوبیت خداوند چشم پوشیده اند؛ در واقع بدین منظور است که آنان بیدار شده و تجلیات ربوبیت فراگیر الهی را در دربار خود دریابند.

112- اقرار به و حیانت تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - اعتراف کافران به آسمانی بودن کتاب موسی (تورات) ، علی رغم انکار آن در نوبتی پیش از این

ص: 200

قالوا لولا أوتى مثل ما أوتى موسى أولم يكفروا بما أوتى موسى من قبل

113- اقرار به وحيانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 53 - 3

3 - اعتراف ایمان آوردگان اهل کتاب ، به حقانیت و آسمانی بودن قرآن به هنگام شنیدن آیات آن

و إذا يتلى عليهم قالوا .. إنه الحق من ربنا

114- اقرار به هنگام عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 5 - 7

7 _ اعتراف ظالمان به ظلم خویش پس از آمدن عذاب الهی بی ثمر است.

کم من قریه أهلکنها .. قالوا إنا كنا ظلمین

115- اقرار بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 35 - 5

5 - اعتراف بهشتیان به لطف و تفضل خدا در وارد کردن آنان به بهشت و مستحق نبود آنها به این نعمت

الذی أحلنا دارالمقامه من فضله

116- اقرار بی ارزش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 100 - 9

9 - ایمان و اعتراف به حق ، در شرایط اضطرار و ناگزیری ، فاقد ارزش و اصالت است .

قال ربّ ارجعون .. کلاً إنّها کلمه هو قائلها

117- اقرار بی ثمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 5 - 7

7_ اعتراف ظالمان به ظلم خویش پس از آمدن عذاب الهی بی ثمر است.

کم من قریه أهلکنها... قالوا إنا كنا ظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 25

25- اعتراف به حق در قیامت، رهایی بخش از عذاب نیست.

إنی کفرت بما أشرکتهمون من قبل إن الظالمین لهم عذاب أليم

برداشت فوق بر این اساس است که «إن الظالمین لهم عذاب أليم» کلام خداوند باشد. از اینکه خداوند ماجرای برخورد مستکبران و پیروانشان و نیز برخورد آنها با شیطان و اعتراف شیطان به خطای خود در قیامت را بیان می کند و آن گاه می فرماید که برای ستمگران عذابی دردناک در نظر گرفته شده است، نکته فوق به دست می آید.

118- اقرار پرندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 7

7 - پرندگانی که بدون بال زدن پرواز می کنند، تسبیح گوی خدا و معترف به مبرا بودن او از هر گونه نقص و عیب اند.

أَنَّ اللَّهَ لَهُ مِنْ... وَالطَّيْرِ صَفَات

«صافَات» حال برای «الطیر» می باشد و «الطیر الصواف» به معنای پرندگان بال گشوده و بدون تحرک است (لسان العرب) و مقصود از آن، پرواز پرندگان در هوا بدون بال زدن است.

119- اقرار پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 22 - 4

4- بر زبان آوردن راستی و درستی وعده های خداوند و پیامبرش ، امر پسندیده ای است .

ه_ذا ما وعدنا الله ورسوله وصدق الله ورسوله

از این که خداوند، سخن مؤمنان را درباره راستی وعده خدا و پیامبرش، بیان می کند، در حالی که عقیده به راستی آن، امری درونی است و نیاز به اظهار ندارد، پسندیده بودن اظهار اعتقاد به راستی وعده خدا و پیامبرش قابل استفاده است.

ص: 202

120- اقرار پیروان طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 61 - 2

2 - اعتراف و توجه پیروان طاغیان در دوزخ ، به ربوبیت پروردگار در هنگام درخواست از او

قالوا ربّنا

121- اقرار جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 122 - 1

1_ ساحران دربار فرعون پس از مشاهده معجزه موسی (ع) ، به ربوبیت خدای موسی (ع) و هارون بر تمام هستی ایمان آورده و بدان اعتراف کردند .

ءامنّا بربّ العلمین. ربّ موسی و هرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 73 - 2

2- ساحران مؤمن ، به گناه و خطای خویش معترف و به آموزش خداوند امیدوار بودند .

إِنَّا ءَامَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطِيئَتَنَا

«خطایا» (جمع «خطیئه») به معنای گناهیانی است که از روی عمد انجام شود (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 47 - 1

1 - اعتراف ساحران به پروردگار جهانیان و ایمان به توحید ربوبی ، پس از مشاهده معجزه موسی و بطلان سحر خویش

فَأَلْقَىٰ مُوسَىٰ عَصَاهُ . . . قَالَ ءَامَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - اعتراف و ایمان ساحران به رسالت موسی و هارون (ع)

قالوا ءامنّا برّبّ العـلمین

قید «رّبّ موسی و هارون» اعتراف ضمنی بر ایمان آوردن ساحران به رسالت موسی و هارون (ع) است. آیه بعد (قال آمنتم له...) این مطلب را تأیید می کند.

ص: 203

122- اقرار جنیان کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 9

9_ کافران جن و انس در قیامت با اعتراف به آمدن رسولان الهی، علیه خود شهادت خواهند داد.

ألم یأتکم رسل منکم . . . قالوا شهدنا علی أنفسنا

123- اقرار جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 4 - 1

1 - اعتراف ایمان آورندگان از جن، به سفاقت و کم خردی مشرکانشان

وأنه کان یقول سفیهنا علی الله شططاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 2

2- آگاهی و اعتراف گروهی از جن، به دروغ بودن شرک، همسرگزینی و فرزندداری خداوند

وأنّا ظننّا أن لن نقول الإنس و الجنّ علی الله کذباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 12 - 1,2

1 - اعتراف مؤمنان جن، به ناتوانی جن از عاجز ساختن خداوند و حرکت در جهت خلاف مقررات الهی

وأنّا ظننّا أن لن نعجز الله فی الأرض

2- اعتراف مؤمنان جن، به ناتوانی جن از فرار از سیطره الهی و ناتوان ساختن خداوند از دستیابی به آنان

ولن نعجزه هرباً

124- اقرار جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 44 - 4

4_ اعتراف دوزخیان در برابر بهشتیان ، به تحقق تهدید های الهی درباره ایشان

فهل وجدتم ما وعد ربکم حقاً قالوا نعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 204

2 - اقرار ذلیلانه مشرکان در تنگنای دوزخ ، به ربوبیت و پروردگاری خداوند

قالوا ربنا غلبت .. قوماً ضالین

«غلبه» (مصدر «غلبت») به معنای چیره شدن است. «شقوقه» معادل «شقاوه» و در مقابل سعادت است. در این جا مراد از شقاوت، عوامل و اسباب آن است.

3 - اعتراف دوزخیان به استیلاي شقاوت و گمراهی ، بر سراسر زندگی دنیوی آنان

قالوا ربنا غلبت علینا شقوتنا و کنا قوماً ضالین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 113 - 1

1 - اعتراف دوزخیان به کوتاه بودن مدت حیات دنیوی خویش در مقایسه با حیات اخروی

قالوا لبثنا أو بعض یوم

برداشت فوق با توجه به این نکته است که مراد از «فی الأرض» در آیه قبل، زندگی دنیوی باشد. در این صورت تعبیر «یوماً أو بعض یوم» بدان جهت است که دوزخیان زندگی چند دهه ای دنیا را، در مقایسه با حیات طولانی اخروی، بسیار ناچیز می بینند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 97 - 1

1 - سوگند به خدا و اعتراف حسرت بار دوزخیان در میان شراره های آتش ، به گمراهی آشکار خویش در دنیا

تالله إن کنا لفی ضلّال مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 31 - 4

4 - پیشوایان شرک در عرصه قیامت ، به دوزخی بودن خویش و این که مستحق کیفر الهی اند ، اعتراف خواهند کرد .

فحقّ علینا قول ربنا إنا لذائقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 5

5 - اعتراف مستضعفان در آتش دوزخ ، به پیروی کامل خویش از مستکبران در دنیا

فيقول الضعفُؤا للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعًا

آمدن «تبعاً» (به صورت مصدر) مفید مبالغه است؛ یعنی، تابعیت محض و پیروی کامل.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 50 - 2

2 - اعتراف دوزخیان ، به گسیل شدن رسولان الهی همراه با دلایل و برهان های روشن به سوی آنان

قالوا أولم تك تأتیکم رسلکم بالبینات قالوا بلی

ص: 205

125- اقرار حاملان عرش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 9

9- اعتراف فرشتگان حامل عرش الهی، به ربوبیت خداوند و رحمت و علم گسترده او درباره همه پدیده های عالم

ربّنا وسعت كلّ شیء رحمة و علمًا

126- اقرار حس گرایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 4 - 7

7- اعتراف برخی از مردم به حوادث بعد از مرگ، تنها با مشاهده آن امکان پذیر است.

کلاً سیعلمون

سؤال در «یتسائلون» چنانچه به معنای استفهام حقیقی باشد جمله «کلاً سیعلمون» به منزله پاسخ خواهد بود؛ یعنی، پاسخ این گونه پرسش ها مشکل این گروه از مردم را حل نمی کند؛ بلکه باید آن را مشاهده کنند تا به حقانیت آن اعتراف نمایند.

127- اقرار حوا به عصیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعراف - 7 - 23 - 4 - 1

1_ آدم و حوا پس از توبیخ خداوند بر تناول از شجره نهی شده، به خطای خویش پی بردند و بدان اعتراف کردند.

قالا ربنا ظللنا أنفسنا

4_ آدم و حوا پس از اعتراف به لغزش خویش از خداوند خواستند تا گناهشان را بیامرزد و بر آنان ترحم کند.

قالا ربنا ظللنا أنفسنا و إن لم تغفر لنا و ترحمنا

128- اقرار داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- اذعان داوود و سلیمان (ع) به وجود کسانى عالم تر و برتر از ایشان در میان بندگان مؤمن خدا

وقالا الحمد لله الذى فضلنا على كثير من عباده المؤمنين

ص: 206

129- اقرار در اضطرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 100 - 9

9- ایمان و اعتراف به حق، در شرایط اضطرار و ناگزیری، فاقد ارزش و اصالت است.

قال ربّ ارجعون .. کلاً إنّها کلمه هو قائلها

130- اقرار در ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 256 - 14، 15

14_ لزوم اعلان کفر به طاغوت و ایمان به خداوند با زبان، علاوه بر تصدیق قلبی

فمن یکفر بالطّاعوت و یؤمن باللّه .. و اللّه سمیع علیم

ذکر «سمیع علیم» بیانگر این است که ایمان به خداوند و کفر به طاغوت، به زبان و قلب است.

15_ ایمان به خداوند، اقرار زبانی و تصدیق قلبی به وحدانیت، قیومیت، حیات، مالکیت و علم مطلق اوست.

اللّه لا اله الا هو الحیّ القيوم .. یؤمن باللّه ... و اللّه سمیع علیم

131- اقرار در عالم ذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 19

19 - اعتراف پیشین تمامی آدمیان به توحید؛ قبل از پیدایش در صحنه گیتی *

قالوا اذنّک ما منّا من شهید

از این که مشرکان در قیامت می گویند که ما قبلاً به توحید گواهی داده ایم - با آن که در دنیا مشرک بوده اند - می توان برداشت نمود که آنان قبل از پیدایش در دنیا (عالم ذر) بدان گواهی داده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2_ در صورت نبود نشئه شهود و اقرار برای فرزندان ، آنان در انتخاب عقیده ، جز تبعیت و تقلید از پدران ، راهی نداشتند .

وَأَشْهَدُهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ . . . أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِن قَبْلِ

3_ در صورتی که واقعه اشهاد و اقرار به ربوبیت خدا تحقق نمی یافت ، آدمیان در حیات دنیا به ربوبیت و وحدانیت خدا آگاه نمی

شدند .

و أشهدهم على أنفسهم . . . أو تقولوا إنما أشرك ءاباؤنا

132- اقرار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 14

14_ پیروان شیطانها در قیامت به کفرورزی خویش در دنیا اعتراف می کنند.

و شهدوا على أنفسهم أنهم كانوا كافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 25

25- اعتراف به حق در قیامت ، رهایی بخش از عذاب نیست .

إني كفرت بما أشركتمون من قبل إن الظالمين لهم عذاب أليم

برداشت فوق بر این اساس است که «إن الظالمين لهم عذاب أليم» کلام خداوند باشد. از اینکه خداوند ماجرای برخورد مستکبران و پیروانشان و نیز برخورد آنها با شیطان و اعتراف شیطان به خطای خود در قیامت را بیان می کند و آن گاه می فرماید که برای ستمگران عذابی دردناک در نظر گرفته شده است، نکته فوق به دست می آید.

133- اقرار دنیا طلبان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 13

13 - اعتراف آرزوکنندگان ثروت قارونی به لطف و رحمت خداوند در حق ایشان ، به خاطر گرفتار نساختن آنان به سرنوشت قارون (فرو بردن آنان در زمین)

لولا أن منّ الله علينا لخسف بنا

134- اقرار رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- پیشوایان شرک در عرصه قیامت ، به دوزخی بودن خویش و این که مستحق کیفر الهی اند ، اعتراف خواهند کرد .

فَحَقِّ عَلَيْنَا قَوْلَ رَبِّنَا إِنَّا لَذَانِقُونَ

ص: 208

5- اعتراف پیشوایان شرک به ربوبیت الهی در حضور مشرکان در عرصه قیامت

فحقّ علینا قول ربّنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 32 - 1,4

1 - اعتراف سران شرک به دست داشتن خود در گمراهی توده های مشرک

فأغوین_کم

4 - اعتراف سردمداران شرک در عرصه قیامت به گمراهی خود

إنا کنا غ_وین

135- اقرار رهبران مستکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 15,16

15- رهبران مستکبر در جواب استمداد پیروانشان در قیامت ، خود را ناتوان دانسته و کمک به آنان را تعلیق به محال می کنند .

فقال الضعف_ؤا . . . فهل أنتم مغنون عَنّا ... قالوا لو هدی_نا الله لهدین_کم

اینکه مستکبران در جواب استمداد پیروان خود در قیامت می گویند: اگر خداوند ما را هدایت کرده بود ما هم شما را هدایت می کردیم، در حالی که خداوند هم چنین کاری را هرگز انجام نداده است، در واقع برآوردن خواسته آنان را تعلیق به محال می کند.

16- رهبران مستکبر ، در قیامت ، به گمراهی خود اعتراف خواهند کرد .

لو هدی_نا الله لهدین_کم

136- اقرار زلیخا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 32 - 2,4

2_ زلیخا ، نزد زنان اشراف به تقاضای کام روایی از یوسف (ع) ، اقرار و اعتراف کرد .

4_ زلیخا در حضور زنان اشراف، تأکید کرد که هم چنان بر تقاضای وصال یوسف (ع) اصرار خواهد کرد.

ولئن لم يفعل ما أمره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 51 - 13, 16, 18, 19

13_ زلیخا شهادت زنان اشراف بر پاکدامنی یوسف (ع) را تصدیق کرد و سخن آنان را مایه روشن شدن حقیقت دانست.

ص: 209

«حصحصه» (مصدر حصحص) به معنای روشن شدن چیزی پس از کتمان آن است. برخی نیز گفته اند به معنای ثبوت و استقرار است.

16_ زلیخا در حضور پادشاه مصر به تقاضای کام روایی از یوسف (ع) اعتراف کرد و به استتکاف یوسف (ع) از پذیرش تقاضایش شهادت داد.

أنا رودته عن نفسه وإنه لمن الصّـدقین

جمله «أنا رودته عن نفسه» _ به بیانی که در آیه 26 ذیل برداشت شماره 2 گذشت _ دلالت بر حصر دارد؛ یعنی، من از او درخواست کردم و او چنین درخواستی نداشت.

18_ زلیخا در حضور پادشاه مصر، بر صداقت و راستگویی یوسف (ع) تأکید کرد.

وإنه لمن الصّـدقین

19_ اعتراف زلیخا به دروغگویی خویش در متهم ساختن یوسف (ع) به درخواست کام جویی

أنا رودته عن نفسه وإنه لمن الصّـدقین

137- اقرار زنان اشراف مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 31 - 19

19_ اعتراف یک پارچه زنان اشراف به زیبایی پرجاذبه یوسف (ع) و عظمت جمال او

فلما رأينه . . . وقلن حـش لله ما هذا بشرًا

138- اقرار سامری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 96 - 4,7

4 - سوء استفاده از دین و تعالیم آسمانی، برای گمراه ساختن بنی اسرائیل و ترویج گوساله پرستی در بین آنان، از جمله اعترافات سامری در نزد موسی (ع)

«نبذ» در «نبذتها»، ممکن است در معنای حقیقی آن؛ یعنی، دورافکندن آثار رسالت به کار رفته باشد و نیز ممکن است مجاز و به معنای سوء استفاده از تعالیم رسولان الهی باشد. براساس معنای دوم، سامری اعتراف می کند که با استفاده نابه جا از آموخته های خویش، آن را ضایع ساخته و نابود کرده است.

7- خطاکاری و تسویل نفس (تزیین داده شدن عمل از سوی نفس) ، از جمله اعترافات سامری در هنگام محاکمه

قال بصرت . . . و کذلک سوّلت لی نفسی

«تسویل» به معنای نیکو و زیبا جلوه دادن و محبوب ساختن چیزی در دیدگاه دیگری است، تا او وادار به گفتن سخنی مخصوص

ص: 210

و یا انجام کاری خاص شود (لسان العرب). برخی نیز آن را از «سول» به معنای استرخا (نرمی و آسانی) مشتق دانسته و به معنای آسان ساختن گرفته اند.

139- اقرار سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 15 - 7

7- اذعان داوود و سلیمان (ع) به وجود کسانى عالم تر و برتر از ایشان در میان بندگان مؤمن خدا

وقالا الحمد لله الذى فضلنا على كثير من عباده المؤمنين

140- اقرار شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 22 - 15

15- شیطان در قیامت به ناتوانی خویش و پیروانش برای یاری و فریادرسى یکدیگر اعتراف می کند .

وقال الشيطان .. ما انا بمصرخكم و ما انتم بمصرخى

«صرخ» به معنای فریاد و «أصرخ» به معنای پاسخ گویی به آن است. بنابراین مراد از «مصرخ» فریادرس و نجات دهنده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 8

8- اعتراف شیطان به ربوبیت خداوند بر هستی

كمثل الشيطان إذ قال .. إني أخاف الله رب العـلمين

141- اقرار ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعراف - 7 - 5 - 7، 1

1_ ستم پیشگان، به هنگام مواجه شدن با عذابهای دنیوی (عذاب استیصال)، معترف به ظلمهای گذشته خویش شدند

فما كان دعويهم . . . إنا كنا ظلمين

7_ اعتراف ظالمان به ظلم خویش پس از آمدن عذاب الهی بی ثمر است.

کم من قریه أهلکنها . . . قالوا إنا كنا ظلمين

ص: 211

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 92 - 8

8_ عقوبت و سرزنش کسانی که در حق آدمی ستم کرده اند پس از اعترافشان به گناه و توبه از آن ، به دور از شأن نیکوکاران است .

لا تثریب علیکم الیوم

«الیوم» ظرف و متعلق به «تثریب» است و مراد از آن زمانی است که برادران یوسف به خطای خویش اعتراف نموده و از گناه خود توبه کردند (و این کتا لخاطین).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 14 - 1

1- رفاه زدگان جوامع ستم پیشه ، به ظلم و ستم خویش پس از احساس عذاب الهی اعتراف می کنند .

فلما أحسّوا بأسنا .. قالوا یـویلنا إنا کنا ظـلمین

142- اقرار عاقلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 85 - 1

1 - اعتراف به مالکیت خدا بر زمین و موجودات روی آن ، امری ناگزیر برای هر انسان اهل دانش و خرد

قل لمن الأرض .. إن کنتم تعلمون . سیقولون لله قل أفلاتذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 87 - 1

1 - اعتراف به حاکمیت و ربوبیت یگانه خدا بر جهان هستی ، امری غیر قابل گریز برای هر انسان دانشور و خردورز

إن کنتم تعلمون .. قل من رب السموت السبع ... سیقولون لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 89 - 1

1 - اعتراف به حاکمیت و فرمان روایی خداوند بر سراسر هستی ، امری غیر قابل گریز برای اهل دانش و خرد

قل من بیده . . . إن کنتم تعلمون . سيقولون لله

143- اقرار علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 212

1 - اعتراف به مالکیت خدا بر زمین و موجودات روی آن ، امری ناگزیر برای هر انسانِ اهل دانش و خرد

قل لمن الأرض . . . إن كنتم تعلمون . سيقولون لله قل أفلاتدكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اعتراف به حاکمیت و ربوبیت یگانه خدا بر جهان هستی ، امری غیر قابل گریز برای هر انسان دانشور و خردورز

إن كنتم تعلمون . . . قل من رب السموات السبع . . . سيقولون لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اعتراف به حاکمیت و فرمان روابی خداوند بر سراسر هستی ، امری غیر قابل گریز برای اهل دانش و خرد

قل من بيده . . . إن كنتم تعلمون . سيقولون لله

144- اقرار علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - برخی از عالمان اهل کتاب ، پس از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به تورات وفادار مانده و به ویژگی های پیامبر موعود و تطبیق آنها بر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) معترف شدند .

نبذ فريق من الذين أتوا الكتب كتب الله وراء ظهورهم

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که مراد از «الذين أتوا الكتاب» عالمان یهود باشد. در این صورت «فريق من الذين»؛ یعنی، گروهی از عالمان، کتاب الهی را به دور افکندند. مفهوم این جمله این است که گروهی چنین نکردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اذعان عالمان اهل کتاب به تخلف ناپذیری وعده های خداوند ، با مشاهده تحقق بشارت خدا در پرتو نزول قرآن

أوتوا العلم من قبله . . . يقولون ... إن كان وعد ربنا لمفعولاً

145- اقرار علمای صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 5

ص: 213

5- وجود عالمانی در میان مردم عصر نزول و اذعان آنان به حقانیت قرآن پس از شنیدن آن

إن الذين أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم يخرون

146- اقرار علیه خود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 6

6_ اقرار منافقان صدر اسلام به ناخالصی و صالح نبودن خویش

و منهم من عهد الله .. لنكونن من الصالحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 51 - 19

19_ اعتراف زلیخا به دروغگویی خویش در متهم ساختن یوسف (ع) به درخواست کام جویی

أنا رودته عن نفسه وإنه لمن الصـدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 91 - 8،9

8_ تأکید و اقرار برادران یوسف به ارتکاب خطا در حق برادرشان یوسف (ع)

وإن کنا لـخـطئین

«إن» در جمله فوق به اصطلاح مخففه از مثقله (إِنَّ) است. دلیل آن حرف «لام» در «لخاطئین» می باشد.

9_ برادران یوسف در حضور او به گناه و خطای خویش اعتراف نموده و از رفتار گذشته خود اظهار ندامت کردند .

وإن کنا لـخـطئین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 97 - 1

1_ فرزندان یعقوب در حضور وی خویشان را گنهکار دانسته و به گناه خویش اقرار و اعتراف کردند .

قالوا يَا أَبانا استغفر لنا ذنوبنا إنا كنا خَطئين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 49 - 14

14- مجرمان ، در قیامت ، خود به بدکاری و استحقاق عقوبت خویش ، معترف خواهند بود .

یَـوِیلتنا مال هـِ ذَا الکتـِ بـِ . . . و وجدوا ما عملوا حاضرًا و لایظلم ربک أحدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 214

5- اقرار پیشوایان شرک در قیامت ، به نقش اغواگرانه خویش در گرویدن مردم به شرک

قال الذين حَقَّ عليهم القول ربّنا هـ_وَلَاء الذين أُغْوِينَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 31 - 4

4- پیشوایان شرک در عرصه قیامت ، به دوزخی بودن خویش و این که مستحق کیفر الهی اند ، اعتراف خواهند کرد .

فَحَقَّق عَلَيْنَا قَوْل رَبِّنَا إِنَّا لَذَائِقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 32 - 1,4

1- اعتراف سران شرک به دست داشتن خود در گمراهی توده های مشرک

فَأغْوِينَا_كَمْ

4- اعتراف سردمداران شرک در عرصه قیامت به گمراهی خود

إِنَّا كُنَّا غـ_وِين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 58 - 9

9- اعتراف کافران و گنه کاران به نقش خود در تعیین سرنوشت خویش

أَنْ تَقُولَ نَفْسِي_حَسْرَتِي عَلَى مَا فَرَّطْتُ . . . وَإِنْ كُنْتَ لِمَنْ السَّ_خِرِينَ ... لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً ف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 11 - 7

7- اعتراف کافران حق ناپذیر در قیامت ، به گناهان خود پس از مشاهده قدرت الهی در آخرت

فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 48 - 1

1 - اعتراف مستکبران به مشترک بودنشان با مستضعفان پیرو خود، در کیفر و عذاب الهی

قال الذین استکبروا إنا کلّ فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 13

13 - اعتراف مشرکان در قیامت، به بطلان باورهایشان نسبت به معبود های خویش

و یوم ینادیهم این شرکاءى قالوا ءاذنّک ما متّا من شهید

ص: 215

147- اقرار علیه خود در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 9

9_ کافران جن و انس در قیامت با اعتراف به آمدن رسولان الهی، علیه خود شهادت خواهند داد.

ألم یأتکم رسل منکم .. قالوا شهدنا علی أنفسنا

148- اقرار علیه خویش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 9

9_ اقرار انسان علیه خویش، نافذ و دارای اعتبار قانونی است.

شهداء لله و لو علی أنفسکم

149- اقرار عوام یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 1

1 - عوام، یهود در حضور مسلمانان به حقانیت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و انطباق نشانه های پیامبر موعود، بر آن حضرت اعتراف می کردند.

و إذا لقوا الذین ءامنوا قالوا ءامننا .. قالوا أتحدثونهم بما فتح الله علیکم

جمله «أتحدثونهم...؛ چرا حقایقی که خدا در اختیار شما نهاده به مسلمانان باز می گوید؟» دلالت بر این دارد که مراد از «آمننا» بیان ویژگیهای پیامبر موعود در تورات و تطبیق آن با رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) است. بنابراین «آمننا»؛ یعنی، ما تصدیق می کنیم که محمد (صلی الله علیه و آله) همان پیامبر موعود است و ویژگیهای بیان شده بر او تطبیق می کند.

150- اقرار عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 8

8- حضرت عیسی (ع) همانند دیگر انسان ها، دارای تولد، مرگ و رستاخیز و خود معترف به آن است.

یوم ولدت و یوم أموت و یوم أُبعث حیًا

ص: 216

151- اقرار فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 90 - 7

7_ فرعون، هنگام غرق شدن، به حقانیت دین موسی (ع) و بنی اسرائیل و باطل بودن آیین خود، اعتراف کرد.

حتى إذا أدركه الغرق قال ءامنت أنه لا إله إلا الذي ءامنت به بنوا إسرائيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 8

8 - فرعون و پیروان او، به خدای آفریننده هستی معترف بودند و ربوبیت او را انکار می کردند.

من ربّكما .. ربّنا الذي أعطى كلّ شيءٍ ء خلقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 58 - 9

9 - فرعون به قدرت یک تنه موسی (ع) در برابر تشکیلات عریض و طویل خویش اعتراف کرد.

فاجعل بيننا .. لانخلفه نحن و لآنت

برداشت یاد شده از آنجا است که فرعون ضمیر مربوط به خود را جمع (نحن) و ضمیر مربوط به موسی (ع) را مفرد (أنت) ذکر کرده است. البته محتمل است انتخاب این نحوه سخن برای تعظیم خود باشد؛ ولی این نکته را نمی توان از نظر دور داشت که در هر صورت، فرعون با مجموع امکانات و قدرت خود، در برابر موسی (ع) موضع گیری کرده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 34 - 3

3 - اقرار ناخواسته فرعون به عظمت کار موسی (ع) در ارائه معجزات

إنّ هـِـذا لسـِـ حرّ علیم

152- اقرار فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- فرعون و پیروان او، به خدای آفریننده هستی معترف بودند و ربوبیت او را انکار می کردند .

من ربّكما . . . ربّنا الذی أعطی کلّ شیء خلقه

ص: 217

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 3

3- فرعونیان، به حيله و مکر بودن سحر و برنامه های خود برای مقابله با موسی (ع) و عاری بودن آن از حقیقت معترف بودند.

فأجمعوا کیدکم

به کاربردن «کید» در باره کار و سحر خود از سوی فرعونیان، حکایت از آن دارد که آنان، خود به سحر و بی حقیقت بودن آن معترف بودند و آن را صرفاً حيله ای در برابر موسی (ع) می دانستند.

153- اقرار قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 59 - 3

3- قوم ابراهیم، پس از مشاهده در هم شکسته شدن بت ها، به عجز و ناتوانی آنها پی بردند.

إلّا کبیراً... إلیه یرجعون. قالوا من فعل ه_ ذاب_ الهتنا

از این که قوم ابراهیم، بت ها را مورد سؤال قرار ندادند و به دنبال عاملی غیر از آنها بودند، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد. به ویژه اگر ضمیر در «إلیه» به «کبیراً» (بت بزرگ) بازگردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 64 - 4

4- بت پرستان قوم ابراهیم، به ظلم خویش و تبرئه ابراهیم (ع) از آن اعتراف کردند.

فقالوا إنکم أنتم الظالمون

ضمیر منفصل «أنتم» تأکید برای «کم» است و جمله «إنکم أنتم...» دلالت بر حصر دارد. این حصر از نوع حصر اضافی است؛ یعنی، منحصرأ شما ظالم هستید نه حضرت ابراهیم (ع).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 65 - 5

5- اعتراف قوم بت پرست ابراهیم، به بی بهرگی بت ها از نطق، کلام، علم و عقل

لقد علمت ما هـ_ؤلاء ينطقون

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 3

3 - اقرار ضمنی قوم ابراہیم به ناتوانی بت ها

قال هل يسمعونكم ... قالوا بل وجدنا اباؤنا كذلك يفعلون

ص: 218

154- اقرار قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 2

2_ قوم ثمود، معترف به ویژگی های مثبت و استعدادی خاص در صالح (ع)

قالوا یصـلح قد کنت فینا مرجواً قبل هـِذا

155- اقرار کاشفان اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 28،30

28- گروهی از بازدیدکنندگان از اصحاب کهف، ماجرای آنان را مبهم و خود را از تحلیل آن ناتوان دیدند.

فقالوا ابنوا علیهم بنی نأ ربهم أعلم بهم

جمله «ربهم أعلم بهم» گویای این است که گویندگان آن، به حقیقت ماجرای اصحاب کهف، پی نبردند و علم آن را به خداوند احاله کردند.

30- برتری آگاهی خداوند بر سرگذشت حقیقی اصحاب کهف، مورد اعتراف کسانی بود که از کشف حقیقت ماجرا اظهار عجز می کردند.

فقالوا ابنوا علیهم بنی نأ ربهم أعلم بهم

156- اقرار کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 12 - 3

3_ کافران، معترف به مالکیت مطلق خداوند بر جهان هستی

قل لمن ما فی السموت و الأرض قل لله

جواب خداوند به سؤال مطرح شده و منتظر جواب کافران نماندن، بداهت و مورد اعتراف بودن جواب را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- اعتراف و اقرار کافران به ستم کاری خویش پس از گرفتاری به اندک عذاب الهی

و لئن مستهم نفعه من عذاب ربک ليقولنّی_ویلنا إنا کنا ظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 100 - 1

ص: 219

1 - اعتراف ضمنی کافران در هنگام مرگ ، به زشتی اعمال گذشته خویش

قال ربّ ارجعون . لعلی أعمل صـلِحًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 48 - 7

7 - اعتراف کافران به آسمانی بودن کتاب موسی (تورات) ، علی رغم انکار آن در نوبتی پیش از این

قالوا لولا أوتی مثل ما أوتی موسی أولم یکفروا بما أوتی موسی من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 67 - 2

2 - اعتراف کافران ، در قیامت به گمراه شدن خود از سوی بزرگان شان

إنا أطعنا سادتنا .. فأضلّونا السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 58 - 9

9 - اعتراف کافران و گنه کاران به نقش خود در تعیین سرنوشت خویش

أن تقول نفسی - حسرتی علی ما فرطت .. و إن كنت لمن السـخـرین ... لو أنّ لی کره ف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 10,23

10 - اعتراف کافران در حضور نگهبانان و دربانان دوزخ ، به آمدن پیامبران تلاوت گر آیات خداوند و اندازگران الهی برای هدایت آنان

ألم یأتکم رسل منکم یتلون علیکم ءایـت ربکم و ینذرونکم لقاء یومکم هـذا

23 - اعتراف کافران به کفر خویش و سزاوار عذاب بودن خود ، در آستانه ورود به دوزخ

قالوا بلی ولـکن حقت کلمه العذاب علی الکـفرین

برداشت یاد شده بر این اساس مبتنی است که جمله «لـکن حقت کلمه العذاب علی الکافرین» ادامه کلام کافران دوزخی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 7 - 5

5- اعتراف ضمنی کافران ، نسبت به اعجاز قرآن و نفوذ عمیق آن در دل ها و اندیشه ها

قال الذین کفروا للحقّ لَمَّا جاءهم هـ_ذا سحر مبین

از این که کافران، قرآن را سحر می خواندند، استفاده می شود که آنان آثار خارق العاده آن را دیده و چون درصدد ایمان نبوده اند، نام آن را سحر گذاشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 220

4- اقرار گرفتن خداوند از کافران ، هنگام مواجهه آنان با آتش دوزخ ، درباره حقانیت تهدید های وحی

و یوم يعرض . . . أليس هـذا بالحق

به قرینه صدر آیه «هـذا» اشاره به آتشی است که کافران در معرض آن قرار گرفته اند.

5- اعتراف کافران به حقانیت وعده های الهی ، پس از لمس و مشاهده آن

و یوم يعرض . . . أليس هـذا بالحق قالوا بلی وربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 2 - 6

6 - اعتراف ضمنی کافران ، به تأثیر شگرف و خارق العاده قرآن و معجزات پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وإن یروا آیه . . . ویقولوا سحر مستمر

وصف «سحر مستمر» گرچه در مقام تنقیص بیان شده؛ اما به طور غیر مستقیم به تأثیر خارق العاده کارها و گفته های اعجازی پیامبر (صلی الله علیه و آله) اشاره دارد.

157- اقرار کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 70 - 10

10 - اذعان درونی کافران صدر اسلام ، به حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

بل جاءهم بالحق و أكثرهم للحق کارهون

عبارت «أكثرهم للحق كارهون»؛ یعنی، بیشتر آنان حقیقت را خوش ندارند. بنابراین انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آسمانی بودن قرآن، نه از آن رو است که آنان به حقانیت آن دو یقین ندارند؛ بلکه بدان جهت بود که آن دو حق است و آنها از حق خوششان نمی آید.

158- اقرار کفران کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - انسان های ناسپاس ، خود معترف و گواه بر خصلت ناروای خویش اند .

وإِنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي تَالِبٍ لَشَهِيدٌ

ص: 221

159- اقرار گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 102 - 1

1 - اعتراف برخی از گناهکاران و متخلفان از جنگ تبوک به زشتی عمل خویش

و اءخرون اعترفوا بذنوبهم

با توجه به اینکه فرازهای پیشین، مربوط به جنگ تبوک و تخلف عده ای از شرکت در آن جنگ است می توان گفت که این آیه نیز مربوط به برخی از همان متخلفان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 58 - 9

9 - اعتراف کافران و گنه کاران به نقش خود در تعیین سرنوشت خویش

أَن تَقُولَ نَفْسٌ يٰ حَسْرَتِي عَلَىٰ مَا فَرَّطْتُ . . . وَإِن كُنتَ لَمِنَ السَّخِرِينَ . . . لَوْ أَنَّ لِي كَرْهُ ف

160- اقرار متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 102 - 1

1 - اعتراف برخی از گناهکاران و متخلفان از جنگ تبوک به زشتی عمل خویش

و اءخرون اعترفوا بذنوبهم

با توجه به اینکه فرازهای پیشین، مربوط به جنگ تبوک و تخلف عده ای از شرکت در آن جنگ است می توان گفت که این آیه نیز مربوط به برخی از همان متخلفان می باشد.

161- اقرار متخلفان از مسافرت به حدیبیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 11 - 9

9 - متخلفان از سفر حدیبیه، معترف به گناه خویش و متقاضی عفو و استغفار پیامبر (صلی الله علیه و آله)

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ .. فَاسْتَغْفِرْ لَنَا

162- اقرار متخلفان غزوه تبوك

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

ص: 222

6_ اذعان متخلفان از جنگ تبوک ، به ناگزیری خود از التجا به خداوند

و ظنوا أن لا ملجأ من الله إلا إليه

163- اقرار متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 18 - 11

11 - اعتراف متقین به نقش اصلی ربوبیت خداوند ، در هدایت آنان به بهشت و نجات از دروخ

ف_ کهین بما ءاتیهم ربهم و وقیهم ربهم عذاب الجحیم

قید «بما آتاهم..» می رساند که پارسایان بهشتی، در عین برخورداری از نعمت ها، گرفتار غفلت نشده و مغرور به تقوای خود نمی باشند؛ بلکه توجه دارند که به هر نعمتی رسیده اند و از هر بلایی که رهیده اند جز در پرتو امداد و رهنمودهای رشد آفرین خداوند و الطاف او نبوده است.

164- اقرار مجرمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 19

19 - کیفر دادن تبه کاران ، بدون بازجویی ، محاکمه و اخذ اقرار در بینش الهی جایز است .

و لایستل عن ذنوبهم المجرمون

165- اقرار محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 6

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، آگاه و معترف به وابسته بودن تحولات تاریخ انسان ها به خداوند

ألم تر کیف فعل ربک بعاد

استفهام در «ألم تر» تقریری و مفید اثبات است؛ یعنی، «رأیت» (دیدی و دانستی که ..).

166- اقرار مخالفان محمد(صلی اللہ علیہ و آلہ)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 223

5- اعتراف ضمنی مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اینکه هیچ یک از عرب ها قدرت ارائه مطالبی مانند قرآن را ندارند .

و لقد نعلم أنهم يقولون إنما يعلمه بشر لسان الذي يلحدون إليه أعجمي

با توجه به اینکه آنان قرآن را آموزه افراد عجمی دانسته و می گفتند: پیامبر (صلی الله علیه و آله) نزد آنان این مطالب را فرا گرفته است، روشن می شود که آنان مطالب قرآن را بسی فراتر از آنچه در توان خودشان هست، می دانستند.

167- اقرار مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 4

4- قوم درگیر با یاجوج و ماجوج ، به ذوالقرنین و به توان مندی و خیرخواهی وی اذعان کردند .

قالوا یٰ ذوالقرنین انّ یاجوج و ماجوج مفسدون فی الارض

با این که «ذوالقرنین» بومی منطقه مورد بحث نبود، ولی با قرائن و شواهد و دیدن قدرت علمی و اجرایی او، مردم، به این نکته واقف شدند که او، کسی است که می تواند سدّی غیر قابل نفوذ در برابر حملات دشمنان برای آنان برپا کند و نیز به خیر خواهی او و این که او غرضی مادی و قصدی سلطگراانه ندارد، پی بردند، لذا پیشنهاد خود را با او مطرح کردند.

168- اقرار مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 14 - 1

1- رفاه زدگان جوامع ستم پیشه ، به ظلم و ستم خویش پس از احساس عذاب الهی اعتراف می کنند .

فلما أحسّوا بأسنا .. قالوا یٰ ویلنا إنّنا کنا ظالمین

169- اقرار مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 48 - 1

1 - اعتراف مستکبران به مشترک بودنشان با مستضعفان پیرو خود ، در کیفر و عذاب الهی

قال الذين استكبروا إنا كلٌّ فيها

ص: 224

170- اقرار مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 3

3_ مشرکان علی رغم اعترافشان به اینکه قوام بخش امور بندگان خداوند است ، برای او شریک های متعددی برگزیده بودند .

أفمن هو قائم علی کل نفس بما کسبت و جعلوا لله شركاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 42 - 1

1_ اعتراف مشرکان ، به تأثیر تلاش هدایت گرانه پیامبر (صلی الله علیه و آله) تا مرز متزلزل شدن پایه های عقاید شرک آلودشان

إن کاد لیضلننا عن ءالہتنا لولا أن صبرنا علیہا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 6

6- قرآن ، به اعتراف مشرکان بهانه جو کتاب هدایت است .

وقالوا إن نتبع الهدی معک

با توجه به آیات پیشین _ که سخن در آنها تماماً در رابطه با قرآن بود _ می توان گفت که مراد از «الهدی» قرآن است؛ یعنی، «إن نتبع هدی القرآن معک».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 25 - 13

13 - مشرکان ، به بطلان عقیده شرک آلودشان ، اعتراف ضمنی دارند .

ولئن سألتهم من خلق السموت .. ليقولنَّ الله قل الحمد لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 38 - 1

1 - اعتقاد و اعتراف مشرکان، به خالقیت یگانه خداوند و پدید آمدن جهان آفرینش (آسمان ها، زمین و . . .) تنها به قدرت او

ولئن سألتهم من خلق السموت والأرض ليقولنَّ الله

171- اقرار مشرکان به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 37 - 20

20_ مشرکان به هنگام مرگ به کفر و واهی بودن باورهای خویش (پذیرش خدایان پوچ به جای خدای یگانه) شهادت خواهند داد.

وشهدوا علی أنفسهم أنهم كانوا کفرین

ص: 225

172- اقرار مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 88 - 4

4- مشرکان عصر بعثت ، به رحمانیت خدا اعتراف داشتند .

وقالوا اتّخذ الرحمن ولداً

173- اقرار مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 15 - 3

3- پی بردن مشرکان صدر اسلام به اعجاز و خارق العاده بودن قرآن کریم

وقالوا إن هـِـذا إلا سحر مبین

سحر دانستن قرآن، اعتراف به اعجاز و خارق العاده بودن آن است؛ زیرا سحر، خود نوعی از کارهای خارق العاده است و مشرکان به ناچار و از سر لجاج و عناد، قرآن را به آن متهم کرده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 9 - 1

1 - اعتقاد و اقرار مشرکان عصر بعثت ، به عزت و دانایی آفریدگار هستی

ولئن سألتهم .. ليقولنّ خلقهنّ العزیز العلیم

174- اقرار مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 30 - 4

4- اعتراف ناخودآگاه مشرکان مکه ، به تأثیر خارق العاده قرآن در مخاطبان خود

قالوا هـِـذا سحر

اگر مشرکان مکه شاهد چنین تأثیری نبودند، دلیلی نداشت که آن را سحر معرفی کنند.

ص: 226

175- اقرار معبران پادشاه مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 44 - 3, 2

2_ خواب گزاران دربار ، تعبیر رؤیای مختلط و آشفته را خارج از قلمرو دانش خویش دانستند .

و ما نحن بتأویل الأحلـم بعـلمین

«ال» در «الأحلام» عهد ذکری است و اشاره به «أضغاث أحلام» دارد. بنابراین «ما نحن ...» ; یعنی: تأویل آن گونه از رؤیایها را که همانند بافه های چند رشته است ، نمی دانیم.

3_ معبران دربار ، علی رغم اظهار ناتوانی خویش از تعبیر رؤیای پادشاه ، آن را دارای تعبیر و تأویل می دانستند .

قالوا .. ما نحن بتأویل الأحلـم بعـلمین

مفاد جمله «و ما نحن ...» این است که این گونه رؤیایها ، تعبیر و تأویل دارد و لکن ما بدان واقف نیستیم.

176- اقرار معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 18 - 3, 1

1 _ اعتراف معبود های مشرکان به روز رستاخیز و در پیشگاه خداوند ، به منزله بودن او از داشتن هر گونه شریک

و یوم یحشرهم و ما یعبدون من دون اللّٰه .. قالوا سبحـنک

3_ معبود های مشرکان در روز رستاخیز ، اظهار می دارند که حق برگفتن سرپرستانی جز خدا را نداشته و سزاوار این کار نبوده اند .

قالوا سبحـنک ما کان ینبغی لنا أن نتخذ من دونک من أولیاء

«أولیاء» می تواند از «وَلَا یَت» (به فتح «واو») به معنای سرپرست باشد و هم می تواند از وِلَا یَت (به کسر «واو») به معنای «نصرت» باشد. برداشت یاد شده مبتنی بر معنای اول است.

177- اقرار مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 85 - 2

2 - حتمیت یافتن مجازات الهی درباره تکذیب کنندگان آیات او ، پس از متقاعد شدن آنان نسبت به مجرم بودن خویش

أَكذَّبْتُمْ بـِآيَاتِنَا . . . وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ

برخی از مفسران کلمه «وقع» را به معنای «حَقَّ» (قطعیت یافت) گرفته اند. گفتنی است که واژه «القول» - چنان که پیش از این نیز گفته شد - کنایه از عذاب است.

ص: 227

178- اقرار مکذبان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 5

5_ منکران حقانیت قرآن، در روز قیامت و بروز حقایق قرآن، به حقانیت رسالت پیامبران اعتراف خواهند کرد.

یوم یأتی تأویله یقول الذین نسوه من قبل قد جاءت رسل ربنا بالحق

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر مفعولی در «نسوه» به «کتب» در آیه قبل برگردانده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 5 - 2

2 - تصریح منکران قرآن، به نفوذناپذیری قلب و گوش آنان در برابر وحی

وقالوا قلوبنا فی أکثه... و فی ءاذاننا وقر

179- اقرار مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 4

4_ منکران قیامت با برپایی آن به درستی و راستی گفتار انبیا درباره معاد پی خواهند برد و بدان اعتراف خواهند کرد.

یوم یأتی تأویله یقول الذین نسوه من قبل قد جاءت رسل ربنا بالحق

ضمیر مفعولی در «نسوه» می تواند به «کتب» در آیه قبل برگردد. بر این مبنا «ال» در «الحق» جنسیه است و مراد از آن حقانیت رسالت انبیاست. و نیز می تواند آن ضمیر به «یوم یأتی تأویله»، که همان روز قیامت است، برگردانده شود. در این صورت «ال» در «الحق» عهدیه است و اشاره به حقانیت روز قیامت دارد. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 15

15 - اعتقاد و اعتراف برخی از منکران قیامت به ربوبیت خدای یگانه

و ما أظنّ الساعه قائمه و لنن رجعت إلی ربّی

180- اقرار مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 30 - 4

4_ منکران معاد در قیامت به حقانیت رستاخیز با سوگند اقرار می کنند.

ولو تری إذ وقفوا علی ربهم قال ألیس هذا بالحق قالوا بلی وربنا

ص: 228

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 32 - 8

8 - منکران قیامت ، ناتوان از ارائه دلیلی قطعی بر نفی معاد و معترف به امکان وقوع آن

قلتم ما ندری ما الساعه . . . و ما نحن بمستیقین

از آیه شریفه استفاده می شود که منکران معاد، با ادعای «ما ندری» و «إن نظنّ...» درصدد انکار معاداند؛ لیکن براین دعوی هیچ دلیل اثباتی و قطعی ندارند؛ بلکه به گونه ضمنی امکان آن را معترف اند (و ما نحن بمستیقین).

181- اقرار ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 32 - 10

10 _ اعتراف فرشتگان به عالمانه و حکیمانه بودن آفرینش انسان و انتخاب او برای خلافت

إِنك أنت العليم الحكيم

از هدفهای فرشتگان در توصیف خداوند به علیم و حکیم بودن - پس از اظهار تشکیک در شایستگی انسان برای خلافت - اعتراف و اقرار به ارزش والای انسان و عالمانه و حکیمانه بودن آفرینش اوست.

182- اقرار ملکه سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 43 - 2

2 - تعلق بلقیس به جامعه شرک و کفر ، مانع پیوستن رسمی وی به آیین توحیدی سلیمان (ع) با وجود اذعان قلبی

وَأوتینا العلم من قبلها و کنا مسلمین . و صدّها... إنها کانت من قوم کفرین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که آیه مذکور در مقام توضیح این نکته باشد که چرا بلقیس علی رغم علم و اذعان قلبی خود، پیش از این رسماً تسلیم سلیمان(ع) نشده و به یکتاپرستی نگروده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 44 - 15، 14، 9

9 - پی بردن و اعتراف بلقیس به گذشته نادرست و کفرآمیز خویش پس از مشاهده یکی دیگر از جلوه های قدرت خارق العاده سلیمان (ع)
(

فَلَمَّا رَأَتْهُ .. . قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي

مطلب یاد شده از آن جا است که ملکه سبا بی آنکه توضیحی اضافی برای او داده شود صرفاً با مشاهده امور شگفتی چون تخت و صحن شیشه ای، بی تأمل اظهار ایمان کرد.

ص: 229

14 - توحید ناب و بی شائبه سلیمان (ع) و تسلیم بودن او در برابر خدای یگانه ، مورد اذعان و اعتراف بلقیس

و أسلمت مع سلیمن لله رب العـلمین

15 - اعتراف بلقیس به ربوبیت یگانه خدا بر جهانیان

و أسلمت مع سلیمن لله رب العـلمین

183- اقرار منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 50 - 6

6 - منافقان صدر اسلام ، با علم به این که احکام و فرمان های خدا و رسول او ، به دور از ظلم و احجاف بود ، به آنها تن در نمی دادند .

أم یخافون أن یحیف الله علیهم ورسوله

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که «بل» در «بل أولئك..» برای اضراب ابطالی باشد؛ یعنی، منافقان این گونه نبودند که گمان کنند که خدا و رسول او، به آنان ظلم می کنند؛ بلکه می دانستند که خدا و رسولش، عادلانه حکم می کنند.

184- اقرار منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 6

6 - اقرار منافقان صدر اسلام به ناخالصی و صالح نبودن خویش

و منهم من عهد الله .. لنكونن من الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 1 - 5، 3

3 - منافقان در هر بار ملاقات با رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) ، اظهار ایمان کرده و به رسالت الهی آن حضرت شهادت اُکید می دادند .

إذا جاءك المنفقون قالوا نشهد إناک لرسول الله

5 - شهادت صریح و اُکید به رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در حضور آن حضرت ، از شگرد های منافقان برای پنهان نگه داشتن

چہرہ نفاق خود از آن حضرت

إذا جاءك المنفقون قالوا نشهد إنك لرسول الله

ص: 230

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 4

4- موسی (ع) ، به محرومیت خود از علومی که نزد خضر بود ، اعتراف داشت و در برابر مقام علمی و عملی او ، متواضع و فروتن بود .

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت

اظهار آمادگی برای تبعیت، نشانِ خضوعِ موسی(ع) در برابر کردار خضر(ع)، و اظهار اشتیاق به آموختن، حاکی از تواضع موسی در برابر علم او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 76 - 4,5

4- موسی (ع) به ناتوانی خود از تحمّل کردار خضر (ع) و همراهی با وی پی برد .

قال .. قد بلغت من لدنّي عذراً

5- موسی (ع) به معذور بودن خضر (ع) در جدا شدن از وی با مشاهده تخلف او از پیمان سکوت در برابر کارهای آن حضرت ، اعتراف کرد .

قال إن سألتك .. قد بلغت من لدنّي عذراً

جمله «قد بلغت من لدنّي عذراً» یعنی: «از دیدگاه من، به عذری قابل قبول جهت ترک مصاحبت دست یافتی.» این جمله، به قرینه «قد»، مربوط به «إن سألتك...» نیست، بلکه اعتراف موسی(ع) به این است ترک مصاحبت تو با من، هم اکنون نیز دلیل موجهی دارد، ولی طالب مهلتی دیگر هستم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 35 - 2

2- موسی (ع) در عین ارائه پیشنهاد در باره امور رسالت خویش ، در محضر خداوند ، به آگاهی کامل او اعتراف کرد و تصمیمات او را دقیق و صحیح دانست .

و أشرکه فی أمری .. إنك كنت بنا بصيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - تردید موسی (ع) در توانایی خویش برای رسالت ، از ناحیه کمی سعه صدر و گویا نبودن زبانش

و یضیق صدری و لاینطلق لسانی

«ضیق صدر» مقابل «سعه صدر» و «انطلاق لسان» (رها بودن زبان) کنایه از فصاحت بیان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اعتراف موسی (ع) در برابر فرعون به قتل غیر عمدی و ناخواسته مرد قبطی

ص: 231

قال فعلتها إذا و أنا من الضالّين

تعبیر «أنا من الضالّين» می تواند اشاره به این باشد که موسی(ع) پیش از آن عمل نمی دانسته که درگیری او با مرد قبطی (برای دادخواهی مرد سبطی) منجر به قتل او خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 16 - 2

2- اعتراف صریح موسی (ع) در پیشگاه پروردگار ، به اشتباه خویش در قتل مرد قبطی و درخواست آمرزش از ساحت او و نجات از شرّ فرعونیان

قال ربّ إني ظلمت نفسي فاغفرلي

مقصود موسی(ع) از آمرزش در «اغفرلی» زدوده شدن پی آمد کار وی و رهایی از انتقام فرعونیان است.

186- اقرار مؤمنان اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 53 - 9، 3

3- اعتراف ایمان آوردگان اهل کتاب ، به حقانیت و آسمانی بودن قرآن به هنگام شنیدن آیات آن

وإذا يتلى عليهم قالوا... إنه الحقّ من ربّنا

9- اقرار افتخارآمیز ایمان آوردگان از اهل کتاب به اسلام خویش ، پیش از نزول قرآن

إنا كنّا من قبله مسلمين

187- اقرار همشین باعدار متکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 38 - 2

2- مرد مؤمن ، با اعتراف به ربوبیت خدای یگانه و اظهار بی زاری از شرک ، اندیشه خود را از افکار انحرافی ثروت مند مغرور ، متمایز ساخت .

لـ كنّا هو الله ربّي و لا أشرك برّبي أحداً

«ل_كُنَّا» در اصل «ل_كُنْ أُنَا» بوده است و پس از حذف همزه «أُنَا» و ادغام نون ها، دو کلمه، به صورت یک کلمه نوشته می شود.

188- اقرار یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 232

10_ یوسف (ع) بدون امداد الهی، خویشتن را از مقاومت در برابر خواست نامشروع زلیخا و همپالگی های او ناتوان می دید.

وإلا تصرف عني كيدهنّ أصب إليهنّ

12_ احساس ناتوانی یوسف (ع) از ترک گناه بدون امداد های الهی، جلوه ای از اعتقاد او به ربوبیت خدا

رب... وإلا تصرف عني كيدهنّ أصب إليهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 77 - 12

12_ تصریح یوسف (ع) به سیرت و منزلت نکوهیده برادران خویش

قال أنتم شرّ مكاناً

189- اقرار یونس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 17،21

17- خضوع یونس (ع) به درگاه الهی و اعتراف وی به ظلم و نادرستی رفتار عجولانه خود

فنادی... إني كنت من الظالمين

21- « قال المأمون للرضا (ع) فأخبرني عن قول الله عزّوجلّ: « وذاالنون إذ ذهب مغاضباً فظنّ أن لن نقدر عليه » فقال الرضا (ع): ذاك يونس بن متى (ع) ذهب مغاضباً لقومه « فظنّ » بمعنى إستيقن « أن لن نقدر عليه » أي لن نصيق عليه رزقه... « فنادى في الظلمات » أي ظلمه الليل و ظلمه البحر و ظلمه بطن الحوت: « أن لا-إله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين » بترکی مثل ه_ذه العبادة التي قد فرغتنی ل ها فی بطن الحوت;

در روایت آمده است که [مأمون به امام رضا(ع) گفت: مرا خبر ده از سخن خدای عزّوجلّ «و ذالنون إذ ذهب مغاضباً فظنّ أن لن نقدر عليه» امام فرمود: او یونس بن متى بود، که در حالی که بر قوم خود غضبناک بود، از میان آنان برفت. «ظنّ» در کلام خدا به معنای «إستیقن» و «لن نقدر عليه» به معنای «لن نصیق علیه رزقه»... می باشد. «فنادی فی الظلمات»؛ یعنی، در میان سه تاریکی (تاریکی شب، تاریکی دریا و تاریکی شکم ماهی) ندا کرد: «...سبحانک إني كنت من الظالمين»؛ یعنی، ... من از ستم کارانم؛ زیرا مثل چنین عبادتی را _ که اکنون مرا برای آن در شکم ماهی فارغ گردانیده ای _ در گذشته ترک کرده بودم».

190- اقرار یهود صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 88 - 2

2 - یهودیان عصر بعثت ، بر ناتوانی خویش از درک معارف اسلام معترف بودند .

وقالوا قلوبنا غلف

ص: 233

کلمه «قالوا» دلالت بر اعتراف دارد.

191- امتحان با اقرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 9

9- اقرارها و سخنان انسان، مورد آزمون الهی در صحنه عمل (جهاد و صبر)

و نبلوا أخبارکم

از جمله مصادیق «اخبار» اقرارها، ادعاهای و سخنانی است که مردم در مقام اظهار ایمان و بندگی بر زبان جاری می کنند و از درون خویش خبر می دهند.

192- اهمیت اقرار به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 5 - 14

14_ قرار دادن هر شرطی برای آزادی اسیران و رفع حصر از محاصره شدگان به دست قوای اسلام، غیر از شرط پذیرش اسلام، ممنوع است.

فإن تابوا .. فخلّوا سبيلهم

آیه شریفه در مقام بیان شرایط آزادی اسیران و رفع حصر از محاصره شدگان است و چون هیچ شرطی جز توبه و اقامه نماز و پرداخت زکات (که همان توبه عملی است) بیان نفرمود، می تواند بیانگر ممنوعیت شرط دیگر باشد.

193- اهمیت اقرار به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 39 - 8

8- بر زبان راندن باورهای توحیدی و اکتفا نکردن به عقیده قلبی، لازم است.*

لولا .. قلت ما شاء الله لا قوة إلا بالله

194- اهمیت اقرار به نعمتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 7

ص: 234

7 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق ، به خدایی بودن نعمت های زمین

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

سرزنش تکذیب گران یا غافلانی که با غفلت خویش، از جلوه های ربوبیت خداوند چشم پوشیده اند، در واقع بیانگر این معنا است که آنان به نعمت های او توجه کنند و خدایی بودن آن را دریابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 7

7_ خداوند ، خواهان توجه خلق (جن و انس) به الهی بودن نعمت ها

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 38 - 5

5 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق به الهی بودن نعمت ها

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 40 - 4

4 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق به الهی بودن نعمت ها

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

سرزنش شدن تکذیب گران و یا غافلانی که با غفلت خویش، از جلوه های ربوبیت خداوند چشم پوشیده اند؛ در واقع بدین منظور است که آنان بیدار شده و خدایی بودن این نعمت ها را دریابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 42 - 5

5 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق به الهی بودن نعمت ها

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 45 - 5

5 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق به الهی بودن نعمت ها

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 47 - 5

5 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق به الهی بودن نعمت ها

ص: 235

فَبَأْتِيَّ ءِالْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 49 - 5

5 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق به الهی بودن نعمت ها

ذواتا أفنان . فَبَأْتِيَّ ءِالْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 51 - 5

5 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق به خدایی بودن نعمت ها

فَبَأْتِيَّ ءِالْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 53 - 5

5 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق به الهی بودن نعمت ها

فَبَأْتِيَّ ءِالْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 55 - 5

5 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق به الهی بودن نعمت ها

فَبَأْتِيَّ ءِالْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 57 - 4

4 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق به الهی بودن نعمت ها

فَبَأْتِيَّ ءِالْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 59 - 4

4 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق به الهی بودن نعمت ها

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 61 - 4

4 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق بر الهی بودن نعمت ها

ص: 236

فَبَأْتِيَّ ءِالْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - رحمن - 55 - 63 - 5

5 - خداوند ، خواہان توجہ و اذعان خلق بہ الہی بودن نعمت ہا

فَبَأْتِيَّ ءِالْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - رحمن - 55 - 65 - 5

5 - خداوند ، خواہان توجہ و اذعان خلق بہ الہی بودن نعمت ہا

فَبَأْتِيَّ ءِالْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - رحمن - 55 - 67 - 5

5 - خداوند ، خواہان توجہ و اذعان خلق بہ الہی بودن نعمت ہا

فَبَأْتِيَّ ءِالْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - رحمن - 55 - 69 - 5

5 - خداوند ، خواہان توجہ و اذعان خلق بہ الہی بودن نعمتہا

فَبَأْتِيَّ ءِالْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - رحمن - 55 - 71 - 5

5 - خداوند ، خواہان توجہ و اذعان خلق بہ الہی بودن نعمت ہا

فَبَأْتِيَّ ءِالْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 73 - 5

5 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق به الهی بودن نعمت ها

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 75 - 5

5 - خداوند ، خواهان توجه و اذعان خلق به الهی بودن نعمت ها

ص: 237

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 77 - 4,6

4 - خداوند ، خواهان توجه خلق به نعمت های او و سپاس گزاری در برابر آنها

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

6 - سپاس نعمت های الهی و اعتراف به آن ، تکلیفی بس مهم و انکار و ناسپاسی آن ، گناهی بس عظیم

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

از ده ها بار تکرار «فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ» در این سوره، می توان برداشت بالا را استفاده کرد.

195- بت ها و اقرار به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 29 - 4

4_ بت های اهل شرک در قیامت ، بر یگانگی خدا و آگاهی او بر ظاهر و باطن اشیا اعتراف خواهند کرد .

فَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لِغٰفِلِينَ

196- بت ها و اقرار به علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 29 - 4

4_ بت های اهل شرک در قیامت ، بر یگانگی خدا و آگاهی او بر ظاهر و باطن اشیا اعتراف خواهند کرد .

فَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لِغٰفِلِينَ

197- بی تأثیری اقرار اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 23 - 9

9- بی اثر بودن اعتراف مشرکان به وجود رستاخیز و اظهار تأسف و حسرت آنان به حال زار خویش در روز قیامت

قالوا یویلنا هـَذا یوم الدین . . . احشروا الذین ظلموا... فاهدوهم إلى صراط الجحیم

ص: 238

198- زمینه اقرار به حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 30 - 3

3- تقوا، زمینه ساز اعتراف به حقایق و تسلیم شدن در برابر آن

وقیل للذین اتقوا ماذا أنزل ربکم قالوا خیرًا

برداشت فوق با توجه به آیه 23 و 24 این سوره است که در آنها برخورد مستکبران را با همین سؤال مطرح کرده بود و آنان به دلیل برخورداری از روحیه استکباری، قرآن را ساخته و پرداخته انسانها دانسته بودند. اما در این جا متقین را مطرح کرده است که به دلیل داشتن تقوا در برابر واقعیت وحی، تسلیم شده اند و آن را خیر محض تلقی کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 64 - 9

9- خودیابی و مراجعه به وجدان، زمینه ساز اعتراف به حقایق

فرجعوا إلی أنفسهم فقالوا إنکم أنتم الظالمون

از این که بت پرستان پس از به خود آمدن و رجوع به وجدان و ضمیر خویش، به بطلان شرک و راستی توحید پی بردند، مطلب یاد شده را می توان استفاده کرد.

199- زمینه اقرار به ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 34 - 6

6- تمسک و توجه کافران به ربوبیت الهی، در شرایط اضطرار و مشاهده عذاب

و یوم یعرض الذین کفروا علی النار .. قالوا بلی وربنا

به میان آوردن نام پروردگار و اضافه «رب» به «نا»، می رساند که کافران با این کار در تلاشند تا در آن شرایط دشوار، رحمت الهی را به خود متوجه کنند.

200- زمینه اقرار به عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 93 - 5

5- اعتراف به رحمانیت خداوند ، مستلزم پذیرش بندگی او است .

ءاتی الرحمن عبداً

ص: 239

201- عمل به اقرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 21 - 2

2_ لزوم پایبندی انسان به اقرار و تعهدات خویش

و لا تكونوا كالذين قالوا سمعنا و هم لا يسمعون

202- عوامل اقرار به حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 46 - 3

3- گرفتاری ها و شداید ، عامل تنبّه و اعتراف انسان ها به حق

و لن مستهم نفعه من عذاب ربك ليقولنّی_ویلنا

203- فرصت اقرار به خطا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 2

2- توبه و اقرار به خطا ها ، تنها در فرصت زندگی دنیا دارای تأثیر است ؛ و نه در آخرت .

و لن ینفعکم الیوم إذ ظلمتم

ص: 240

8- اقلیت

1- ارزش اقلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 100 - 8

8_ تنها خردمندان، دانا به نابرابری پاک و ناپاک و واقف به ارزش برتر پاکیه‌ایند گرچه اندک باشد.

لا یستوی الخبیث و الطیب . . . فاتقوا الله یا ولی الالب

توجه خطاب به صاحبان خرد با اینکه همگان وظیفه دار رعایت تقوا با گرایش به پاکیه و پرهیز از ناپاکیه هستند، می تواند اشاره به این باشد که شناخت پاکی از ناپاکی و درک ارزش برتر پاکیه هر چند از نظر مقدار اندک باشد، تنها از عهده صاحبان عقل و خرد ناب ساخته است.

2- اقلیت اصحاب ایکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 190 - 5

5- وجود اقلیتی مؤمن در میان مردم « ایکه »

و ما کان اکثرهم مؤمنین

3- اقلیت امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 71 - 3

ص: 241

3- وجود عده اندکی هدایت یافته و سعادت‌مند، در میان امت های پیشین

و لقد ضلّ قبلهم أكثر الأولین

تعبیر گمراه شدن اکثریت مردم، می رساند که عده ای هرچند در اقلیت، از میان مردم به راه هدایت و سعادت دست یافته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 2

2_ برخی از امت های گذشته با مشاهده معجزات پیامبران ایمان آوردند و به عهد خویش (تصدیق پیامبران در صورت ارائه معجزه) وفا کردند .

و ما وجدنا لأكثرهم من عهد

4- اقلیت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 10 - 11

11_ تنها اندکی از مردمان شکرگزار نعمتهای خداوند هستند.

قلیلا ما تشكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 17 - 9، 10

9_ تنها گروهی از انسانها سپاسگزار خداوند بوده و از تزویر و فریب ابلیس رهایی می یابند.

ولا تجد أكثرهم شکرین

10_ ابلیس آگاه به نفوذ ناپذیری برخی از آدمیان در برابر اغواگریهای وی

ثم لأتینهم من بین أیدیهم ... و لا تجد أكثرهم شکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 62 - 7، 12

7- سوگند ابلیس برای به دست گرفتن زمام امور و منحرف ساختن فرزندان آدم (ع) - جزاندگی از آنان - در صورت مهلت خداوند به وی تا روز قیامت

لئن أخرجتن إلي يوم القيامة لأحتنكن ذريته إلا قليلاً

12- ابلیس ، علی رغم سوگند و تصمیم قطعی بر گمراه کردن ذریه آدم (ع) ، بر ناتوانی خویش از تسلط بر گروه اندکی از آنان اعتراف کرد .

لأحتنكن ذريته إلا قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 242

11 - بسیاری از مردم ، کم شکرگزاری می کنند .

و قلیل من عبادی الشکور

«شکور» صیغه مبالغه است و دلالت بر کثرت می کند. بنابراین، معنای عبارت «و قلیل من...» چنین می شود: کم هستند از بندگان من که زیاد سپاس گزاری کنند.

13 - انسان های دارای عمل صالح زیاد ، اندک هستند .

اعملوا لعل داود شکرًا و قلیل من عبادی الشکور

بنابراین که «شکر» مفعولٌ له «اعملوا» باشد، «قلیل من عبادی الشکور» اشعار به این نکته دارد: کسانی که به منظور ادای شکر عمل صالح انجام دهند، کم هستند.

5- اقلیت اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 16

16 - جمعی از اهل کتاب ، مردمی متعادل و متعهد به کتب آسمانی خویش

و لو انهم اقاموا التوریه . . . منهم امه مقتصده

«مقتصده» از مصدر اقتصاد به معنای اعتدال در اعمال و رفتار است و مراد از آن به دلیل «لو انهم اقاموا التوریه . . .» تعهد به تورات و انجیل و عمل به احکام آنهاست.

6- اقلیت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 21، 22، 23

21 - تنها اندکی از بنی اسرائیل به پیمان های الهی وفادار ماندند و به تکالیف دینی عمل کردند .

ثم تولیتم إلا قلیلا منکم

22 - بنی اسرائیل ، جز اندکی از آنان به پرستش غیر خدا گرویدند و حقوق والدین ، خویشان ، یتیمان و مساکین را ضایع ساختند .

لا تعبدون إلا الله وبالولدين احساناً .. ثم توليتم إلا قليلاً منكم

23 - بنی اسرائیل ، جز اندکی از آنان ، با مردمان معاشرت نیکو نداشتند ، نماز را اقامه نکردند و از پرداخت زکات طفره رفتند .

وقولوا للناس حسناً وأقيموا الصلوة وءاتوا الزكوه ثم توليتم إلا قليلاً منكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 13 - 24,25

ص: 243

24_ تنها گروهی اندک از بنی اسرائیل، وفادار به پیمان های الهی، وارسته از تحریفگری و خیانت و پایبند به دستورات خداوند

فبما نقضهم ميثقهم... ولا تزال تطلع على خائنه منهم إلا قليلا

«الا قليلا» استثناء از تمامی صفاتی است که درباره بنی اسرائیل بیان شد.

25_ وجود اقلیتی سالم و غیر خیانت پیشه، در میان بنی اسرائیل

لا تزال تطلع على خائنه... إلا قليلا منهم

بنابر اینکه استثناء در (الا قليلا)، تنها از جمله «لا تزال...» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 29

29_ گروهی از بنی اسرائیل پیرو انبیای خویش و متعهد به قوانین الهی

ثم ان كثيراً منهم بعد ذلك في الارض لمسرفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 159 - 1

1_ گروهی اندک از قوم موسی، مردمی هدایتگر و عدالت پیشه بودند.

و من قوم موسی امه يهدون بالحق و به يعدلون

7- اقلیت پیروان لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 82 - 5

5_ یاران و همگامان لوط در مقایسه با مخالفان وی بسیار اندک بودند.

قالوا أخرجوهم من قريبتكم

تصمیم و پیشنهاد اخراج لوط و یارانش حکایت از آن دارد که یاران وی در مقایسه با مخالفان او بسیار اندک بودند، ورنه چنین پیشنهادی طبیعی به نظر نمی رسید.

8- اقلیت پیشگامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 13 - 3

3 - پیشتاز شدن در راه خداوند ، امری سخت و دشوار است و در طول تاریخ تنها دسته ای اندک از عهده آن بر آمده اند .

والس بقون . . ثله من الأولین

پشتازان امت های پیشین، گرچه در مقایسه با پشتازان بعد دارای تعداد زیادتری هستند؛ لکن تعداد آنان نسبت به مردم دیگر

ص: 244

اندک است و این می رساند که رسیدن به مرتبه پیشتازی، بسی دشوار و سخت می باشد.

9- اقلیت پیشگامان مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 14 - 2

2- کم بودن انسان های پیشتاز راه خدا (سابقون) ، در میان جوامع پس از عصر بعثت

و قلیل من الآخرین

10- اقلیت خویشاوندان شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 91 - 7

7_ شعیب (ع) در شهر مدین ، دارای طایفه ای انگشت شمار بود .

لولا رهطک لرجمنک

11- اقلیت راهبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 27 - 20

20- بیشتر راهبان ، عناصری منحرف و فاسق و تنها اقلیتی از آنان مؤمنان راستین بودند .

ف_ اتینا الذین ءامنوا منهم أجرهم و کثیر منهم ف_ سقون

12- اقلیت شاکران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 60 - 8

8_ همواره سپاسگزاران و شاکران رزق و فضل خداوند ، در اقلیتند .

إن الله لذو فضل علی الناس و لکن اکثرهم لایشکرون

13- اقلیت عبرت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 6

6 - هوشیاری و پندآموزی مردم ستیزه جو و کافر، از مواظظ و آیات الهی، بسیار اندک است.

إِنَّ الَّذِينَ يَجِدُونَ دِينَكَ فِي الْآيَاتِ وَاللَّهِ... وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرَ... قَلِيلًا مَا تَت

14- اقلیت قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 103 - 4

4 - وجود اقلیتی مؤمن و موحد در میان قوم ابراهیم

و ما كان أكثرهم مؤمنين

ضمیر «هم» در آیه، به قوم ابراهیم بازمی گردد.

15- اقلیت قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 158 - 7

7 - وجود اقلیتی مؤمن در میان ثمودیان

و ما كان أكثرهم مؤمنين

16- اقلیت قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 139 - 9

9 - وجود اقلیتی مؤمن در میان قوم عاد

و ما كان أكثرهم مؤمنين

17- اقلیت قوم نوح

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 246

13 - شعراء - 26 - 121 - 5

5- وجود اقلیتی مؤمن در میان قوم نوح

و ما کان اکثرهم مؤمنین

18- اقلیت متعهد اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 59 - 14

14_ تعهد اقلیتی از اهل کتاب ، به دین و آیین خویش

و این اکثرکم فسقون

19- اقلیت مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 37 - 7,9

7_ معدودی از مشرکان می دانستند که خداوند توان آوردن معجزه درخواستی آنان را دارد.

و لکن اکثرهم لایعلمون

9_ اقلیتی از مشرکان به فلسفه نازل نشدن معجزات ویژه درخواستی خویش آگاه بودند.

وقالوا لولا نزل علیه آیه . . . و لکن اکثرهم لایعلمون

20- اقلیت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 116 - 5

5_ کمی رهپویان راه خدا نباید موجب تزلزل رهپویان در برابر اکثریت مردم گمراه گردد.

و این تطع أكثر من فی الأرض یضلوك

21- اقلیت مؤمنان به لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 81 - 12

12_ از میان قوم لوط ، تنها خانواده اش به او ایمان آورده و از تبه کاری ها و گناهان آن قوم منزه بودند .

ص: 247

كانوا يعملون السيئات .. فأسر بأهلك بقطع من الليل ... إلا امرأتك

22- اقلیت مؤمنان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 71 - 4

4 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان اندک او را در برابر مخالفت اکثریت کافران و مشرکان صدر اسلام ، تسلّی خاطر و دلداری داد .

و لقد ضلّ قبلهم أكثر الأولین

مفسران برآند که یادآوری گمراهی اکثریت امت های گذشته، در شرایطی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) و گروندگان اندک به آن حضرت در شرایط سخت مکه قرار داشتند و با مخالفت های بیشتر کافران و مشرکان رو به رو بودند، به منظور دلداری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و گروندگان به ایشان است.

23- اقلیت مؤمنان قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 83 - 3

3_ از میان قوم لوط تنها خانواده و بستگانش به وی ایمان آوردند .

فانجینه و أهله

24- ایمان اقلیت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 5

5 - وجود اقلیتی مؤمن در میان قبطیان

و ما كان أكثرهم مؤمنين

25- ایمان اقلیت یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - عدہ بسیار اندکی از یہودیان ، معارف اسلام را باور کرده ، به پیامبر (صلی اللہ علیہ و آلہ) ایمان می آوردند . *

ص: 248

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که «قلیلا» حال برای فاعل «یؤمنون» باشد؛ یعنی: «فما یؤمنون منهم إلا نفر قلیل؛ پس ایمان نمی آورند از یهود مگر افرادی معدود». (اقتباس از مجمع البیان)

26- تعقل اقلیت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 63 - 16

16 - در میان مشرکان ، اقلیتی اندیش مند ، بودند که به حقانیت آیات الهی پی بردند .

فأئی یؤفکون . . . و لئن سألتهم من نزل من السماء ماء ... بل اکثرهم لایعقلون

27- عبرت گیری اقلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 3 - 11

11 _ پندپذیری انسانها از قرآن، بسیار اندک و ناچیز است.

قلیلا ما تذکرون

«قلیلا» صفت برای مفعول مطلق محذوف است. یعنی «تذکرا قلیلا». و کلمه «ما» زایده و تأکید برای قلت تذکر است.

28- هلاکت اقلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 14

14 - نابود شدن اقلیت غیر مشرک به هنگام نزول عذاب بر اقوام مشرک پیشین

فانظروا کیف کان ع_قبه . . . کان اکثرهم مشرکین

1- آثار استهزاهای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 1

1 - خداوند ، بسیاری از اقوام پیشین را به سبب کفر و استهزای پیامبران الهی نابود کرد .

كانوا به يستهزون . ألم يروا كم أهلکنا قبلهم من القرون

2- آثار افساد اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 17

17 - تبه کاری ، عامل نابودی جوامع پیشین با عذاب قهر الهی

أولم يعلم أنّ الله قد أهلک من قبله من القرون . . . ولا یستل عن ذنوبهم المجرمون

3- آثار امکانات مادی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 45 - 4

4 - برخورداری ملت های کفرپیشه از مال و امکانات فراوان ، سبب ایستادگی آنها در مقابل پیامبران و تکذیب آنان شد .

و ما بلغوا معشار ما آتینهم فکذبوا رسلی

جمله «و ما بلغوا ..» معترضه است و «فا» در «فکذبوا» عاطفه می باشد. ذکر جمله معترضه بین معطوف و معطوف علیه، می رساند که تکذیب پیامبران از سوی ملت های دارای امکانات، متأثر از برخورداری آنان بوده است.

4- آثار باستانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 6

6 - وجود آثار به جامانده بسیاری از جوامع هلاک شده پیشین (خانه های فروریخته ، چاه های متروک و قصر های بی صاحب) در زمان بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فکائین من قریه . . . و قصر مشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 7

7 - آثاری از گذشتگان ، در دست رس مردم مکه بود .

سیروا فی الأرض فانظروا کیف کان ع_قبه الذین من قبل

5- آثار تبیین تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 19

19 - خداوند ، هدایتگر مردم از طریق نزول آیات روشنگر ، تبیین سرگذشت امت های پیشین و موعظه و اندرزها

و لقد أنزلنا إلیکم ءای_ت مبین_ت و مثلاً من الذین خلوا من قبلکم و موعظه . . . یهد

6- آثار تفکر در تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 16 - 3

3 - تفکر در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راهگشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اندیشه در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راه گشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

ص: 251

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 21 - 4

4 - تفکر در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راه گشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 30 - 4

4 - تفکر در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راه گشای انسان ها ، در فهم حقانیت هشدار های خداوند

کذّبت ثمود بالتّندر... فکیف کان عذابی و نذر

7- آثار تکذیبگری اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 4

4_ نابودی بسیاری از اقوام ، در نتیجه حق ستیزی و تکذیب پیامبران

کذّبت قبلهم... فحقّ وعید

8- آثار حق ستیزی اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 14 - 11

11 - استمرار و اصرار ملت ها بر انحراف و حق ستیزی ، عامل مجازات آنان از سوی خداوند

لیجزی قومًا بما کانوا یکسبون

تعبیر «کانوا یکسبون» استمرار را می رساند و برداشت بالا در صورتی استفاده می شود که «قومًا» نظر به کافران و منکران «ایّام اللّهِ» داشته باشد.

9- آثار حق ستیزی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 4

4_ نابودی بسیاری از اقوام ، در نتیجه حق ستیزی و تکذیب پیامبران

ص: 252

كذبت قبلهم... فحق وعيد

10- آثار ذكر فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 5

5- توجه به عاقبت ناگوار اقوام مشرک پیشین ، عامل گرایش به توحید است .

هل من شركائكم... قل سيروا في الأرض فانظروا كيف كان عـقبه الذين من قبل

11- آثار ذكر هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 11

11- توجه به مرگ و هلاکت اقوام متمدن و ثروتمند تاریخ ، مایه هشدار و موجب فریفته نشدن به دنیا

أى الفريقين... وكم أهلکنا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 27 - 3

3- تذکر به هلاکت اقوامی کافر در اطراف مکه ، هشدارى به مکيان حق ناپذیر

و لقد أهلکنا ما حولکم من القرى

مخاطب «کم» مشرکان مکه اند.

12- آثار سرمستی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 3

3- سرمستی و غرور ، عامل هلاکت جوامع پیشین

و کم أهلکنا من قریه بطرت معیشتها

«بَطْر» (مصدر «بَطْرت») به غرور و طغیان _ که آدمی بر اثر فراوانی نعمت دچار آن شود _ گفته می شود. بنابراین «بَطْرت معیشتها»; یعنی، «طغت فی معیشتها» (در زندگی اش طغیان کرد). گفتنی است که عبارت «بَطْرت معیشتها» وصف و مفید تعلیل است; یعنی، جوامع گذشته بدان جهت به هلاکت رسیدند که گرفتار سرمستی و غرور بودند.

ص: 253

13- آثار سوء ظن اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 19

19- شک توأم با بدبینی اقوام کفرپیشه نسبت به تعالیم انبیا ، منشأ کفر آنان بود .

قالوا إنا كفرنا بما أرسلتم به وإنا لفي شك مما تدعوننا إليه مريب

14- آثار شرک اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 213 - 7

7 - شرک ورزی ، از عوامل هلاکت امت های پیشین

فتكون من المعدّين

«ال» در «المعدّين» اشاره به اقوام هلاک شده ای دارد که سرگذشت آنان در آیات پیشین به تفصیل بیان شده است.

15- آثار شک اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 19

19- شک توأم با بدبینی اقوام کفرپیشه نسبت به تعالیم انبیا ، منشأ کفر آنان بود .

قالوا إنا كفرنا بما أرسلتم به وإنا لفي شك مما تدعوننا إليه مريب

16- آثار ظلم اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 2

2- ظلم و بی دادگری جوامع پیشین ، سبب گرفتار شدن آنان به خشم خداوند و هلاکت و نابودیشان با عذاب او

وإن يكذبوك فقد كذبت قبلهم.. فكأين من قرية أهلكناها وهي ظالمة

17- آثار علم اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 4

4 - آگاهی محدود بسیاری از اقوام پیشین نسبت به امور اعتقادی و تعالیم الهی ، موجب غرور آنان و احساس بی نیازی کردنشان از تعالیم آسمانی و پیامبران الهی

فرحوا بما عندهم من العلم

18- آثار عمل اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 69 - 10

10- رفتار خوب و بد اقوام ، موجب سرفرازی و یا شرمساری رهبران آنان

فلما جاء آل لوط المرسلون ... وقضینا إلیه ذلک الأمر أن دابر هؤلاء مقطوع ... ق

از اینکه فرستادگان خداوند برای اعلام عذاب قوم لوط به منزل لوط(ع) رفتند و آن حضرت قومش را از هر عملی که موجب شرمساری او شود نهی فرمود، به دست می آید که لوط(ع) در موقعیت یک رهبر در جامعه تلقی شده است.

19- آثار عمل ناپسند اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 34 - 1

1- اعمال سوء کافران اقوام پیشین ، گریانشان را گرفت و آنان را گرفتار عذاب کرد .

فأصابهم سیئات ما عملوا

«سیئات» (جمع سیئه) به معنای کارهای قبیح است و اصابه سیئه مجاز عقلی و به تقدیر مضاف است. بنابراین مراد از اصابت سیئه به آنان، کیفر شدنشان به گناه آن اعمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 51 - 1

1 - گرفتار شدن قشر مرفه و ناسپاس ملت های گذشته به عذاب و پیامد های ناگوار رفتار بد خود

إذا خولنَه نعمة منّا .. فأصابهم سيئات ما كسبوا

ص: 255

20- آثار کفر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 1

1 - خداوند ، بسیاری از اقوام پیشین را به سبب کفر و استهزای پیامبران الهی نابود کرد .

کانوا به یستهزءون . ألم یروا کم أهلکنا قبلهم من القرون

21- آثار گناه اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 9

9 - نابودی بسیاری از اقوام نیرومند و دارای تمدن و آثار ملی در گذشته تاریخ به خاطر گناهانشان

فأخذهم الله بذنوبهم

برداشت بالا مبتنی بر این نکته است که «با» در «بذنوبهم» برای سببیت می باشد.

22- آثار لجاجت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 26 - 1

1 - خداوند ، اقوام تکذیب گر و کفرپیشه تاریخ را _ که از سر لجاجت و عمد بر کفر و تکذیب خود پافشردند _ با عذاب استیصال نابود کرد .

فقد کذب الذین من قبلهم جاءتهم رسلهم بالبینات . . . ثم أخذت الذین کفروا

«تنکیر» به معنای انکار (تغییر) است (لسان العرب) و مقصود از آن در آیه شریفه، تغییر نعمت به نعمت و حیات به مرگ می باشد؛ که مجازات کفرپیشگی است.

23- آثار مطالعه سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 3

3 - سیر در سرزمین ها و مطالعه در سرگذشت پیشینیان ، مایه عبرت و درس آموز است .

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عـقبه الذین من قبلهم

ص: 256

24- آثار هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 51 - 1

1 - نابودی کافران گذشته تاریخ ، هشدار جدی به هم اندیشان و همگنان آنها در هر عصر

و لقد اهلکنا اشیاعکم فهل من مدکر

25- آثار باستانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 5

5 - کافران عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از هلاکت بسیاری از امت های گذشته آگاه بوده و با آثار باستانی به جای مانده از آنان آشنا بودند .

أفلم یهد لهم کم اهلکنا .. یمشون فی مس_کنهم

جمله «یمشون...» حال برای «هم» است که به قرینه سیاق آیه، مراد مشرکان صدر اسلام می باشد. عبور آنان به دیار عاد، ثمود، لوط و ... _ که مفاد جمله «یمشون...» است _ زمینه ساز آگاهی آنان به حوادث مرگ بار پیشینیان بوده است. توبیخ مستفاد از همزه استفهام نیز، فرع بر آگاهی آنان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 69 - 2,5

2 - تاریخ و آثار بر جای مانده از پیشینیان ، در بردارنده درس ها و عبرت ها

قل سیروا فی الأرض فانظروا کیف کان ع_قبه المجرمین

5 - آثار و نمود های عینی بر جای مانده از جوامع هلاک شده پیشین ، در دسترس مردم عصر بعثت و قابل شهود و تجربه برای آنان

قل سیروا فی الأرض فانظروا کیف کان ع_قبه المجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 7

7- ویرانه های به جا مانده از شهر های جوامع هلاک شده پیشین ، در دسترس مردم عصر بعثت قرار داشت .

فتلک مس-کنهم

به کارگیری «تلک» _ که برای مشارالیه محسوس وضع شده _ بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 10

10 - آثار و بقایای تمدن های فروپاشیده پیشینان ، قابل بازدید و تحقیق برای کاوش گران عصر بعثت بوده است .

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا .. الذین من قبلهم کانوا أشدّ منهم قوه

ص: 257

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 5

5 - آثار برخی اقوام کفرپیشه پیشین ، در گذرگاه مردم مکه ، در عصر پیامبر وجود داشت .

أهلکنا من قبلهم من القرون یمشون فی مسکنهم

بنابراین که مرجع ضمیر در «قبلهم» و فاعل «یمشون» کافران مکه باشد، نکته بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 6

6 - آثار بر جا مانده از تمدن ها و دستاورد های اقوام و ملت های نیرومند پیشین ، قابل بازدید و مطالعه و درس آموز برای مردم عصر

بعثت

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا . . . وکانوا أشد منہم قوہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 5,8

5 - وجود تمدن های عظیم و اقوام متعدد نیرومند و دارای آثار ملی در گذشته تاریخ

کانوا هم أشد منہم قوہ وءاثارًا فی الأرض

8 - وجود آثار تمدن های بزرگ و نشانه های توانایی اقوام نیرومند گذشته در عصر نزول قرآن

کانوا هم أشد منہم قوہ وءاثارًا فی الأرض

از ظاهر توصیه خداوند به سیر در زمین و نظر افکندن بر آثار به جای مانده از پیشینیان، استفاده می شود که آن آثار تا عصر نزول قرآن بر

جای مانده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 5,8,10

5 - وجود تمدن های عظیم و اقوام متعدد نیرومند و دارای آثار ملی در گذشته تاریخ

كانوا أكثر منهم وأشدّ قوّه وءاثارًا فى الأرض

8 - وجود آثار تمدن های بزرگ و نشانه هایی از توانایی اقوام نیرومند و پرجمعیت گذشته ، در عصر نزول قرآن

كانوا أكثر منهم وأشدّ قوّه وءاثارًا فى الأرض

از ظاهر توصیه خداوند به سیر در زمین و نظر افکندن بر آثار به جای مانده از پیشینیان، استفاده می شود که آن آثار تا عصر نزول قرآن باقی مانده بود.

10 - شرک و کفر ، زمینه ساز عذاب الهی و نابود شدن تمدن ها ، قدرت ها و آثار ملی

فما أغنى عنهم ما كانوا يكسبون

ص: 258

26- اتمام حجت بر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 5

5 - مجازات ملت های نیرومند و متمدن گذشته ، پس از اتمام حجت از سوی رسولان الهی

ذلک بأنهم کانت تأتیهم رسلهم بالبینات فکفروا فأخذهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 6

6- مجازات اقوام مجرم ، پس از اتمام حجت و اعطای ابزار لازم شناخت ، به ایشان است .

کذلک نجزی القوم المجرمین . . . و جعلنا لهم سمعاً و أبصراً و أفئده

تذکر به اعطای چشم، گوش و قلب به قوم هلاک شده عاد، در حقیقت اشاره به این است که هلاکت آنان، پس از قرار گرفتن امکانات معرفت در اختیار ایشان و اتمام حجت بر آنان، صورت گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 5

5_ کیفر امت های حق ستیز در طول تاریخ ، پس از اتمام حجت الهی بر آنان

کذبت قبلهم . . . کل کذب الرسل فحقّ وعید

تعبیر «فحقّ وعید» می رساند که اقوام هلاک شده، قبلاً مورد هشدار، تهدید، تذکر و اتمام حجت قرار گرفته بودند.

27- اتمام حجت به اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 19

19 - خداوند ، امت های تکذیب کننده پیشین را ، پس از اتمام حجت با آنان ، کیفر و عقوبت کرد .

و جاءتهم رسلهم بالبینات فما کان الله لیظلمهم

28- ادعای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 13 - 4

4- اقوام کافر پیشین در برابر انبیا احساس قدرت می کردند و مدعی بودند که سرزمین مسکونی آنان و انبیا از آن آنهاست .

لنخرجنکم من أرضنا

از اینکه آنان، پیامبران را تهدید به اخراج کردند، احساس قدرت استفاده می شود و از اینکه «أرض» (سرزمین) را به خود اضافه

ص: 259

کردند؛ به دست می آید که آنان مدعی حاکمیت و مالکیت بر آن بودند.

29- اذیت‌های اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 12 - 7,8

7- اقوام کافر ، انبیا را آزار و اذیت می کردند .

و لنصبرنّ علی ما ءاذیتموننا

8- پیامبران اقوام پیشین بصراحت به آنان اعلام کردند که در برابر هرگونه آزار و اذیتشان ، شکیبایی پیشه خواهند کرد .

و لنصبرنّ علی ما ءاذیتموننا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 14 - 4

4- به دنبال ردّ شدن دعوت رسولان الهی و مورد تهدید و آزار و اذیت قرار گرفتن آنان از سوی اقوام کافر ، خداوند رسولان خود را دلداری داد .

و لنصبرنّ علی ما ءاذیتموننا ... و قال الذین کفروا لرسلم لئخرجنکم من أرضنا ...

30- استهزاهای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 9 - 13

13- اقوام کافر پس از ملاحظه دلایل روشن انبیا ، آنها را استهزا کردند و کفر خویش را صریحاً به آنان اعلام داشتند .

جاءتهم رسلم بالبینت فردوا یدیهم فی أفوههم و قالوا إنا کفرنا بما أرسلتم به

مرجع ضمیر در «آیدیهم فی أفوههم» اقوام یاد شده در آیه است و این عبارت، معنای کنایی دارد و مراد از آن، این است که اقوام کافر با دست گذاشتن بر دهان خود و یا با سوت زدن، به استهزای انبیای خود پرداختند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 13 - 5

5- برخورد اقوام پیشین با انبیا ، همواره با استهزا و تمسخر همراه بود .

كانوا به يستهزءون . . . وقد خلت سنه الأولين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 6

ص: 260

6 - بسیاری از اقوام صاحب قدرت و مکنت و دل خوش کرده به دانش بشری خویش ، عذاب الهی (عذاب استیصال) را به تمسخر گرفته بودند .

و حاق بهم ما كانوا به يستهزون

گفتنی است که آنچه مورد استهزای کافران قرار می گرفت، عذاب استیصال است.

31- اشراف اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 88 - 6,7

6_ اشراف و بزرگان هر قوم در معرض استکبار و حق ناپذیری هستند .

قال المأذون استكبروا من قومه

7_ بیشترین مخالفت ها با انبیا و برنامه های آنان ، از ناحیه اشراف و بزرگان هر قوم بوده است .

قال المأذون استكبروا من قومه

قرآن در این بخش از آیات که داستان چند تن از پیامبران بزرگ الهی را بیان داشته، همواره مخالفت طبقه اشراف و مبارزه آنان را با برنامه های انبیا مطرح ساخته است و این بیانگر آن است که عمده مخالفتها از سوی طبقه اشراف ابراز می شده است.

32- اقوام انبیا و آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 95 - 1,3

1_ اقوام پیامبران پیشین ، آیات و نشانه های الهی را تکذیب کردند .

ولا تكونن من الذين كذبوا بآيت الله

با توجه به ارتباط این آیه با آیه های قبل می توان گفت که مراد از « الذين كذبوا بآيت الله» اقوام پیامبران گذشته است.

3_ اقوام پیامبران گذشته ، با تکذیب آیات و نشانه های الهی ، سرمایه سعادت خویش را از کف دادند .

ولا تكونن من الذين كذبوا بآيت الله فتكونن من الخسرين

33- اقوام پس از ابراهیم(ع)

5- اقوام دارای پیامبر ، پس از نوح (ع) از نسل حضرت نوح و پس از ابراهیم (ع) از نسل حضرت ابراهیم بودند .

و لقد أرسلنا نوحًا وإبرهیم و جعلنا فی ذریتهما النبوة

34- اقوام پس از قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 6 - 5

5 - کافران تکذیب‌گر و ستیزه‌جوی قوم نوح و بعد از آنها، به دلیل دوزخی بودن، به عذاب دنیوی نیز گرفتار شدند.

فَأَخَذْتَهُمْ فَكَيْفَ كَانِ عِقَابَ . وَكَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که جمله «أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ» به تقدیر لام تعلیل _ در مقام تعلیل باشد؛ یعنی، چون آنان از دوزخیان هستند، به عذاب الهی گرفتار آمدند.

35- اقوام پس از نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 26 - 5

5 - اقوام دارای پیامبر، پس از نوح (ع) از نسل حضرت نوح و پس از ابراهیم (ع) از نسل حضرت ابراهیم بودند.

و لقد أرسلنا نوحًا وإبرهیم و جعلنا فی ذریتهم النبوة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 42 - 6

6 - عاد و ثمود، پس از قوم نوح و پیش از قوم ابراهیم می‌زیستند.

قوم نوح و عاد و ثمود . . . و قوم ابرهیم

36- اقوام پیشین و انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 20

20- اقوام کافر گذشته، انبیا را فاقد ویژگی ای می‌دانستند که پیروی از آنان را ایجاب کند.

قالوا إن أتمم إلا بشر مثلنا

کافران در جواب انبیا، آنان را انسانهایی مانند خود می دانستند و با این مطلب، درصدد بیان این نکته بودند که انبیا، موجوداتی برتر از آنها نبوده و در نتیجه ویژگی لازم را برای پیامبری ندارند.

ص: 262

37- اقوام پیشین و خداپرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 22

22- اقوام کافر گذشته ، دعوت انبیا را به خداپرستی تلاشی برای خارج کردن معبودهایشان از صحنه می دانستند و با آن به مخالفت برمی خاستند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان یعبداؤنا

38- اقوام پیشین و دعوت‌های انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 22

22- اقوام کافر گذشته ، دعوت انبیا را به خداپرستی تلاشی برای خارج کردن معبودهایشان از صحنه می دانستند و با آن به مخالفت برمی خاستند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان یعبداؤنا

39- اقوام پیشین و معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 68 - 2

2 - کافران عصر بعثت ، مطلع از وجود مسأله ای به عنوان قیامت و معاد در میان نسل های پیشین

لقد وعدنا هـذا نحن وءاباؤنا

40- اقوام فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 1

1_ امت های به هلاکت رسیده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، لوط و . . .) امتهایی فاسد و تبه کار بودند .

فلولا كان من القرون من قبلکم أولوا بقیه ینھون عن الفساد

«قرن» (مفرد قرون) به امت و جامعه ای گفته می شود که در یک عصر زندگی می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 6

ص: 263

6_ امت های هلاک شده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، شعیب و قوم فرعون) امتهایی ناصالح و فاسد بودند .

فلولا كان من القرون . . . ما كان ربك ليهلك القرى بظلم

بیان این حقیقت که خداوند امتهای صالح را عذاب نمی کند ، پس از مطرح ساختن هلاکت امتهای پیشین (فلولا كان . . .) اشاره به این دارد که: امتهای پیشین ، ناصالح و مستحق عذاب بودند و از ناحیه خدا بر آنان ستمی روا نشد.

41- امکانات مادی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 14

14- « عن أبي جعفر (ع) قال : الأثاث المتاع و أمّا رثياً فالجمال والمنظر الحسن ؛

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: «أثاث» به معنای متاع و «رثياً» به معنای نیکویی و منظره زیبا است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 5

5- خداوند ، با برخوردار ساختن برخی از اقوام و ملت های پیشین از نعمت های دنیایی ، آنان را از عمری طولانی نیز برخوردار کرد .

بل متّعنا هؤلاء و ءآباءهم حتّى طال علیهم العمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 45 - 3،5

3 - آنچه از مال و امکانات در اختیار ملت های پیشین قرار داشت ، نعمت های خدا بوده است .

و ما بلغوا معشار ما ءاتینهم

5 - مشرکان مکه (قریش) ، اندازه یک دهم برخورداری ملت های پیشین را نداشته اند .

و ما بلغوا معشار ما ءاتینهم

«معشار» یک دهم چیزی را می گویند (مفردات راغب).

42- اموال اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 45 - 3

3 - آنچه از مال و امکانات در اختیار ملت های پیشین قرار داشت ، نعمت های خدا بوده است .

و ما بلغوا معشار ما آتینا هم

ص: 264

43- انبیا و اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 11 - 1

1- انبیا در مقابل اقوام کافر که بشر بودن را با مقام پیامبری منافی می دانستند ، بر بشر بودن خود تأکید می کردند و عدم تنافی آن را با مقام نبوت اعلام می داشتند .

قالوا إن أئتم إلا بشر مثلنا .. قالت لهم رسلهم إن نحن إلا بشر مثلکم ولکنّا

44- انبیای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 1

1 - جوامع و امت های پیشین ، برخوردار از فرستادگان الهی با پیام ها و دلایل روشن

ذلک بأنّهم کانت تأتیهم رسلهم بالبینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 1

1 - جوامع و امت های پیشین ، برخوردار از فرستادگان الهی ، با پیام ها و دلایل روشن

فلما جاءتهم رسلهم بالبینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 101 - 5,6

5_ اقوام پیشین ، بهره مند از وجود پیامبرانی هدایتگر

و لقد جاءتهم رسلهم بالبینت

6_ پیامبران اقوام گذشته برخوردار از دلایل و معجزاتی روشن برای هدایت آنان

و لقد جاءتهم رسلهم بالبینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 24 - 6

6 - تمامی امت های گذشته ، از پیامبرانی بشارت دهنده و اندازگر برخوردار بودند .

وإن من أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ

ص: 265

45- انبیای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 101 - 5,6

5_ اقوام پیشین ، بهره مند از وجود پیامبرانی هدایتگر

و لقد جاءتهم رسلهم بالبینت

6_ پیامبران اقوام گذشته برخوردار از دلایل و معجزاتی روشن برای هدایت آنان

و لقد جاءتهم رسلهم بالبینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 24 - 6

6 - تمامی امت های گذشته ، از پیامبرانی بشارت دهنده و اندازگر برخوردار بودند .

و إن من أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 1

1 - جوامع و امت های پیشین ، برخوردار از فرستادگان الهی با پیام ها و دلایل روشن

ذَلِكْ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 1

1 - جوامع و امت های پیشین ، برخوردار از فرستادگان الهی ، با پیام ها و دلایل روشن

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ

46- انداز از فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- هشدار مؤمن آل فرعون به قوم خود، از دچار شدن به روزگار شوم، همچون روزگار احزاب و اقوام کافر پیشین

وقال الذی ءامن ۛ قوم ائی أخاف علیکم مثل یوم الأحزاب

47- انصاف در معرفی اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 266

8_ رعایت انصاف در نمایاندن و ترسیم چهره اقوام ، امری پسندیده است . *

و من قوم موسی امه یهدون بالحق

می توان گفت از اهداف قرآن در یاد کردن از گروه عدالت پیشه و هدایتگر قوم موسی پس از بیان مفسده ها و مفسده جویان آن قوم، آموزش این روش باشد که نباید در تحلیل و گزارش از یک جامعه، محاسن موجود را نادیده گرفت و از آنها یاد نکرد.

48- انقراض اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 100 - 5

5_ برخی از اقوام گذشته در پی نزول عذاب بر آنان ، منقرض شدند و نسلی از آنان برجای نماند .

منها .. حصید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 1

1 - هلاکت و نابودی بسیاری از جوامع ستم پیشه در طول تاریخ با عذاب خداوند

فكأئین من قریه أهلکنها و هی ظالمه

جمله «أهلکناها» به تقدیر «أهلکنا أهلها» می باشد. «خَوَاء» (مصدر «خاویه») به معنای سقوط کردن و فرو ریختن و «عرش» مفرد («عروش») به معنای سقف است. «شَید» (مصدر «مشید») نیز برای دو معنا به کار می رود: ساختمان سفید را گچ کاری کردن و بنایی را بلند و برافراشته ساختن. بنابراین «قصر مشید» می تواند به معنای کوشک برافراشته و بلند و یا به معنای کاخ سفید و گچ کاری شده باشد؛ یعنی، کم نیستند شهرها و سرزمین هایی که مردمشان را به خاطر ظلم و بی دادگری، نابود کردیم و اکنون دیوارهای خانه هایشان روی سقف فرو ریخته و چاه های متروک و کاخ های سفید برافراشته، که بی صاحب مانده است. گفتنی است که آیه یاد شده متضمن توصیه به مشرکان صدر اسلام است که در فرجام کار جوامع پیشین بنگرند و ببینند که قهر الهی بر سر آنها و شهرهایشان چه آورده است و از آن عبرت بگیرند و دست از مخالفت با پیامبر (صلی الله علیه و آله) بردارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 2

2 - مردم مکه ، از نسل های پیشین که به سبب کفرپیشگی ، به قدرت الهی هلاک و منقرض شدند ، آگاه بودند .

أولم يهد لهم كم أهلكنا

«یهد» متعدی به «لام» شده و معنای «بیین» می دهد. لازم به ذکر است که به دلیل مکی بودن سوره سجده، مرجع ضمیر در «لهم» مشرکان مکه اند.

ص: 267

49- اهانت به مقدسات اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 108 - 2

2_ ممنوعیت اهانت به مقدسات اقوام و ملت‌ها

و لاتسبوا الذین یدعون من دون الله

فعل نهی «لاتسبوا» ظهور در حرمت دارد، گفتمی است این برداشت مبتنی بر آن است که جمله «فیسبوا الله...» حکمت برای نهی باشد، نه علت آن.

50- اهمیت تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 21، 3

3- خبر سرگذشت قوم نوح، عاد و ثمود، خبری بس مهم و درس آموز

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

«نبأ» در لغت به خبری که قابل اعتنا، مهم و مفید باشد گفته می‌شود. از اینکه از میان اقوام گذشته، پس از ذکر عام (الذین من قبلکم)، اقوام یاد شده را اختصاص به ذکر داده و از آنها با کلمه «نبأ» تعبیر کرده است، نکته یاد شده به دست می‌آید.

21- بیان تاریخ انبیا و سرگذشت اقوامشان، از روش‌های هدایتی تربیتی قرآن برای نجات مردم از ظلمت‌ها و بردن آنان به سوی نور

أخرج قومک من الظلمت إلى النور... ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد

51- اهمیت سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 3 - 2

2_ خداوند، بیانگر سرگذشت پیشینیان برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

نحن نقصّ علیک أحسن القصص

«قصّ» (مصدر نقص) به معنای بیان کردن و بازگو کردن است. «قصّص» به معنای بیان کردن و نیز به معنای داستان و چیزی است که

بازگو می شود.

52- اهمیت عبرت از فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 268

4- کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آن ، مورد سرزنش خداوند

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عـقبه الذین کانوا من قبلهم

استفهام در «أولم یسیروا ..» برای توییح می باشد.

53- اهمیت مطالعه عقیده اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 13

13 - آثار فکری و اعتقادی پیشینیان ، سزاوار تحقیق و بازنگری است ؛ و نه سزاوار پیروی و تقلید .

علی ءاثـرهم مقتدون

از لحن انتقادی آیه شریفه نسبت به پیروی از آثار نیاکان، برداشت بالا استفاده می شود.

54- ایمان فاسدان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 60 - 4

4- برخی از پیشینیان فاسد ، از نادیده گرفتن تعالیم پیامبران ، توبه کردند و با ایمانی راسخ به کار های شایسته روی آوردند .

خلف أضاعوا الصلوه .. إلا من تاب و ءامن و عمل صلحاً

ماضی بودن فعل ها در هر دو آیه، به وقوع آن در زمان گذشته دلالت دارد.

55- بازسازی شهرهای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 10

10 - تبدیل دوباره تعداد اندکی از شهر های جوامع هلاک شده به مناطق مسکونی ، به وسیله اقوام دیگر

فتلک مسـکنهم لم تسکن من بعدهم إلا قليلاً

«إلا قليلاً» استثنا از «مساكنهم» و به تقدیر «إلا قليلاً» می باشد. گفتنی است که از جمله «و كنّا نحن الورثين» استفاده می شود که از اقوام پیشین، به هنگام نزول عذاب کسی جان سالم به در نمی برد. بنابراین باید به وسیله اقوام دیگری مورد بازسازی قرار می گرفت.

ص: 269

56- بهانه جویی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 17

17- کافران اقوام پیشین به جای دادن جواب مساعد به دعوت منطقی انبیای خویش ، بشر بودن آنان را بهانه نپذیرفتن دعوتشان قرار دادند .

قالت رسلهم أفي الله شك فاطر السموت والأرض .. قالوا إن أنتم إلا بشر مثلنا

57- بی تأثیری قدرت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 43 - 5

5 - اقتدار و شکوه تمدن های گذشته تاریخ ، بی تأثیر در پیشگیری از عذاب الهی از آنان

أكفاركم خير من أولئكم

تعبیر «أكفاركم خير..» تعریض بدان دارد که اقوام پیشین، به رغم اقتدار مادی شان، نابود شدند و شکوه و قدرت آنان نتوانست از عذاب الهی در حق آنان، جلوگیری کند؛ شما (کافران) که جای خود دارید.

58- بینش اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 22, 26

20- اقوام کافر گذشته ، انبیا را فاقد ویژگی ای می دانستند که پیروی از آنان را ایجاب کند .

قالوا إن أنتم إلا بشر مثلنا

کافران در جواب انبیا، آنان را انسانهایی مانند خود می دانستند و با این مطلب، درصدد بیان این نکته بودند که انبیا، موجوداتی برتر از آنها نبوده و در نتیجه ویژگی لازم را برای پیامبری ندارند.

22- اقوام کافر گذشته ، دعوت انبیا را به خداپرستی تلاشی برای خارج کردن معبودهایشان از صحنه می دانستند و با آن به مخالفت برمی خاستند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان يعبد آباؤنا

26- تداول و تداوم عقیده ای در میان چند نسل ، دلیل قابل قبول بودن آن از دیدگاه کافران اقوام پیشین

تریدون أن تصدّونا عمّا کان یعبداً اباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 11 - 1

1- انبیا در مقابل اقوام کافر که بشر بودن را با مقام پیامبری منافی می دانستند ، بر بشر بودن خود تأکید می کردند و عدم تنافی

ص: 270

آن را با مقام نبوت اعلام می داشتند .

قالوا إن أتم إلا بشر مثلنا .. قالت لهم رسلهم إن نحن إلا بشر مثلكم ولـكنّ ا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 5

5- اقوام کافر ، عقاید خود را آیین و شریعتی قابل پیروی می دانستند .

أو لتعودنّ فی ملّتنا

59- پرسش از عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 51 - 4

4- فرعون با ناباوری نسبت به عملی شدن وعده عذاب در باره پیشینیان ، نظر موسی (ع) را در مورد آنان جو یا شد .

قال فما بال القرون الأولى

سؤال فرعون از حال پیشینیان، پس از گفته موسی(ع) (أنّ العذاب علی من کذب) از ناباوری او حکایت دارد؛ زیرا وی آنان را نابود شده و بی نشان و اثر می دانست.

60- پلیدی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 43 - 2

2 - مشرکان عصر پیامبر ، در پلیدی و استحقاق عذاب ، همچون کافران هلاک شده پیشین (قوم های عاد ، ثمود ، لوط و فرعونیان)

أکفّارکم خیر من أولئکم

61- پیدایش اقوام صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 57 - 7

7_ پدید آوردن اقوامی صالح و موحد ، در پی نابود سازی کفرپیشگان ، پرتوی از ربوبیت خداوند است .

و يستخلف ربي قومًا غيركم

روشن است که قوم جانشین ، همواره غیر از قوم نابود شده است. بنابراین کلمه «غیرکم» ناظر به مغایرت در عقیده و مرام می

ص: 271

باشد و لذا «غیرکم» به صالح و موحد بودن تفسیر شد.

62- پیدایش اقوام موحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 57 - 7

7_ پدیدآوردن اقوامی صالح و موحد ، در پی نابود سازی کفرپیشگان ، پرتوی از ربوبیت خداوند است .

و يستخلف ربي قومًا غيركم

روشن است که قوم جانشین ، همواره غیر از قوم نابود شده است. بنابراین کلمه «غیرکم» ناظر به مغایرت در عقیده و مرام می باشد و لذا «غیرکم» به صالح و موحد بودن تفسیر شد.

63- پیروی از عقیده اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 5

5- اقوام کافر ، عقاید خود را آیین و شریعتی قابل پیروی می دانستند .

أولتعودنّ فی ملتنا

64- تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 98 - 2،8

2_ هیچ قومی از اقوام تکذیب کننده سابق _ به جز قوم یونس _ پیش از نزول عذاب استیصال ، به دست کشیدن از تکذیب پیامبر خود و اظهار ایمان به او موفق نشدند .

فلولا كانت قرية ءامنت فنفعها إيمانها إلا قوم يونس

8_ از تمام اقوام تکذیب کننده پیشین ، تنها قوم یونس پیش از وقوع عذاب استیصال ، از تکذیب دست برداشته و ایمان آوردند .

فلولا كانت قرية ءامنت فنفعها إيمانها إلا قوم يونس لما ءامنوا كشفنا عنهم عذاب الخز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4_ بسیاری از اقوام پیشین به دلیل فقدان زمینه ایمان و تکذیب آیات الهی و نپذیرفتن هشدار های پیامبرانشان ، با عذاب استیصال نابود شدند .

ص: 272

و ما تغنى الآيت و النذر عن قوم لا يؤمنون. فهل ينتظرون إلا مثل أيام الذين خلوا من

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 10

10- ملت ها و اقوامی پس از اقوام نوح ، عاد و ثمود وجود داشته اند که هیچ خبری از آنها در دست نیست .

قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم لایعلمهم إلا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 36 - 14, 10

10- گروه ها و اقوامی که در طول تاریخ ، انبیای الهی را تکذیب کردند ، گرفتار عذاب شدند .

فسیروا فی الأرض فانظروا کیف کان عـقبه المکذبین

دعوت از مردم برای جهانگردی جهت مطالعه در عاقبت تکذیب کنندگان انبیا، دلالت بر این دارد که آنان دچار عذاب شده اند و مطالعه آن عبرت آموز است و اگر چنان چه به مرگ طبیعی مرده بودند، با انسانهای دیگر تفاوتی نداشتند و در نتیجه مزیتی برای مطالعه نخواهند داشت.

14- پهنه زمین ، دارای آثاری عبرت آموز از ملت های پیشین

فسیروا فی الأرض فانظروا کیف کان عـقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 51 - 1

1 - تاریخ گذشته مصر (قبل از فرعون معاصر موسی) شاهد زندگی اقوامی بود که گرفتار شرک ربوبی بوده و معتقد به ربوبیت خالق هستی نبودند .

من ربکمما .. ربنا الذی ... فما بال القرون الأولى

«قرن»؛ یعنی، اهل یک زمان و «بال» به معنای «حال» است (قاموس)؛ «أولی» نیز مؤنث «أول» است و مقصود از «قرون اولی»، مصریان قبل از فرعون است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - تمامی احوال اقوام پیشین نزد خداوند، معلوم و محفوظ است.

فما بال القرون .. علمها عند ربِّي في كتـب

چون در سخن موسی(ع) با فرعون، عذاب تکذیب کنندگان مطرح گردید؛ محتمل است سؤال فرعون در این مورد باشد که با از بین رفتن اقوام گذشته و نبودن اثری از آنان، چگونه عذابشان ممکن است؟ موسی(ع) در پاسخ می گوید: علم بی خطا و نسیان خداوند، ضامن اجرای آن عذاب موعود است.

2 - موسی (ع) در پاسخ فرعون، آگاهی دقیق خداوند از مشرکان نابود شده را، دلیل امکان پذیر بودن عذاب آنان خواند.

قال فَمَا بِالْأُولَى . قال علمها عند ربِّي

ص: 273

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 1,2,6

1 - خداوند جوامع و امت های بسیاری را در طول تاریخ هلاک و نابود کرده است .

کم أهلكنا قبلهم من القرون

«قرن» به معنای قوم و مردمی است که در یک زمان زندگی می کنند (مفردات راغب).

2 - کفر به آیات و هدایت های الهی ، عامل نابودی امت های بسیار در طول تاریخ بوده است .

و كذلك نجزي من أسرف و لم يؤمن . . . کم أهلكنا قبلهم من القرون

به قرینه آیات پیشین، هلاکت امت های پیشین، به دلیل کفرورزی آنان در برابر آیات و هدایت های الهی بوده است.

6 - بسیاری از پیشینیان ، هنگامی که به عذاب الهی گرفتار شدند ، در شهر و دیارشان به رفت و آمد عادی خود سرگرم بودند . *

کم أهلكنا قبلهم . . . یمشون فی مسکنهم

جمله «یمشون. . .» ممکن است حال برای «القرون» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 6 - 3

3- هلاکت ، سرنوشت امت های غیر مؤمن به معجزات درخواستی خویش

ماء امنة قبلهم من قرية أهلكناها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 12 - 1

1- اقوام و جوامع ستمگر ، هنگام احساس نزول عذاب الهی می گریختند .

فلما أحسوا بأسنا إذا هم منها یرکضون

«رکض» (مصدر «یرکضون») در اصل به معنای «پا به زمین زدن» است و آن گاه که به فردی نسبت داده شود به معنای فرار و حرکت سریع خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 10, 9, 8, 7

7- رفاه زندگان جوامع ستمگر پیشین ، ساختمان ها و بنا های باشکوه و مجللی داشتند .

وارجعوا إلی ما أترفتم فیہ و مس_کنکم

ذکر مساکن در میان سایر دارایی ها و اموال مترفان، گواه بر ویژگی آن در بین آنها و نیز دلیل دل بستگی ساکنان آن می باشد.

8- موقعیت ممتاز اجتماعی و اقتصادی مرفهان جوامع ستمگر

ارجعوا .. لعَلَّکم تس_لون

در این که سؤال در «تسئلون» چیست و سؤال کنندگان چه کسانی اند، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد. از جمله آنها این است که سؤال کنندگان مردم هستند و مراد از سؤال، مشورت در مسائل اجتماعی و کمک و درخواست در مسائل اقتصادی است.

9- وجود طبقات فقیر و مستمند در جوامع رفاه زده و ستمگر پیشین

ارجعوا .. لعَلَّکم تس_لون

ص: 274

برداشت یاد شده بنابراین احتمال است که مراد از «لعلکم تسئلون» پرسش و درخواست فقیران از آنان باشد.

10- ستمگران و مترفان جوامع پیشین، در خط مقدم مبارزه و مخالفت با رسولان الهی

و کم قصمنا من قریه کانت ظالمه .. ارجعوا إلی ما أترفتم فیہ و مسکنکم لعلکم تس

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه و دو آیه قبلی در توصیف کسانی است که به خاطر مخالفت با پیامبران به عذاب الهی گرفتار شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 15 - 3

3- بسیاری از جوامع ستمگر و مترف در نتیجه عذاب شدید الهی، کاملاً نابود شدند.

و کم قصمنا .. حتی جعلنهم حصیداً خمدین

«حصید» فعل به معنای مفعول (محسود) است؛ یعنی، درو شده و «خامد» اسم فاعل از «خمدت النار خموداً» به معنای شعله خاموش شده آتش است و در این آیه کنایه از مرگ می باشد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 5

5- خداوند، با برخوردار ساختن برخی از اقوام و ملت های پیشین از نعمت های دنیایی، آنان را از عمری طولانی نیز برخوردار کرد.

بل متّعناهُ و ءآباءهم حتی طال علیهم العمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 60 - 4

4- ابراهیم (ع) در دیدگاه قوم خود، موقعیت اجتماعی ممتازی نداشت و مورد تحقیر آنان قرار می گرفت.

سمعنا فتی یذکرهم یقال له ابرهیم

توصیف ابراهیم(ع) به جوان بودن از سوی بت پرستان، ممکن است تعریضی به ناپختگی و کم تجربگی حضرت ابراهیم(ع) باشد؛ نه این که او واقعاً از نظر سنی جوان باشد. این و تعبیر «یقال له ابراهیم» را نوعی تحقیر آن حضرت و ناشناخته بودن او به حساب آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 11

11 - تکذیب پیامبران و مبارزه با آنان ، مایه هلاکت و نابودی اقوام پیشین

فقد کذبت .. فأملیت للک_فرین ثم أخذتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 1,2

1 - هلاکت و نابودی بسیاری از جوامع ستم پیشه در طول تاریخ با عذاب خداوند

ص: 275

جمله «أهلکناها» به تقدیر «أهلکنا أهلها» می باشد. «خَوَاء» (مصدر «خاویه») به معنای سقوط کردن و فرو ریختن و «عرش» مفرد («عروش») به معنای سقف است. «شَید» (مصدر «مشید») نیز برای دو معنا به کار می رود: ساختمان سفید را گچ کاری کردن و بنایی را بلند و برافراشته ساختن. بنابراین «قصر مشید» می تواند به معنای کوشک برافراشته و بلند و یا به معنای کاخ سفید و گچ کاری شده باشد؛ یعنی، کم نیستند شهرها و سرزمین هایی که مردمشان را به خاطر ظلم و بی دادگری، نابود کردیم و اکنون دیوارهای خانه هایشان روی سقف فرو ریخته و چاه های متروک و کاخ های سفید برافراشته، که بی صاحب مانده است. گفتنی است که آیه یاد شده متضمن توصیه به مشرکان صدر اسلام است که در فرجام کار جوامع پیشین بنگرند و ببینند که قهر الهی بر سر آنها و شهرهایشان چه آورده است و از آن عبرت بگیرند و دست از مخالفت با پیامبر (صلی الله علیه و آله) بردارند.

2 - ظلم و بی دادگری جوامع پیشین، سبب گرفتار شدن آنان به خشم خداوند و هلاکت و نابودیشان با عذاب او

و إن یکذبوک فقد کذبت قبلهم. .. فکائین من قریه اهلکن_ها و هی ظالمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 38 - 1

1_ خداوند، قوم عاد، ثمود و اصحاب رس را به خاطر تکذیب آیات و رسولان الهی درهم شکست و نابود ساخت.

و عادًا و ثمودًا و أصحاب الرّسّ و قرونًا بین ذلک کثیرًا

نصب کلمه های «عادًا»، «ثمودًا» و «أصحاب الرّسّ» به وسیله فعلی محذوف «دمّنا» و «أهلکنا» می باشد. گفتنی است علت هلاکت اقوام یاد شده، همان تکذیب است که در آیات قبل در باره فرعونیان و قوم نوح آمده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 39 - 3,4

3_ همه مردمان عاد، ثمود، اصحاب رس و مردم دوران های بین اقوام یاد شده، به خاطر تکذیب آیات خدا و رسولان او، به شکل شگفت آوری درهم شکسته شده و نابود گردیدند.

و کلاً تبتّنا تبتیرًا

«تبتیر» (مصدر «تبتّنا») به معنای درهم شکستن و هلاک کردن است (لسان العرب). «تبتیرًا» _ که مفعول مطلق برای «تبتّنا» است _ نیز برای تأکید معنای درهم شکستن و هلاک کردن و نوع شگفت آور آن است.

4_ هلاکت و نابودی اقوام و ملت ها از سوی خداوند، همواره پس از اتمام حجت و ارائه طریق است.

و كلاً ضربنا له الأمتِ ل و كلاً تَبَرُّنا تَبِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 192 - 5

5 - بیان دقیق سرگذشت امت های کفرپیشه تاریخ در قرآن ، نازل شده از سوی خداوند .

و اِنَّهٗ لَتَنْزِيْلٌ رَّبِّ الْعَالَمِيْنَ

برداشت یاد شده با توجه به نکته این است که ضمیر «اِنَّه» ناظر به محتوای آیات پیشین باشد که مربوط به سرنوشت امت های گذشته تاریخ است.

ص: 276

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 213 - 7

7 - شرک ورزی ، از عوامل هلاکت امت های پیشین

فتکون من المعذبين

«ال» در «المعذبين» اشاره به اقوام هلاک شده ای دارد که سرگذشت آنان در آیات پیشین به تفصیل بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 9, 1

1 - تاریخ بشر ، شاهد هلاکت جوامع بسیاری با عذاب قهر الهی (عذاب استیصال) است .

و کم أهلکنا من قریه

واژه «کم» (چه بسیار) بیانگر کثرت جوامع هلاک شده است.

9 - غیر مسکونی شدن شهر های جوامع هلاک شده پیشین ، پس از نابودی آنها

فتلک مس_کنهم لم تسکن من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 6, 17

6 - تاریخ بشر ، شاهد عذاب و هلاکت جوامعی قدرتمندتر و زراندوزتر از قارون بوده است .

أولم يعلم أنّ الله قد أهلک من قبله من القرون من هو أشدّ منه قوّه و أكثر جمعاً

17 - تبه کاری ، عامل نابودی جوامع پیشین با عذاب قهر الهی

أولم يعلم أنّ الله قد أهلک من قبله من القرون... و لایسئل عن ذنوبهم المجرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 18 - 2

2 - وجود تکذیبگران انبیا در امت های پیش از ظهور اسلام

وإن تكذبوا فقد كذب أمم من قبلكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 54 - 4

4 - مشرکانِ ملت های پیشین نیز ، گرفتار عذاب شدند و بین آنان و لذت های دنیوی شان جدایی برگشت ناپذیر افتاد .

و حیل بینهم و بین ما یشتھون کما فعل بأشیاعھم من قبل

«اشیاع» (جمع «شیعه») به معنای پیروان است و در آیه _ به قرینه «من قبل» _ مراد کسانی است که مشابهت فکری با مشرکان بعدی داشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 26 - 1

ص: 277

1 - خداوند ، اقوام تکذیب گر و کفر پیشه تاریخ را _ که از سر لجاجت و عمد بر کفر و تکذیب خود پافشردند _ با عذاب استیصال نابود کرد .

فقد كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ .. ثُمَّ أَخَذَتِ الَّذِينَ كَفَرُوا

«تنکیر» به معنای انکار (تغییر) است (لسان العرب) و مقصود از آن در آیه شریفه، تغییر نعمت به نعمت و حیات به مرگ می باشد؛ که مجازات کفر پیشگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 31 - 36 - 1

1 - خداوند ، بسیاری از اقوام پیشین را به سبب کفر و استهزای پیامبران الهی نابود کرد .

كانوا به يستهزءون . ألم يروا كم أهلكنا قبلهم من القرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 38 - 12 - 1

1 - قوم نوح ، عاد و فرعون ، پیامبران خود را تکذیب کردند .

كذَّبَتِ قَبْلَهُمْ قَوْمَ نُوحٍ وَعَادُ وَفِرْعَوْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 38 - 13 - 1,2,3

1 - قوم ثمود ، لوط و اصحاب ایکه (قوم شعیب) ، پیامبران خود را تکذیب کردند .

كذَّبَتِ قَبْلَهُمْ قَوْمٌ .. ثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لَيْكَةِ

مفسران بر این عقیده اند که مقصود از «اصحاب الأيكة» قوم شعیب است.

2 - قوم نوح ، عاد ، فرعون ، ثمود ، لوط و اصحاب ایکه (قوم شعیب) اقوامی متشکل ، همسو و متحد در مخالفت با پیامبران خود

كذَّبَتِ قَبْلَهُمْ قَوْمَ نُوحٍ .. ثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لَيْكَةِ أُولَئِكَ الْأَحْزَابُ

برداشت یاد شده از به کار رفتن تعبیر «احزاب» درباره این اقوام، استفاده می شود.

3 - قوم نوح ، عاد ، فرعون ، ثمود ، لوط و اصحاب ایکه (قوم شعیب) ، اقوامی قدرتمند و بی مانند در مخالفت با رسالت فرستادگان الهی

كذبت قبلهم قوم نوح . . . ثمود ... أصحاب لئیکه أولئك الأحزاب

برداشت یاد شده از تعریف مسند (أولئك) و مسندالیه (أحزاب) که بر حصر دلالت می کند استفاده می شود؛ یعنی، این اقوام حقیقتاً گروه های متشکلی بودند که اقوام دیگر در قوت و شدت مخالفت با پیامبران، مانند آنان نبودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 25 - 3، 1

1 - اقوامی پیش از مشرکان صدر اسلام ، به تکذیب پیامبران خویش پرداخته بودند .

كذب الذين من قبلهم

3 - تکذیب کنندگان پیامبران ، از میان اقوام گذشته ، به عذاب الهی گرفتار شدند .

ص: 278

كذّب الذين من قبلهم فأتىهم العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - غافر - 40 - 5 - 2

2 - اقوام و ملت های پس از قوم نوح ، پیامبران الهی را تکذیب کردند .

كذّبت ... و الأحزاب من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - غافر - 40 - 6 - 5

5 - کافران تکذیب گر و ستیزه جوی قوم نوح و بعد از آنها ، به دلیل دوزخی بودن ، به عذاب دنیوی نیز گرفتار شدند .

فأخذتهم فكيف كان عقاب . و كذلك حقّت كلمت ربك على الذين كفروا أنّهم أصحاب النار

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که جمله «انّهم أصحاب النار» به تقدیر لام تعلیل _ در مقام تعلیل باشد؛ یعنی، چون آنان از دوزخیان هستند، به عذاب الهی گرفتار آمدند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - غافر - 40 - 21 - 12، 9

9 - نابودی بسیاری از اقوام نیرومند و دارای تمدن و آثار ملی در گذشته تاریخ به خاطر گناهانشان

فأخذهم الله بذنوبهم

برداشت بالا مبتنی بر این نکته است که «با» در «بذنوبهم» برای سببیت می باشد.

12 - گرفتار شدن امت های متمدن و نیرومند گذشته به عقوبت الهی ، در حال گناه و معصیت

فأخذهم الله بذنوبهم

برداشت یاد شده بر این احتمال استوار است که «با» در «بذنوبهم» برای ملابست باشد؛ یعنی، خداوند آنان را در حال گناه کاری شان به کیفر رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - بسیاری از اقوام و ملل متمدن و نیرومند گذشته، به خاطر کفرشان و انکار رسالت پیامبران، به هلاکت رسیدند.

ذَلِكْ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ

5 - مجازات ملت های نیرومند و متمدن گذشته، پس از اتمام حجت از سوی رسولان الهی

ذَلِكْ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان، پیوسته با دعوت پیامبران خود به مخالفت برمی خاستند.

مثل دَاب قوم نوح... و الذین من بعدهم

3- قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان ، مردمی متشکل و همسودر جهت مخالفت با پیامبران عصر خود

مثل یوم الأحزاب . مثل دأب قوم نوح ... و الذین من بعدهم

از تعبیر «احزاب» درباره اقوام یاد شده، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 5

5- وجود تمدن های عظیم و اقوام متعدد نیرومند و دارای آثار ملی در گذشته تاریخ

كانوا أكثر منهم و أشد قوه و اثارًا فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 6,7

6- بسیاری از اقوام صاحب قدرت و مکنّت و دل خوش کرده به دانش بشری خویش ، عذاب الهی (عذاب استیصال) را به تمسخر گرفته بودند .

و حاق بهم ما كانوا به يستهزون

گفتنی است که آنچه مورد استهزای کافران قرار می گرفت، عذاب استیصال است.

7- بسیاری از اقوام صاحب قدرت و مکنّت و دارای تمدن و آثار ملی ، به عذاب الهی (استیصال) گرفتار شدند .

و حاق بهم ما كانوا به يستهزون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 84 - 2,3

2- اقوام قدرتمند محکوم شده به عذاب استیصال ، هنگام مشاهده آثار فرود آن ، توبه کنان به خدای یکتا ایمان آورده و به انکار معبود های ادعایی خویش می پرداختند .

فلما رأوا بأسنا قالوا ءامنا بالله وحده و كفرنا بما كنا به مشركين

3- اقوام قدرتمند محکوم شده به عذاب استیصال ، مردمی لجوج و حق ناپذیر در برابر تعالیم پیامبران

فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَحَدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که اقوام یادشده تا لحظه مشاهده آثار آمدن عذاب، به استهزای آن می پرداختند و تنها به محض دیدن آن، تسلیم شده، ایمان می آوردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 4

4 - وجود نظام طبقاتی ، در جوامع عصر بعثت و پیش از آن

و كذلك ما أرسلنا من قبلك . . . إلا قال مترفوها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 3

ص: 280

3- هشدار های پیامبران ، تحقق پذیر در مورد کافران و قابل مشاهده در تاریخ ملت ها

و کذلک ما أرسلنا .. من نذیر ... فانقمنا منهم فانظر کیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 2

2- هلاکت قوم « تبع » و اقوام پیش از آن ، به اراده و خواست خداوند

أهم خیر أم قوم تبع و الذین من قبلهم أهلکنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 3

3- گروه های بسیاری از کافران جن و انس ، محکوم به عذاب حتمی الهی در گذشته تاریخ

حقّ علیهم القول فی أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ و الإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 3,4

3_ موضع گیری خصمانه بسیاری از اقوام در تاریخ ، علیه پیامبران با موقعیت های مختلف تاریخی و اجتماعی *

كذّبت قبلهم قوم نوح و أصحاب الرسّ و ثمود . و عاد و فرعون و إخوان لوط . و أصحاب ال

با توجه به این که اقوام یاد شده در جوامع مختلف و موقعیت های متفاوت تاریخی حضور داشته اند؛ تعبیر «کلّ ..» می تواند تأکیدی باشد بر این که حق ستیزی، ربطی به زمان، مکان و نژاد ندارد.

4_ نابودی بسیاری از اقوام ، در نتیجه حق ستیزی و تکذیب پیامبران

كذّبت قبلهم ... فحقّ وعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 1,2

1 - قوم نوح ، از پیشین ترین اقوام هلاک شده بشر در نتیجه فسق و گناه

وقوم نوح من قبل إنيهم كانوا قومًا فـسقين

2- عبرت نیاموختن قوم لوط ، عاد ، ثمود و فرعونیان از سرنوشت شوم قوم نوح

وقوم نوح من قبل

خداوند سرگذشت قوم نوح را پس از قوم لوط و .. ذکر کرده است؛ با این که سرگذشت این قوم از نظر زمانی قبل از آنها واقع شده است. این نکته می تواند بیانگر معنای بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 50 - 2

2- قوم عاد ، از جمله کهن ترین اقوام هلاک شده تاریخ *

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى

ص: 281

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «الأولی» بیانگر قدمت و پیشینه کهن قوم عاد باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 52 - 4، 1

1 - قوم نوح ، قومی هلاک شده به اراده خداوند ، قبل از عاد و ثمود

و أنّه أهلک عاداً... و ثموداً... و قوم نوح من قبل

4 - عاد و ثمود و قوم نوح ، دارای ظلم و طغیانی فزون تر از دیگر اقوام نابود شده تاریخ

إنّهم كانوا هم أظلم و أظعی

بنابراین که ضمیر «هم» به قوم عاد و ثمود و نوح بازگردد، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 54 - 4

4 - بیان سرگذشت عبرت انگیز اقوام نابودشده تاریخ ، در صحف موسی و ابراهیم (ع)

أم لم ینبأ بما فی صحف موسی . و إبرهیم ... و أنّه أهلک ... فغشیها ما غشی

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که آیات شریفه، در ادامه بیان مطالبی باشد که خداوند از صحف موسی و ابراهیم(ع) نقل کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 1

1 - قوم نوح ، نمونه ای عبرت انگیز از اقوام تکذیب کننده وحی و رسالت در طول تاریخ

من الأنباء ما فیه مزدجر . .. کذّبت قبلهم قوم نوح

با توجه به ارتباط این آیه با آیه «من أنباء ما فیه مزدجر»، استفاده می شود که بیان کفر قوم نوح، از جمله اخبار هشداردهنده قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 23 - 3

3 - قوم ثمود ، از جمله ملت های تکذیب کننده انذار های الهی ، پس از قوم نوح و عاد

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که مؤخر آمدن ذکر قوم ثمود پس از قوم نوح و عاد، دلیل تقدم تاریخی قوم نوح و عاد بر آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 33 - 3

3- قوم لوط ، از جمله امت های تکذیب گر انذار های الهی ، پس از قوم ثمود

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً . . . كَذَّبَتْ قَوْمَ لُوطٍ بِالنَّذْرِ

ص: 282

مؤخر آمدن ذکر قوم لوط پس از قوم ثمود، می تواند به دلیل تقدم تاریخی قوم ثمود بر آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 36 - 4

4 - تشکیک در حقایق الهی ، دارای پیشینه در تاریخ امت های حق ستیز

و لقد أنذرهم .. فتماروا بالّنذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 43 - 2

2 - مشرکان عصر پیامبر ، در پلیدی و استحقاق عذاب ، همچون کافران هلاک شده پیشین (قوم های عاد ، ثمود ، لوط و فرعونیان)

أکفّارکم خیر من أولئکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 26 - 5

5 - اقوام دارای پیامبر ، پس از نوح (ع) از نسل حضرت نوح و پس از ابراهیم (ع) از نسل حضرت ابراهیم بودند .

و لقد أرسلنا نوحاً و إبرهیم و جعلنا فی ذرّیتهم النبوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 27 - 23

23 - « عن ابن مسعود قال : دخلت علی النبی (صلی الله علیه و آله) فقال : یابن مسعود اختلف من کان قبلکم علی اثنین و سبعین فرقه نجا منها اثنتان و هلک سائرهنّ ، فرقه قاتلوا الملوک علی دین عیسی (ع) فقتلوههم و فرقه لم تکن لهم طاقه لموازه الملوک . . . فساحوا فی البلاد و ترهبوا ، و هم الذین قال الله لهم : . . . « و رهبانیّه ابتدعوها ما کتبناها علیهم . . . » ;

از ابن مسعود روایت شده است که گوید: به خدمت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) رسیدم. آن حضرت به من فرمود: کسانی که قبل از شما بودند، اختلاف کرده و 72 فرقه شدند که دو فرقه نجات یافته و بقیه هلاک گشتند. اولین فرقه نجات یافته کسانی بودند که برای دین عیسی با پادشاهان جنگیدند و کشته شدند و فرقه دوم کسانی بودند که توان مقابله با پادشاهان را نداشتند... پس در سرزمین ها متفرق شدند و رهبانیت اختیار کردند و اینها همان کسانی اند که خداوند درباره آنان فرمود: رهبانیّه ابتدعوها ما کتبناها علیهم...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آگاهی مردم عصر بعثت، از سرنوشت اقوام کافر پیش از خود، از راه اخبار و اطلاعات واصله بود.

ألم يأتكم نبؤا الذين كفروا من قبل

مطلب یاد شده، از آمدن تعبیر «نبأ» (خبر) به دست می آید.

3- اخبار مربوط به سرنوشت هلاکت بار اقوام کافر پیش از اسلام، اخباری مهم و پرفایده

ألم يأتكم نبؤا الذين كفروا من قبل

ص: 283

«نبأ»، به اخبار مهم و پرفایده گفته می شود (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 1

1 - تکذیب شدن دین و پیامبران الهی ، از سوی برخی از اقوام و ملت های پیش از ظهور اسلام

و لقد کذب الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 9 - 1

1 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان ، مردمی بدکردار و خطاپیشه بودند .

و جاء فرعون و من قبله .. بالخاطئه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 10 - 6، 5، 3، 2، 1

1 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط ، از فرمان های پیامبران خود سرپیچی کردند .

و جاء فرعون .. فعصوا رسول ربهم

2 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط ، از سوی خداوند به عقوبتی سخت در دنیا گرفتار شدند .

فأخذهم أخذه رایبه

«رایبه» (اسم فاعل از «ربا یربو») به معنای فزاینده و رو به رشد است و در این آیه کنایه از شدت است.

3 - سرپیچی از فرمان های پیامبران ، عامل عقوبت شدن فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

فعصوا رسول ربهم فأخذهم أخذه رایبه

5 - سرپیچی از فرمان های پیامبران ، مصداق بارز خطاپیشگی فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

و جاء فرعون .. بالخاطئه . فعصوا رسول ربهم

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «فعصوا رسول..» درصدد تفصیل و تبیین مضمون آیه قبل (موضوع خطاپیشگی اقوام

یاد شده) است.

6- پرهیز از بدکرداری و خطاپیشگی، از مهم ترین فرمان های پیامبران به فرعون و اقوام پس از آنان و قوم لوط

و جاء فرعون . . . بالخاطئه . فعصوا رسول ربهم

مطرح کردن سرپیچی اقوام یاد شده از فرمان های پیامبران - پس از توصیف آنان به خطاپیشگی - می تواند گویای این حقیقت باشد که دستورات پیامبران بر محور پرهیز این اقوام از خطاپیشگی بود.

65- تحقیق در سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 92 - 10

ص: 284

10_ خداوند ، مردم را به تحقیق در سرگذشت عبرت انگیز اقوام و ملل پیشین ترغیب می کند .

لتكون لمن خلفك آية و إن كثيراً من الناس عن آيتنا لغفلون

66- تذکر تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 9 - 4، 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) سرگذشت قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان را به مردم یادآوری کرد .

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

برداشت فوق بر این اساس است که «ألم یأتکم» ادامه کلام پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که خداوند به آن حضرت فرمود: «أنزلناه إلیک . . . و إذ قال موسی» .

4- حضرت موسی (ع) سرگذشت قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان را به مردم خویش یادآوری کرد .

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

برداشت مزبور بر اساس این احتمال است که جمله «ألم یأتکم . . .» ادامه کلام موسی (ع) باشد که فرمود: «وقال موسی إن تکفروا . . .» .

67- تذکر فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 71 - 2

2 - ناباوری کافران نسبت به کیفر الهی ، علی رغم یادآوری آنان به فرجام هلاکت بار مجرمان گذشته تاریخ

فانظروا کیف کان ع_قبه المجرمین . . . و یقولون متی ه_ذا الوعد

با توجه به ارتباط آیه مورد بحث با آیات قبل، برداشت یاد شده را می توان استفاده کرد.

68- تذکر هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 5

5_ یادآوری تاریخ پیشینیان و بیان علت نابودی و گرفتاری آنان به عذاب های الهی ، از روش های تبلیغی حضرت شعیب (ع) بود .

و ی قوم لایجر منکم شقاقی ان یصیبکم مثل ما اصاب قوم نوح

ص: 285

69- ترس اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 6

6- نگرانی و ترس اقوام کفرپیشه از گسترش و تأثیر تعالیم انبیا در صورت حضور آنان در جامعه

لنخرجنکم من أرضنا أو لتعودنّ فی ملتنا

70- تشبیه به موقعیت فرهنگی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 13 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور تشبیه کردن وضعیت فرهنگی و دینی مردم مکه، به وضعیت مردمی همانند آنان در طول تاریخ

و اضرب لهم مثلاً أصحاب القریه

«مَثَل» گاهی در معنای شبیه و مانند به کار می رود که در این صورت معنای آیه چنین خواهد بود: ای پیامبر! برای وضعیت مردم مکه، شبیه و مانندی از تاریخ (اصحاب قریه) بیاور. و گاهی به معنای خبر است؛ یعنی، ای پیامبر! برای مردم مکه خبر و داستان اصحاب قریه را نقل کن تا مردم از این داستان عبرت گیرند. گفتنی است برداشت یاد شده براساس معنای نخست است.

71- تعالیم کتب آسمانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 18 - 3

3 - کتاب های آسمانی امت های گذشته ، رستگاری را در گرو تزکیه ، یاد نام خدا و ادای نماز دانسته ، از ترجیح زندگانی دنیا بر آخرت نکوهش کرده اند .

قد أفلح . . . إن هذالفی الصحف الأولى

مشارالیه «هذال» می تواند آیه قبل (و الآخرة خیر و أبقى) باشد و ممکن است آن را اشاره به مفاد آیات «قد أفلح. . .» به بعد بدانیم. برداشت یاد شده، ناظر به احتمال دوم است.

72- تعدد کتب آسمانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 18 - 2

2 - پیشینیان ، دارای کتاب های آسمانی متعدد

ص: 286

صحیفه (مفرد «صحف»); یعنی، چیزی که در آن کتابت شود (مفردات راغب) و مراد از آن به قرینه استشهاد قرآن به محتوای آن کتاب های آسمانی است.

73- تعصب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 10 - 23

23- اقوام کافر پیشین دارای تعصب بودند و از آیین نیاکان خویش کورکورانه تقلید می کردند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان يعبد ءاباؤنا

74- تفکر در فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 1

1 - جهان گردی و سیر در زمین ، به منظور تفکر و نظاره کردن در سرگذشت پیشینیان و آثار به جامانده از تمدن و قدرت آنان ، مورد تشویق خداوند

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عـقبه الذين كانوا من قبلهم

75- تقلید اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 10 - 23

23- اقوام کافر پیشین دارای تعصب بودند و از آیین نیاکان خویش کورکورانه تقلید می کردند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان يعبد ءاباؤنا

76- تکذیبری اقوام پس از نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 5 - 2

2- اقوام و ملت های پس از قوم نوح ، پیامبران الهی را تکذیب کردند .

كذّبت . . . والأحزاب من بعدهم

ص: 287

77- تکذیبگری اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 45 - 1,4

1 - ملت های قبل از مشرکان مکه نیز ، پیامبران خود را تکذیب کردند .

و كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ .. فَكَذَّبُوا رِسْلِي

4 - برخوردارى ملت های کفرپیشه از مال و امکانات فراوان ، سبب ایستادگی آنها در مقابل پیامبران و تکذیب آنان شد .

و ما بلغوا معشار ما ءاتینهم فَكَذَّبُوا رِسْلِي

جمله «و ما بلغوا..» معترضه است و «فا» در «فكذبوا» عاطفه می باشد. ذکر جمله معترضه بین معطوف و معطوف علیه، می رساند که تکذیب پیامبران از سوی ملت های دارای امکانات، متأثر از برخوردارى آنان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 26 - 1

1 - خداوند ، اقوام تکذیب گر و کفرپیشه تاریخ را _ که از سر لجاجت و عمد بر کفر و تکذیب خود پافشردند _ با عذاب استیصال نابود کرد .

فقد كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رِسْلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ .. ثُمَّ أَخَذَتِ الَّذِينَ كَفَرُوا

«تکذیر» به معنای انکار (تغییر) است (لسان العرب) و مقصود از آن در آیه شریفه، تغییر نعمت به نعمت و حیات به مرگ می باشد؛ که مجازات کفرپیشگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 25 - 1

1 - اقوامی پیش از مشرکان صدراسلام ، به تکذیب پیامبران خویش پرداخته بودند .

كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 5 - 10

10 - تمامی اقوام تکذیب گر (چون قوم نوح) ، به خاطر مبارزه با حق (تعالیم پیامبران) ، در دنیا مورد عقوبت و کیفر الهی قرار گرفتند .

كذّبت قبلهم قوم نوح . . . ليدحضوا به الحق فأخذتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 52 - 1

1 - تکذیب و اتهام ، شیوه همیشگی اقوام و جوامع کفرپیشه و شرک آلود در برابر فرستادگان الهی

ص: 288

كذلك ما أتى الذين من قبلهم من رسول إلا قالوا ساحر أو مجنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 2

2- تکذیب پیامبران از سوی امت های حق ستیز ، دارای دیرینه در تاریخ ؛ و نه پدیده ای نو و مخصوص کافران عصر بعثت

کذبت قبلهم قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 1

1 - تکذیب شدن دین و پیامبران الهی ، از سوی برخی از اقوام و ملت های پیش از ظهور اسلام

و لقد کذب الذين من قبلهم

78- تمدن اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 43 - 5

5- اقتدار و شکوه تمدن های گذشته تاریخ ، بی تأثیر در پیشگیری از عذاب الهی از آنان

أَكْفَارِكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَئِكُمْ

تعبیر «أَكْفَارِكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَئِكُمْ» تعریض بدان دارد که اقوام پیشین، به رغم اقتدار مادی شان، نابود شدند و شکوه و قدرت آنان نتوانست از عذاب الهی در حق آنان، جلوگیری کند؛ شما (کافران) که جای خود دارید.

79- توبه فاسدان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 60 - 4

4- برخی از پیشینیان فاسد ، از نادیده گرفتن تعالیم پیامبران ، توبه کردند و با ایمانی راسخ به کار های شایسته روی آوردند .

خلف أضاعوا الصلوه .. إلا من تاب و ءامن و عمل صلحاً

ماضی بودن فعل ها در هر دو آیه، به وقوع آن در زمان گذشته دلالت دارد.

80- توطئه اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 289

15- اقوام کفرپیشه ، با مشاهده دلایل روشن انبیا ، تلاش گسترده ای به عمل آوردند تا آنان را به سکوت وادارند و مانع تبلیغشان شوند .

جاءتهم رسلهم بالبینات فردوا ایدیهم فی افوههم و قالوا انا کفرنا بما اُرسلم به

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که فاعل «ردوا» اقوام یاد شده و مرجع ضمیر «ایدیهم» انبیا و یا اقوام و مرجع ضمیر «افواههم» انبیا باشد. در این صورت به معنای این خواهد بود که: آن اقوام دستان انبیا یا دستان خود را بر دهان انبیا می گذاشتند.

تهدید اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 3

3 - تهدید شدن کافران تکذیب گر ، به نزول عذاب الهی همچون اقوام و ملل پیشین

و لقد کذب الذین من قبلهم فکیف کان نکیر

81- تهدیدهای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 1

1- اقوام کافر پیشین پس از مواجهه با برهان های روشن و دلایل منطقی انبیا و پافشاری آنان بر مواضع خویش ، آنان را تهدید به تبعید و یا بازگرداندن اجباری به کفر (ارتداد) می کردند .

و ما لنا الا نتوکل .. لنصبرن علی ما اذیتمونا ... و قال الذین کفروا لرسلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 14 - 1

1- وعده خداوند به اسکان انبیا در سرزمین خویش ، در پی تهدید به اخراج شدن آنان از سوی اقوام کافر

و قال الذین کفروا لرسلم لنخرجکم من ارضنا .. فأوحی الیهم ... و لنسکنکم الأری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- دعا و درخواست پیروزی انبیا از خداوند ، به دنبال تهدید شدنشان از سوی اقوام کافر

وقال الذین كفروا لرسلم لنخرجکم . . . و استفتحوا

مرجع ضمیر «استفتحوا» می تواند «رسل» و می تواند «رسل» و «الذین كفروا» باشد. برداشت فوق بنابر احتمال اول است.

ص: 290

82- تهنه‌های اقوام انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 74 - 4

4- هیچ پیامبری بعد از نوح (ع) مبعوث نشد مگر اینکه قومش در برابرش ایستادند و رسالتش را انکار و او را به دروغ گویی متهم کردند .

ثم بعثنا من بعده رسالا إلی قومهم فجاءوهم بالبینت فما كانوا لیؤمنوا بما کذبوا به م

«فاء» در «فجاءوهم» فای فصیحه بوده و بر حذف جمله قبل از خودش دلالت دارد و تقدیر آن چنین است: «... رسالا إلی قومهم فکذبوهم فجاءوهم بالبینات ...» .

83- تهنه‌های اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 52 - 1

1 - تکذیب و اتهام ، شیوه همیشگی اقوام و جوامع کفرپیشه و شرک آلود در برابر فرستادگان الهی

کذلک ما أتى الذین من قبلهم من رسول إلا قالوا ساحر أو مجنون

84- جایگزینی اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 57 - 7

7- پدیدآوردن اقوامی صالح و موحد ، در پی نابود سازی کفرپیشگان ، پرتوی از ربوبیت خداوند است .

و یتخلف ربی قوماً غیرکم

روشن است که قوم جانشین ، همواره غیر از قوم نابود شده است. بنابراین کلمه «غیرکم» ناظر به مغایرت در عقیده و مرام می باشد و لذا «غیرکم» به صالح و موحد بودن تفسیر شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 19 - 8

8- هشدار خداوند به مشرکان مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر اینکه در صورت لزوم آنان را به هلاکت خواهد رساند و گروه

جدیدی را جایگزینشان خواهد کرد .

إن یشأ یدهبکم ویأت بخلق جدید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 16 - 3

ص: 291

1 - توانایی خداوند بر نابودی انسان ها و آفرینش موجودات جدید به جای آنان

إن یشاء یذهبکم و یأت بخلق جدید

3 - توانایی خداوند بر نابودی کامل ملتی و جایگزین کردن مردمی جدید به جای آنان نشانه غنا و بی نیازی مطلق او از بندگان و عبادت آنان است .

والله هو الغنی الحمید . إن یشاء یذهبکم و یأت بخلق جدید

برداشت بالا- با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در جهت تبیین مطلب یاد شده در آیه قبل (قدرت مطلق خداوند و غنا و بی نیازی مطلق و ستودنی او) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 17 - 2

2 - هشدار خداوند به مشرکان و کافران لجوج صدراسلام ، مبنی بر به نابودی کامل آنان و جایگزین کردن مردمی دیگر به جای آنها

إن یشاء یذهبکم .. ما ذلک علی الله بعزیز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 39 - 4

4 - نابودی امت ها و نسل های انسان ها ، و وراثت و جانشینی دیگران ، با اراده خداوند و نشانه ربوبیت او است .

هو الذی جعلکم خلئف فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 28 - 6

6- سنت الهی در تاریخ ، انتقال قدرت و اقتدار اقوام حق ستیز به دیگر ملت ها

کذلک و أورثنـها قومًا اخرین

بنابراین که «کذلک» اشاره به استمرار داشته باشد؛ تعبیر «و أورثناها» می رساند که باقی نماندن قدرت و اقتدار برای همیشه در اختیار یک قوم و انتقال آن به سایر اقوام، از سنت های الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13- گروه های ثروت اندوز و بی توجه به احتیاج نیازمندان ، در معرض نابودی و جایگزین شدن گروه های دیگر به جای ایشان

وإن تتولّوا یستبدل قومًا غیرکم

17_ قدرت خداوند بر از میان بردن یک قوم و جایگزین ساختن قومی دیگر ، به جای ایشان دلیل بی نیازی مطلق او از خلق

و اللّٰه الغنیّ . . . وإن تتولّوا یستبدل قومًا غیرکم

از این که جمله «وإن تتولّوا . . .» به دنبال «واللّٰه الغنیّ و أنتم الفقراء» آمده است؛ محتوای آن «وإن تتولّوا» را دلیل و مؤید بی نیازی خداوند دانست.

ص: 292

85- حرمت مقدسات اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 108 - 2

2_ ممنوعیت اهانت به مقدسات اقوام و ملتها

و لاتسبوا الذین یدعون من دون الله

فعل نهی «لاتسبوا» ظهور در حرمت دارد، گفتمی است این برداشت مبتنی بر آن است که جمله «فیسبوا الله...» حکمت برای نهی باشد، نه علت آن.

86- حق ستیزی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 15

15- اقوام کفرپیشه، با مشاهده دلایل روشن انبیا، تلاش گسترده ای به عمل آوردند تا آنان را به سکوت وادارند و مانع تبلیغشان شوند.

جاءتهم رسلهم بالبینات فردوا ایدیهم فی افوههم و قالوا انا کفرنا بما ارسلتم به

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که فاعل «ردوا» اقوام یاد شده و مرجع ضمیر «ایدیهم» انبیا و یا اقوام و مرجع ضمیر «افوههم» انبیا باشد. در این صورت به معنای این خواهد بود که: آن اقوام دستان انبیا یا دستان خود را بر دهان انبیا می گذاشتند.

87- حق ستیزی اکثریت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 4

4_ نابودی بسیاری از اقوام، در نتیجه حق ستیزی و تکذیب پیامبران

کذبت قبلهم... فحق وعید

88- حق ناپذیری اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 84 - 3

3 - اقوام قدرتمند محکوم شده به عذاب استیصال ، مردمی لجوج و حق ناپذیر در برابر تعالیم پیامبران

فلما رأوا بأسنا قالوا ءامنا بالله وحده و كفرنا بما كنا به مشركين

ص: 293

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که اقوام یادشده تا لحظه مشاهده آثار آمدن عذاب، به استهزای آن می پرداختند و تنها به محض دیدن آن، تسلیم شده، ایمان می آوردند.

89- حق ناپذیری اقوام کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 21

21_ نزول عذاب بر امت های کافر پیشین ، پس از اصرار و مداومت آنان بر ظلم و حق ناپذیری

و لکن کانوا انفسهم یظلمون

فعل «کانوا» به همراه «یظلمون» افاده استمرار می کند.

90- خطاکاری اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 9 - 1

1 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان ، مردمی بدکردار و خطاپیشه بودند .

و جاء فرعون و من قبله .. بالخاطئه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 10 - 5

5 - سرپیچی از فرمان های پیامبران ، مصداق بارز خطاپیشگی فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

و جاء فرعون .. بالخاطئه . فعصوا رسول ربهم

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «فعصوا رسول..» درصدد تفصیل و تبیین مضمون آیه قبل (موضوع خطاپیشگی اقوام یاد شده) است.

91- خواسته های اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 28

28- اقوام کافر پیشین ، ضمن طرح شبهاتی در مقابل دعوت روشن انبیا ، از آنان خواستار دلیلی قاطع و روشن (معجزه) بودند .

إن أئتم إلاّ بشر مثلنا .. فأتونا بسلطن مبین

ص: 294

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 15 - 3,4

3- انبیا و اقوام کافر مخالف آنان ، هر یک خواستار پیروزی بر یکدیگر شدند .

و استفتحوا

بنابر اینکه مرجع ضمیر «استفتحوا» هر دو گروه انبیا و اقوام کافر باشد، قرینه «و خاب کل جبّار عنید» حاکی است که هر کدام از آنان، در پی پیروزی بر دیگری بوده اند؛ اما اقوام کافر از پیروزی محروم شدند.

4- درخواست اقوام کافر و انبیا برای غلبه بر یکدیگر ، نه تنها ثمری برای کفار نداشت ، بلکه هلاکت دنیوی آنان را نیز به همراه داشت .

و استفتحوا و خاب کلّ جبّار عنید

«خاب» در لغت به معنای «هلاک» آمده است و به قرینه «استفتحوا» مراد از «خبیه» می تواند هلاکت باشد.

92- دشمنی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 9 - 15

15- اقوام کفرپیشه ، با مشاهده دلایل روشن انبیا ، تلاش گسترده ای به عمل آوردند تا آنان را به سکوت وادارند و مانع تبلیغشان شوند .

جاءتهم رسلهم بالبینات فردّوا ایدیهم فی افوههم وقالوا انا کفرنا بما ارسلتم به

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که فاعل «ردّوا» اقوام یاد شده و مرجع ضمیر «ایدیهم» انبیا و یا اقوام و مرجع ضمیر «افواههم» انبیا باشد. در این صورت به معنای این خواهد بود که: آن اقوام دستان انبیا یا دستان خود را بر دهان انبیا می گذاشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 13 - 1,3

1- اقوام کافر پیشین پس از مواجهه با برهان های روشن و دلایل منطقی انبیا و پافشاری آنان بر مواضع خویش ، آنان را تهدید به تبعید و یا بازگرداندن اجباری به کفر (ارتداد) می کردند .

و ما لنا الا نتوکل .. لنصبرن علی ما اذیتمونا ... وقال الذین کفروا لرسلم

3- اقوام کافر ، نه تنها تعالیم انبیا را نپذیرفتند ؛ بلکه تحمل دینداری خود آنان را نیز نداشتند .

وقال الذين كفروا لرسولهم لئخرجنكم من أرضنا أولتعودن في ملتنا

93- دشمنی اکثریت اقوام پیشین

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 3

ص: 295

3- موضع گیری خصمانه بسیاری از اقوام در تاریخ ، علیه پیامبران با موقعیت های مختلف تاریخی و اجتماعی *

كذبت قبلهم قوم نوح و أصحاب الرس و ثمود . و عاد و فرعون و إخوان لوط . و أصحاب ال

با توجه به این که اقوام یاد شده در جوامع مختلف و موقعیت های متفاوت تاریخی حضور داشته اند؛ تعبیر «کلّ ..» می تواند تأکیدی باشد بر این که حق ستیزی، ربطی به زمان، مکان و نژاد ندارد.

94- دشمنی ظالمان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 10

10- ستمگران و مترفان جوامع پیشین ، در خط مقدم مبارزه و مخالفت با رسولان الهی

و کم قصمنا من قریه کانت ظالمه .. ارجعوا إلی ما أترفتم فیہ و مسکنکم لعلکم تس

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه و دو آیه قبلی در توصیف کسانی است که به خاطر مخالفت با پیامبران به عذاب الهی گرفتار شدند.

95- دعوت از اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 16

16- اقوام کافر ، نه تنها در جواب دعوت انبیا سکوت اختیار کرده و جواب مثبت ندادند بلکه به صراحت کفر خویش را به پیام آنان اعلام داشتند .

جاءتهم رسلهم بالبینات فردّوا أیدیهم فی أفوههم و قالوا إنا کفرنا بما أرسلتم به

طبق نقل روح المعانی (ج 13، ص 194)، از ابوعبیده و اخفش، عبارت «فردّوا أیدیهم فی أفوههم» ضرب المثل برای کسی است که جواب مثبت به درخواست نمی دهد و سکوت اختیار می کند.

96- دنیاطلبی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 13، 12

12_ امت های هلاک شده پیشین ، مردمی دل‌بسته به تمتّعات و لذّت های دنیوی بودند .

واتبع الذين ظلموا ما أترفوا فيه

13_ گرایش شدید امت های پیشین به لذّت های مادی و تمتّعات دنیوی ، آنان را به فساد و تباهی کشانید .

واتبع الذين ظلموا ما أترفوا فيه

ص: 296

«تُرفه» به معنای نعمت است و «مُتَرَف» به کسی گفته می شود که نعمت فراوان آن را سرمست و سرکش کرده باشد. مراد از «ما» مالومنال و لذت‌های مادی است. بنابراین «ما أترفوا فيه»؛ یعنی، مال و منال و لذایذی که در آن سرمست و سرکش شده بودند.

97- رسوم اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 12

12 - تعالیم قرآن کریم ، با آیین و سنت های ماندگار از گذشتگان مشرکان ، در تعارض آشکار است .

و إذا تتلى عليهم آياتنا... قالوا ما هذا إلا رجل يريد أن يصدكم عما كان يعب

98- روش برخورد اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 13 - 5

5- برخورد اقوام پیشین با انبیا ، همواره با استهزا و تمسخر همراه بود .

كانوا به يستهزءون... وقد خلت سنه الأولين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 34 - 6

6 - دل‌داری خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره رویارویی مشرکان با آن حضرت ، با ذکر برخورد های اقوام گذشته با پیامبران

و ما أرسلنا فی قریه من نذیر إلا قال مترفوها إنا بما أرسلتم به ک_فرون

99- زمینه تکبر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 3,4

3 - برخورداری از دانش و تجربه بشری در اداره زندگی ، موجب غرور و احساس بی نیازی برخی از اقوام قدرتمند پیشین ، از تعالیم آسمانی و پیامبران الهی گردید .

فلما جاءتهم رسلهم بالبینات فرحوا بما عندهم من العلم

درباره این که مقصود از علم در این آیه چیست؟ چند احتمال از سوی مفسران ابراز شده است؛ بهترین آنها دو احتمال می باشد: 1_ مقصود علوم بشری است که موجب به وجود آمدن تمدن و قدرت بسیار گردید و در نتیجه اقوام گذشته احساس می کردند که

ص: 297

نیازی به تعالیم آسمانی برای تأمین زندگی خود ندارند. 2_ مراد آگاهی هایی است که آن اقوام درباره عقاید خویش داشتند؛ آن چنان که موجب غرور آنان شده و خود را از تعالیم آسمانی بی نیاز می دانستند. گفتنی است برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

4 - آگاهی محدود بسیاری از اقوام پیشین نسبت به امور اعتقادی و تعالیم الهی ، موجب غرور آنان و احساس بی نیازی کردنشان از تعالیم آسمانی و پیامبران الهی

فرحوا بما عندهم من العلم

100- زمینه کیفر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 5

5_ کیفر امت های حق ستیز در طول تاریخ ، پس از اتمام حجت الهی بر آنان

كذبت قبلهم .. كل كذب الرسل فحق وعيد

تعبیر «فحق وعید» می رساند که اقوام هلاک شده، قبلاً مورد هشدار، تهدید، تذکر و اتمام حجت قرار گرفته بودند.

101- زمینه هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 10

10 - گناهان ، زمینه ساز عذاب الهی و نابودشدن تمدن ها ، قدرت ها و آثار ملی

فأخذهم الله بذنوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 27 - 4

4- سنت خداوند بر هلاکت اقوام کافر ، پس از نمایاندن آیات گوناگون به آنان

ولقد أهلكنا .. وصرّفنا الأیّات لعَلّهم يرجعون

تذکر به «صرّفنا آیات»، در حقیقت بیانگر این است که خداوند تا وقتی که اتمام حجت نکند و آیات متعدد به کافران نمایاند؛ ایشان را هلاک نمی کند.

102- زیبایی طبیعت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 298

14- « عن أبي جعفر (ع) قال: الأثاث المتاع و أما رثياً فالجمال والمنظر الحسن؛

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: «أثاث» به معنای متاع و «رثياً» به معنای نیکویی و منظره زیبا است».

103- سرزنش اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 98 - 5

5_ سرزنش شدن اقوام پیشین ، به خاطر عدم ایمان به موقع و ثمربخش

فلولا کانت قریه ءامنت فنفعها إیمنها

«لولا» به معنای «هلاً» است که برای ملامت بر گذشته و ترغیب بر آینده است (لسان العرب).

104- سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 98 - 1

1_ سرگذشت اقوام تکذیب کننده پیشین ، شاهد صدق این ادعاست که محکومان به عذاب استیصال ، توفیق ایمان آوردن را تا لحظه وقوع عذاب از دست خواهند داد .

إن الذین حقت علیهم کلمت ربک لا یؤمنون .. فلولا کانت قریه ءامنت فنفعها إیمنها

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل، جمله «فلولا کانت قریه ءامنت»، می تواند جواب برای شرط مقدر باشد و تقدیر آن چنین می شود: «إن کنت فی شک من هذا فلولا کانت ..»؛ یعنی، اگر در این مطلب (کسانی که از سوی خداوند محکوم به عذاب استیصال شوند تا لحظه وقوع عذاب، ایمان نخواهند آورد) تردید دارید، پس بگویید: چرا و به چه دلیل، اقوام تکذیب کننده پیشین تا لحظه وقوع عذاب ایمان نیاوردند؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 1

1- سرنوشت قوم «تبع» و اقوام قبل از آن ، پیامدار عبرت و هشدار برای مشرکان مکه

أهم خير أم قوم تتبع والذين من قبلهم

105- سهولت جاينگزينى اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 299

1 - نابودی کامل ملت ها و جایگزین کردن موجودات جدید به جای آنان ، کاری آسان برای خداوند

و یأت بخلق جدید . و ما ذلک علی اللّٰه بعزیز

106- سهولت هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 47 - 5

5 - نابودی اقوام کفرپیشه تاریخ ، امری آسان برای بنیانگذار بنای شگفت و عظیم آسمان

فأخذتهم الصّـعقه . . . و السّماء بنینـها بأیّد و إنّنا لموسعون

در آیات پیشین سخن از هلاکت اقوام کفرپیشه تاریخ بود و در این آیه ، سخن از قدرت مطلق و بی بدیل او است . از ارتباط این آیات ، مطلب بالا استفاده می شود .

107- شبهه افکنی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 28

28- اقوام کافر پیشین ، ضمن طرح شبهاتی در مقابل دعوت روشن انبیا ، از آنان خواستار دلیلی قاطع و روشن (معجزه) بودند .

إن أنتم إلاّ بشر مثلنا . . . فأتونا بسلطـن مبین

108- شرک اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 21

21- قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان ، خدایان نیاکان خود را می پرستیدند .

تریدون أن تصدّونا عمّا کان یعبداؤنا

109- شک اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 17

17- قوم نوح، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان، در جواب دعوت انبیای خویش اعلام کردند در باره تعالیم آنان بشدت در تردیدند.

ص: 300

قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم .. جاءتهم رسلهم بالبینات... وقالوا إنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 2، 1

1- انبیای الهی هنگامی که با اظهار تردید اقوام خود به محتوای دعوتشان مواجه شدند ، درصدد اقناع آنان با برهانی خلل ناپذیر برآمدند .

إنا لفي شكٍّ ممّا تدعوننا إليه مريب . قالت رسلهم أفي الله شكّ فاطر السموت و الأرض

2- انبیای اقوام پیشین برای پاسخ گویی و تردید اقوام خود درباره خداوند ، روشی یگانه اتخاذ کردند .

إنا لفي شكٍّ ممّا تدعوننا .. قالت رسلهم أفي الله شكّ فاطر السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 54 - 6

6 - شك و دودلی آمیخته با بدگمانی مشرکان پیشین ، به بعث و قیامت باعث گرفتار شدن آنان به عذاب

و حیل بینهم و بین ما یشتھون كما فعل بأشیاعهم .. إنهم كانوا في شكٍّ مريب

110- شك اقوام پیشین در آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 94 - 12

12 - تردید در الهی بودن قرآن ، همانند تردید اقوام پیشین در آیات نازل شده بر آنان می باشد و در پی دارنده فرجامی شوم است .

لقد جاءك الحق من ربك فلا تكونن من الممترین

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل، می توان گفت که: مراد از «الممترین» اقوام پیامبران گذشته است که با نپذیرفتن آیات الهی و تردید در آنها، گرفتار فرجام شومی شدند.

111- طبقات اجتماعی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 9

9- وجود طبقات فقیر و مستمند در جوامع رفاه زده و ستمگر پیشین

ارجعوا .. لعکم تسلون

برداشت یاد شده بنابراین احتمال است که مراد از «لعکم تسلون» پرسش و درخواست فقیران از آنان باشد.

ص: 301

112- ظلم اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 13 - 2

2_ ستم پیشگی اقوام پیشین و ایستادگی در برابر پیامبران ، عامل گرفتار شدن آنان به عذاب استیصال الهی

و لقد أهلكنا القرون من قبلکم لما ظلموا و جاءتهم رسلهم بالبینة و ما كانوا لیؤمنوا

113- ظلم اقوام کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 21

21_ نزول عذاب بر امت های کافر پیشین ، پس از اصرار و مداومت آنان بر ظلم و حق ناپذیری

و لکن كانوا أنفسهم یظلمون

فعل «كانوا» به همراه «یظلمون» افاده استمرار می کند.

114- ظلم به اقوام صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 4

4_ نزول عذاب بر امت های درستکار ، ظلم به آنهاست .

و ما كان ربك لیهلك القرى بظلم و أهلها مصلحون

کلمه «مصلح» هم به معنای اصلاح کننده خویش و هم به معنای اصلاح کننده دیگران است. برداشت فوق ، ناظر به معنای اول می باشد.

115- عبرت از اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 11

11 - موسی (ع) ، با یادآوری ناکامی اهل افترا در امت های پیشین ، آن را درس عبرتی برای فرعونیان خواند .

جمله «قد خاب..» خیر از حال گذشتگان است و به منظور عبرت گیری حاضران در صحنه مبارزه موسی و فرعون، بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 9

9- لزوم تحقیق و مطالعه در آثار عبرت آموز به جای مانده از امت های گذشته و ریشه یابی عوامل هلاکت آنان

کم أهلكنا .. إنَّ فی ذلک لأیّت

مقتضای آیت بودن تاریخ گذشتگان و آثار آنان، قابلیت آن برای رهنمون شدن انسان به هدایت ها و درس های مهم و ارزنده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 10

10- آگاه شدن از تاریخ امت ها و تمدن ها و درس آموختن از آن ، امری پسندیده و مورد ترغیب خداوند

أفلا یرون أنّا نأتی الأرض ننقصها من أطرافها

ماده «رؤیت» هرگاه به دو مفعول متعدی شود، به معنای «علم» خواهد بود (لسان العرب) و در این آیه به همین معنا به کار رفته است؛ زیرا جمله «أنا نأتی..» به تأویل مصدر رفته و جانشین دو مفعول شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 6,9

6 - توصیه شدن مشرکان صدر اسلام به این که به خود بیایند و دست از کفر و تکذیب بردارند و خود را چونان جوامع پیشین ، گرفتار خشم و عذاب خدا نسازند .

وإن یکذبوک فقد کذّبت .. فأملیت للک_فرین ثمّ أخذتهم

بیان سرگذشت اقوام تکذیب گر پیشین برای مردم شرک پیشه صدر اسلام _ که با پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبارزه می کردند _ در واقع نصیحتی بود به آنان مبنی بر این که از سرگذشت پیشینیان عبرت بگیرند و دست از مخالفت بردارند.

9- لزوم عبرت گرفتن از سرنوشت جوامع کفر پیشه تاریخ

ثمّ أخذتهم فکیف کان نکیر

جمله «فکیف کان نکیر» به تقدیر «فانظروا کیف کان نکیر» است؛ یعنی، به سرگذشت آنان بنگرید و در عاقبت کارهایشان مطالعه کنید که عذاب خشم الهی چه بر سرشان آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 52 - 5

5 - علم و دانش ، زمینه ساز درک آیات و نشانه های خدا و موجب پندآموزی از درس های نهفته در سرگذشت اقوام هلاک شده پیشین

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

قید «لقوم يعلمون» نشانگر آن است که جهل و نادانی، مانع از شناخت درس ها و آیات الهی است و تنها با داشتن درک و پیش فرض های معرفتی، می توان از آیات الهی پند گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 303

4- سیر و سفر در زمین ، به منظور عبرت آموزی از سرگذشت پیشینیان ، کاری بایسته و لازم است .

قل سیروا فی الأرض فانظروا کیف کان ع_قبه الذین من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 1

1 - هلاکت ملت های کفرپیشه ، در گذشته درس عبرتی برای آیندگان است .

أولم یهد لهم کم أهلکنا من قبلهم من القرون

«قرون» جمع «قرن» و به معنای قوم و ملتی است که در یک زمان، زندگی می کرده اند (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 9

9 - تاریخ امت های پیشین ، درس آموز برای انسان ها

فانظر کیف کان ع_قبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 1

1- سرنوشت قوم «تبع» و اقوام قبل از آن ، پیامدار عبرت و هشدار برای مشرکان مکه

أهم خیر أم قوم تبع و الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 12 - 3

3- نقل داستان و سرگذشت پیشینیان در قرآن ، در چارچوب درس آموزی و پنددهی است .

لنجعلها لکم تذکره و تعیها أذن وعیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 92 - 10، 8

8_ سرگذشت اقوام پیشین ، از آیات و نشانه های خداوند و مایه های عبرت مردم

لتكون لمن خلفك آية وإن كثيراً من الناس عن آيتنا لغفلون

10_ خداوند ، مردم را به تحقیق در سرگذشت عبرت انگیز اقوام و ملل پیشین ترغیب می کند .

لتكون لمن خلفك آية وإن كثيراً من الناس عن آيتنا لغفلون

ص: 304

117- عبرت از عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 5

5- عذاب شدن اقوام و ملت های پیشین ، درس عبرت برای همگان و آیتی از نشانه های قدرت خداوند

ءأمنتم من فی السماء . . . و لقد کذب الذین من قبلهم فکیف کان نکیر

جمله استفهامیه «فکیف کان نکیر»، برای برانگیختن مردم به تفکر و تأمل و عبرت آموزی از تاریخ است.

118- عبرت از فرجام اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 4

4_ لزوم بهره گیری از سرگذشت و تاریخ امت ها ، در راهنمایی و هدایت انسانها

الم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنتک

از اینکه خداوند، برای هدایت انسانها، به بیان سرنوشت امتها پرداخته است، مطلب فوق به دست می آید.

119- عبرت از فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 9

9_ ضرورت تأمل در فرجام پیشینیان و عبرت گیری از آن

فانظر کیف کان عقبه المنذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 11

11_ مبلغان دین باید از بازگویی تاریخ و فرجام گذشتگان ، سود جسته و با بیان علل سرنوشت آنان ، مردمان را به آیین پیامبران گرایش

دهند .

و ی قوم لایجر منکم شقاقی أن یصیبکم مثل ما أصاب قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 12

12_ لزوم مطالعه تاریخ پیشینیان و عبرت آموزی از فرجام آنان

ص: 305

أفلم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عِقبه الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - حج - 22 - 45 - 5

5 - توصيه شدن مشركان صدر اسلام مبنی بر این كه با مطالعه در سرنوشت اقوام و ستمگران هلاك شده گذشته و مشاهده آثار به جا مانده از شهر ها و بلاد خراب شده آنان ، درس عبرت بگیرند و از مخالفت و مبارزه با پیامبر (صلی الله علیه و آله) دست بردارند .

فكأين من قرية . . . وقصر مشيد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - حج - 22 - 46 - 1

1 - توييح و سرزنش كفرپيشگان و تكذيب كندگان صدر اسلام ، به خاطر عبرت نگرستن از سرنوشت اقوام هلاك شده پيشين و پند نياموختن از آثار به جا مانده از شهر ها و سرزمين های متروك و ويران شده آنها

فكأين من قرية أهلكنها . . . أفلم يسيروا في الأرض

استفهام در جمله «أفلم يسيروا في الأرض» استفهام توييحي است و «سير» (مصدر «يسرون») به معنای سياحت و گردش می باشد. «ال» در «الأرض» عهد حضوري و «أرض» به معنای سرزمين است و ضمير فاعل در «يسرون» به مشركان حق ستيز و تكذيب گر صدر اسلام باز می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - فرقان - 25 - 40 - 8,9

8 _ ناباوری و ناامیدی مشركان به حیات اخروی ، عامل عبرت نگرستن آنان از سرگذشت شوم اقوام پيشين چون قوم لوط

أفلم يكونوا يرونها بل كانوا لا يرجون نشورًا

برداشت فوق ، با توجه به این نکته است كه «بل» برای اضراب انتقالی است؛ یعنی ، این طور نیست كه آنان به خاطر ندیدن آثار به جا مانده از قوم هلاك شده قوم لوط ، از آن عبرت نگرفته اند بلکه چون آنان اعتقاد و امیدی به روز رستاخيز ندارند از چنین حادثه ای عبرت نیاموخته اند.

9 _ توجه و اعتقاد به حیات اخروی ، برانگیزاننده آدمی به عبرت گرفتن از سرگذشت هلاکت بار اقوام پيشين و تصحيح رفتار خویش

أفلم يكونوا يرونها بل كانوا لا يرجون نشورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 8

8 - توصیه خداوند به مشرکان مکه بر عبرت گرفتن از سرنوشت جوامع هلاک شده پیشین

وقالوا إن نتبع الهدى . . . وکم أهلکنا من قریه بطرت معیشتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 6

ص: 306

6 - لزوم توجه تمام عیار به دین حق ، با عبرت گیری از فرجام بدکرداران گذشته

فانظروا كيف كان عـقبه الذين من قبل . . . فأقم وجهك للدين

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که «فاء» در «فأقم» تفریع بر آیه پیش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 3

3 - سیر در سرزمین ها و مطالعه در سرگذشت پیشینیان ، مایه عبرت و درس آموز است .

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا كيف كان عـقبه الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 2،4

2 - کافران و مشرکان صدر اسلام ، به دلیل عبرت نگرفتن از سرنوشت هلاکت بار کافران پیش از خود ، مورد سرزنش خدا قرار گرفتند .

الم یروا کم أهلكنا قبلهم من القرون

4 - سرنوشت کافران هلاک شده گذشته ، مایه عبرت و پندآموزی است .

الم یروا کم أهلكنا قبلهم من القرون أنهم إلیهم لایرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 7

7 - سرگذشت هلاکت بار قشر مرفه و ناسپاس جوامع پیشین ، مایه عبرت و درس آموزی است .

قد قالها الذين من قبلهم فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام موعظه و درس آموزی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 30 - 3،4

3 - تشویق و ترغیب شدن فرعونیان از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار اقوام و احزاب کافر

وقال الذی ءامن ۛ قوم ائی أخاف علیکم مثل یوم الأحزاب

4- سرگذشت اقوام و احزاب کافر پیشین ، درس آموز و مایه عبرت

وقال الذی ءامن ۛ قوم ائی أخاف علیکم مثل یوم الأحزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 8،9

8- سرگذشت قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان ، حاوی درس های عبرت انگیز برای همه ملت ها

مثل داب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

ص: 307

9 - تشویق و ترغیب شدن مردم عصر فرعون از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 8

8 - سرنوشت شوم اقوام کافر پیشین ، درس آموز و عبرت انگیز است .

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل . . . لهم عذاب أليم

120- عبرت ناپذیری از اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 12

12 - کسانی که از سرنوشت اقوام پیشین عبرت نمی گیرند ، از خرد بی بهره اند .

إن فی ذلک لآیات لأولی النهی

121- عذاب اخروی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 5

5 - اقوام کافر در آخرت ، به عذاب دردناک دچار خواهند شد .

الذین کفروا . . . لهم عذاب أليم

122- عذاب استیصال اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 26 - 1

1 - خداوند ، اقوام تکذیب گر و کفرپیشه تاریخ را _ که از سر لجاجت و عمد بر کفر و تکذیب خود پافشردند _ با عذاب استیصال نابود کرد .

فقد كذب الذين من قبلهم جاءتهم رسلهم بالبينات .. ثم أخذت الذين كفروا

«تنكير» به معنای انکار (تغییر) است (لسان العرب) و مقصود از آن در آیه شریفه، تغییر نعمت به نعمت و حیات به مرگ می باشد؛ که مجازات کفرپیشگی است.

ص: 308

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 7

7 - بسیاری از اقوام صاحب قدرت و مکتب و دارای تمدن و آثار ملی ، به عذاب الهی (استیصال) گرفتار شدند .

و حاق بهم ما کانوا به یستهزءون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 84 - 2,3

2 - اقوام قدرتمند محکوم شده به عذاب استیصال ، هنگام مشاهده آثار فرود آن ، توبه کنان به خدای یکتا ایمان آورده و به انکار معبود های ادعایی خویش می پرداختند .

فلما رأوا بأسنا قالوا ءامنا بالله وحده و كفرنا بما كنا به مشركين

3 - اقوام قدرتمند محکوم شده به عذاب استیصال ، مردمی لجوج و حق ناپذیر در برابر تعالیم پیامبران

فلما رأوا بأسنا قالوا ءامنا بالله وحده و كفرنا بما كنا به مشركين

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که اقوام یادشده تا لحظه مشاهده آثار آمدن عذاب، به استهزای آن می پرداختند و تنها به محض دیدن آن، تسلیم شده، ایمان می آوردند.

123- عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 146 - 6

6_ جعل احکام سخت و محدود کردن بهره برداری از مواهب، از انواع مجازاتهای خداوند برای برخی اقوام بوده است.

و علی الذین هادوا حرمنا کل ذی ظفر .. ذلک جزینهم بیغیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 21

21_ نزول عذاب بر امت های کافر پیشین ، پس از اصرار و مداومت آنان بر ظلم و حق ناپذیری

و لكن كانوا أنفسهم يظلمون

فعل «كانوا» به همراه «يظلمون» افاده استمرار می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 100 - 4

4_ نزول عذاب بر برخی از اقوام گذشته ، فراگیر همه آنان نشد و نسلی از آنان باقی ماند .

منها قائم

برداشت فوق، براساس این احتمال است که مراد از «منها» من أهلها باشد. بر این اساس، جمله «منها قائم...»؛ یعنی، برخی از

ص: 309

اقوامی که گرفتار عذاب شدند، هم اکنون (عصر پیامبر) نیز موجودند و برخی از آنان به طور کلی منقرض شده و باقی نماندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 2

2_ فساد و تبه کاری های امت های گذشته ، عامل گرفتاری آنان به عذاب و هلاکت

فلولا كان من القرون من قبلکم أولوا بقیه ینھون عن الفساد

عبارت «ممن أنجینا منهم» قرینه بر این است که مقصود از «القرون من قبلکم» امتهایی اند که به عذابهای الهی گرفتار شده و به هلاکت رسیده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 15 - 3

3- بسیاری از جوامع ستمگر و مترف در نتیجه عذاب شدید الهی ، کاملاً نابود شدند .

و کم قصمنا .. حتی جعلنهم حصیداً خـ مدین

«حصید» فعل به معنای مفعول (محصول) است؛ یعنی، درو شده و «خامد» اسم فاعل از «خمدت النار خموداً» به معنای شعله خاموش شده آتش است و در این آیه کنایه از مرگ می باشد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 6

6 - توصیه شدن مشرکان صدر اسلام به این که به خود بیایند و دست از کفر و تکذیب بردارند و خود را چونان جوامع پیشین ، گرفتار خشم و عذاب خدا نسازند .

و إن یکذبوک فقد کذبت .. فأملیت للکـ فرین ثم أخذتهم

بیان سرگذشت اقوام تکذیب گر پیشین برای مردم شرک پیشه صدر اسلام _ که با پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبارزه می کردند _ در واقع نصیحتی بود به آنان مبنی بر این که از سرگذشت پیشینیان عبرت بگیرند و دست از مخالفت بردارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 1

1 - تاریخ بشر ، شاهد هلاکت جوامع بسیاری با عذاب قهر الهی (عذاب استیصال) است .

و کم أهلکنا من قریه

واژه «کم» (چه بسیار) بیانگر کثرت جوامع هلاک شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 25، 24، 19، 18

18 - امت های گذشته ، در پی اصرار بر تکذیب تعالیم انبیا ، به عذاب الهی گرفتار شدند .

و جاءتهم رسلهم بالبینات فما کان الله لیظلمهم ولکن کانوا انفسهم یظلمون

فعل «کانوا» با فعل مضارع «یظلمهم» مفید استمرار و اصرار است.

ص: 310

19 - خداوند ، امت های تکذیب کننده پیشین را ، پس از اتمام حجت با آنان ، کیفر و عقوبت کرد .

و جاءتهم رسلهم بالبينات فما كان الله ليظلمهم

24 - عذاب و کیفر جوامع تکذیب کننده ، نتیجه ظلم و ستم آنان به خودشان بود .

فما كان الله ليظلمهم ولکن كانوا انفسهم يظلمون

25 - عذاب شدن جوامع تکذیب کننده ، ستمی از ناحیه خداوند بر آنان نبود .

و جاءتهم رسلهم بالبينات فما كان الله ليظلمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 54 - 4,6

4 - مشرکان ملت های پیشین نیز ، گرفتار عذاب شدند و بین آنان و لذت های دنیوی شان جدایی برگشت ناپذیر افتاد .

و حیل بینهم و بین ما یشتھون کما فعل بأشیاعهم من قبل

«اشیاع» (جمع «شیعه») به معنای پیروان است و در آیه _ به قرینه «من قبل» _ مراد کسانی است که مشابهت فکری با مشرکان بعدی داشته اند.

6 - شک و دودلی آمیخته با بدگمانی مشرکان پیشین ، به بعث و قیامت باعث گرفتار شدن آنان به عذاب

و حیل بینهم و بین ما یشتھون کما فعل بأشیاعهم . . . إنهم كانوا فی شک مریب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 5

5 - تهدید مشرکان حق ناپذیر صدر اسلام از سوی خداوند ، به هلاکت و عذاب همچون کافران پیشین

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا . . . و كانوا أشد منہم قوہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 25 - 3

3 - تکذیب کنندگان پیامبران ، از میان اقوام گذشته ، به عذاب الهی گرفتار شدند .

كذّب الذين من قبلهم فأتىهم العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - غافر - 40 - 31 - 11، 4

4- قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان، بر اثر مخالفت با پیامبران خود، به عذاب الهی دچار شدند.

مثل دأب قوم نوح... و الذين من بعدهم

11 - عذاب قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان از سوی خداوند کاملاً عادلانه و به دور از هر گونه ستم

مثل دأب قوم نوح... و ما اللّٰه يريد ظلماً للعباد

یادآوری این مسأله که خداوند به کسی ظلم نمی کند - پس از بیان سرگذشت اقوام یادشده - می تواند گویای مطلب بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 311

5 - اقتدار و شکوه تمدن های گذشته تاریخ ، بی تأثیر در پیشگیری از عذاب الهی از آنان

أَكْفَارِكُمْ خَيْرٌ مِنْ أَوْلَىٰكُمْ

تعبیر «أَكْفَارِكُمْ خَيْرٌ..» تعریض بدان دارد که اقوام پیشین، به رغم اقتدار مادی شان، نابود شدند و شکوه و قدرت آنان نتوانست از عذاب الهی در حق آنان، جلوگیری کند؛ شما (کافران) که جای خود دارید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 3

3 - تهدید شدن کافران تکذیب گر ، به نزول عذاب الهی همچون اقوام و ملل پیشین

و لَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 10 - 3، 2

2 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط ، از سوی خداوند به عقوبتی سخت در دنیا گرفتار شدند .

فَأَخَذَهُمُ أَخَذَهُ رَابِيَهُ

«رابیه» (اسم فاعل از «ربا یربو») به معنای فراینده و رو به رشد است و در این آیه کنایه از شدت است.

3 - سرپیچی از فرمان های پیامبران ، عامل عقوبت شدن فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمُ أَخَذَهُ رَابِيَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 13 - 5

5 - توانایی خداوند بر عذاب پیشینیان ، دلیل توانمندی او بر اعاده آن برای نسل های آینده بشر *

قَتَلَ أَصْحَابَ الْأُخْدُودِ .. إِنَّهُ هُوَ بَدِيعُ و يَعْبُدُ

مفاد آیه شریفه _ به قرینه تهدید بودن آن برای کافران _ ممکن است این باشد که باید آیندگان، از سرنوشت پیشینیان عبرت بگیرند؛ زیرا

کسی که عذاب ها را برای اولین بار به وجود آورد، بر اعاده آن نیز توانمند است.

124- عذاب اقوام صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 4

4_ نزول عذاب بر امت های درستکار ، ظلم به آنهاست .

و ما کان ربک لیهلک القرى بظلم و أهلها مصلحون

کلمه «مصلح» هم به معنای اصلاح کننده خویش و هم به معنای اصلاح کننده دیگران است. برداشت فوق ، ناظر به معنای اول می باشد.

ص: 312

125- عذاب اقوام کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 21

21_ نزول عذاب بر امت های کافر پیشین ، پس از اصرار و مداومت آنان بر ظلم و حق ناپذیری

و لکن کانوا أنفسهم یظلمون

فعل «کانوا» به همراه «یظلمون» افاده استمرار می کند.

126- عذاب اقوام مجرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 147 - 15

15_ عذاب اقوام مجرم نیز جلوه ای از رحمت خداوند است. *

فقل ربکم ذورحمه وسعه و لا یرد بأسه عن القوم المجرمین

آمدن جمله «و لا یرد بأسه» پس از «ذورحمه واسعه» چنین می نمایاند که عذاب اقوام مجرم نیز جلوه ای از رحمت واسعه خداوند است.

127- عذاب تدریجی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 12 - 4

4- عذاب نازل بر جوامع ستمگر ، تدریجی بود .

فلما أحسّوا .. یرکضون

باتوجه به این که در آیه شریفه، از فرار عذاب شوندگان حکایت شده است، به دست می آید که بین آغاز احساس عذاب و نابودی آنان _ که در سه آیه بعد از آن یاد می شود _ فاصله ای وجود داشته است.

128- عذاب دنیوی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- کافران تکذیب‌گر و ستیزه‌جوی قوم نوح و بعد از آنها، به دلیل دوزخی بودن، به عذاب دنیوی نیز گرفتار شدند.

ص: 313

فأخذتهم فكيف كان عقاب . و كذلك حَقَّتْ كَلِمَتِ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که جمله «أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ» _ به تقدیر لام تعلیل _ در مقام تعلیل باشد؛ یعنی، چون آنان از دوزخیان هستند، به عذاب الهی گرفتار آمدند.

129- عذاب کافران اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 3

3- گروه های بسیاری از کافران جن و انس ، محکوم به عذاب حتمی الهی در گذشته تاریخ

حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ

130- عصیان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 10 - 1,3

1 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط ، از فرمان های پیامبران خود سرپیچی کردند .

و جاء فرعون . . . فعصوا رسول ربهم

3 - سرپیچی از فرمان های پیامبران ، عامل عقوبت شدن فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

فعصوا رسول ربهم فأخذهم أخذه رابيه

131- عقیده اقوام کافر پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 101 - 9

9_ امت های کفرپیشه و تکذیب کننده انبیا در تاریخ گذشته ، اهل ایمان و گرایش به معارف دین نبودند .

فما كانوا ليؤمنوا بما كذبوا من قبل

«ما» در «ما كانوا» برای نفی و «لام» در «ليؤمنوا» لام جحود و تقویت کننده نفی است. بنابراین جمله «فما كانوا» با تأکید فراوان گرایش امتهای گذشته را به ایمان نفی می کند و آنها را اهل باور به دین نمی داند.

132- علم به فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 314

19 - تغابن - 64 - 5 - 3

3- اخبار مربوط به سرنوشت هلاکت بار اقوام کافر پیش از اسلام، اخباری مهم و پرفایده

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل

«نبأ»، به اخبار مهم و پرفایده گفته می شود (مفردات راغب).

133- علم به هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 3

3- اخبار مربوط به سرنوشت هلاکت بار اقوام کافر پیش از اسلام، اخباری مهم و پرفایده

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل

«نبأ»، به اخبار مهم و پرفایده گفته می شود (مفردات راغب).

134- عمر طولانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 5

5- خداوند، با برخوردار ساختن برخی از اقوام و ملت های پیشین از نعمت های دنیایی، آنان را از عمری طولانی نیز برخوردار کرد.

بل متّعنا هؤلاء وءاباءهم حتی طال علیهم العمر

135- عمل صالح فاسدان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 60 - 4

4- برخی از پیشینیان فاسد، از نادیده گرفتن تعالیم پیامبران، توبه کردند و با ایمانی راسخ به کار های شایسته روی آوردند.

خلف أضاعوا الصلوه .. إلا من تاب وءامن و عمل صلحاً

ماضی بودن فعل ها در هر دو آیه، به وقوع آن در زمان گذشته دلالت دارد.

136- عوامل انقراض اقوام پشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 315

3- بسیاری از جوامع ستمگر و مترف در نتیجه عذاب شدید الهی، کاملاً نابود شدند.

و کم قصمنا .. حتی جعلنهم حصیداً خـ مدین

«حصید» فعل به معنای مفعول (محصول) است؛ یعنی، درو شده و «خامد» اسم فاعل از «خمدت النار خموداً» به معنای شعله خاموش شده آتش است و در این آیه کنایه از مرگ می باشد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 11

11 - تکذیب پیامبران و مبارزه با آنان، مایه هلاکت و نابودی اقوام پیشین

فقد کذبت .. فأملیت للکـ فرین ثم أخذتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 2

2- ظلم و بی دادگری جوامع پیشین، سبب گرفتار شدن آنان به خشم خداوند و هلاکت و نابودیشان با عذاب او

و إن یکذبوک فقد کذبت قبلهم .. فکأین من قریه أهلکنـها و هی ظالمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 26 - 1

1 - خداوند، اقوام تکذیب گر و کفرپیشه تاریخ را - که از سر لجاجت و عمد بر کفر و تکذیب خود پافشردند - با عذاب استیصال نابود کرد.

فقد کذب الذین من قبلهم جاءتهم رسلهم بالبینـت .. ثم أخذت الذین کفروا

«تنکیر» به معنای انکار (تغییر) است (لسان العرب) و مقصود از آن در آیه شریفه، تغیر نعمت به نعمت و حیات به مرگ می باشد؛ که مجازات کفرپیشگی است.

137- عوامل عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- ظلم و بی دادگری جوامع پیشین ، سبب گرفتار شدن آنان به خشم خداوند و هلاکت و نابودیشان با عذاب او

وإن یکذبوک فقد کذبت قبلهم.. فکأین من قریه أهلکنها و هی ظالمه

ص: 316

138- عوامل کيفر اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

17 - جايه - 45 - 14 - 11

11 - استمرار و اصرار ملت ها بر انحراف و حق ستیزی ، عامل مجازات آنان از سوی خداوند

ليجزي قومًا بما كانوا يكسبون

تعبير «كانوا يكسبون» استمرار را می رساند و برداشت بالا در صورتی استفاده می شود كه «قومًا» نظر به كافران و منكران «أيام الله» داشته باشد.

139- عوامل مؤثر در سرنوشت اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 7

7- رشد اقتصادی و نیروی انسانی و توازن و همپایی آن دو ، دارای نقش تعیین کننده در سرنوشت ملتها

و آمددن کم بأمول و بنین

در کنار هم یاد شدن «مال» و «فرزند» نشانگر آن است كه قرین بودن این دو با یکدیگر، در غلبه ملتها بر دشمنان خویش نقش آفرین است.

140- عوامل هلاکت اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 16

16 _ هلاکت اقوام کافر ، بازتاب عملکرد خود آنان است نه ظلمی از ناحیه خداوند بر آنها .

فما كان الله ليظلمهم و لكن كانوا أنفسهم يظلمون

141- عوامل هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 2

2- کفر به آیات و هدایت های الهی ، عامل نابودی امت های بسیار در طول تاریخ بوده است .

و كذلك نجزي من أسرف ولم يؤمن .. كم أهلكنا قبلهم من القرون

به قرینه آیات پیشین، هلاکت امت های پیشین، به دلیل کفرورزی آنان در برابر آیات و هدایت های الهی بوده است.

ص: 317

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 6 - 3

3- هلاکت ، سرنوشت امت های غیر مؤمن به معجزات درخواستی خویش

ماءِ امنت قبلهم من قریه اهلکن_ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 11

11 - تکذیب پیامبران و مبارزه با آنان ، مایه هلاکت و نابودی اقوام پیشین

فقد کذبت .. فأملیت للک_فرین ثم أخذتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 2

2 - ظلم و بی دادگری جوامع پیشین ، سبب گرفتار شدن آنان به خشم خداوند و هلاکت و نابودیشان با عذاب او

وإن یکذبوک فقد کذبت قبلهم. .. فکأئن من قریه اهلکن_ها و هی ظالمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 213 - 7

7- شرک ورزی ، از عوامل هلاکت امت های پیشین

فتکون من المعدّبین

«ال» در «المعدّبین» اشاره به اقوام هلاک شده ای دارد که سرگذشت آنان در آیات پیشین به تفصیل بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 69 - 6

6- جرم و تبه کاری ، عامل هلاکت جوامع پیشین

فانظروا کیف کان ع_قبه المجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 3

3 - سرمستی و غرور ، عامل هلاکت جوامع پیشین

و کم‌اهلکنا من قریه بطرت معیشتها

«بَطْر» (مصدر «بَطْرت») به غرور و طغیان _ که آدمی بر اثر فراوانی نعمت دچار آن شود _ گفته می‌شود. بنابراین «بَطْرت معیشتها»; یعنی، «طغت فی معیشتها» (در زندگی اش طغیان کرد). گفتنی است که عبارت «بَطْرت معیشتها» وصف و مفید تعلیل است; یعنی، جوامع گذشته بدان جهت به هلاکت رسیدند که گرفتار سرمستی و غرور بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 318

13 - قصص - 28 - 59 - 13

13 - ظلم و بیدادگری ، عامل نابودی جوامع پیشین با عذاب استیصال

و ما کنا مهلکی القرى إلا و أهلها ظ_لمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 17

17 - تبه کاری ، عامل نابودی جوامع پیشین با عذاب قهر الهی

أولم يعلم أن الله قد أهلك من قبله من القرون... ولا یستل عن ذنوبهم المجرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 1

1 - خداوند ، بسیاری از اقوام پیشین را به سبب کفر و استهزای پیامبران الهی نابود کرد .

كانوا به يستهزءون . ألم یروا کم أهلکنا قبلهم من القرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 9

9 - نابودی بسیاری از اقوام نیرومند و دارای تمدن و آثار ملی در گذشته تاریخ به خاطر گناهانشان

فأخذهم الله بذنوبهم

برداشت بالا مبتنی بر این نکته است که «با» در «بذنوبهم» برای سببیت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 3

3 - بسیاری از اقوام و ملل متمدن و نیرومند گذشته ، به خاطر کفرشان و انکار رسالت پیامبران ، به هلاکت رسیدند .

ذلک بأنهم کانت تأتیهم رسلهم بالبینات فکفروا فأخذهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نابودی بسیاری از اقوام نیرومند و دارای تمدن و آثار ملی، در گذشته تاریخ به خاطر کفر و شرکشان

فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون

جمله «فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون» (ولی آنچه به دست می آورند، به حالشان سودی نبخشید)، به نزول عذاب گریز ناپذیر و سود نبخشیدن تلاش های کافران محکوم به عذاب اشاره دارد. گفتنی است چون این آیه درباره کافران و مشرکان می باشد، می توان استفاده کرد که سبب محکومیت آنان به عذاب، همان کفر و شرک آنان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 5

ص: 319

5- بی توجهی به پیام وحی و استهزای آن ، از جمله عوامل نابودی جوامع در طول تاریخ

کانوا به یستهزءون . فأهلکنا أشدّ منهم بطشاً و مضی مثل الأولین

از ارتباط دو آیه، استفاده می شود که استهزای پیام وحی از سوی جوامع شرک پیشه، موجب نابودی آنان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 5,6

5- جرم پیشگی ، عامل هلاکت قوم « تبع » و اقوام هلاک شده قبل از آن

أهم خیر أم قوم تبع و الذین من قبلهم أهلکنهم إنهم کانوا مجرمین

6- هلاکت و نابودی جوامع ، ناشی از عملکرد خود آنان است .

أهلکنهم إنهم کانوا مجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 52 - 3

3 - ظلم و طغیان ، از عوامل هلاکت ملت ها و اقوام

وأنه أهلک . . . و قوم نوح . . . هم أظلم و أظعی

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که عبارت «إنهم کانوا هم أظلم و أظعی» در مقام تعلیل برای «أهلک» می باشد.

142- عوامل هلاکت اکثریت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 4

4_ نابودی بسیاری از اقوام ، در نتیجه حق ستیزی و تکذیب پیامبران

كذبت قبلهم . . . فحق وعید

143- غضب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14- اقوام کافر در برخورد با دلایل روشن انبیا، بشدت ناراحت و غضبناک می شدند و به صراحت موضع کفرآلود خود را اعلام می کردند .

جاءتهم رسلهم بالبینات فردوا ایدیهم فی افوههم وقالوا انا کفرنا بما اُرسلتم به

مراد از «ردّوا ایدیهم فی افواههم» کنایه از غضب و خشم آنهاست که در آیات دیگر نیز آمده است (غضوا علیکم الانامل من الغیظ).

ص: 320

144- غفلت از سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 92 - 9

9_ همواره مردم بسیاری از آیات و نشانه های خداوند و سرگذشت پندآموز اقوام پیشین ، در غفلت هستند .

لتكون لمن خلفك آية وإن كثيراً من الناس عن آيتنا لغفلون

145- فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 2

2_ اطلاع مردم عصر پیامبر از سرنوشت قوم نوح ، عاد ، ثمود ، ابراهیم ، اصحاب مدین و شهر های زیر و رو شده پیشینیان (قوم لوط و ..) .

ألم يأتهم نبأ الذين من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنت

استفهام در «ألم يأتهم» برای توبیخ است. سرزنش منافقان و کافران به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت پیشینیان، رسای به این حقیقت است که آنان از سرگذشت پیشینیان آگاهی داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 4

4_ شعيب (ع) کفرپیشگان ستیزه جوی قومش را به مبتلا شدن سرنوشتی همانند سرنوشت برخی از جوامع هلاک شده پیشین هشدار داد .

و ی قوم لایجر متکم شقاقی آن یصیبکم مثل ما أصاب قوم نوح أو قوم هود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 4

4- کافران و روی گردانان از پذیرش آیات قرآن ، در خطر گرفتاری به سرنوشت هلاکت بار پیشینیان و ابتلا به عذاب های دنیوی

و إذا تتلى عليهم آيتنا . . . و کم أهلکنا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 6 - 3

3- هلاکت ، سرنوشت امت های غیر مؤمن به معجزات درخواستی خویش

ماء امننت قبلهم من قریه أهلکن_ها

ص: 321

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 3

3 - هشدار خداوند ، مشرکان مکه را به فرجامی مانند فرجام مشرکان پیشین

قل سیروا فی الأرض فانظروا کیف کان عـقبه الذین من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 4

4 - تاریخ و سرگذشت ناگوار پیشینیان کافر ، حامل آیه های فراوانی از قدرت نمایی خداوند است .

أولم یهد لهم کم أهلکنا من قبلهم من القرون . . . إن فی ذلک لآیات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 6

6 - آگاهی کامل مؤمن آل فرعون ، از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان

إنی أخاف علیکم مثل . . . دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

146- فرجام اقوام ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 47 - 9

9 - گرفتار شدن به آتش دوزخ ، سرنوشت اقوام و ملت های ستمگر است .

إذا صرفت ابصرهم تلقاء اصحاب النار قالوا ربنا لاتجعلنا مع القوم الظلمین

147- فرجام شوم اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 8، 1

1 - آگاهی مردم کافر عصر بعثت ، از سرنوشت شوم اقوام کافر پیش از خود

ألم يأتكم نبؤا الذين كفروا من قبل

استفهام در «ألم يأتكم»، تقریری است.

2- آگاهی مردم عصر بعثت، از سرنوشت اقوام کافر پیش از خود، از راه اخبار و اطلاعات واصله بود.

ألم يأتكم نبؤا الذين كفروا من قبل

مطلب یاد شده، از آمدن تعبیر «نبأ» (خبر) به دست می آید.

ص: 322

8 - سرنوشت شوم اقوام کافر پیشین ، درس آموز و عبرت انگیز است .

ألم يأتكم نبؤا الذين كفروا من قبل . . . لهم عذاب أليم

148- فرجام مرفهان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 7

7- سرگذشت هلاکت بار قشر مرفه و ناسپاس جوامع پیشین ، مایه عبرت و درس آموزی است .

قد قالها الذين من قبلهم فما أغنى عنهم ما كانوا يكسبون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام موعظه و درس آموزی می باشد.

149- فرعون و عقیده اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 51 - 6

6 - فرعون با استناد به عقاید و افکار اقوام گذشته ، سعی در مقابله با موسی (ع) و تثبیت حقانیت شرک داشت .

قال فما بال القرون الأولى

تمسک فرعون به افکار پیشینیان و این که اگر رسالت موسی حق است، چرا برای اقوام گذشته چنین رسولی نیامد و چرا آنها عذاب نشدند، نشان می دهد که در دیدگاه او، پذیرفته های نسل های قبل، صحیح و قابل تبعیت است.

150- فساد اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 13، 3، 2، 1

1_ امت های به هلاکت رسیده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، لوط و . . .) امتهایی فاسد و تبه کار بودند .

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقية ينهون عن الفساد

«قرن» (مفرد قرون) به امت و جامعه ای گفته می شود که در یک عصر زندگی می کنند.

2_ فساد و تبه کاری های امت های گذشته ، عامل گرفتاری آنان به عذاب و هلاکت

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقیه ینھون عن الفساد

عبارت «ممن أنجینا منهم» قرینه بر این است که مقصود از «القرون من قبلکم» امتهایی اند که به عذابهای الهی گرفتار شده و به هلاکت رسیده اند.

3_ فساد و تبه کاری های امت های گذشته ، فسادی فراگیر و همه جانبه بود .

ص: 323

ينهون عن الفساد في الأرض

قيد «في الأرض» بيانگر گستردگی و فراگیری فساد می باشد.

13_ گرایش شدید امت های پیشین به لذت های مادی و تمتعات دنیوی ، آنان را به فساد و تباهی کشانید .

واتبع الذين ظلموا ما أترفوا فيه

«تُرفه» به معنای نعمت است و «مُتَرْف» به کسی گفته می شود که نعمت فراوان آن را سرمست و سرکش کرده باشد. مراد از «ما» مالومنال و لذتهای مادی است. بنابراین «ما أترفوا فيه»؛ یعنی، مال و منال و لذایذی که در آن سرمست و سرکش شده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 6

6_ امت های هلاک شده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، شعیب و قوم فرعون) امتهایی ناصالح و فاسد بودند .

فلولا كان من القرون . . . ما كان ربك ليهلك القرى بظلم

بیان این حقیقت که خداوند امتهای صالح را عذاب نمی کند ، پس از مطرح ساختن هلاکت امتهای پیشین (فلولا كان . . .) اشاره به این دارد که: امتهای پیشین ، ناصالح و مستحق عذاب بودند و از ناحیه خدا بر آنان ستمی روا نشد.

151- فلسفه عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 6 - 2

2- عذاب و هلاکت اقوام پیشین ، به خاطر ایمان نیاوردن به معجزات الهی بود .

فليأتنا ب_ آیه . . . ماء امننت قبلهم من قرية أهلكناها

152- فلسفه مخالفت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 10 - 22

22- اقوام کافر گذشته ، دعوت انبیا را به خداپرستی تلاشی برای خارج کردن معبودهایشان از صحنه می دانستند و با آن به مخالفت بر می خاستند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان يعبد ءاباؤنا

ص: 324

153- فلسفه مهلت به اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 4

4- خداوند ، به همه اقوام کافر و تکذیب گر ، فرصت می داد تا شاید متنبه شوند و دست از مخالفت بردارند .

فَأَمَلِيتَ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتَهُمْ

«إملاء» (مصدر «أملیت») از «مَلُو» و به معنای فرصت دادن است؛ یعنی، آن اقوام تکذیب گر و کافر را فرصت دادم تا به خود بیایند و دست از مخالفت بردارند. آن گاه چون آنان از فرصت داده شده استفاده نکردند و هم چنان بر کفر و تکذیب خود اصرار ورزیدند، آنان را از میان برداشتم و نابودشان ساختم.

154- فلسفه هلاکت اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 1

1_ خداوند ، هیچ گاه ظالمانه و بدون دلیل جوامع بشری را به عذاب های دنیوی گرفتار نساخته و نخواهد ساخت .

و ما کان ربک لیهلک القرى بظلم

حرف «باء» در «بظلم» برای ملابست است. براین اساس جمله «ما کان ...» چنین معنا می شود: هرگز خداوند مردم آبادیها را از سر ظلم به هلاکت نمی رساند. نسبت دادن هلاکت به آبادیها، گویای این نکته است که مراد از هلاکت، هلاکت دنیوی و عذاب استیصال است.

155- فلسفه هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 6 - 2

2- عذاب و هلاکت اقوام پیشین ، به خاطر ایمان نیاوردن به معجزات الهی بود .

فَلْيَأْتِنَا ب_ایه ... ماءمنت قبلهم من قریه أهلکن_ها

156- فانودمندی هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4_ هلاکت و نابودی اقوام و ملت ها از سوی خداوند ، همواره پس از اتمام حجت و ارائه طریق است .

و کلاً ضربنا له الأمثـل و کلاً تبئنا تنبیراً

ص: 325

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 5

5- مجازات ملت های نیرومند و متمدن گذشته ، پس از اتمام حجت از سوی رسولان الهی

ذلک بأنهم کانت تأتیهم رسلهم بالبینات فکفروا فأخذهم الله

157- قدرت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 2

2- جوامع و تمدن های بسیاری در طول تاریخ ، با وجود قدرت و امکانات بسیار و موقعیت برتر نسبت به کافران عصر بعثت ، به هلاکت رسیده و نابود شدند .

و کم أهلکننا قبلهم من قرن هم أحسن أثنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 4

4- ظهور و سقوط تمدن ها و اقوام نیرومندتر از مشرکان جزیره العرب در تاریخ

و کانوا أشدّ منهم قوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 8

8- وجود آثار تمدن های بزرگ و نشانه هایی از توانایی اقوام نیرومند و پرجمعیت گذشته ، در عصر نزول قرآن

کانوا أكثر منهم و أشدّ قوه و آثارا فی الأرض

از ظاهر توصیه خداوند به سیر در زمین و نظر افکندن بر آثار به جای مانده از پیشینیان، استفاده می شود که آن آثار تا عصر نزول قرآن باقی مانده بود.

158- قدرت طلبی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- اقوام کافر پیشین در برابر انبیا احساس قدرت می کردند و مدعی بودند که سرزمین مسکونی آنان و انبیا از آن آنهاست .

لنخرجنکم من أرضنا

از اینکه آنان، پیامبران را تهدید به اخراج کردند، احساس قدرت استفاده می شود و از اینکه «أرض» (سرزمین) را به خود اضافه

ص: 326

کردند؛ به دست می آید که آنان مدعی حاکمیت و مالکیت بر آن بودند.

159- کافران اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 13

13 - کفرورزی امت های هلاک شده پیشین ، با وجود ارائه دلایل روشن به آنان توسط رسولان الهی

أنتهم رسلهم بالبینت

160- کتب آسمانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 26 - 7

7 - نسل های پس از نوح و ابراهیم (ع) ، هیچ گاه از کتاب آسمانی محروم نبوده اند .

وجعلنا فی ذرّیتهما النبوه و الکتب

161- کفر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 13

13- اقوام کافر پس از ملاحظه دلایل روشن انبیا ، آنها را استهزا کردند و کفر خویش را صریحاً به آنان اعلام داشتند .

جاءتهم رسلهم بالبینت فردوا ایدیهم فی أفوههم وقالوا إنا کفرنا بما أرسلتم به

مرجع ضمیر در «أیدیهم فی أفوههم» اقوام یاد شده در آیه است و این عبارت، معنای کنایه دارد و مراد از آن، این است که اقوام کافر با دست گذاشتن بر دهان خود و یا با سوت زدن، به استهزای انبیای خود پرداختند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 13 - 4

4- اقوام هدایت ناپذیر پیشین ، علی رغم دریافت آیات الهی به آنان ، ایمان نیاوردند .

لا يؤمنون به وقد خلت سنه الأولين

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

15 - فاطر - 35 - 26 - 1

ص: 327

1 - خداوند ، اقوام تکذیب گر و کفرپیشه تاریخ را _ که از سر لجاجت و عمد بر کفر و تکذیب خود پافشردند _ با عذاب استیصال نابود کرد .

فقد كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ .. ثُمَّ أَخَذَتِ الَّذِينَ كَفَرُوا

«تنکیر» به معنای انکار (تغییر) است (لسان العرب) و مقصود از آن در آیه شریفه، تغییر نعمت به نعمت و حیات به مرگ می باشد؛ که مجازات کفرپیشگی است.

162- کمی مصلحان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 8

8_ در میان امت های هلاک شده پیشین ، تنها اندکی از آنان از فساد و تباهی به دور بوده و مردم را از گناه و فساد نهی می کردند .

فلولا كان .. أولوا بقیه ینھون عن الفساد فی الأرض إلا قليلاً

163- کمی ناهیان منکر در اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 8, 11

8_ در میان امت های هلاک شده پیشین ، تنها اندکی از آنان از فساد و تباهی به دور بوده و مردم را از گناه و فساد نهی می کردند .

فلولا كان .. أولوا بقیه ینھون عن الفساد فی الأرض إلا قليلاً

11_ ناهیان از منکر در میان اقوام هلاک شده پیشین به دلیل اندک بودنشان ، نتوانستند جامعه خویش را از فساد و تباهی بازدارند .

إلا قليلاً ممن أنجینا منهم

جمله «إلا قليلاً ..» به قرینه «أنجیناهم» دلالت می کند که خداوند ناهیان از فساد را که در برخی از جوامع بودند نجات داد و جامعه ایشان را به عذاب هلاک کرد. بنابراین آن صاحب خردان نتوانسته بودند جامعه خویش را از فساد بازدارند و لذا عذاب بر جامعه آنان نازل شد.

164- کیفر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- گروه ها و اقوامی که در طول تاریخ، انبیای الهی را تکذیب کردند، گرفتار عذاب شدند.

فسیروا فی الأرض فانظروا کیف کان عـقبه المکذبین

دعوت از مردم برای جهانگردی جهت مطالعه در عاقبت تکذیب کنندگان انبیا، دلالت بر این دارد که آنان دچار عذاب شده اند و مطالعه آن عبرت آموز است و اگر چنان چه به مرگ طبیعی مرده بودند، با انسانهای دیگر تفاوتی نداشتند و در نتیجه مزیتی برای مطالعه نخواهند داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 12

12 - گرفتار شدن امت های متمدن و نیرومند گذشته به عقوبت الهی، در حال گناه و معصیت

فأخذهم الله بذنوبهم

برداشت یاد شده بر این احتمال استوار است که «با» در «بذنوبهم» برای ملابست باشد؛ یعنی، خداوند آنان را در حال گناه کاری شان به کیفر رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 8

8 - نابودی و عقوبت امت های نیرومند و متمدن گذشته، جلوه قدرتمندی و سخت کیفری خداوند

کانوا هم أشدّ منهم قوّه وءاثراً... فأخذهم الله إته قویّ شدید العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 1

1 - هشدار مؤمن آل فرعون به قوم خود، از دچار شدن به کیفر کردار قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان (لوط و اصحاب ایکه) در صورت اقدام به قتل موسی (ع)

مثل دأب قوم نوح... و الذین من بعدهم

«دأب» به معنای عادت است و مقصود از «الذین من بعدهم» قوم لوط و اصحاب ایکه است؛ چنان که در سوره «ص» آیه 13، به آن تصریح شده است. گفتنی است برابر نظر مفسران «اصحاب ایکه» همان مردم مدین است که از قوم حضرت شعیب بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - صاعقه از کیفر های دنیوی خداوند ، برای برخی از امت های مشرک پیشین

انذرتکم ص-عقه مثل ص-عقه عاد و ثمود

165- کیفر دنیوی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 329

10 - تمامی اقوام تکذیب گر (چون قوم نوح) ، به خاطر مبارزه با حق (تعالیم پیامبران) ، در دنیا مورد عقوبت و کیفر الهی قرار گرفتند .

كذبت قبلهم قوم نوح . . . ليدحضوا به الحق فأخذتهم

166- کیفیت عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 6

6 - بسیاری از پیشینیان ، هنگامی که به عذاب الهی گرفتار شدند ، در شهر و دیارشان به رفت و آمد عادی خود سرگرم بودند . *

كم أهلكننا قبلهم . . . يمشون في مسكنهم

جمله «یمشون. . .» ممکن است حال برای «القرون» باشد.

167- گناه اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 14

14_ جوامع هلاک شده پیشین ، مردمانی گنه کار بودند .

و كانوا مجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 5

5- جرم پیشگی ، عامل هلاکت قوم « تبع » و اقوام هلاک شده قبل از آن

أهم خير أم قوم تبع والذين من قبلهم أهلكنهم إثمهم كانوا مجرمين

168- گناهکاری اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 69 - 6

6 - جرم و تبه کاری ، عامل هلاکت جوامع پیشین

فانظروا كيف كان ع_قبه المجرمين

ص: 330

169- لجاجت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 13، 14، 16

13- اقوام کافر پس از ملاحظه دلایل روشن انبیا، آنها را استهزا کردند و کفر خویش را صریحاً به آنان اعلام داشتند .

جاءتهم رسلهم بالبینات فردوا ایدیهم فی افوههم وقالوا انا کفرنا بما اُرسلم به

مرجع ضمیر در «ایدیهم فی افواههم» اقوام یاد شده در آیه است و این عبارت، معنای کنایه دارد و مراد از آن، این است که اقوام کافر با دست گذاشتن بر دهان خود و یا با سوت زدن، به استهزای انبیای خود پرداختند.

14- اقوام کافر در برخورد با دلایل روشن انبیا، بشدت ناراحت و غضبناک می شدند و به صراحت موضع کفرآلود خود را اعلام می کردند .

جاءتهم رسلهم بالبینات فردوا ایدیهم فی افوههم وقالوا انا کفرنا بما اُرسلم به

مراد از «ردوا ایدیهم فی افواههم» کنایه از غضب و خشم آنهاست که در آیات دیگر نیز آمده است (غضوا علیکم الأنامل من الغیظ).

16- اقوام کافر، نه تنها در جواب دعوت انبیا سکوت اختیار کرده و جواب مثبت ندادند بلکه به صراحت کفر خویش را به پیام آنان اعلام داشتند .

جاءتهم رسلهم بالبینات فردوا ایدیهم فی افوههم وقالوا انا کفرنا بما اُرسلم به

طبق نقل روح المعانی (ج 13، ص 194)، از ابو عبیده و اخفش، عبارت «فردوا ایدیهم فی افواههم» ضرب المثل برای کسی است که جواب مثبت به درخواست نمی دهد و سکوت اختیار می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 84 - 3

3 - اقوام قدرتمند محکوم شده به عذاب استیصال، مردمی لجوج و حق ناپذیر در برابر تعالیم پیامبران

فلما رأوا بأسنا قالوا ءامنا بالله وحده و کفرنا بما کنا به مشرکین

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که اقوام یاد شده تا لحظه مشاهده آثار آمدن عذاب، به استهزای آن می پرداختند و تنها به محض دیدن آن، تسلیم شده، ایمان می آوردند.

170- لذایذ دنیوی اقوام پیشین

4 - مشرکانِ ملت های پیشین نیز ، گرفتار عذاب شدند و بین آنان و لذت های دنیوی شان جدایی برگشت ناپذیر افتاد .

و حیل بینهم و بین ما یشتهون کما فعل بأشیاعهم من قبل

«اشیاع» (جمع «شیعه») به معنای پیروان است و در آیه _ به قرینه «من قبل» _ مراد کسانی است که مشابَهت فکری با

مشركان بعدى داشته اند.

171- مالکیت سرزمین اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 4

4- اقوام کافر پیشین در برابر انبیا احساس قدرت می کردند و مدعی بودند که سرزمین مسکونی آنان و انبیا از آن آنهاست .

لنخرجنکم من أرضنا

از اینکه آنان، پیامبران را تهدید به اخراج کردند، احساس قدرت استفاده می شود و از اینکه «أرض» (سرزمین) را به خود اضافه کردند؛ به دست می آید که آنان مدعی حاکمیت و مالکیت بر آن بودند.

172- محمد (صلی الله علیه و آله) و سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 100 - 2

2_ خداوند ، گوشه هایی از سرگذشت اقوام به هلاکت رسیده و آبادی های تخریب شده با عذاب را برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) گزارش می کرد .

ذلک من أنباء القرى نقصه علیک

173- محمد (صلی الله علیه و آله) و هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 100 - 2

2_ خداوند ، گوشه هایی از سرگذشت اقوام به هلاکت رسیده و آبادی های تخریب شده با عذاب را برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) گزارش می کرد .

ذلک من أنباء القرى نقصه علیک

174- مردگان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- انبوهی مردگان نسل های پیشین و زنده نشدن آنان با گذشت عصر ها ، دلیل کافران بر انکار معاد و واقعیت نداشتن حیات

ص: 332

أتعداننى أن أخرج و قد خلت القرون من قبلى

مفاد «و قد خلت القرون..» این است که: نسل های فراوانی پیش از من مرده اند و برای آنان معادى صورت نگرفته است؛ حال چگونه می توان باور کرد که برای من معادى باشد؟!.

175- مردم صدر اسلام و تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 9 - 2

2- آشنایی مردم عصر بعثت با سرگذشت قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان

الم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

استفهام در «الم یأتکم» استفهام تقریری است؛ بنابراین معنای جمله آیا خبر آنان به شما نرسیده بود، چنین می شود: قطعاً خبر آنان به شما رسیده بود.

176- مسکن مرفهان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 7

7- رفاه زدگان جوامع ستمگر پیشین ، ساختمان ها و بنا های باشکوه و مجللی داشتند .

وارجعوا الی ما أترفتم فیہ و مسکنکم

ذکر مساکن در میان سایر دارایی ها و اموال مترفان، گواه بر ویژگی آن در بین آنها و نیز دلیل دل بستگی ساکنان آن می باشد.

177- مشرکان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 51 - 2

2- فرعون با مطرح ساختن شرک ربوبی اقوام گذشته ، برای موسی (ع) به استبعاد و القای شبهه در مورد توحید ربوبی پرداخت .

قال فما بال القرون الأولى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 54 - 4

4 - مشرکانِ ملت های پیشین نیز ، گرفتار عذاب شدند و بین آنان و لذت های دنیوی شان جدایی برگشت ناپذیر افتاد .

ص: 333

و حیل بینهم و بین ما یشتهون کما فعل بأشیاعهم من قبل

«اشیاع» (جمع «شیعه») به معنای پیروان است و در آیه _ به قرینه «من قبل» _ مراد کسانی است که مشابهت فکری با مشرکان بعدی داشته اند.

178- مصلحان در اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 4

4_ امت های هلاکت شده پیشین ، فاقد جمعیتی از مصلحان دلسوز و بازدارنده مردم از فساد و تباهی

فلولا کان من القرون من قبلکم أولوا بقیه ینهون عن الفساد

از معانی «بقیه» فضل و نیکی است. در تفسیر کشاف آمده: فلانی از «بقیه القوم» است؛ یعنی، از نیکان آنان است. بنابراین «أولوا بقیه»؛ یعنی، نیکان و دارندگان فضل که به مناسبت مورد به مصلحان دلسوز تعبیر شد. لولا به معنای «چرا نه» می باشد و مفاد جمله «فلولا...» این است که: چرا در میان امتهای پیش از شما گروهی از مصلحان دلسوز نبودند که آن امتهای را از فساد و تباهی باز دارند؟.

179- مصونیت اقوام صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 3

3_ خداوند ، امت های صالح و درستکار را با عذاب استیصال نابود نمی کند .

و ما کان ربک لیهلک القرى بظلم و أهلها مصلحون

180- مطالعه تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور به تشویق مردم برای سیر و سفر در زمین ، جهت مطالعه در سرگذشت پیشینیان

قل سیروا فی الأرض فانظروا کیف کان ع_قبه الذین من قبل

181- مطالعه سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 334

10_ لزوم دقت در سرنوشت پیشینیان و دریافت علل هلاکت آنان ، به منظور درس آموزی و عبرت گیری

مثل ما أصاب قوم نوح . . . و ما قوم لوط منکم بیعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 12

12_ لزوم مطالعه تاریخ پیشینیان و عبرت آموزی از فرجام آنان

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عِقبه الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 5

5- لزوم مطالعه و کنکاش در سرنوشت اقوام عذاب شده و به هلاکت رسیده تاریخ

ألم یروا کم أهلكنا قبلهم من القرون أنهم إلیهم لایرجعون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه درصدد تشویق مردم به مطالعه و دقت در سرنوشت اقوام عذاب شده پیشین و عبرت گرفتن و درس آموختن از آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 1

1 - تشویق جهان گردی و سیر در زمین از سوی خدا ، به منظور تفکر و نظاره کردن در سرگذشت پیشینیان و آثار به جای مانده از تمدن و قدرت آنان

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عِقبه الذین من قبلهم

182- مطالعه فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 10

10 - ژرف نگری در عاقبت بدفرجامان ، عامل تصحیح گرایش های فکری نادرست است .

سیروا .. فانظروا کیف کان ع_قبه الذین من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 13

13 - لازم است که پیش از الگو قرار دادن پیشینیان ، انگیزه ها و فرجام آنان ، بررسی شود .

قالوا بل نتبع .. أو لو کان الشیطان یَدْعُوهم

استفهام انکاری «أو لو کان ..» اشعار دارد به این که برای قبول و یا عدم قبول انظار پیشینیان، باید آن را بررسی کرده و به

ص: 335

درستی آن، اطمینان پیدا کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 2، 1

1 - خداوند ، مشرکان را به سیر در زمین و مطالعه سرگذشت اقوام نیرومند گذشته فرامی خواند .

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عِقبه الذين من قبلهم

2 - سیر در زمین و کاوش در سرگذشت پیشینیان ، مورد تشویق و ترغیب خداوند

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عِقبه الذين من قبلهم

183- معجزه اقتراحی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 11 - 11

11- انبیا در مقابل درخواست معجزه از سوی اقوام کفرپیشه ، خود را جز به اذن خداوند ، فاقد توانایی لازم برای آن می دانستند .

و ما كان لنا أن نأتیکم بسلطن إلا بإذن الله

184- منشأ تفاوت اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 19

19 - وجود تفاوت های قومی در نسل بشر ، به منظور سهولت شناسایی هر یک ، نمودی از علم و کاردانی خداوند است .

و جعلنکم شعوباً و قبائل لتعارفوا .. إن الله علیم خبیر

از ارتباط «إن الله علیم خبیر» با «جعلناکم شعوباً ..»، مطلب بالا قابل برداشت است.

185- منشأ جایگزینی اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 19 - 9

9- تغییر اقوام و بافت های اجتماعی آنان ، با از بین رفتن گروهی و آوردن گروهی دیگر ، در گرو مشیت الهی است .

إن یشأ یذهبکم و یأت بخلق جدید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 336

7- خداوند ، پس از نابود کردن اقوام ستمگر ، مردم دیگری را از نو پدید آورد و جایگزین آنان ساخت .

و أنشأنا بعدها قومًا اخرین

«إنشاء» (مصدر «أنشأنا») به معنای ایجاد و پدید آوردن شیء جان دار و تربیت آن است (مفردات راغب).

8- تغییرات و دگرگونی های جوامع و تمدن ها ، تحت مشیت و اراده الهی است .

و کم قصمنا .. و أنشأنا بعدها قومًا اخرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 39 - 2

2 - خداوند امت ها و نسل های انسان ها را جانشین و وارث هم دیگر در زمین قرار داده است .

هو الذی جعلکم خلئف فی الأرض

186- منشأ سرنوشت اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 5

5 - تحولات تاریخ بشر و سرنوشت اقوام و جوامع ، به دست خداوند است .

فعل ربّک

187- منشأ قدرت اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 28 - 6

6- سنت الهی در تاریخ ، انتقال قدرت و اقتدار اقوام حق ستیز به دیگر ملت ها

کذلک و أورثنَها قومًا اخرین

بنابراین که «کذلک» اشاره به استمرار داشته باشد؛ تعبیر «و أورثناها» می رساند که باقی نماندن قدرت و اقتدار برای همیشه در اختیار یک

قوم و انتقال آن به سایر اقوام، از سنت های الهی است.

188- منشأ کفر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 19

ص: 337

19- شك توأم با بدینی اقوام كفر پیشه نسبت به تعالیم انبیا ، منشأ كفر آنان بود .

قالوا إنا كفرنا بما أرسلتم به و إنا لفي شك مما تدعوننا إليه مريب

189- منشأ هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 2

2- هلاکت قوم « تبّع » و اقوام پیش از آن ، به اراده و خواست خداوند

أهم خير أم قوم تبّع و الذين من قبلهم أهلكنهم

190- موجبات عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 34 - 1

1- اعمال سوء کافران اقوام پیشین ، گریانشان را گرفت و آنان را گرفتار عذاب کرد .

فأصابهم سيئات ما عملوا

«سيئات» (جمع سيئه) به معنای کارهای قبیح است و اصابه سيئه مجاز عقلی و به تقدیر مضاف است. بنابراین مراد از اصابه سيئه به آنان، کیفر شدنشان به گناه آن اعمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 51 - 1

1 - گرفتار شدن قشر مرفه و ناسپاس ملت های گذشته به عذاب و پیامد های ناگوار رفتار بد خود

إذا خولنهم نعمه منا . . . فأصابهم سيئات ما كسبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 2

2- عذاب شدن اقوام و ملت های گذشته ، بر اثر تکذیب دین و پیامبران الهی

ولقد كذب الذين من قبلهم فكيف كان نكير

191- موقعیت اجتماعی اقوام پیشین

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 338

1- وجود جامعه‌هایی چند در تاریخ که از نظر امکانات زندگی و موقعیت اقتصادی و اجتماعی، از کافران عصر بعثت برتر بوده‌اند.

و کم... من قرن هم أحسن أثـثا ورءیاً

«قرن» به معنای جامعه و مردمی است که اهل یک زمان و نزدیک به یکدیگر باشند و با هم زیست کنند (مفردات راغب). «أثاثاً» به معنای لوازم زندگی است و وصف «أحسن أثاثاً» نشانه پیشرفت اقتصادی و بهبود آن است. «رءیاً» اسمی است که مرادف «منظر» و «مرأی» (نما و منظره) می‌باشد (لسان العرب). بنابراین «أحسن رءیاً» یعنی، خوش‌نماتر. این نیز کنایه از بهینه بودن وضعیت اجتماعی و جذاب بودن آن است.

192- موقعیت اجتماعی ظالمان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 8

8- موقعیت ممتاز اجتماعی و اقتصادی مرفهان جوامع ستمگر

ارجعوا... لعلکم تسـلـون

در این که سؤال در «تسئلون» چیست و سؤال کنندگان چه کسانی‌اند، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد. از جمله آنها این است که سؤال کنندگان مردم هستند و مراد از سؤال، مشورت در مسائل اجتماعی و کمک و درخواست در مسائل اقتصادی است.

193- موقعیت اجتماعی مرفهان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 8

8- موقعیت ممتاز اجتماعی و اقتصادی مرفهان جوامع ستمگر

ارجعوا... لعلکم تسـلـون

در این که سؤال در «تسئلون» چیست و سؤال کنندگان چه کسانی‌اند، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد. از جمله آنها این است که سؤال کنندگان مردم هستند و مراد از سؤال، مشورت در مسائل اجتماعی و کمک و درخواست در مسائل اقتصادی است.

194- موقعیت اقتصادی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- وجود جامعه هایی چند در تاریخ که از نظر امکانات زندگی و موقعیت اقتصادی و اجتماعی ، از کافران عصر بعثت برتر بوده اند .

و کم ... من قرن هم أحسن أثـثـاً ورءیاً

ص: 339

«قرن» به معنای جامعه و مردمی است که اهل یک زمان و نزدیک به یکدیگر باشند و با هم زیست کنند (مفردات راغب). «أثاثاً» به معنای لوازم زندگی است و وصف «أحسن أثاثاً» نشانه پیشرفت اقتصادی و بهبود آن است. «رءياً» اسمی است که مرادف «منظر» و «مرأى» (نما و منظره) می باشد (لسان العرب). بنابراین «أحسن رءياً» یعنی، خوش نماتر. این نیز کنایه از بهینه بودن وضعیت اجتماعی و جذاب بودن آن است.

2- جوامع و تمدن های بسیاری در طول تاریخ، با وجود قدرت و امکانات بسیار و موقعیت برتر نسبت به کافران عصر بعثت، به هلاکت رسیده و نابود شدند.

و کم أهلکنا قبلهم من قرن هم أحسن أثاثاً

195- موقعیت اقتصادی ظالمان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 8

8- موقعیت ممتاز اجتماعی و اقتصادی مرفهان جوامع ستمگر

ارجعوا... لعلکم تسلون

در این که سؤال در «تسئلون» چیست و سؤال کنندگان چه کسانی اند، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد. از جمله آنها این است که سؤال کنندگان مردم هستند و مراد از سؤال، مشورت در مسائل اجتماعی و کمک و درخواست در مسائل اقتصادی است.

196- موقعیت اقتصادی مرفهان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 8

8- موقعیت ممتاز اجتماعی و اقتصادی مرفهان جوامع ستمگر

ارجعوا... لعلکم تسلون

در این که سؤال در «تسئلون» چیست و سؤال کنندگان چه کسانی اند، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد. از جمله آنها این است که سؤال کنندگان مردم هستند و مراد از سؤال، مشورت در مسائل اجتماعی و کمک و درخواست در مسائل اقتصادی است.

197- مؤاخذه اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مؤاخذه هلاکت بار ملت های کفرپیشه و مقتدر پیشین از سوی خداوند

فأهلکنا أشدّ منهم بطشاً

ص: 340

198- مؤمنان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 47 - 8

8 - جمعی از مردم اقوام گذشته، به پیامبران ایمان آوردند و جمعی دیگر، آنان را تکذیب کردند.

لقد أرسلنا... رسلاً... فانتقمنا من الذين أجرموا

«فاء» در «فانتقمنا» فصیحه است و حکایت از این می کند که پس از آمدن انبیا، جمعی ایمان آوردند و جمعی، تکذیب کردند و خداوند، از گروه دوم، انتقام گرفت. لازم به ذکر است که «وكان حقاً...» نیز مؤید نکته یاد شده است.

199- ناهیان از منکر و افساد اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 11

11_ ناهیان از منکر در میان اقوام هلاک شده پیشین به دلیل اندک بودنشان، نتوانستند جامعه خویش را از فساد و تباهی بازدارند.

إلا قليلاً ممن أنجينا منهم

جمله «إلا قليلاً...» به قرینه «أنجيناهم» دلالت می کند که خداوند ناهیان از فساد را که در برخی از جوامع بودند نجات داد و جامعه ایشان را به عذاب هلاک کرد. بنابراین آن صاحب خردان نتوانسته بودند جامعه خویش را از فساد بازدارند و لذا عذاب بر جامعه آنان نازل شد.

200- ناهیان منکر در اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 4

4_ امت های هلاکت شده پیشین، فاقد جمعیتی از مصلحان دلسوز و بازدارنده مردم از فساد و تباهی

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا ببقية ينهون عن الفساد

از معانی «بقیه» فضل و نیکی است. در تفسیر کشاف آمده: فلانی از «بقیه القوم» است؛ یعنی، از نیکان آنان است. بنابراین «أولوا ببقیه»؛ یعنی، نیکان و دارندگان فضل که به مناسبت مورد به مصلحان دلسوز تعبیر شد. لولا به معنای «چرا نه» می باشد و مفاد جمله «فلولا...» این است که: چرا در میان امتهای پیش از شما گروهی از مصلحان دلسوز نبودند که آن امتهای را از فساد و تباهی باز دارند؟

201- نجات مصلحان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 9

9_ خداوند ، تنها صالحان ناهی از منکر را از عذاب های نازل شده بر امت های پیشین ، نجات داد .

إِلَّا قَلِيلًا مِّنْ أُنْجِيَنا مِنْهُمْ

«منهم» قید برای «قلیلاً» است و ضمیر در آن به «القرون» باز می گردد و «من» در «ممن = من من» بیانیه است بنابراین «إِلَّا قَلِيلًا . . .»؛ یعنی ، مگر اندکی از جوامع گذشته که در آنها صاحب خردانی ناهی از فساد بودند همانها که نجاتشان دادیم.

202- نظام طبقاتی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 4

4- وجود نظام طبقاتی ، در جوامع عصر بعثت و پیش از آن

و کذلک ما أرسلنا من قبلك . . . إلا قال مترفوها

203- نفرین بر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 15 - 2

2- انبیا از هدایت شدن اقوام کافر ناامید شدند و آنان را نفرین کردند .

قالت لهم رسلهم . . . واستفتحوا

انبیا پس از ارائه بینات و چند گفت و گو با کافران و تهدید شدن از سوی آنان و اعلام تهدید خداوند، از خداوند طلب پیروزی برای خویش کردند و این نشانگر این است که آنان امیدی به هدایت اقوام خویش نداشتند.

204- نگرانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 6

6- نگرانی و ترس اقوام کفرپیشه از گسترش و تأثیر تعالیم انبیا در صورت حضور آنان در جامعه

لنخرجنکم من أرضنا أو لتعودنَّ فی ملتنا

ص: 342

205- ویرانی شهرهای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 9

9- غیر مسکونی شدن شهر های جوامع هلاک شده پیشین ، پس از نابودی آنها

فتلک مس_کنهم لم تسکن من بعدهم

206- ویژگیهای عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 84 - 1

1 - عذاب اقوام قدرتمند پیشین ، امری محسوس و قابل رؤیت برای آنان به هنگام نزول آن

فلما رأوا بأسنا

207- هدایت ناپذیری اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 13 - 4

4- اقوام هدایت ناپذیر پیشین ، علی رغم دریافت آیات الهی به آنان ، ایمان نیاوردند .

لا يؤمنون به وقد خلت سنه الأولین

208- هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 7

7_ هلاکت امت های کفر پیشه گذشته تاریخ ، نمودی از قدرت خدا بر کیفر دنیوی منافقان و کافران هر عصر

الم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2_ فساد و تبه کاری های امت های گذشته ، عامل گرفتاری آنان به عذاب و هلاکت

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقية ينهون عن الفساد

ص: 343

عبارت «ممن أنجینا منهم» قرینه بر این است که مقصود از «القرون من قبلکم» امتهایی اند که به عذابهای الهی گرفتار شده و به هلاکت رسیده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 15 - 4,7

4- درخواست اقوام کافر و انبیا برای غلبه بر یکدیگر ، نه تنها ثمری برای کفار نداشت ، بلکه هلاکت دنیوی آنان را نیز به همراه داشت .

و استفتحوا و خاب کلّ جبّار عنید

«خاب» در لغت به معنای «هلک» آمده است و به قرینه «استفتحوا» مراد از «خبیه» می تواند هلاکت باشد.

7- درخواست انبیا برای غلبه بر کافران اقوام خویش ، به اجابت رسید و آنان هلاک و نابود شدند .

و استفتحوا و خاب کلّ جبّار عنید

عبارت «و خاب کلّ جبّار عنید» می تواند به منزله بیان اجابت درخواست پیروزی انبیا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 45 - 16

16- مردم عصر بعثت از کیفر هلاکت بار الهی نسبت به اقوام ستمگر پیشین آگاه بودند .

الذین ظلموا أنفسهم و تبین لکم کیف فعلنا بهم و ضربنا لکم الأمثال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 4

4- کافران و روی گردانان از پذیرش آیات قرآن ، در خطر گرفتاری به سرنوشت هلاکت بار پیشینیان و ابتلا به عذاب های دنیوی

و إذا تتلی علیهم آیتنا . . . و کم أهلکنا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 1,3,5

1 - خداوند جوامع و امت های بسیاری را در طول تاریخ هلاک و نابود کرده است .

«قرن» به معنای قوم و مردمی است که در یک زمان زندگی می کنند (مفردات راغب).

3 - هلاکت اقوام گذشته با عذاب الهی ، نمونه هایی بارز از جدی بودن تهدید های خداوند و راهنمای کافی برای مشرکان عصر بعثت

أفلم یهد لهم کم اهلکنا قبلهم من القرون

5 - کافران عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از هلاکت بسیاری از امت های گذشته آگاه بوده و با آثار باستانی به جای مانده از آنان آشنا بودند .

أفلم یهد لهم کم اهلکنا .. یمشون فی مس_کنهم

جمله «یمشون...» حال برای «هم» است که به قرینه سیاق آیه، مراد مشرکان صدر اسلام می باشد. عبور آنان به دیار عاد، ثمود، لوط و ...
_ که مفاد جمله «یمشون...» است _ زمینه ساز آگاهی آنان به حوادث مرگ بار پیشینیان بوده است. توبیخ مستفاد از

همزه استفهام نیز، فرع بر آگاهی آنان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 12 - 2

2- ظهور علایم و نشانه های عذاب ، قبل از هلاکت و نابودی جوامع ستمگر

فلَمَّا أَحْسَوْا بِأَسْنَا

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که مقصود از احساس عذاب، مشاهده علایم و نشانه های عذاب باشد. فرار عذاب شوندهگان در این هنگام، مؤید همین مطلب است؛ زیرا اگر خود عذاب احساس می شد، فرصت و راهی برای فرار وجود نمی داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 18 - 8

8- هلاکت و نابودی جوامع ستمگر گذشته ، نمونه ای از پیروزی حق بر باطل

و کم قصمنا من قریه کانت ظالمه. .. بل نقذف بالحق علی البطل فیدمغه فإذا هو زاهق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 38 - 5, 4, 3

3_ اقوام و امت های بسیاری از عصر نوح تا زمان اصحاب رسّ به خاطر تکذیب آیات الهی و پیامبران ، دچار هلاکت و نابودی شدند .

وقرونًا بین ذلک کثیرًا

«قرن» (مفرد «قرون») به مجموعه افرادی که در یک عصر زندگی می کنند، گفته می شود.

4_ ظهور و سقوط امت های فراوان و فراموش شده در تاریخ (از عصر نوح تا زمان اصحاب رسّ)

وقرونًا بین ذلک کثیرًا

5_ « عن ابن عباس قال : کان رسول اللّٰه (صلی الله علیه و آله) إذا انتهى إلى معدین عدنان أمسک ثمّ یقول : کذب النّسّابون قال اللّٰه تعالی « و قرونًا بین ذلک کثیرًا » ;

از ابن عباس روایت شده است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) وقتی به معدین عدنان (یکی از اجداد خود) می رسید، توقف می کرد و سپس می فرمود: نَسَّابَهُ هَا دَرُوعٌ مِی گویند. خدای تعالی می فرماید: « و قرونًا بین ذلک کثیرًا »؛ یعنی، نسل های زیادی در فاصله عاد و

ثمود و اصحاب رس بودند که به هلاکت رسیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 39 - 3

3_ همه مردمان عاد ، ثمود ، اصحاب رس و مردم دوران های بین اقوام یاد شده ، به خاطر تکذیب آیات خدا و رسولان او ، به شکل شگفت آوری درهم شکسته شده و نابود گردیدند .

و کلاً تَبْرناً تَتَّبِيراً

«تتبیرو» (مصدر «تبرنا») به معنای درهم شکستن و هلاک کردن است (لسان العرب). «تتبیراً» _ که مفعول مطلق برای «تبرنا» است _ نیز برای تأکید معنای درهم شکستن و هلاک کردن و نوع شگفت آور آن است.

ص: 345

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 1

1 - تاریخ بشر ، شاهد هلاکت جوامع بسیاری با عذاب قهر الهی (عذاب استیصال) است .

و کم أهلكنا من قریه

واژه «کم» (چه بسیار) بیانگر کثرت جوامع هلاک شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 1,2,3,6,7,8,10,12

1 - هلاکت ملت های کفرپیشه ، در گذشته درس عبرتی برای آیندگان است .

أولم یهد لهم کم أهلكنا من قبلهم من القرون

«قرون» جمع «قرن» و به معنای قوم و ملتی است که در یک زمان، زندگی می کرده اند (مفردات راغب).

2 - مردم مکه ، از نسل های پیشین که به سبب کفرپیشگی ، به قدرت الهی هلاک و منقرض شدند ، آگاه بودند .

أولم یهد لهم کم أهلكنا

«یهد» متعدی به «لام» شده و معنای «بیین» می دهد. لازم به ذکر است که به دلیل مکی بودن سوره سجده، مرجع ضمیر در «لهم» مشرکان مکه اند.

3 - کافران ، از فرجام امت های پیشین (هلاکت شان) ، عبرت نگرفتند .

أولم یهد لهم کم أهلكنا من قبلهم من القرون

همزه در «أولم یهد...» انکاری است. بنابراین، معنا چنین می شود: «آنان، از هلاکت امت های پیشین هدایت نگرفتند».

6 - ملت های زیادی از اقوام کافر ، در گذشته هلاک شدند .

کم أهلكنا

«کم» خبریه، مفید کثرت و زیادی است.

7 - کافران ، از سوی خدا به خاطر عبرت نگرفتن از هلاکت کافران پیشین ، توبیخ شدند .

أولم يهد لهم كم أهلكنا من قبلهم من القرون . . . أفلا يسمعون

همزه «أفلا يسمعون» تقریری و همراه با توبیخ است.

8 - هلاکت امت های کافر پیشین ، در حال غفلت و سرگرمی آنان به دنیا ، بوده است .

أهلكنا . . . یمشون فی مسـکنهم

احتمال دارد که جمله «یمشون . . .» حال برای مفعول «أهلكنا» باشد.

10 - هلاکت امت های کفرپیشه ، به صورت ناگهانی و غافل گیرانه ، بوده است .

أهلكنا من قبلهم من القرون یمشون فی مسـکنهم

احتمال دارد که جمله «یمشون . . .» حال برای مفعول فعل «أهلكنا» باشد که متضمن معنای ناگهانی بودن هلاک است.

12 - خبر هلاکت ملت های کفرپیشه پیشین ، کراراً به گوش مردم مکه رسیده بود .

أولم يهد لهم كم أهلكنا من قبلهم من القرون . . . أفلا يسمعون

فعل مضارع «یسمعون» در آیه می تواند اشعار به تکرار شنیدن این گونه خبرها داشته باشد.

ص: 346

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 5، 14

5 - تهدید مشرکان حق ناپذیر صدر اسلام از سوی خداوند ، به هلاکت و عذاب همچون کافران پیشین

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا .. و كانوا أشدّ منهم قوّه

14 - هلاکت کافران نیرومند در گذشته از سوی خداوند _ بدون هیچ مانع و رادعی _ جلوه ای از علم و قدرت مطلق او است .

فینظروا کیف کان عـقبه الذین من قبلهم . . و ما کان الله لیعجزه من شیء ... إته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 8

8 - نابودی و عقوبت امت های نیرومند و متمدن گذشته ، جلوه قدرتمندی و سخت کیفری خداوند

كانوا هم أشدّ منهم قوّه و ءاثارًا .. فأخذهم الله إته قویّ شدید العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 5، 7

5 - قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان ، مهم ترین اقوام هلاک شده تاریخ *

مثل دأب قوم نوح . . و الذین من بعدهم

7 - آشنایی مردم عصر فرعون از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان

إنی أخاف علیکم مثل . . دأب قوم نوح ... و الذین من بعدهم

هشدار مؤمن آل فرعون به مردم و بازگکردن سرگذشت عبرت آموز اقوام یادشده برای ایشان، می تواند گویای برداشت بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 1

1 - مؤاخذه هلاکت بار ملت های کفرپیشه و مقتدر پیشین از سوی خداوند

فأهلکنا أشدّ منهم بطشًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 4

4 - بسیاری از اقوام کافر پیش از بعثت پیامبر اسلام، ثمره تلخ کردار خویش را چشیده و نابود شده اند.

فذاقوا و بال أمرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 4

4 - آشنایی مردم عصر نزول قرآن، به سرنوشت هلاکت بار اقوام و ملّت های تکذیب گر پیش از خود

فکیف کان نکیر

تعبیر «فکیف کان نکیر» (پس از انکار و کیفر من چگونه بود؟) می رساند که مخاطبان آیات قرآن، از چگونگی کیفر و عذاب اقوام

ص: 347

پیش از خود، کم و بیش آشنا بودند.

209- هلاکت اقوام کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 16، 12، 7، 5

5_ هلاکت امت های کفر پیشه گذشته تاریخ ، از حوادث مهم و اخبار سازنده و پرفایده است .

الم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنت

«نبأ» به معنای خبر مهم و بسیار سودمند است.

7_ هلاکت امت های کفر پیشه گذشته تاریخ ، نمودی از قدرت خدا بر کیفر دنیوی منافقان و کافران هر عصر

الم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنت

12_ هلاکت اقوام کافر پیشین ، پس از اتمام حجت رسولان الهی بر آنان بود .

الم یأتهم نبأ الذین من قبلهم . . . أتتهم رسلهم بالبینت

16_ هلاکت اقوام کافر ، بازتاب عملکرد خود آنان است نه ظلمی از ناحیه خداوند بر آنها .

فما كان الله لیزللمهم و لكن كانوا أنفسهم یظلمون

210- هلاکت مشرکان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 52 - 2

2- موسی (ع) در پاسخ فرعون ، آگاهی دقیق خداوند از مشرکان نابود شده را ، دلیل امکان پذیر بودن عذاب آنان خواند .

قال فما بال القرون الأولى . قال علمها عند ربی

211- هماهنگی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 3

3- قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان، مردمی متشکل و همسودر جهت مخالفت با پیامبران عصر خود

مثل یوم الأحزاب . مثل دأب قوم نوح ... و الذین من بعدهم

از تعبیر «احزاب» درباره اقوام یاد شده، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 348

1 - تکذیب و اتهام ، شیوه همیشگی اقوام و جوامع کفرپیشه و شرک آلود در برابر فرستادگان الهی

کذلک ما أتى الذین من قبلهم من رسول إلا قالوا ساحر أو مجنون

212- یأس از ایمان اقوام انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 110 - 18

18_ « قال المأمون : . . . یا أباالحسن (ع) فاخبرنی عن قول الله عزوجل : « حتّی إذا استیأس الرسل و ظنّوا أنّهم قد کذبوا جائهم نصرنا » قال الرضا (ع) يقول الله عزوجل : « حتّی إذا استیأس الرسل » من قومهم و ظنّ قومهم أن الرسل قد کذبوا جاء الرسل نصرنا . . . » ;

مأمون [به امام رضا(ع)] گفت: ای اباالحسن! پس مرا خبر ده از سخنی خداوند عزوجل: « حتّی إذا استیأس الرسل و ظنّوا أنّهم قد کذبوا جائهم نصرنا » امام رضا(ع) فرمود: خداوند می فرماید: تا آن گاه که رسولان از قوم خود ناامید شدند و قومشان گمان کردند رسولان دروغ گفته اند، یاری ما برای پیامبران رسید . . .».

213- یأس از هدایت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 15 - 2

2- انبیا از هدایت شدن اقوام کافر ناامید شدند و آنان رانفرین کردند .

قالت لهم رسلهم . . . و استفتحو

انبیا پس از ارائه بیّنات و چند گفت و گو با کافران و تهدید شدن از سوی آنان و اعلام تهدید خداوند، از خداوند طلب پیروزی برای خویش کردند و این نشانگر این است که آنان امیدی به هدایت اقوام خویش نداشتند.

اقوام پیشین

214- آثار استهزاهای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 1

1 - خداوند ، بسیاری از اقوام پیشین را به سبب کفر و استهزای پیامبران الهی نابود کرد .

كانوا به يستهزءون . ألم يروا كم أهلكنا قبلهم من القرون

ص: 349

215- آثار افساد اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 17

17 - تبه کاری ، عامل نابودی جوامع پیشین با عذاب قهر الهی

أولم يعلم أنّ الله قد أهلك من قبله من القرون... ولا يستل عن ذنوبهم المجرمون

216- آثار امکانات مادی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 45 - 4

4 - برخورداری ملت های کفرپیشه از مال و امکانات فراوان ، سبب ایستادگی آنها در مقابل پیامبران و تکذیب آنان شد .

و ما بلغوا معشار ما آتینهم فكذبوا رسلي

جمله «و ما بلغوا...» معترضه است و «فا» در «فكذبوا» عاطفه می باشد. ذکر جمله معترضه بین معطوف و معطوف علیه، می رساند که تکذیب پیامبران از سوی ملت های دارای امکانات، متأثر از برخورداری آنان بوده است.

217- آثار باستانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 6

6 - وجود آثار به جامانده بسیاری از جوامع هلاک شده پیشین (خانه های فروریخته ، چاه های متروک و قصر های بی صاحب) در زمان بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فكأين من قرية... وقصر مشيد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 7

7 - آثاری از گذشتگان ، در دست رس مردم مکه بود .

سيروا في الأرض فانظروا كيف كان عـقبه الذين من قبل

218- آثار تبیین تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 350

19 - خداوند ، هدایتگر مردم از طریق نزول آیات روشنگر ، تبیین سرگذشت امت های پیشین و موعظه و اندرزها

و لقد أنزلنا إليك آيات مبينـت و مثلاً من الذين خلوا من قبلكم و موعظه . . . يهد

219- آثار تفکر در تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 16 - 3

3 - تفکر در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راهگشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 18 - 5

5 - اندیشه در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راه گشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 21 - 4

4 - تفکر در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راه گشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 30 - 4

4 - تفکر در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راه گشای انسان ها ، در فهم حقانیت هشدار های خداوند

كذبتم و لم نؤمن بالآيات و لقد أنزلنا إليك آيات مبينـت و مثلاً من الذين خلوا من قبلكم و موعظه . . . يهد

220- آثار تکذیبگری اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 4

4_ نابودی بسیاری از اقوام، در نتیجه حق ستیزی و تکذیب پیامبران

كذبت قبلهم... فحق وعيد

ص: 351

221- آثار حق ستیزی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 4

4_ نابودی بسیاری از اقوام ، در نتیجه حق ستیزی و تکذیب پیامبران

كذبت قبلهم .. فحق وعيد

222- آثار ذکر فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 5

5 - توجه به عاقبت ناگوار اقوام مشرک پیشین ، عامل گرایش به توحید است .

هل من شركائكم .. قل سيروا في الأرض فانظروا كيف كان ع_قبه الذين من قبل

223- آثار ذکر هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 11

11- توجه به مرگ و هلاکت اقوام متمدن و ثروتمند تاریخ ، مایه هشدار و موجب فریفته نشدن به دنیا

أىّ الفريقين .. و كم أهلکنا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 27 - 3

3- تذکر به هلاکت اقوامی کافر در اطراف مکه ، هشدارى به مکيان حق ناپذير

و لقد أهلکنا ما حولکم من القرى

مخاطب «کم» مشرکان مکه اند.

224- آثار سرمستی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 3

3 - سرمستی و غرور ، عامل هلاکت جوامع پیشین

ص: 352

و کم أهلکنا من قریه بطرت معیشتها

«بطر» (مصدر «بطرت») به غرور و طغیان _ که آدمی بر اثر فراوانی نعمت دچار آن شود _ گفته می شود. بنابراین «بطرت معیشتها»؛ یعنی، «طغت فی معیشتها» (در زندگی اش طغیان کرد). گفتنی است که عبارت «بطرت معیشتها» وصف و مفید تعلیل است؛ یعنی، جوامع گذشته بدان جهت به هلاکت رسیدند که گرفتار سرمستی و غرور بودند.

225- آثار سوء ظن اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 19

19- شک توأم با بدبینی اقوام کفرپیشه نسبت به تعالیم انبیا، منشأ کفر آنان بود.

قالوا إنا کفرنا بما أرسلتم به و إنا لفی شک ممّا تدعوننا إلیه مریب

226- آثار شرک اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 213 - 7

7 - شرک ورزی، از عوامل هلاکت امت های پیشین

فتکون من المعدّین

«ال» در «المعدّین» اشاره به اقوام هلاک شده ای دارد که سرگذشت آنان در آیات پیشین به تفصیل بیان شده است.

227- آثار شک اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 19

19- شک توأم با بدبینی اقوام کفرپیشه نسبت به تعالیم انبیا، منشأ کفر آنان بود.

قالوا إنا کفرنا بما أرسلتم به و إنا لفی شک ممّا تدعوننا إلیه مریب

228- آثار ظلم اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- ظلم و بی دادگری جوامع پیشین ، سبب گرفتار شدن آنان به خشم خداوند و هلاکت و نابودیشان با عذاب او

ص: 353

وإن يكذبوك فقد كذبت قبلهم. .. فكأئین من قریه أهلكن_ها و هی ظالمه

229- آثار علم اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 4

4- آگاهی محدود بسیاری از اقوام پیشین نسبت به امور اعتقادی و تعالیم الهی ، موجب غرور آنان و احساس بی نیازی کردنشان از تعالیم آسمانی و پیامبران الهی

فرحوا بما عندهم من العلم

230- آثار عمل ناپسند اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 34 - 1

1- اعمال سوء کافران اقوام پیشین ، گریبانشان را گرفت و آنان را گرفتار عذاب کرد .

فأصابهم سيئات ما عملوا

«سیئات» (جمع سیئه) به معنای کارهای قبیح است و اصابه سیئه مجاز عقلی و به تقدیر مضاف است. بنابراین مراد از اصابت سیئه به آنان، کیفر شدنشان به گناه آن اعمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 51 - 1

1 - گرفتار شدن قشر مرفه و ناسپاس ملت های گذشته به عذاب و پیامد های ناگوار رفتار بد خود

إذا خولن_ه نعمه منّا . .. فأصابهم سيئات ماكسبوا

231- آثار کفر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 1

1 - خداوند ، بسیاری از اقوام پیشین را به سبب کفر و استهزای پیامبران الهی نابود کرد .

كانوا به يستهزون . ألم يروا كم أهلكنا قبلهم من القرون

ص: 354

232- آثار گناه اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 9

9- نابودی بسیاری از اقوام نیرومند و دارای تمدن و آثار ملی در گذشته تاریخ به خاطر گناهانشان

فأخذهم الله بذنوبهم

برداشت بالا مبتنی بر این نکته است که «با» در «بذنوبهم» برای سببیت می باشد.

233- آثار لجاجت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 26 - 1

1 - خداوند، اقوام تکذیب گر و کفرپیشه تاریخ را - که از سر لجاجت و عمد بر کفر و تکذیب خود پافشردند - با عذاب استیصال نابود کرد .

فقد كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ .. ثُمَّ أَخَذَتِ الَّذِينَ كَفَرُوا

«تکذیر» به معنای انکار (تغییر) است (لسان العرب) و مقصود از آن در آیه شریفه، تغییر نعمت به نعمت و حیات به مرگ می باشد؛ که مجازات کفرپیشگی است.

234- آثار مطالعه سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 3

3- سیر در سرزمین ها و مطالعه در سرگذشت پیشینیان، مایه عبرت و درس آموز است .

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عِقبه الذين من قبلهم

235- آثار هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 51 - 1

1 - نابودی کافران گذشته تاریخ ، هشدار جدی به هم اندیشان و همگنان آنها در هر عصر

و لقد اهلکنا اشیاعکم فهل من مدکر

ص: 355

236- آثار باستانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 5

5- کافران عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از هلاکت بسیاری از امت های گذشته آگاه بوده و با آثار باستانی به جای مانده از آنان آشنا بودند .

أفلم یهد لهم کم أهلکنا .. یمشون فی مس_کنهم

جمله «یمشون...» حال برای «هم» است که به قرینه سیاق آیه، مراد مشرکان صدر اسلام می باشد. عبور آنان به دیار عاد، ثمود، لوط و... _ که مفاد جمله «یمشون...» است _ زمینه ساز آگاهی آنان به حوادث مرگ بار پیشینیان بوده است. توییح مستفاد از همزه استفهام نیز، فرع بر آگاهی آنان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 69 - 2,5

2- تاریخ و آثار بر جای مانده از پیشینیان، در بردارنده درس ها و عبرت ها

قل سیروا فی الأرض فانظروا کیف کان ع_قبه المجرمین

5- آثار و نمود های عینی بر جای مانده از جوامع هلاک شده پیشین، در دسترس مردم عصر بعثت و قابل شهود و تجربه برای آنان

قل سیروا فی الأرض فانظروا کیف کان ع_قبه المجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 7

7- ویرانه های به جا مانده از شهر های جوامع هلاک شده پیشین، در دسترس مردم عصر بعثت قرار داشت .

فتلک مس_کنهم

به کارگیری «تلک» _ که برای مشارالیه محسوس وضع شده _ بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 10

10 - آثار و بقایای تمدن های فروپاشیده پیشینیان ، قابل بازدید و تحقیق برای کاوش گران عصر بعثت بوده است .

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا .. الذین من قبلهم کانوا أشدّ منهم قوّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 5

5 - آثار برخی اقوام کفرپیشه پیشین ، در گذرگاه مردم مکه ، در عصر پیامبر وجود داشت .

أهلکنا من قبلهم من القرون یمشون فی مسکنهم

بنابراین که مرجع ضمیر در «قبلهم» و فاعل «یمشون» کافران مکه باشد، نکته بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 356

6 - آثار بر جا مانده از تمدن ها و دستاورد های اقوام و ملت های نیرومند پیشین ، قابل بازدید و مطالعه و درس آموز برای مردم عصر بعثت

أولم يسيروا في الأرض فينظروا . . . و كانوا أشدّ منهم قوه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 5,8

5 - وجود تمدن های عظیم و اقوام متعدد نیرومند و دارای آثار ملی در گذشته تاریخ

كانوا هم أشدّ منهم قوه و اثارًا في الأرض

8 - وجود آثار تمدن های بزرگ و نشانه های توانایی اقوام نیرومند گذشته در عصر نزول قرآن

كانوا هم أشدّ منهم قوه و اثارًا في الأرض

از ظاهر توصیه خداوند به سیر در زمین و نظر افکندن بر آثار به جای مانده از پیشینیان، استفاده می شود که آن آثار تا عصر نزول قرآن بر جای مانده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 5,8,10

5 - وجود تمدن های عظیم و اقوام متعدد نیرومند و دارای آثار ملی در گذشته تاریخ

كانوا أكثر منهم و أشدّ قوه و اثارًا في الأرض

8 - وجود آثار تمدن های بزرگ و نشانه هایی از توانایی اقوام نیرومند و پرجمعیت گذشته ، در عصر نزول قرآن

كانوا أكثر منهم و أشدّ قوه و اثارًا في الأرض

از ظاهر توصیه خداوند به سیر در زمین و نظر افکندن بر آثار به جای مانده از پیشینیان، استفاده می شود که آن آثار تا عصر نزول قرآن باقی مانده بود.

10 - شرک و کفر ، زمینه ساز عذاب الهی و نابود شدن تمدن ها ، قدرت ها و آثار ملی

فما أغنى عنهم ما كانوا يكسبون

237- اتمام حجت بر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 5

5 - مجازات ملت های نیرومند و متمدن گذشته ، پس از اتمام حجت از سوی رسولان الهی

ذلک بأنهم کانت تأتیهم رسلهم بالبینات فکفروا فأخذهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 6

ص: 357

6- مجازات اقوام مجرم ، پس از اتمام حجت و اعطای ابزار لازم شناخت ، به ایشان است .

كذلك نجزي القوم المجرمين . . . و جعلنا لهم سمعًا و أبصْرًا و أفئده

تذکر به اعطای چشم، گوش و قلب به قوم هلاک شده عاد، در حقیقت اشاره به این است که هلاکت آنان، پس از قرار گرفتن امکانات معرفت در اختیار ایشان و اتمام حجت بر آنان، صورت گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 5

5_ کیفر امت های حق ستیز در طول تاریخ ، پس از اتمام حجت الهی بر آنان

كذبت قبلهم . . . كلّ كذب الرسل فحّ و عید

تعبیر «فحّ و عید» می رساند که اقوام هلاک شده، قبلاً مورد هشدار، تهدید، تذکر و اتمام حجت قرار گرفته بودند.

238- اتمام حجت به اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 19

19 - خداوند ، امت های تکذیب کننده پیشین را ، پس از اتمام حجت با آنان ، کیفر و عقوبت کرد .

و جاءتهم رسلهم بالبينات فما كان الله ليظلمهم

239- ادعای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 4

4- اقوام کافر پیشین در برابر انبیا احساس قدرت می کردند و مدعی بودند که سرزمین مسکونی آنان و انبیا از آن آنهاست .

لنخرجنكم من أرضنا

از اینکه آنان، پیامبران را تهدید به اخراج کردند، احساس قدرت استفاده می شود و از اینکه «أرض» (سرزمین) را به خود اضافه کردند؛ به دست می آید که آنان مدعی حاکمیت و مالکیت بر آن بودند.

240- ادیتهای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 12 - 7,8

7- اقوام کافر ، انبیا را آزار و اذیت می کردند .

ص: 358

و لنصبرنّ علی ما اذیتموننا

8- پیامبران اقوام پیشین بصراحت به آنان اعلام کردند که در برابر هرگونه آزار و اذیتشان، شکیبایی پیشه خواهند کرد.

و لنصبرنّ علی ما اذیتموننا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 14 - 4

4- به دنبال ردّ شدن دعوت رسولان الهی و مورد تهدید و آزار و اذیت قرار گرفتن آنان از سوی اقوام کافر، خداوند رسولان خود را دلداری داد.

و لنصبرنّ علی ما اذیتموننا... و قال الذین کفروا لرسلم لئخرجنکم من أرضنا...

241- استهزاهای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 13

13- اقوام کافر پس از ملاحظه دلایل روشن انبیا، آنها را استهزا کردند و کفر خویش را صریحاً به آنان اعلام داشتند.

جاءتهم رسلم بالبینت فردوا ایدیهم فی أفوههم وقالوا إنا کفرنا بما أرسلتم به

مرجع ضمیر در «ایدیهم فی أفوههم» اقوام یاد شده در آیه است و این عبارت، معنای کنایی دارد و مراد از آن، این است که اقوام کافر با دست گذاشتن بر دهان خود و یا با سوت زدن، به استهزای انبیای خود پرداختند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 13 - 5

5- برخورد اقوام پیشین با انبیا، همواره با استهزا و تمسخر همراه بود.

کانوا به یستهزءون... و قد خلت سنه الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 6

6 - بسیاری از اقوام صاحب قدرت و مکنّت و دل خوش کرده به دانش بشری خویش ، عذاب الهی (عذاب استیصال) را به تمسخر گرفته بودند .

و حاق بهم ما کانوا به یستهزءون

گفتنی است که آنچه مورد استهزای کافران قرار می گرفت، عذاب استیصال است.

ص: 359

242- اقوام پس از ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 26 - 5

5- اقوام دارای پیامبر ، پس از نوح (ع) از نسل حضرت نوح و پس از ابراهیم (ع) از نسل حضرت ابراهیم بودند .

و لقد أرسلنا نوحًا وإبرهیم و جعلنا فی ذرّیتهما النبوة

243- اقوام پس از قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 6 - 5

5- کافران تکذیب گر و ستیزه جوی قوم نوح و بعد از آنها ، به دلیل دوزخی بودن ، به عذاب دنیوی نیز گرفتار شدند .

فأخذتهم فكيف كان عقاب . و كذلك حقت كلمت ربك على الذين كفروا أنهم أصحاب النار

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که جمله «أنهم أصحاب النار» _ به تقدیر لام تعلیل _ در مقام تعلیل باشد؛ یعنی، چون آنان از دوزخیان هستند، به عذاب الهی گرفتار آمدند.

244- اقوام پس از نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 26 - 5

5- اقوام دارای پیامبر ، پس از نوح (ع) از نسل حضرت نوح و پس از ابراهیم (ع) از نسل حضرت ابراهیم بودند .

و لقد أرسلنا نوحًا وإبرهیم و جعلنا فی ذرّیتهما النبوة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 42 - 6

6- عاد و ثمود ، پس از قوم نوح و پیش از قوم ابراهیم می زیستند .

قوم نوح و عاد و ثمود ... و قوم ابرهیم

245- اقوام پیشین و انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 20

20- اقوام کافر گذشته ، انبیا را فاقد ویژگی ای می دانستند که پیروی از آنان را ایجاب کند .

ص: 360

قالوا إن أنتم إلا بشر مثلنا

کافران در جواب انبیا، آنان را انسانهایی مانند خود می دانستند و با این مطلب، درصدد بیان این نکته بودند که انبیا، موجوداتی برتر از آنها نبوده و در نتیجه ویژگی لازم را برای پیامبری ندارند.

246- اقوام پیشین و خداپرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 10 - 22

22- اقوام کافر گذشته ، دعوت انبیا را به خداپرستی تلاشی برای خارج کردن معبودهایشان از صحنه می دانستند و با آن به مخالفت بر می خاستند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان یعبداً اباؤنا

247- اقوام پیشین و دعوتهای انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 10 - 22

22- اقوام کافر گذشته ، دعوت انبیا را به خداپرستی تلاشی برای خارج کردن معبودهایشان از صحنه می دانستند و با آن به مخالفت بر می خاستند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان یعبداً اباؤنا

248- اقوام پیشین و معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 68 - 2

2 - کافران عصر بعثت ، مطلع از وجود مسأله ای به عنوان قیامت و معاد در میان نسل های پیشین

لقد وعدنا هـذا نحن وءاباؤنا

249- امکانات مادی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14- « عن أبي جعفر (ع) قال : الأثاث المتاع و أمّا رثياً فالجمال والمنظر الحسن ؛

ص: 361

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: «أثاث» به معنای متاع و «رئياً» به معنای نیکویی و منظره زیبا است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 5

5- خداوند، با برخوردار ساختن برخی از اقوام و ملت های پیشین از نعمت های دنیایی، آنان را از عمری طولانی نیز برخوردار کرد.

بل متّعناهُ وُلاء وءاباءهم حتّی طال علیهم العمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 45 - 3,5

3 - آنچه از مال و امکانات در اختیار ملت های پیشین قرار داشت، نعمت های خدا بوده است.

و ما بلغوا معشار ما ءاتینهم

5 - مشرکان مکه (قریش)، اندازه یک دهم برخورداری ملت های پیشین را نداشته اند.

و ما بلغوا معشار ما ءاتینهم

«معشار» یک دهم چیزی را می گویند (مفردات راغب).

250- اموال اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 45 - 3

3 - آنچه از مال و امکانات در اختیار ملت های پیشین قرار داشت، نعمت های خدا بوده است.

و ما بلغوا معشار ما ءاتینهم

251- انبیا و اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 11 - 1

1- انبیا در مقابل اقوام کافر که بشر بودن را با مقام پیامبری منافی می دانستند، بر بشر بودن خود تأکید می کردند و عدم تنافی آن را با مقام

نبوت اعلام می داشتند .

قالوا إن أنتم إلا بشر مثلنا .. قالت لهم رسالهم إن نحن إلا بشر مثلكم ولـكنّ ا

ص: 362

252- انبیای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 1

1 - جوامع و امت های پیشین ، برخوردار از فرستادگان الهی با پیام ها و دلایل روشن

ذلک بأنهم کانت تأتیهم رسلهم بالبینات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 1

1 - جوامع و امت های پیشین ، برخوردار از فرستادگان الهی ، با پیام ها و دلایل روشن

فلما جاءتهم رسلهم بالبینات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 101 - 5,6

5_ اقوام پیشین ، بهره مند از وجود پیامبرانی هدایتگر

و لقد جاءتهم رسلهم بالبینات

6_ پیامبران اقوام گذشته برخوردار از دلایل و معجزاتی روشن برای هدایت آنان

و لقد جاءتهم رسلهم بالبینات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 24 - 6

6 - تمامی امت های گذشته ، از پیامبرانی بشارت دهنده و اندازگر برخوردار بودند .

و إن من أمة إلا خلا فیها نذیر

253- انبیای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 101 - 5,6

5_ اقوام پیشین ، بهره مند از وجود پیامبرانی هدایتگر

و لقد جاءتهم رسلهم بالبينت

6_ پیامبران اقوام گذشته برخوردار از دلایل و معجزاتی روشن برای هدایت آنان

و لقد جاءتهم رسلهم بالبينت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 24 - 6

ص: 363

6 - تمامی امت های گذشته ، از پیامبرانی بشارت دهنده و اندازگر برخوردار بودند .

وإن من أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 1

1 - جوامع و امت های پیشین ، برخوردار از فرستادگان الهی با پیام ها و دلایل روشن

ذَلِكْ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 1

1 - جوامع و امت های پیشین ، برخوردار از فرستادگان الهی ، با پیام ها و دلایل روشن

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ

254- انداز از فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 30 - 2

2 - هشدار مؤمن آل فرعون به قوم خود ، از دچار شدن به روزگار شوم ، همچون روزگار احزاب و اقوام کافر پیشین

وَقَالَ الَّذِي ءَامَنَ مِن قَوْمِ إِثْرِ أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ

255- انقراض اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 100 - 5

5_ برخی از اقوام گذشته در پی نزول عذاب بر آنان ، منقرض شدند و نسلی از آنان برجای نماند .

منها .. حصید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - هلاکت و نابودی بسیاری از جوامع ستم پیشه در طول تاریخ با عذاب خداوند

فکائین من قریه أهلکنها و هی ظالمه

جمله «أهلکنها» به تقدیر «أهلکننا أهلها» می باشد. «خَوَاء» (مصدر «خاویه») به معنای سقوط کردن و فرو ریختن و «عرش» مفرد («عرش») به معنای سقف است. «شید» (مصدر «مشید») نیز برای دو معنا به کار می رود: ساختمان سفید را گچ کاری

ص: 364

کردن و بنایی را بلند و برافراشته ساختن. بنابراین «قصرمشید» می تواند به معنای کوشک برافراشته و بلند و یا به معنای کاخ سفید و گچ کاری شده باشد؛ یعنی، کم نیستند شهرها و سرزمین هایی که مردمشان را به خاطر ظلم و بی دادگری، نابود کردیم و اکنون دیوارهای خانه هایشان روی سقف فرو ریخته و چاه های متروک و کاخ های سفید برافراشته، که بی صاحب مانده است. گفتنی است که آیه یاد شده متضمن توصیه به مشرکان صدراسلام است که در فرجام کار جوامع پیشین بنگرند و ببینند که قهر الهی بر سر آنها و شهرهایشان چه آورده است و از آن عبرت بگیرند و دست از مخالفت با پیامبر (صلی الله علیه و آله) بردارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 2

2- مردم مکه، از نسل های پیشین که به سبب کفرپیشگی، به قدرت الهی هلاک و منقرض شدند، آگاه بودند.

أولم یهد لهم کم أهلكنا

«یهد» متعدی به «لام» شده و معنای «یبین» می دهد. لازم به ذکر است که به دلیل مکی بودن سوره سجده، مرجع ضمیر در «لهم» مشرکان مکه اند.

256- اهمیت تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 3,21

3- خبر سرگذشت قوم نوح، عاد و ثمود، خبری بس مهم و درس آموز

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

«نبأ» در لغت به خبری که قابل اعتنا، مهم و مفید باشد گفته می شود. از اینکه از میان اقوام گذشته، پس از ذکر عام (الذین من قبلکم)، اقوام یاد شده را اختصاص به ذکر داده و از آنها با کلمه «نبأ» تعبیر کرده است، نکته یاد شده به دست می آید.

21- بیان تاریخ انبیا و سرگذشت اقوامشان، از روش های هدایتی تربیتی قرآن برای نجات مردم از ظلمت ها و بردن آنان به سوی نور

أخرج قومک من الظلمت إلی النور .. ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد

257- اهمیت سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 3 - 2

2_ خداوند ، بیانگر سرگذشت پیشینیان برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

نحن نقصّ عليك أحسن القصص

«قصّ» (مصدر نقص) به معنای بیان کردن و بازگو کردن است. «قصّص» به معنای بیان کردن و نیز به معنای داستان و چیزی است که بازگو می شود.

ص: 365

258- اهمیت عبرت از فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 4

4- کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آن ، مورد سرزنش خداوند

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عـقبه الذین کانوا من قبلهم

استفهام در «أولم یسیروا ..» برای توییح می باشد.

259- اهمیت مطالعه عقیده اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 13

13 - آثار فکری و اعتقادی پیشینیان ، سزاوار تحقیق و بازنگری است ؛ و نه سزاوار پیروی و تقلید .

علی ءاثـرهم مقتدون

از لحن انتقادی آیه شریفه نسبت به پیروی از آثار نیاکان، برداشت بالا استفاده می شود.

260- ایمان فاسدان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 60 - 4

4- برخی از پیشینیان فاسد ، از نادیده گرفتن تعالیم پیامبران ، توبه کردند و با ایمانی راسخ به کار های شایسته روی آوردند .

خلف أضاعوا الصلوه .. إلا من تاب و ءامن و عمل صلحاً

ماضی بودن فعل ها در هر دو آیه، به وقوع آن در زمان گذشته دلالت دارد.

261- بازسازی شهرهای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 10

10 - تبدیل دوباره تعداد اندکی از شهر های جوامع هلاک شده به مناطق مسکونی ، به وسیله اقوام دیگر

فتلک مس_کنهم لم تسکن من بعدهم إلاّ قليلاً

«إلاّ قليلاً» استثنا از «مساکنهم» و به تقدیر «إلاّ قليلاً» می باشد. گفتنی است که از جمله «و کتّا نحن الورثین» استفاده

ص: 366

می شود که از اقوام پیشین، به هنگام نزول عذاب کسی جان سالم به در نمی برد. بنابراین باید به وسیله اقوام دیگری مورد بازسازی قرار می گرفت.

262- بهانه جویی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 17

17- کافران اقوام پیشین به جای دادن جواب مساعد به دعوت منطقی انبیای خویش، بشر بودن آنان را بهانه نپذیرفتن دعوتشان قرار دادند.

قالت رسلهم أفي الله شك فاطر السموت والأرض .. قالوا إن أنتم إلا بشر مثلنا

263- بی تأثیری قدرت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 43 - 5

5 - اقتدار و شکوه تمدن های گذشته تاریخ، بی تأثیر در پیشگیری از عذاب الهی از آنان

أكفاركم خير من أولئكم

تعبیر «أكفاركم خیر..» تعریض بدان دارد که اقوام پیشین، به رغم اقتدار مادی شان، نابود شدند و شکوه و قدرت آنان نتوانست از عذاب الهی در حق آنان، جلوگیری کند؛ شما (کافران) که جای خود دارید.

264- بینش اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 22, 26

20- اقوام کافر گذشته، انبیا را فاقد ویژگی ای می دانستند که پیروی از آنان را ایجاب کند.

قالوا إن أنتم إلا بشر مثلنا

کافران در جواب انبیا، آنان را انسانهایی مانند خود می دانستند و با این مطلب، درصدد بیان این نکته بودند که انبیا، موجوداتی برتر از آنها نبوده و در نتیجه ویژگی لازم را برای پیامبری ندارند.

22- اقوام کافر گذشته، دعوت انبیا را به خداپرستی تلاشی برای خارج کردن معبودهایشان از صحنه می دانستند و با آن به مخالفت بر می

خاستند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان یعبء اباؤنا

26- تداول و تداوم عقیده ای در میان چند نسل ، دلیل قابل قبول بودن آن از دیدگاه کافران اقوام پیشین

ص: 367

تریدون أن تصدّونا عمّا كان يعبد ءاباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 11 - 1

1- انبیا در مقابل اقوام کافر که بشر بودن را با مقام پیامبری منافی می دانستند، بر بشر بودن خود تأکید می کردند و عدم تنافی آن را با مقام نبوت اعلام می داشتند .

قالوا إن أتم إلّا بشر مثلنا .. قالت لهم رسلهم إن نحن إلّا بشر مثلکم ولکنّ ا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 5

5- اقوام کافر، عقاید خود را آیین و شریعتی قابل پیروی می دانستند .

أو لتعودنّ فی ملّتنا

265- پرسش از عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 51 - 4

4- فرعون با ناباوری نسبت به عملی شدن وعده عذاب در باره پیشینیان، نظر موسی (ع) را در مورد آنان جویا شد .

قال فما بال القرون الأولى

سؤال فرعون از حال پیشینیان، پس از گفته موسی(ع) (أنّ العذاب علی من کذب) از ناباوری او حکایت دارد؛ زیرا وی آنان را نابود شده و بی نشان و اثر می دانست.

266- پلیدی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 43 - 2

2- مشرکان عصر پیامبر، در پلیدی و استحقاق عذاب، همچون کافران هلاک شده پیشین (قوم های عاد، ثمود، لوط و فرعونیان)

أکفّارکم خیر من أولئکم

267- پیروی از عقیده اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 5

5- اقوام کافر ، عقاید خود را آیین و شریعتی قابل پیروی می دانستند .

أو لتعودنَّ فی ملتنا

268- تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 98 - 2,8

2_ هیچ قومی از اقوام تکذیب کننده سابق _ به جز قوم یونس _ پیش از نزول عذاب استیصال ، به دست کشیدن از تکذیب پیامبر خود و اظهار ایمان به او موفق نشدند .

فلولا كانت قرية ءامنت فنفعها إیمنها إلا قوم یونس

8_ از تمام اقوام تکذیب کننده پیشین ، تنها قوم یونس پیش از وقوع عذاب استیصال ، از تکذیب دست برداشته و ایمان آوردند .

فلولا كانت قرية ءامنت فنفعها إیمنها إلا قوم یونس لما ءامنوا كشفنا عنهم عذاب الخز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 102 - 4

4_ بسیاری از اقوام پیشین به دلیل فقدان زمینه ایمان و تکذیب آیات الهی و نپذیرفتن هشدار های پیامبرانشان ، با عذاب استیصال نابود شدند .

و ما تغنی الأیت و النذر عن قوم لایؤمنون. فهل ینتظرون إلا مثل آیام الذین خلوا من

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 10

10- ملت ها و اقوامی پس از اقوام نوح ، عاد و ثمود وجود داشته اند که هیچ خبری از آنها در دست نیست .

قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم لایعلمهم إلا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 36 - 14، 10

10- گروه ها و اقوامی که در طول تاریخ، انبیای الهی را تکذیب کردند، گرفتار عذاب شدند.

فسیروا فی الأرض فانظروا کیف کان عِقبه المکذبین

دعوت از مردم برای جهانگردی جهت مطالعه در عاقبت تکذیب کنندگان انبیا، دلالت بر این دارد که آنان دچار عذاب شده اند و مطالعه آن عبرت آموز است و اگر چنان چه به مرگ طبیعی مرده بودند، با انسانهای دیگر تفاوتی نداشتند و در نتیجه مزیتی برای مطالعه نخواهند داشت.

ص: 369

14- پهنه زمین ، دارای آثاری عبرت آموز از ملت های پیشین

فسیروا فی الأرض فانظروا کیف کان عـقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 51 - 1

1 - تاریخ گذشته مصر (قبل از فرعون معاصر موسی) شاهد زندگی اقوامی بود که گرفتار شرک ربوبی بوده و معتقد به ربوبیت خالق هستی نبودند .

من ربکما .. ربنا الذی ... فما بال القرون الأولى

«قرن»؛ یعنی، اهل یک زمان و «بال» به معنای «حال» است (قاموس)؛ «أولی» نیز مؤنث «أول» است و مقصود از «قرون اولی»، مصریان قبل از فرعون است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 52 - 1,2

1 - تمامی احوال اقوام پیشین نزد خداوند ، معلوم و محفوظ است .

فما بال القرون .. علمها عند ربی فی کتـب

چون در سخن موسی(ع) با فرعون، عذاب تکذیب کنندگان مطرح گردید؛ محتمل است سؤال فرعون در این مورد باشد که با از بین رفتن اقوام گذشته و نبودن اثری از آنان، چگونه عذابشان ممکن است؟ موسی(ع) در پاسخ می گوید: علم بی خطا و نسیان خداوند، ضامن اجرای آن عذاب موعود است.

2- موسی (ع) در پاسخ فرعون ، آگاهی دقیق خداوند از مشرکان نابود شده را ، دلیل امکان پذیر بودن عذاب آنان خواند .

قال فما بال القرون الأولى . قال علمها عند ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 1,2,6

1 - خداوند جوامع و امت های بسیاری را در طول تاریخ هلاک و نابود کرده است .

کم أهلكنا قبلهم من القرون

«قرن» به معنای قوم و مردمی است که در یک زمان زندگی می کنند (مفردات راغب).

2- کفر به آیات و هدایت های الهی ، عامل نابودی امت های بسیار در طول تاریخ بوده است .

و كذلك نجزي من أسرف و لم يؤمن . . . كم أهلكنا قبلهم من القرون

به قرینه آیات پیشین، هلاکت امت های پیشین، به دلیل کفرورزی آنان در برابر آیات و هدایت های الهی بوده است.

6- بسیاری از پیشینیان ، هنگامی که به عذاب الهی گرفتار شدند ، در شهر و دیارشان به رفت و آمد عادی خود سرگرم بودند . *

كم أهلكنا قبلهم . . . يمشون في مسكنهم

جمله «يمشون. . .» ممکن است حال برای «القرون» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 6 - 3

ص: 370

3- هلاکت ، سرنوشت امت های غیر مؤمن به معجزات درخواستی خویش

ماءِ امانت قبلهم من قریه اهلکن_ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 12 - 1

1- اقوام و جوامع ستمگر ، هنگام احساس نزول عذاب الهی می گریختند .

فلَمَّا أَحْسَبُوا بِأَسْنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ

«رکض» (مصدر «یرکضون») در اصل به معنای «پا به زمین زدن» است و آن گاه که به فردی نسبت داده شود به معنای فرار و حرکت سریع خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 7,8,9,10

7- رفاه زدگان جوامع ستمگر پیشین ، ساختمان ها و بنا های باشکوه و مجللی داشتند .

وارجعوا إلی ما أترفتم فیہ و مس_کنکم

ذکر مساکن در میان سایر دارایی ها و اموال مترفان، گواه بر ویژگی آن در بین آنها و نیز دلیل دل بستگی ساکنان آن می باشد.

8- موقعیت ممتاز اجتماعی و اقتصادی مرفهان جوامع ستمگر

ارجعوا .. لعلکم تس_لون

در این که سؤال در «تسَلون» چیست و سؤال کنندگان چه کسانی اند، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد. از جمله آنها این است که سؤال کنندگان مردم هستند و مراد از سؤال، مشورت در مسائل اجتماعی و کمک و درخواست در مسائل اقتصادی است.

9- وجود طبقات فقیر و مستمند در جوامع رفاه زده و ستمگر پیشین

ارجعوا .. لعلکم تس_لون

برداشت یاد شده بنابراین احتمال است که مراد از «لعلکم تسَلون» پرسش و درخواست فقیران از آنان باشد.

10- ستمگران و مترفان جوامع پیشین ، در خط مقدم مبارزه و مخالفت با رسولان الهی

و کم قصمنا من قریه کانت ظالمه . . . ارجعوا إلی ما أترفتم فیہ و مسکنکم لعلکم تس

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه و دو آیه قبلی در توصیف کسانی است که به خاطر مخالفت با پیامبران به عذاب الهی گرفتار شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 15 - 3

3- بسیاری از جوامع ستمگر و مترف در نتیجه عذاب شدید الهی ، کاملاً نابود شدند .

و کم قصمنا . . . حتّی جعلنهم حصیداً خمدین

«حصید» فعیل به معنای مفعول (محصول) است؛ یعنی، درو شده و «خمد» اسم فاعل از «خمدت النار خموداً» به معنای شعله خاموش شده آتش است و در این آیه کنایه از مرگ می باشد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 371

5- خداوند، با برخوردار ساختن برخی از اقوام و ملت های پیشین از نعمت های دنیایی، آنان را از عمری طولانی نیز برخوردار کرد.

بل متّعنا هـ و ءاباءهم حتّی طال علیهم العمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- ابراهیم (ع) در دیدگاه قوم خود، موقعیت اجتماعی ممتازی نداشت و مورد تحقیر آنان قرار می گرفت.

سمعنا فتّی یذکرهم یقال له ابرهیم

توصیف ابراهیم(ع) به جوان بودن از سوی بت پرستان، ممکن است تعریضی به ناپختگی و کم تجربگی حضرت ابراهیم(ع) باشد؛ نه این که او واقعاً از نظر سنی جوان باشد. این و تعبیر «یقال له ابراهیم» را نوعی تحقیر آن حضرت و ناشناخته بودن او به حساب آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - تکذیب پیامبران و مبارزه با آنان، مایه هلاکت و نابودی اقوام پیشین

فقد کذّبت . . . فأملیت للک_فرین ثمّ أخذتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - هلاکت و نابودی بسیاری از جوامع ستم پیشه در طول تاریخ با عذاب خداوند

فکأین من قریه أهلکن_ها و هی ظالمة

جمله «أهلکناها» به تقدیر «أهلکنا أهلها» می باشد. «خَوَاء» (مصدر «خاویه») به معنای سقوط کردن و فرو ریختن و «عرش» مفرد («عروش») به معنای سقف است. «شید» (مصدر «مشید») نیز برای دو معنا به کار می رود: ساختمان سفید را گچ کاری کردن و بنایی را بلند و برافراشته ساختن. بنابراین «قصر مشید» می تواند به معنای کوشک برافراشته و بلند و یا به معنای کاخ سفید و گچ کاری شده باشد؛ یعنی، کم نیستند شهرها و سرزمین هایی که مردمشان را به خاطر ظلم و بی دادگری، نابود کردیم و اکنون دیوارهای خانه هایشان روی سقف فرو ریخته و چاه های متروک و کاخ های سفید برافراشته، که بی صاحب مانده است. گفتنی است که آیه یاد شده متضمن توصیه به مشرکان صدر اسلام است که در فرجام کار جوامع پیشین بنگرند و ببینند که قهر الهی بر سر آنها و شهرهایشان چه آورده است و از آن عبرت

بگیرند و دست از مخالفت با پیامبر (صلی الله علیه و آله) بردارند.

2 - ظلم و بی دادگری جوامع پیشین ، سبب گرفتار شدن آنان به خشم خداوند و هلاکت و نابودیشان با عذاب او

وإن یکذبوک فقد کذبت قبلهم.. فکأین من قریه أهلکن_ها و هی ظالمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 38 - 1

1_ خداوند ، قوم عاد ، ثمود و اصحاب رسّ را به خاطر تکذیب آیات و رسولان الهی درهم شکست و نابود ساخت .

ص: 372

و عَادًا و ثَمُودًا و أَصْحَابِ الرَّسِّ و قُرُونًا بَيْنَ ذَلِكَ كَثِيرًا

نصب کلمه های «عاداً»، «ثموداً» و «أصحاب الرّسّ» به وسیله فعلی محذوف «دمّرنا» و «أهلکنا» می باشد. گفتنی است علت هلاکت اقوام یاد شده، همان تکذیب است که در آیات قبل در باره فرعونیان و قوم نوح آمده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 39 - 3,4

3_ همه مردمان عاد ، ثمود ، اصحاب رسّ و مردم دوران های بین اقوام یاد شده ، به خاطر تکذیب آیات خدا و رسولان او ، به شکل شگفت آوری درهم شکسته شده و نابود گردیدند .

و کَلَّا تَبْرَنَا تَبِيرًا

«تَبِير» (مصدر «تَبْرنا») به معنای درهم شکستن و هلاک کردن است (لسان العرب). «تَبِيرًا» _ که مفعول مطلق برای «تَبْرنا» است _ نیز برای تأکید معنای درهم شکستن و هلاک کردن و نوع شگفت آور آن است.

4_ هلاکت و نابودی اقوام و ملت ها از سوی خداوند ، همواره پس از اتمام حجت و ارائه طریق است .

و کَلَّا ضَرْبْنَا لَهُ الْأَمْثِلَ و کَلَّا تَبْرَنَا تَبِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 192 - 5

5- بیان دقیق سرگذشت امت های کفرپیشه تاریخ در قرآن ، نازل شده از سوی خداوند .

وَإِنَّ لَتَنْزِيلَ رَبِّ الْعَالَمِينَ

برداشت یاد شده با توجه به نکته این است که ضمیر «إِنَّ» ناظر به محتوای آیات پیشین باشد که مربوط به سرنوشت امت های گذشته تاریخ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 213 - 7

7- شرک ورزی ، از عوامل هلاکت امت های پیشین

فَتَكُونُ مِنَ الْمَعْدِيينَ

«ال» در «المعدّین» اشاره به اقوام هلاک شده ای دارد که سرگذشت آنان در آیات پیشین به تفصیل بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 9, 1

1 - تاریخ بشر ، شاهد هلاکت جوامع بسیاری با عذاب قهر الهی (عذاب استیصال) است .

و کم أهلكنا من قریه

واژه «کم» (چه بسیار) بیانگر کثرت جوامع هلاک شده است.

9 - غیر مسکونی شدن شهر های جوامع هلاک شده پیشین ، پس از نابودی آنها

فتلک مس_کنهم لم تسکن من بعدهم

ص: 373

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 17، 6

6 - تاریخ بشر ، شاهد عذاب و هلاکت جوامعی قدرتمندتر و زراندوزتر از قارون بوده است .

أولم يعلم أنّ الله قد أهلك من قبله من القرون من هو أشدّ منه قوّه و أكثر جمعاً

17 - تبه کاری ، عامل نابودی جوامع پیشین با عذاب قهر الهی

أولم يعلم أنّ الله قد أهلك من قبله من القرون. . . ولا یستل عن ذنوبهم المجرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 18 - 2

2 - وجود تکذیبگران انبیا در امت های پیش از ظهور اسلام

و إن تکذبوا فقد کذب أمم من قبلکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 54 - 4

4 - مشرکان ملت های پیشین نیز ، گرفتار عذاب شدند و بین آنان و لذت های دنیوی شان جدایی برگشت ناپذیر افتاد .

و حیل بینهم و بین ما یشتبهون کما فعل بأشیاعهم من قبل

«اشیاع» (جمع «شیعه») به معنای پیروان است و در آیه _ به قرینه «من قبل» _ مراد کسانی است که مشابهت فکری با مشرکان بعدی داشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 26 - 1

1 - خداوند ، اقوام تکذیب گر و کفرپیشه تاریخ را _ که از سر لجاجت و عمد بر کفر و تکذیب خود پافشردند _ با عذاب استیصال نابود کرد .

فقد کذب الذین من قبلهم جاءتهم رسلهم بالبینات . . . ثم أخذت الذین کفروا

«تنکیر» به معنای انکار (تغییر) است (لسان العرب) و مقصود از آن در آیه شریفه، تغییر نعمت به نعمت و حیات به مرگ می باشد؛ که مجازات کفرپیشگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 31 - 36 - 1

1 - خداوند ، بسیاری از اقوام پیشین را به سبب کفر و استهزای پیامبران الهی نابود کرد .

کانوا به یستهزءون . ألم یروا کم أهلکنا قبلهم من القرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 12 - 38 - ص

1 - قوم نوح ، عاد و فرعون ، پیامبران خود را تکذیب کردند .

ص: 374

كذبت قبلهم قوم نوح و عاد و فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 13 - 1,2,3

1 - قوم ثمود ، لوط و اصحاب ايكه (قوم شعيب) ، پيامبران خود را تكذيب كردند .

كذبت قبلهم قوم . . . ثمود و قوم لوط و اصحـب لئيكه

مفسران بر اين عقیده اند كه مقصود از «اصحاب الأيكه» قوم شعيب است.

2 - قوم نوح ، عاد ، فرعون ، ثمود ، لوط و اصحاب ايكه (قوم شعيب) اقوامی متشكل ، همسو و متحد در مخالفت با پيامبران خود

كذبت قبلهم قوم نوح . . . ثمود قوم لوط و اصحـب لئيكه أولـئك الأحزاب

برداشت ياد شده از به كار رفتن تعبير «احزاب» درباره اين اقوام، استفاده می شود.

3 - قوم نوح ، عاد ، فرعون ، ثمود ، لوط و اصحاب ايكه (قوم شعيب) ، اقوامی قدرتمند و بی مانند در مخالفت با رسالت فرستادگان الهی

كذبت قبلهم قوم نوح . . . ثمود... اصحـب لئيكه أولـئك الأحزاب

برداشت ياد شده از تعريف مسند (أولـئك) و مسنداليه (أحزاب) كه بر حصر دلالت می كند استفاده می شود؛ يعنی، اين اقوام حقیقتاً گروه های متشكلی بودند كه اقوام ديگر در قوت و شدت مخالفت با پيامبران، مانند آنان نبودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 25 - 1,3

1 - اقوامی پيش از مشركان صدراسلام ، به تكذيب پيامبران خویش پرداخته بودند .

كذب الذين من قبلهم

3 - تكذيب كنندگان پيامبران ، از میان اقوام گذشته ، به عذاب الهی گرفتار شدند .

كذب الذين من قبلهم فأتىهم العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 5 - 2

2- اقوام و ملت های پس از قوم نوح ، پیامبران الهی را تکذیب کردند .

كذبت . . . و الأحزاب من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 6 - 5

5- کافران تکذیب گر و ستیزه جوی قوم نوح و بعد از آنها ، به دلیل دوزخی بودن ، به عذاب دنیوی نیز گرفتار شدند .

فأخذتهم فكيف كان عقاب . و كذلك حقت كلمت ربك على الذين كفروا أنهم أصحاب النار

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که جمله «أنهم أصحاب النار» _ به تقدیر لام تعلیل _ در مقام تعلیل باشد؛ یعنی، چون آنان از دوزخیان هستند، به عذاب الهی گرفتار آمدند.

ص: 375

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 12، 9

9 - نابودی بسیاری از اقوام نیرومند و دارای تمدن و آثار ملی در گذشته تاریخ به خاطر گناهانشان

فأخذهم الله بذنوبهم

برداشت بالا مبتنی بر این نکته است که «با» در «بذنوبهم» برای سببیت می باشد.

12 - گرفتار شدن امت های متمدن و نیرومند گذشته به عقوبت الهی ، در حال گناه و معصیت

فأخذهم الله بذنوبهم

برداشت یاد شده بر این احتمال استوار است که «با» در «بذنوبهم» برای ملابست باشد؛ یعنی، خداوند آنان را در حال گناه کاری شان به کیفر رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 3، 5

3 - بسیاری از اقوام و ملل متمدن و نیرومند گذشته ، به خاطر کفرشان و انکار رسالت پیامبران ، به هلاکت رسیدند .

ذلک بأنهم کانت تأتیهم رسلهم بالبینات فکفروا فأخذهم الله

5 - مجازات ملت های نیرومند و متمدن گذشته ، پس از اتمام حجت از سوی رسولان الهی

ذلک بأنهم کانت تأتیهم رسلهم بالبینات فکفروا فأخذهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 2، 3

2 - قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان ، پیوسته با دعوت پیامبران خود به مخالفت برمی خاستند .

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

3 - قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان ، مردمی متشکل و همسودر جهت مخالفت با پیامبران عصر خود

مثل یوم الأحزاب . مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

از تعبیر «احزاب» درباره اقوام یاد شده، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 5

5 - وجود تمدن های عظیم و اقوام متعدد نیرومند و دارای آثار ملی در گذشته تاریخ

كانوا أكثر منهم وأشدّ قوّه وءانازا في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 6,7

6 - بسیاری از اقوام صاحب قدرت و مکنّت و دل خوش کرده به دانش بشری خویش ، عذاب الهی (عذاب استیصال) را به تمسخر گرفته بودند .

و حاق بهم ما كانوا به يستهزءون

ص: 376

گفتنی است که آنچه مورد استهزای کافران قرار می گرفت، عذاب استیصال است.

7- بسیاری از اقوام صاحب قدرت و مکتب و دارای تمدن و آثار ملی، به عذاب الهی (استیصال) گرفتار شدند.

و حاق بهم ما كانوا به يستهزءون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 84 - 3، 2

2- اقوام قدرتمند محکوم شده به عذاب استیصال، هنگام مشاهده آثار فرود آن، توبه کنان به خدای یکتا ایمان آورده و به انکار معبود های ادعایی خویش می پرداختند.

فلما رأوا بأسنا قالوا ءامنا بالله وحده و كفرنا بما كنا به مشركين

3- اقوام قدرتمند محکوم شده به عذاب استیصال، مردمی لجوج و حق ناپذیر در برابر تعالیم پیامبران

فلما رأوا بأسنا قالوا ءامنا بالله وحده و كفرنا بما كنا به مشركين

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که اقوام یادشده تا لحظه مشاهده آثار آمدن عذاب، به استهزای آن می پرداختند و تنها به محض دیدن آن، تسلیم شده، ایمان می آوردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 4

4- وجود نظام طبقاتی، در جوامع عصر بعثت و پیش از آن

و كذلك ما أرسلنا من قبلك .. إلا قال مترفوها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 3

3- هشدار های پیامبران، تحقق پذیر در مورد کافران و قابل مشاهده در تاریخ ملت ها

و كذلك ما أرسلنا .. من نذير ... فاتتقننا منهم فانظر كيف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- هلاکت قوم « تبّع » و اقوام پیش از آن ، به اراده و خواست خداوند

أهم خیر أم قوم تبّع و الذین من قبلهم أهلکنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- گروه های بسیاری از کافران جن و انس ، محکوم به عذاب حتمی الهی در گذشته تاریخ

حقّ علیهم القول فی أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ و الإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3_ موضع گیری خصمانه بسیاری از اقوام در تاریخ ، علیه پیامبران با موقعیت های مختلف تاریخی و اجتماعی *

كذبت قبلهم قوم نوح و أصحاب الرس و ثمود . و عاد و فرعون و إخوان لوط . و أصحاب ال

با توجه به این که اقوام یاد شده در جوامع مختلف و موقعیت های متفاوت تاریخی حضور داشته اند؛ تعبیر «کلّ..» می تواند تأکیدی باشد بر این که حق ستیزی، ربطی به زمان، مکان و نژاد ندارد.

4_ نابودی بسیاری از اقوام ، در نتیجه حق ستیزی و تکذیب پیامبران

كذبت قبلهم ... فحقّ وعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 2,1

1 - قوم نوح ، از پیشین ترین اقوام هلاک شده بشر در نتیجه فسق و گناه

و قوم نوح من قبل إثمهم كانوا قومًا فـسقين

2 - عبرت نیاموختن قوم لوط ، عاد ، ثمود و فرعونیان از سرنوشت شوم قوم نوح

و قوم نوح من قبل

خداوند سرگذشت قوم نوح را پس از قوم لوط و .. ذکر کرده است؛ با این که سرگذشت این قوم از نظر زمانی قبل از آنها واقع شده است. این نکته می تواند بیانگر معنای بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 50 - 2

2 - قوم عاد ، از جمله کهن ترین اقوام هلاک شده تاریخ *

و أنّه أهلک عادًا الأولى

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «الأولی» بیانگر قدمت و پیشینه کهن قوم عاد باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - قوم نوح ، قومی هلاک شده به اراده خداوند ، قبل از عاد و ثمود

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا... و ثموداً... و قوم نوح من قبل

4 - عاد و ثمود و قوم نوح ، دارای ظلم و طغیانی فزون تر از دیگر اقوام نابود شده تاریخ

إِنَّهُمْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ و أَطغى

بنابراین که ضمیر «هم» به قوم عاد و ثمود و نوح بازگردد، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - بیان سرگذشت عبرت انگیز اقوام نابود شده تاریخ ، در صحف موسی و ابراهیم (ع)

أَمْ لَمْ يَنْبَأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى . و إِبْرَاهِيمَ... و أَنَّهُ أَهْلَكَ... فَعَشَّيْهَا مَا غَشَّى

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که آیات شریفه، در ادامه بیان مطالبی باشد که خداوند از صحف موسی و ابراهیم(ع) نقل کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 1

1 - قوم نوح ، نمونه ای عبرت انگیز از اقوام تکذیب کننده وحی و رسالت در طول تاریخ

من الأنباء ما فيه مزدجر .. كذبت قبلهم قوم نوح

با توجه به ارتباط این آیه با آیه «من أنباء ما فيه مزدجر»، استفاده می شود که بیان کفر قوم نوح، از جمله اخبار هشداردهنده قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 23 - 3

3 - قوم ثمود ، از جمله ملت های تکذیب کننده انذار های الهی ، پس از قوم نوح و عاد

كذبت ثمود بالندر

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که مؤخر آمدن ذکر قوم ثمود پس از قوم نوح و عاد، دلیل تقدم تاریخی قوم نوح و عاد بر آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 33 - 3

3 - قوم لوط ، از جمله امت های تکذیب گر انذار های الهی ، پس از قوم ثمود

إنا أرسلنا عليهم صيحة .. كذبت قوم لوط بالندر

مؤخر آمدن ذکر قوم لوط پس از قوم ثمود، می تواند به دلیل تقدم تاریخی قوم ثمود بر آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 36 - 4

4 - تشکیک در حقایق الهی ، دارای پیشینه در تاریخ امت های حق ستیز

و لقد أنذرهم .. فتماروا بالندر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- مشرکان عصر پیامبر، در پلیدی و استحقاق عذاب، همچون کافران هلاک شده پیشین (قوم های عاد، ثمود، لوط و فرعونیان)

أَكْفَارِكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَئِكَم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 379

5- اقوام دارای پیامبر ، پس از نوح (ع) از نسل حضرت نوح و پس از ابراهیم (ع) از نسل حضرت ابراهیم بودند .

و لقد أرسلنا نوحًا وإبرهیم وجعلنا فی ذرّیتهما النبوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 27 - 23

23 - « عن ابن مسعود قال : دخلت علی النبی (صلی الله علیه و آله) فقال : یابن مسعود اختلف من کان قبلكم علی اثین و سبعین فرقه نجا منها اثنتان و هلك سائرهنّ ، فرقه قاتلوا الملوک علی دین عیسی (ع) فقتلوههم و فرقه لم تکن لهم طاقه لموازاه الملوک . . . فساحوا فی البلاد و ترهبوا ، و هم الذین قال الله لهم : . . . « و رهبانیّه ابتدعوها ما کتبناها علیهم . . . » ;

از ابن مسعود روایت شده است که گوید: به خدمت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) رسیدم. آن حضرت به من فرمود: کسانی که قبل از شما بودند، اختلاف کرده و 72 فرقه شدند که دو فرقه نجات یافته و بقیه هلاک گشتند. اولین فرقه نجات یافته کسانی بودند که برای دین عیسی با پادشاهان جنگیدند و کشته شدند و فرقه دوم کسانی بودند که توان مقابله با پادشاهان را نداشتند... پس در سرزمین ها متفرق شدند و رهبانیت اختیار کردند و اینها همان کسانی اند که خداوند درباره آنان فرمود: رهبانیّه ابتدعوها ما کتبناها علیهم...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 3, 2

2- آگاهی مردم عصر بعثت ، از سرنوشت اقوام کافر پیش از خود ، از راه اخبار و اطلاعات واصله بود .

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل

مطلب یاد شده، از آمدن تعبیر «نبأ» (خبر) به دست می آید.

3- اخبار مربوط به سرنوشت هلاکت بار اقوام کافر پیش از اسلام ، اخباری مهم و پرفایده

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل

«نبأ»، به اخبار مهم و پرفایده گفته می شود (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 1

1 - تکذیب شدن دین و پیامبران الهی ، از سوی برخی از اقوام و ملت های پیش از ظهور اسلام

و لقد كذب الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - حاقه - 69 - 9 - 1

1 - فرعونيان و اقوام پيش از آنان ، مردمى بدكردار و خطاپيشه بودند .

و جاء فرعون و من قبله .. بالخاطئه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - حاقه - 69 - 10 - 1,2,3,5,6

ص: 380

1 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط ، از فرمان های پیامبران خود سرپیچی کردند .

و جاء فرعون . . . فعصوا رسول ربهم

2 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط ، از سوی خداوند به عقوبتی سخت در دنیا گرفتار شدند .

فأخذهم أخذه رابيه

«رابیه» (اسم فاعل از «ربا یربو») به معنای فزاینده و رو به رشد است و در این آیه کنایه از شدت است.

3 - سرپیچی از فرمان های پیامبران ، عامل عقوبت شدن فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

فعصوا رسول ربهم فأخذهم أخذه رابيه

5 - سرپیچی از فرمان های پیامبران ، مصداق بارز خطاپیشگی فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

و جاء فرعون . . . بالخاطئه . فعصوا رسول ربهم

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «فعصوا رسول..» در صدد تفصیل و تبیین مضمون آیه قبل (موضوع خطاپیشگی اقوام یاد شده) است.

6 - پرهیز از بدکرداری و خطاپیشگی ، از مهم ترین فرمان های پیامبران به فرعون و اقوام پس از آنان و قوم لوط

و جاء فرعون . . . بالخاطئه . فعصوا رسول ربهم

مطرح کردن سرپیچی اقوام یاد شده از فرمان های پیامبران - پس از توصیف آنان به خطاپیشگی - می تواند گویای این حقیقت باشد که دستورات پیامبران بر محور پرهیز این اقوام از خطاپیشگی بود.

269- تحقیق در سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 92 - 10

10 - خداوند ، مردم را به تحقیق در سرگذشت عبرت انگیز اقوام و ملل پیشین ترغیب می کند .

لتكون لمن خلفك آية و إن كثيراً من الناس عن آيتنا لغفلون

270- تذکر تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) سرگذشت قوم نوح، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان را به مردم یادآوری کرد.

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

برداشت فوق بر این اساس است که «ألم یأتکم» ادامه کلام پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که خداوند به آن حضرت فرمود: «أنزلناه إلیک . . . و إذ قال موسی».

4- حضرت موسی (ع) سرگذشت قوم نوح، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان را به مردم خویش یادآوری کرد.

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

برداشت مزبور بر اساس این احتمال است که جمله «ألم يأتكم ..» ادامه کلام موسی (ع) باشد که فرمود: «وقال موسى إن تكفروا...».

271- تذکر فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 71 - 2

2- ناباوری کافران نسبت به کیفر الهی ، علی رغم یادآوری آنان به فرجام هلاکت بار مجرمان گذشته تاریخ

فانظروا كيف كان عـقبه المجرمين .. و يقولون متى هـذا الوعد

با توجه به ارتباط آیه مورد بحث با آیات قبل، برداشت یاد شده را می توان استفاده کرد.

272- تذکر هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 5

5- یادآوری تاریخ پیشینیان و بیان علت نابودی و گرفتاری آنان به عذاب های الهی ، از روش های تبلیغی حضرت شعیب (ع) بود .

و یـقوم لایجرمتکم شقاقی أن یصیبکم مثل ما أصاب قوم نوح

273- ترس اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 6

6- نگرانی و ترس اقوام کفرپیشه از گسترش و تأثیر تعالیم انبیا در صورت حضور آنان در جامعه

لنخرجنکم من أرضنا أو لتعودنّ فی ملتنا

274- تشبیه به موقعیت فرهنگی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 13 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور تشبیه کردن وضعیت فرهنگی و دینی مردم مکه ، به وضعیت مردمی همانند آنان در طول تاریخ

واضرب لهم مثلاً أصحاب القرية

ص: 382

«مَثَل» گاهی در معنای شبیه و مانند به کار می رود که در این صورت معنای آیه چنین خواهد بود: ای پیامبر! برای وضعیت مردم مکه، شبیه و ماندی از تاریخ (اصحاب قریه) بیاور. و گاهی به معنای خبر است؛ یعنی، ای پیامبر! برای مردم مکه خبر و داستان اصحاب قریه را نقل کن تا مردم از این داستان عبرت گیرند. گفتنی است برداشت یاد شده براساس معنای نخست است.

275- تعالیم کتب آسمانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 18 - 3

3 - کتاب های آسمانی امت های گذشته ، رستگاری را در گرو تزکیه ، یادِ نام خدا و ادای نماز دانسته ، از ترجیح زندگانی دنیا بر آخرت نکوهش کرده اند .

قد أفلح . . . إن هـذا لفی الصحف الأولى

مشارالیه «هـذا» می تواند آیه قبل (و الآخره خیر و أبقی) باشد و ممکن است آن را اشاره به مفاد آیات «قد أفلح . . .» به بعد بدانیم. برداشت یاد شده، ناظر به احتمال دوم است.

276- تعدد کتب آسمانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 18 - 2

2 - پیشینیان ، دارای کتاب های آسمانی متعدد

الصحف الأولى

صحیفه (مفرد «صحف»); یعنی، چیزی که در آن کتابت شود (مفردات راغب) و مراد از آن به قرینه استشهاد قرآن به محتوای آن _ کتاب های آسمانی است.

277- تعصب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 23

23- اقوام کافر پیشین دارای تعصب بودند و از آیین نیاکان خویش کورکورانه تقلید می کردند .

تریدون أن تصدّونا عمّا کان یعبء اباؤنا

278- تفکر در فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 1

1 - جهان گردی و سیر در زمین ، به منظور تفکر و نظاره کردن در سرگذشت پیشینیان و آثار به جامانده از تمدن و قدرت آنان ، مورد تشویق خداوند

أولم يسيرا في الأرض فينظروا كيف كان عـقبه الذين كانوا من قبلهم

279- تقلید اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 23

23- اقوام کافر پیشین دارای تعصب بودند و از آیین نیاکان خویش کورکورانه تقلید می کردند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان يعبد ءاباؤنا

280- تکذیبگری اقوام پس از نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 5 - 2

2 - اقوام و ملت های پس از قوم نوح ، پیامبران الهی را تکذیب کردند .

كذبّت . . . و الأحزاب من بعدهم

281- تکذیبگری اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 45 - 4، 1

1 - ملت های قبل از مشرکان مکه نیز ، پیامبران خود را تکذیب کردند .

و كذبّ الذين من قبلهم . . . فكذبوا رسلي

4- برخورداری ملت های کفرپیشه از مال و امکانات فراوان ، سبب ایستادگی آنها در مقابل پیامبران و تکذیب آنان شد .

و ما بلغوا معشار ما ءاتینـ هم فکذبوا رسلی

جمله «و ما بلغوا ..» معترضه است و «فا» در «فکذبوا» عاطفه می باشد. ذکر جمله معترضه بین معطوف و معطوف علیه، می رساند که تکذیب پیامبران از سوی ملت های دارای امکانات، متأثر از برخورداری آنان بوده است.

ص: 384

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 26 - 1

1 - خداوند ، اقوام تکذیب گر و کفرپیشه تاریخ را _ که از سر لجاجت و عمد بر کفر و تکذیب خود پافشردند _ با عذاب استیصال نابود کرد .

فقد كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ .. ثُمَّ أَخَذَتِ الَّذِينَ كَفَرُوا

«تنکیر» به معنای انکار (تغییر) است (لسان العرب) و مقصود از آن در آیه شریفه، تغییر نعمت به نعمت و حیات به مرگ می باشد؛ که مجازات کفرپیشگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 25 - 1

1 - اقوامی پیش از مشرکان صدراسلام ، به تکذیب پیامبران خویش پرداخته بودند .

كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 5 - 10

10 - تمامی اقوام تکذیب گر (چون قوم نوح) ، به خاطر مبارزه با حق (تعالیم پیامبران) ، در دنیا مورد عقوبت و کیفر الهی قرار گرفتند .

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمَ نُوحٍ .. لِيَدْحَضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتَهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 52 - 1

1 - تکذیب و اتهام ، شیوه همیشگی اقوام و جوامع کفرپیشه و شرک آلود در برابر فرستادگان الهی

كَذَلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مُجْنُونٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 2

2 - تکذیب پیامبران از سوی امت های حق ستیز ، دارای دیرینه در تاریخ ؛ و نه پدیده ای نو و مخصوص کافران عصر بعثت

کذبت قبلهم قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 1

1 - تکذیب شدن دین و پیامبران الهی ، از سوی برخی از اقوام و ملت های پیش از ظهور اسلام

و لقد کذب الذین من قبلهم

ص: 385

282- تمدن اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 43 - 5

5- اقتدار و شکوه تمدن های گذشته تاریخ ، بی تأثیر در پیشگیری از عذاب الهی از آنان

أَكْفَارِكُمْ خَيْرٌ مِنْ أَوْلَئِكَم

تعبیر «أَكْفَارِكُمْ خَيْرٌ ..» تعریض بدان دارد که اقوام پیشین، به رغم اقتدار مادی شان، نابود شدند و شکوه و قدرت آنان نتوانست از عذاب الهی در حق آنان، جلوگیری کند؛ شما (کافران) که جای خود دارید.

283- توبه فاسدان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 60 - 4

4- برخی از پیشینیان فاسد ، از نادیده گرفتن تعالیم پیامبران ، توبه کردند و با ایمانی راسخ به کار های شایسته روی آوردند .

خَلْفَ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ .. إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

ماضی بودن فعل ها در هر دو آیه، به وقوع آن در زمان گذشته دلالت دارد.

284- نوطئه اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 15

15- اقوام کفرپیشه ، با مشاهده دلایل روشن انبیا ، تلاش گسترده ای به عمل آوردند تا آنان را به سکوت وادارند و مانع تبلیغشان شوند .

جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَعْيُنَهُمْ فِي افْتِهَامٍ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بَمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که فاعل «ردّوا» اقوام یاد شده و مرجع ضمیر «أعْيُنَهُم» انبیا و یا اقوام و مرجع ضمیر «أفواههم» انبیا باشد. در این صورت به معنای این خواهد بود که: آن اقوام دستان انبیا یا دستان خود را بر دهان انبیا می گذاشتند.

285- تهدید اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - تهديد شدن كافران تكذيب گر ، به نزول عذاب الهی همچون اقوام و ملل پيشين

و لقد كذب الذين من قبلهم فكيف كان نكير

ص: 386

286- تهدیدهای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 1

1- اقوام کافر پیشین پس از مواجهه با برهان های روشن و دلایل منطقی انبیا و پافشاری آنان بر مواضع خویش ، آنان را تهدید به تبعید و یا بازگرداندن اجباری به کفر (ارتداد) می کردند .

و ما لنا الا نتوكل .. لنصبرن على ما اذيتمونا ... وقال الذين كفروا لرسلمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 14 - 1

1- وعده خداوند به اسکان انبیا در سرزمین خویش ، در پی تهدید به اخراج شدن آنان از سوی اقوام کافر

وقال الذين كفروا لرسلمهم لئخرجنكم من ارضنا. .. فأوحى إليهم ... ولنسكننكم الأار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 15 - 1

1- دعا و درخواست پیروزی انبیا از خداوند ، به دنبال تهدید شدنشان از سوی اقوام کافر

وقال الذين كفروا لرسلمهم لئخرجنكم ... واستفتحوا

مرجع ضمیر «استفتحوا» می تواند «رسل» و می تواند «رسل» و «الذين كفروا» باشد. برداشت فوق بنابر احتمال اول است.

287- تهمتهای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 52 - 1

1 - تکذیب و اتهام ، شیوه همیشگی اقوام و جوامع کفرپیشه و شرک آلود در برابر فرستادگان الهی

كذلك ما أتى الذين من قبلهم من رسول إلا قالوا ساحر أو مجنون

288- حق ستیزی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 15

15- اقوام کفرپیشه ، با مشاهده دلایل روشن انبیا ، تلاش گسترده ای به عمل آوردند تا آنان را به سکوت وادارند و مانع تبلیغشان

ص: 387

شوند .

جاءتهم رسلهم بالبينات فردوا أيديهم في أفوههم وقالوا إنا كفرنا بما أرسلتم به

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که فاعل «ردّوا» اقوام یاد شده و مرجع ضمیر «ایدیهم» انبیا و یا اقوام و مرجع ضمیر «أفواههم» انبیا باشد. در این صورت به معنای این خواهد بود که: آن اقوام دستان انبیا یا دستان خود را بر دهان انبیا می گذاشتند.

289- حق ستیزی اکثریت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 4

4_ نابودی بسیاری از اقوام ، در نتیجه حق ستیزی و تکذیب پیامبران

كذبت قبلهم ... فحقّ وعيد

290- حق ناپذیری اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 84 - 3

3 - اقوام قدرتمند محکوم شده به عذاب استیصال ، مردمی لجوج و حق ناپذیر در برابر تعالیم پیامبران

فلما رأوا بأسنا قالوا آمنا بالله وحده و كفرنا بما كتّبا به مشركين

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که اقوام یاد شده تا لحظه مشاهده آثار آمدن عذاب، به استهزای آن می پرداختند و تنها به محض دیدن آن، تسلیم شده، ایمان می آوردند.

291- خطاکاری اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 9 - 1

1 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان ، مردمی بدکردار و خطاپیشه بودند .

وجاء فرعون و من قبله ... بالخاطئه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- سرپیچی از فرمان های پیامبران ، مصداق بارز خطاپیشگی فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

و جاء فرعون . . . بالخاطئه . فعصوا رسول ربهم

ص: 388

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «فعضوا رسول..» درصدد تفصیل و تبیین مضمون آیه قبل (موضوع خطاپیشگی اقوام یاد شده) است.

292- خواسته های اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 28

28- اقوام کافر پیشین، ضمن طرح شبهاتی در مقابل دعوت روشن انبیا، از آنان خواستار دلیلی قاطع و روشن (معجزه) بودند.

إن أتمم إلا بشر مثلنا .. فأتونا بسلطن مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 15 - 3,4

3- انبیا و اقوام کافر مخالف آنان، هر یک خواستار پیروزی بر یکدیگر شدند.

و استفتحوا

بنابر اینکه مرجع ضمیر «استفتحوا» هر دو گروه انبیا و اقوام کافر باشد، قرینه «و خاب کل جبار عنید» حاکی است که هر کدام از آنان، در پی پیروزی بر دیگری بوده اند؛ اما اقوام کافر از پیروزی محروم شدند.

4- درخواست اقوام کافر و انبیا برای غلبه بر یکدیگر، نه تنها ثمری برای کفار نداشت، بلکه هلاکت دنیوی آنان را نیز به همراه داشت.

و استفتحوا و خاب کل جبار عنید

«خاب» در لغت به معنای «هلاک» آمده است و به قرینه «استفتحوا» مراد از «خبیه» می تواند هلاکت باشد.

293- دشمنی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 15

15- اقوام کفرپیشه، با مشاهده دلایل روشن انبیا، تلاش گسترده ای به عمل آوردند تا آنان را به سکوت وادارند و مانع تبلیغشان شوند.

جاءتهم رسلهم بالبینات فردوا ایدیههم فی افوههم و قالوا انا کفرنا بما ارسلتم به

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که فاعل «ردوا» اقوام یاد شده و مرجع ضمیر «ایدیههم» انبیا و یا اقوام و مرجع ضمیر «افوههم» انبیا

باشد. در این صورت به معنای این خواهد بود که: آن اقوام دستان انبیا یا دستان خود را بر دهان انبیا می گذاشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 3، 1

ص: 389

1- اقوام کافر پیشین پس از مواجهه با برهان های روشن و دلایل منطقی انبیا و پافشاری آنان بر مواضع خویش ، آنان را تهدید به تبعید و یا بازگرداندن اجباری به کفر (ارتداد) می کردند .

و ما لنا الا نتوكل .. لنصبرن على ما اذيتونا ... وقال الذين كفروا لرسلمهم

3- اقوام کافر ، نه تنها تعالیم انبیا را نپذیرفتند ؛ بلکه تحمل دینداری خود آنان را نیز نداشتند .

وقال الذين كفروا لرسلمهم لنخرجنكم من ارضنا أو لتعودن في ملتنا

294- دشمنی اکثریت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 3

3_ موضع گیری خصمانه بسیاری از اقوام در تاریخ ، علیه پیامبران با موقعیت های مختلف تاریخی و اجتماعی *

كذبت قبلهم قوم نوح و أصحاب الرس و ثمود . و عاد و فرعون و اخون لوط . و أصحاب ال

با توجه به این که اقوام یاد شده در جوامع مختلف و موقعیت های متفاوت تاریخی حضور داشته اند؛ تعبیر «کلّ ..» می تواند تأکیدی باشد بر این که حق ستیزی، ربطی به زمان، مکان و نژاد ندارد.

295- دشمنی ظالمان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 10

10- ستمگران و مترفان جوامع پیشین ، در خط مقدم مبارزه و مخالفت با رسولان الهی

و کم قصمنا من قریه کانت ظالمه .. ارجعوا الی ما اترفتم فیه و مسکنکم لعلکم تس

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه و دو آیه قبلی در توصیف کسانی است که به خاطر مخالفت با پیامبران به عذاب الهی گرفتار شدند.

296- دعوت از اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 16

16- اقوام کافر ، نه تنها در جواب دعوت انبیا سکوت اختیار کرده و جواب مثبت ندادند بلکه به صراحت کفر خویش را به پیام آنان اعلام داشتند .

جاءتهم رسلهم بالبينات فردوا ايديهم في افواههم وقالوا انا كفرنا بما ارسلتم به

طبق نقل روح المعاني (ج 13، ص 194)، از ابوعبيده و اخفش، عبارت «فردوا ايديهم في افواههم» ضرب المثل برای کسی است

ص: 390

که جواب مثبت به درخواست نمی دهد و سکوت اختیار می کند.

297- دنیاطلبی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 13، 12

12_ امت های هلاک شده پیشین ، مردمی دل بسته به تمتعات و لذت های دنیوی بودند .

واتبع الذين ظلموا ما أترفوا فيه

13_ گرایش شدید امت های پیشین به لذت های مادی و تمتعات دنیوی ، آنان را به فساد و تباهی کشانید .

واتبع الذين ظلموا ما أترفوا فيه

«تُرفه» به معنای نعمت است و «مُتُرف» به کسی گفته می شود که نعمت فراوان آن را سرمست و سرکش کرده باشد. مراد از «ما» مالومنال و لذتهای مادی است. بنابراین «ما أترفوا فيه»؛ یعنی، مال و منال و لذایذی که در آن سرمست و سرکش شده بودند.

298- رسوم اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 12

12 - تعالیم قرآن کریم ، با آیین و سنت های ماندگار از گذشتگان مشرکان ، در تعارض آشکار است .

و إذا تتلى عليهم آءى-تنا .. قالوا ما هـذا إلاّ رجل يريد أن يصدّكم عمّا كان يعب

299- روش برخورد اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 13 - 5

5- برخورد اقوام پیشین با انبیا ، همواره با استهزا و تمسخر همراه بود .

كانوا به يستهزءون .. وقد خلت سنه الأولين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - دلدارى خداوند به پيامبر (صلى الله عليه و آله) درباره رويارويى مشركان با آن حضرت ، با ذكر برخورد هاى اقوام گذشته با پيامبران شان

و ما أرسلنا فى قرية من نذير إلا قال مترفوها إنا بما أرسلتم به كـفرون

ص: 391

300- زمینه تکبر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 4

3 - برخورداری از دانش و تجربه بشری در اداره زندگی ، موجب غرور و احساس بی نیازی برخی از اقوام قدرتمند پیشین ، از تعالیم آسمانی و پیامبران الهی گردید .

فلما جاءتهم رسلهم بالبينات فرحوا بما عندهم من العلم

درباره این که مقصود از علم در این آیه چیست؟ چند احتمال از سوی مفسران ابراز شده است؛ بهترین آنها دو احتمال می باشد: 1- مقصود علوم بشری است که موجب به وجود آمدن تمدن و قدرت بسیار گردید و در نتیجه اقوام گذشته احساس می کردند که نیازی به تعالیم آسمانی برای تأمین زندگی خود ندارند. 2- مراد آگاهی هایی است که آن اقوام درباره عقاید خویش داشتند؛ آن چنان که موجب غرور آنان شده و خود را از تعالیم آسمانی بی نیاز می دانستند. گفتنی است برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

4 - آگاهی محدود بسیاری از اقوام پیشین نسبت به امور اعتقادی و تعالیم الهی ، موجب غرور آنان و احساس بی نیازی کردنشان از تعالیم آسمانی و پیامبران الهی

فرحوا بما عندهم من العلم

301- زمینه کفر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 5

5- کفر امت های حق ستیز در طول تاریخ ، پس از اتمام حجت الهی بر آنان

كذبت قبلهم .. كل كذب الرسل فحق وعيد

تعبیر «فحق وعید» می رساند که اقوام هلاک شده، قبلاً مورد هشدار، تهدید، تذکر و اتمام حجت قرار گرفته بودند.

302- زمینه هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 10

10 - گناهان ، زمینه ساز عذاب الهی و نابودشدن تمدن ها ، قدرت ها و آثار ملی

فأخذهم الله بذنوبهم

ص: 392

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 27 - 4

4- سنت خداوند بر هلاکت اقوام کافر ، پس از نمایاندن آیات گوناگون به آنان

و لقد أهلكنا .. و صرّفنا الأیّت لعَلّهم يرجعون

تذکر به «صرّفنا آیات»، در حقیقت بیانگر این است که خداوند تا وقتی که اتمام حجت نکند و آیات متعدد به کافران ننمایاند؛ ایشان را هلاک نمی کند.

303- زیبایی طبیعت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 14

14- «عن أبي جعفر (ع) قال: الأثاث المتاع و أمّا رثياً فالجمال والمنظر الحسن؛

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: «أثاث» به معنای متاع و «رثياً» به معنای نیکویی و منظره زیبا است».

304- سرزنش اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 98 - 5

5_ سرزنش شدن اقوام پیشین ، به خاطر عدم ایمان به موقع و ثمربخش

فلولا كانت قرية ءامنت فنفعها إيمانها

«لولا» به معنای «هالا» است که برای ملامت بر گذشته و ترغیب بر آینده است (لسان العرب).

305- سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 98 - 1

1_ سرگذشت اقوام تکذیب کننده پیشین ، شاهد صدق این ادعاست که محکومان به عذاب استیصال ، توفیق ایمان آوردن را تا لحظه وقوع عذاب از دست خواهند داد .

إن الذين حقت عليهم كلمت ربك لا يؤمنون .. فلولا كانت قريه ءامنت فنفعها إيمانها

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل، جمله «فلولا كانت قريه آمنت»، می تواند جواب برای شرط مقدر باشد و تقدیر آن چنین می شود: «إن كنت في شك من هذا فلولا كانت ..»؛ یعنی، اگر در این مطلب (کسانی که از سوی خداوند محکوم به عذاب استیصال شوند تا لحظه وقوع عذاب، ایمان نخواهند آورد) تردید دارید، پس بگویید: چرا و به چه دلیل، اقوام تکذیب کننده پیشین تا لحظه

ص: 393

وقوع عذاب ایمان نیاوردند؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 1

1- سرنوشت قوم « تبع » و اقوام قبل از آن ، پیامدار عبرت و هشدار برای مشرکان مکه

أهم خير أم قوم تبع و الذين من قبلهم

306- سهولت هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 47 - 5

5- نابودی اقوام کفرپیشه تاریخ ، امری آسان برای بنیانگذار بنای شگفت و عظیم آسمان

فأخذتهم الصَّعقة .. و السَّماء بنينَها بأیْد و إِنَّا لموسعون

در آیات پیشین سخن از هلاکت اقوام کفرپیشه تاریخ بود و در این آیه، سخن از قدرت مطلق و بی بدیل او است. از ارتباط این آیات، مطلب بالا استفاده می شود.

307- شبهه افکنی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 28

28- اقوام کافر پیشین ، ضمن طرح شبههاتی در مقابل دعوت روشن انبیا ، از آنان خواستار دلیلی قاطع و روشن (معجزه) بودند .

إن أنتم إلا بشر مثلنا .. فأتونا بسلطان مبین

308- شرک اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 21

21- قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان ، خدایان نیاکان خود را می پرستیدند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان يعبد ءاباؤنا

ص: 394

309- شک اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 17

17- قوم نوح، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان، در جواب دعوت انبیای خویش اعلام کردند در باره تعالیم آنان بشدت در تردیدند.

قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم... جاءتهم رسلهم بالبینات... وقالوا إنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 2, 1

1- انبیای الهی هنگامی که با اظهار تردید اقوام خود به محتوای دعوتشان مواجه شدند، درصدد افناع آنان با برهانی خلل ناپذیر برآمدند.

إنا لفي شك مما تدعوننا إليه مريب. قالت رسلهم أفي الله شك فاطر السموت و الأرض

2- انبیای اقوام پیشین برای پاسخ گویی و تردید اقوام خود درباره خداوند، روشی یگانه اتخاذ کردند.

إنا لفي شك مما تدعوننا... قالت رسلهم أفي الله شك فاطر السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 54 - 6

6 - شک و دودلی آمیخته با بدگمانی مشرکان پیشین، به بعث و قیامت باعث گرفتار شدن آنان به عذاب

و حیل بینهم و بین ما یشتبهون کما فعل بأشیاعهم... إنهم كانوا فی شك مریب

310- شک اقوام پیشین در آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 94 - 12

12_ تردید در الهی بودن قرآن، همانند تردید اقوام پیشین در آیات نازل شده بر آنان می باشد و در پی دارنده فرجامی شوم است.

لقد جاءك الحق من ربك فلا تكونن من الممترین

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل، می توان گفت که: مراد از «الممترین» اقوام پیامبران گذشته است که با نپذیرفتن آیات الهی و تردید در

آنها، گرفتار فرجام شومی شدند.

311- طبقات اجتماعی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 9

ص: 395

9- وجود طبقات فقیر و مستمند در جوامع رفاه زده و ستمگر پیشین

ارجعوا .. لعلكم تسـلون

برداشت یاد شده بنابراین احتمال است که مراد از «لعلكم تسلون» پرسش و درخواست فقیران از آنان باشد.

312- ظلم اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 13 - 2

2- ستم پیشگی اقوام پیشین و ایستادگی در برابر پیامبران ، عامل گرفتار شدن آنان به عذاب استیصال الهی

و لقد أهلكنا القرون من قبلکم لما ظلموا و جاءتهم رسلهم بالبینت و ما كانوا لیؤمنوا

313- عبرت از اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 11

11 - موسی (ع) ، با یادآوری ناکامی اهل افترا در امت های پیشین ، آن را درس عبرتی برای فرعونیان خواند .

و قد خاب من افتری

جمله «قد خاب..» خبر از حال گذشتگان است و به منظور عبرت گیری حاضران در صحنه مبارزه موسی و فرعون، بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 9

9- لزوم تحقیق و مطالعه در آثار عبرت آموز به جای مانده از امت های گذشته و ریشه یابی عوامل هلاکت آنان

کم أهلکنا .. إن فی ذلک لآیـت

مقتضای آیت بودن تاریخ گذشتگان و آثار آنان، قابلیت آن برای رهنمون شدن انسان به هدایت ها و درس های مهم و ارزنده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 10

10- آگاه شدن از تاریخ امت ها و تمدن ها و درس آموختن از آن ، امری پسندیده و مورد ترغیب خداوند

أفلا يرون أنّا نأتى الأرض ننقصها من أطرافها

ماده «رؤیت» هرگاه به دو مفعول متعدی شود، به معنای «علم» خواهد بود (لسان العرب) و در این آیه به همین معنا به کار رفته است؛ زیرا جمله «أنا نأتى..» به تأویل مصدر رفته و جانشین دو مفعول شده است.

ص: 396

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 6,9

6 - توصیه شدن مشرکان صدر اسلام به این که به خود بیایند و دست از کفر و تکذیب بردارند و خود را چونان جوامع پیشین، گرفتار خشم و عذاب خدا نسازند.

وإن يكذبوك فقد كذبت... فأمليت للک فرین ثم أخذتهم

بیان سرگذشت اقوام تکذیب گر پیشین برای مردم شرک پیشه صدر اسلام - که با پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبارزه می کردند - در واقع نصیحتی بود به آنان مبنی بر این که از سرگذشت پیشینیان عبرت بگیرند و دست از مخالفت بردارند.

9 - لزوم عبرت گرفتن از سرنوشت جوامع کفر پیشه تاریخ

ثم أخذتهم فكيف كان نکیر

جمله «فكيف كان نکیر» به تقدیر «فانظروا كيف كان نکیر» است؛ یعنی، به سرگذشت آنان بنگرید و در عاقبت کارهایشان مطالعه کنید که عذاب خشم الهی چه بر سرشان آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 52 - 5

5 - علم و دانش، زمینه ساز درک آیات و نشانه های خدا و موجب پندآموزی از درس های نهفته در سرگذشت اقوام هلاک شده پیشین

إنّ فی ذلک لآیه لقوم یعلمون

قید «لقوم یعلمون» نشانگر آن است که جهل و نادانی، مانع از شناخت درس ها و آیات الهی است و تنها با داشتن درک و پیش فرض های معرفتی، می توان از آیات الهی پند گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 4

4 - سیر و سفر در زمین، به منظور عبرت آموزی از سرگذشت پیشینیان، کاری بایسته و لازم است.

قل سیروا فی الأرض فانظروا كيف كان ع_قبه الذین من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - هلاکت ملت های کفرپیشه ، در گذشته درس عبرتی برای آیندگان است .

أولم يهد لهم كم أهلكنا من قبلهم من القرون

«قرون» جمع «قرن» و به معنای قوم و ملتی است که در یک زمان، زندگی می کرده اند (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 9

9 - تاریخ امت های پیشین ، درس آموز برای انسان ها

فانظر كيف كان عـقبه المكدّبين

ص: 397

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 1

1- سرنوشت قوم « تبّع » و اقوام قبل از آن ، پیامدار عبرت و هشدار برای مشرکان مکه

أهم خير أم قوم تبّع و الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 12 - 3

3 - نقل داستان و سرگذشت پیشینیان در قرآن ، در چارچوب درس آموزی و پنددهی است .

لنجعلها لكم تذكرة و تعيها أذن وعيه

314- عبرت از سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 92 - 8،10

8 _ سرگذشت اقوام پیشین ، از آیات و نشانه های خداوند و مایه های عبرت مردم

لتكون لمن خلفك آية و إن كثيراً من الناس عن آيتنا لغفلون

10 _ خداوند ، مردم را به تحقیق در سرگذشت عبرت انگیز اقوام و ملل پیشین ترغیب می کند .

لتكون لمن خلفك آية و إن كثيراً من الناس عن آيتنا لغفلون

315- عبرت از عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 5

5 - عذاب شدن اقوام و ملت های پیشین ، درس عبرت برای همگان و آیتی از نشانه های قدرت خداوند

ءأمنتم من فى السماء . . . و لقد كذب الذين من قبلهم فكيف كان نكير

جمله استفهامیه «فكيف كان نكير»، برای برانگیختن مردم به تفکر و تأمل و عبرت آموزی از تاریخ است.

316- عبرت از فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 9

ص: 398

9_ ضرورت تأمل در فرجام پیشینیان و عبرت گیری از آن

فانظر كيف كان عقبه المنذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 11

11_ مبلغان دین باید از بازگویی تاریخ و فرجام گذشتگان ، سود جسته و با بیان علل سرنوشت آنان ، مردمان را به آیین پیامبران گرایش دهند .

و یقوم لایجرمتکم شقاقی أن یصیبکم مثل ما أصاب قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 12

12_ لزوم مطالعه تاریخ پیشینیان و عبرت آموزی از فرجام آنان

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا كيف كان عقبه الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 5

5 - توصیه شدن مشرکان صدر اسلام مبنی بر این که با مطالعه در سرنوشت اقوام و ستمگران هلاک شده گذشته و مشاهده آثار به جا مانده از شهر ها و بلاد خراب شده آنان ، درس عبرت بگیرند و از مخالفت و مبارزه با پیامبر (صلی الله علیه و آله) دست بردارند .

فکأین من قریه . . . و قصر مشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 1

1 - توبیخ و سرزنش کفرپیشگان و تکذیب کنندگان صدر اسلام ، به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت اقوام هلاک شده پیشین و پند نیاموختن از آثار به جا مانده از شهر ها و سرزمین های متروک و ویران شده آنها

فکأین من قریه أهلکنها . . . أفلم یسیروا فی الأرض

استفهام در جمله «أفلم یسیروا فی الأرض» استفهام توییخی است و «سیر» (مصدر «یسرون») به معنای سیاحت و گردش می باشد.

«ال» در «الأرض» عهد حضوری و «أرض» به معنای سرزمین است و ضمیر فاعل در «یسرون» به مشرکان حق ستیز و تکذیب‌گر صدراسلام باز می‌گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 8,9

8_ ناباوری و ناامیدی مشرکان به حیات اخروی، عامل عبرت نگرفتن آنان از سرگذشت شوم اقوام پیشین چون قوم لوط

أفلم یکنوا یرونها بل کانوا لایرجون نشورًا

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که «بل» برای اضطراب انتقالی است؛ یعنی، این طور نیست که آنان به خاطر ندیدن آثار به جا مانده از قوم هلاک شده قوم لوط، از آن عبرت نگرفته اند بلکه چون آنان اعتقاد و امیدی به روز رستاخیز ندارند از چنین حادثه

ص: 399

ای عبرت نیاموخته اند.

9_ توجه و اعتقاد به حیات اخروی ، برانگیزاننده آدمی به عبرت گرفتن از سرگذشت هلاکت بار اقوام پیشین و تصحیح رفتار خویش

أفلم یكونوا یرونها بل كانوا لایرجون نشورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 8

8 - توصیه خداوند به مشرکان مکه بر عبرت گرفتن از سرنوشت جوامع هلاک شده پیشین

وقالوا إن تتبع الهدی . . . و کم أهلکنا من قریه بطرت معیشتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 6

6 - لزوم توجه تمام عیار به دین حق ، با عبرت گیری از فرجام بدکرداران گذشته

فانظروا کیف کان ع_قبه الذین من قبل . . . فأقم وجهک للذین

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که «فاء» در «فأقم» تفریع بر آیه پیش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 3

3 - سیر در سرزمین ها و مطالعه در سرگذشت پیشینیان ، مایه عبرت و درس آموز است .

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان ع_قبه الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 2،4

2 - کافران و مشرکان صدر اسلام ، به دلیل عبرت نگرستن از سرنوشت هلاکت بار کافران پیش از خود ، مورد سرزنش خدا قرار گرفتند .

ألم یروا کم أهلکنا قبلهم من القرون

4 - سرنوشت کافران هلاک شده گذشته ، مایه عبرت و پندآموزی است .

ألم يروا كم أهلكنا قبلهم من القرون أنهم إليهم لا يرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 7

7- سرگذشت هلاکت بار قشر مرفه و ناسپاس جوامع پیشین ، مایه عبرت و درس آموزی است .

قد قالها الذین من قبلهم فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام موعظه و درس آموزی می باشد.

ص: 400

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 30 - 4 - 3

3 - تشویق و ترغیب شدن فرعونیان از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار اقوام و احزاب کافر پیشین

وقال الذی ءامن ۛ قوم ۛئی اءاف علیکم مثل یوم الأءزاب

4 - سرگذشت اقوام و احزاب کافر پیشین ، درس آموز و مایه عبرت

وقال الذی ءامن ۛ قوم ۛئی اءاف علیکم مثل یوم الأءزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 8,9

8 - سرگذشت قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان ، حاوی درس های عبرت انگیز برای همه ملت ها

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

9 - تشویق و ترغیب شدن مردم عصر فرعون از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 8

8 - سرنوشت شوم اقوام کافر پیشین ، درس آموز و عبرت انگیز است .

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل . . . لهم عذاب ألیم

317- عبرت ناپذیری از اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 12

12 - کسانی که از سرنوشت اقوام پیشین عبرت نمی گیرند ، از خرد بی بهره اند .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَأَيُّتٍ لِّأُولِي النُّهْيِ

318- عذاب اخروی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 5

5 - اقوام کافر در آخرت ، به عذاب دردناک دچار خواهند شد .

ص: 401

الذین کفروا .. لهم عذاب أليم

319- عذاب استیصال اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 26 - 1

1 - خداوند ، اقوام تکذیب گر و کفرپیشه تاریخ را _ که از سر لجاجت و عمد بر کفر و تکذیب خود پافشردند _ با عذاب استیصال نابود کرد .

فقد کذب الذین من قبلهم جاءتهم رسلهم بالبینات .. ثم أخذت الذین کفروا

«تنکیر» به معنای انکار (تغییر) است (لسان العرب) و مقصود از آن در آیه شریفه، تغیر نعمت به نعمت و حیات به مرگ می باشد؛ که مجازات کفرپیشگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 7

7 - بسیاری از اقوام صاحب قدرت و مکنّت و دارای تمدن و آثار ملی ، به عذاب الهی (استیصال) گرفتار شدند .

و حاق بهم ما كانوا به يستهزون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 84 - 2,3

2 - اقوام قدرتمند محکوم شده به عذاب استیصال ، هنگام مشاهده آثار فرود آن ، توبه کنان به خدای یکتا ایمان آورده و به انکار معبود های ادعایی خویش می پرداختند .

فلما رأوا بأسنا قالوا ءامنا بالله وحده و کفرنا بما کنا به مشرکین

3 - اقوام قدرتمند محکوم شده به عذاب استیصال ، مردمی لجوج و حق ناپذیر در برابر تعالیم پیامبران

فلما رأوا بأسنا قالوا ءامنا بالله وحده و کفرنا بما کنا به مشرکین

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که اقوام یادشده تا لحظه مشاهده آثار آمدن عذاب، به استهزای آن می پرداختند و تنها به محض دیدن آن، تسلیم شده، ایمان می آوردند.

320- عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 146 - 6

6_ جعل احکام سخت و محدود کردن بهره برداری از مواهب، از انواع مجازاتهای خداوند برای برخی اقوام بوده است.

و علی الذین هادوا حرمنا کل ذی ظفر . . . ذلک جزینهم بیغیهم

ص: 402

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 21

21_ نزول عذاب بر امت های کافر پیشین ، پس از اصرار و مداومت آنان بر ظلم و حق ناپذیری

و لکن کانوا أنفسهم یظلمون

فعل «کانوا» به همراه «یظلمون» افاده استمرار می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 100 - 4

4_ نزول عذاب بر برخی از اقوام گذشته ، فراگیر همه آنان نشد و نسلی از آنان باقی ماند .

منها قائم

برداشت فوق، براساس این احتمال است که مراد از «منها» من أهلها باشد. بر این اساس، جمله «منها قائم...»؛ یعنی، برخی از اقوامی که گرفتار عذاب شدند، هم اکنون (عصر پیامبر) نیز موجودند و برخی از آنان به طور کلی منقرض شده و باقی نماندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 2

2_ فساد و تبه کاری های امت های گذشته ، عامل گرفتاری آنان به عذاب و هلاکت

فلولا كان من القرون من قبلکم أولوا بقیه ینھون عن الفساد

عبارت «ممن أنجینا منهم» قرینه بر این است که مقصود از «القرون من قبلکم» امتهایی اند که به عذابهای الهی گرفتار شده و به هلاکت رسیده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 15 - 3

3- بسیاری از جوامع ستمگر و مترف در نتیجه عذاب شدید الهی ، کاملاً نابود شدند .

و کم قصمنا .. حتی جعلنهم حصیداً خ_مدین

«حصید» فعیل به معنای مفعول (محصول) است؛ یعنی، درو شده و «خامد» اسم فاعل از «خمدت النار خموداً» به معنای شعله خاموش شده آتش است و در این آیه کنایه از مرگ می باشد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 6

6 - توصیه شدن مشرکان صدر اسلام به این که به خود بیایند و دست از کفر و تکذیب بردارند و خود را چونان جوامع پیشین، گرفتار خشم و عذاب خدا نسازند.

وإن یکذبوک فقد کذبت . . . فأملیت للک فرین ثم أخذتهم

بیان سرگذشت اقوام تکذیب گر پیشین برای مردم شرک پیشه صدر اسلام - که با پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبارزه می کردند - در واقع نصیحتی بود به آنان مبنی بر این که از سرگذشت پیشینیان عبرت بگیرند و دست از مخالفت بردارند.

ص: 403

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 1

1 - تاریخ بشر ، شاهد هلاکت جوامع بسیاری با عذاب قهر الهی (عذاب استیصال) است .

و کم أهلکنا من قریه

واژه «کم» (چه بسیار) بیانگر کثرت جوامع هلاک شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 18, 19, 24, 25

18 - امت های گذشته ، در پی اصرار بر تکذیب تعالیم انبیا ، به عذاب الهی گرفتار شدند .

و جاءتهم رسلهم بالبینات فما کان الله لیظلمهم ولکن کانوا أنفسهم یظلمون

فعل «کانوا» با فعل مضارع «یظلمهم» مفید استمرار و اصرار است.

19 - خداوند ، امت های تکذیب کننده پیشین را ، پس از اتمام حجت با آنان ، کیفر و عقوبت کرد .

و جاءتهم رسلهم بالبینات فما کان الله لیظلمهم

24 - عذاب و کیفر جوامع تکذیب کننده ، نتیجه ظلم و ستم آنان به خودشان بود .

فما کان الله لیظلمهم ولکن کانوا أنفسهم یظلمون

25 - عذاب شدن جوامع تکذیب کننده ، ستمی از ناحیه خداوند بر آنان نبود .

و جاءتهم رسلهم بالبینات فما کان الله لیظلمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 54 - 6, 4

4 - مشرکان ملت های پیشین نیز ، گرفتار عذاب شدند و بین آنان و لذت های دنیوی شان جدایی برگشت ناپذیر افتاد .

و حیل بینهم و بین ما یشتهون کما فعل بأشیاعهم من قبل

«اشیاع» (جمع «شیعه») به معنای پیروان است و در آیه _ به قرینه «من قبل» _ مراد کسانی است که مشابهت فکری با مشرکان بعدی

6- شك و دودلى آميخته با بدگمانى مشركان پيشين ، به بعث و قيامت باعث گرفتار شدن آنان به عذاب

و حيل بينهم و بين ما يشتهون كما فعل باشياعهم . . . انهم كانوا فى شك مريب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - فاطر - 35 - 44 - 5

5- تهديد مشركان حق ناپذير صدر اسلام از سوى خداوند ، به هلاكت و عذاب همچون كافران پيشين

أولم يسيروا فى الأرض فينظروا . . . و كانوا أشدّ منهم قوه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 25 - 3

ص: 404

3 - تکذیب کنندگان پیامبران ، از میان اقوام گذشته ، به عذاب الهی گرفتار شدند .

كذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَىٰ هُمُ الْعَذَابَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 11، 4

4 - قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان ، بر اثر مخالفت با پیامبران خود ، به عذاب الهی دچار شدند .

مثل دأب قوم نوح . . . و الذين من بعدهم

11 - عذاب قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان از سوی خداوند کاملاً عادلانه و به دور از هر گونه ستم

مثل دأب قوم نوح . . . و ما لله يرید ظلماً للعباد

یادآوری این مسأله که خداوند به کسی ظلم نمی کند _ پس از بیان سرگذشت اقوام یادشده _ می تواند گویای مطلب بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 43 - 5

5 - اقتدار و شکوه تمدن های گذشته تاریخ ، بی تأثیر در پیشگیری از عذاب الهی از آنان

أَكْفَارِكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَئِكَم

تعبیر «أَكْفَارِكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَئِكَم» تعریض بدان دارد که اقوام پیشین، به رغم اقتدار مادی شان، نابود شدند و شکوه و قدرت آنان نتوانست از عذاب الهی در حق آنان، جلوگیری کند؛ شما (کافران) که جای خود دارید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 3

3 - تهدید شدن کافران تکذیب گر ، به نزول عذاب الهی همچون اقوام و ملل پیشین

و لقد كذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 10 - 3، 2

2- فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط ، از سوی خداوند به عقوبتی سخت در دنیا گرفتار شدند .

فأخذهم أخذة رابيه

«رابیه» (اسم فاعل از «ربا یربو») به معنای فزاینده و رو به رشد است و در این آیه کنایه از شدت است.

3- سرپیچی از فرمان های پیامبران ، عامل عقوبت شدن فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

فعضوا رسول ربهم فأخذهم أخذة رابيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 13 - 5

5- توانایی خداوند بر عذاب پیشینیان ، دلیل توانمندی او بر اعاده آن برای نسل های آینده بشر *

قتل أصحاب الأُخُدود . . . إله هو بیدیء و یعید

ص: 405

مفاد آیه شریفه _ به قرینه تهدید بودن آن برای کافران _ ممکن است این باشد که باید آیندگان، از سرنوشت پیشینیان عبرت بگیرند؛ زیرا کسی که عذاب ها را برای اولین بار به وجود آورد، بر اعاده آن نیز توانمند است.

321- عذاب تدریجی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 12 - 4

4- عذاب نازل بر جوامع ستمگر، تدریجی بود.

فلَمَّا أَحْسَوْا... یرکضون

باتوجه به این که در آیه شریفه، از فرار عذاب شوندگان حکایت شده است، به دست می آید که بین آغاز احساس عذاب و نابودی آنان _ که در سه آیه بعد از آن یاد می شود _ فاصله ای وجود داشته است.

322- عذاب دنیوی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 6 - 5

5 - کافران تکذیب گر و ستیزه جوی قوم نوح و بعد از آنها، به دلیل دوزخی بودن، به عذاب دنیوی نیز گرفتار شدند.

فَأَخَذْتَهُمْ فَكَيْفَ كَانِ عِقَابٍ . وَكَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که جمله «أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ» _ به تقدیر لام تعلیل _ در مقام تعلیل باشد؛ یعنی، چون آنان از دوزخیان هستند، به عذاب الهی گرفتار آمدند.

323- عذاب کافران اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 3

3- گروه های بسیاری از کافران جن و انس، محکوم به عذاب حتمی الهی در گذشته تاریخ

حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ

324- عصیان اقوام پیشین

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - حاقہ - 69 - 10 - 1،3

ص: 406

1 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط ، از فرمان های پیامبران خود سرپیچی کردند .

و جاء فرعون .. فعصوا رسول ربهم

3 - سرپیچی از فرمان های پیامبران ، عامل عقوبت شدن فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

فعصوا رسول ربهم فأخذهم أخذة رابيه

325- علم به فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 3

3 - اخبار مربوط به سرنوشت هلاکت بار اقوام کافر پیش از اسلام ، اخباری مهم و پرفایده

ألم يأتكم نبؤا الذين كفروا من قبل

«نبا»، به اخبار مهم و پرفایده گفته می شود (مفردات راغب).

326- علم به هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 3

3 - اخبار مربوط به سرنوشت هلاکت بار اقوام کافر پیش از اسلام ، اخباری مهم و پرفایده

ألم يأتكم نبؤا الذين كفروا من قبل

«نبا»، به اخبار مهم و پرفایده گفته می شود (مفردات راغب).

327- عمر طولانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 5

5- خداوند ، با برخوردار ساختن برخی از اقوام و ملت های پیشین از نعمت های دنیایی ، آنان را از عمری طولانی نیز برخوردار کرد .

بل متّعنا هؤلاء و ءآباءهم حتّى طال عليهم العمر

328- عمل صالح فاسدان اقوام پيشين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 407

4- برخی از پیشینیان فاسد، از نادیده گرفتن تعالیم پیامبران، توبه کردند و با ایمانی راسخ به کارهای شایسته روی آوردند.

خلف أضاعوا الصلوه .. إلا من تاب وءامن وعمل صلحاً

ماضی بودن فعل ها در هر دو آیه، به وقوع آن در زمان گذشته دلالت دارد.

329- عوامل انقراض اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 15 - 3

3- بسیاری از جوامع ستمگر و مترف در نتیجه عذاب شدید الهی، کاملاً نابود شدند.

و کم قصمنا .. حتی جعلنهم حصیداً خـ مدین

«حصید» فعل به معنای مفعول (محصول) است؛ یعنی، درو شده و «خامد» اسم فاعل از «خمدت النار خموداً» به معنای شعله خاموش شده آتش است و در این آیه کنایه از مرگ می باشد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 11

11 - تکذیب پیامبران و مبارزه با آنان، مایه هلاکت و نابودی اقوام پیشین

فقد کذبت .. فأملیت للکـ فرین ثم أخذتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 2

2 - ظلم و بی دادگری جوامع پیشین، سبب گرفتار شدن آنان به خشم خداوند و هلاکت و نابودیشان با عذاب او

وإن یکذبوک فقد کذبت قبلهم .. فکأین من قریه أهلکنها و هی ظالمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 26 - 1

1 - خداوند ، اقوام تکذیب گر و کفرپیشه تاریخ را _ که از سر لجاجت و عمد بر کفر و تکذیب خود پافشردند _ با عذاب استیصال نابود کرد .

فقد كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ .. ثُمَّ أَخَذَتِ الَّذِينَ كَفَرُوا

«تنکیر» به معنای انکار (تغییر) است (لسان العرب) و مقصود از آن در آیه شریفه، تغییر نعمت به نعمت و حیات به مرگ می باشد؛ که مجازات کفرپیشگی است.

ص: 408

330- عوامل عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 2

2 - ظلم و بی دادگری جوامع پیشین ، سبب گرفتار شدن آنان به خشم خداوند و هلاکت و نابودیشان با عذاب او

وإن يكذبوك فقد كذبت قبلهم.. فكأئن من قرية أهلكنها وهي ظالمة

331- عوامل هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 2

2 - کفر به آیات و هدایت های الهی ، عامل نابودی امت های بسیار در طول تاریخ بوده است .

و كذلك نجزي من أسرف و لم يؤمن .. كم أهلکنا قبلهم من القرون

به قرینه آیات پیشین، هلاکت امت های پیشین، به دلیل کفرورزی آنان در برابر آیات و هدایت های الهی بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 6 - 3

3- هلاکت ، سرنوشت امت های غیر مؤمن به معجزات درخواستی خویش

ماء امننت قبلهم من قرية أهلکنها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 11

11 - تکذیب پیامبران و مبارزه با آنان ، مایه هلاکت و نابودی اقوام پیشین

فقد كذبت .. فأملیت للک_فرین ثم أخذتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 2

2 - ظلم و بی دادگری جوامع پیشین ، سبب گرفتار شدن آنان به خشم خداوند و هلاکت و نابودیشان با عذاب او

وإن یکذبوک فقد کذب قبلهم.. فکأین من قریه أهلکن_ها و هی ظالمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 213 - 7

7 - شرک و ورزی ، از عوامل هلاکت امت های پیشین

فتکون من المعذبین

«ال» در «المعذبین» اشاره به اقوام هلاک شده ای دارد که سرگذشت آنان در آیات پیشین به تفصیل بیان شده است.

ص: 409

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 69 - 6

6 - جرم و تبه کاری ، عامل هلاکت جوامع پیشین

فانظروا كيف كان عـقبه المجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 3

3 - سرمستی و غرور ، عامل هلاکت جوامع پیشین

و کم أهلکنا من قریه بطرت معیشتها

«بطر» (مصدر «بطرت») به غرور و طغیان _ که آدمی بر اثر فراوانی نعمت دچار آن شود _ گفته می شود. بنابراین «بطرت معیشتها»؛ یعنی، «طغت فی معیشتها» (در زندگی اش طغیان کرد). گفتنی است که عبارت «بطرت معیشتها» وصف و مفید تعلیل است؛ یعنی، جوامع گذشته بدان جهت به هلاکت رسیدند که گرفتار سرمستی و غرور بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 59 - 13

13 - ظلم و بیدادگری ، عامل نابودی جوامع پیشین با عذاب استیصال

و ما کنا مهلکی القرى إلاّ و أهلها ظـلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 17

17 - تبه کاری ، عامل نابودی جوامع پیشین با عذاب قهر الهی

أولم يعلم أنّ الله قد أهلک من قبله من القرون... ولا یستل عن ذنوبهم المجرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 1

1 - خداوند ، بسیاری از اقوام پیشین را به سبب کفر و استهزای پیامبران الهی نابود کرد .

كانوا به يستهزءون . ألم يروا كم أهلكنا قبلهم من القرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 9

9 - نابودی بسیاری از اقوام نیرومند و دارای تمدن و آثار ملی در گذشته تاریخ به خاطر گناهانشان

فأخذهم الله بذنوبهم

برداشت بالا مبتنی بر این نکته است که «با» در «بذنوبهم» برای سببیت می باشد.

ص: 410

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 3

3- بسیاری از اقوام و ملل متمدن و نیرومند گذشته ، به خاطر کفرشان و انکار رسالت پیامبران ، به هلاکت رسیدند .

ذلک بأنهم کانت تأتیهم رسلهم بالبینات فکفروا فأخذهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 9

9- نابودی بسیاری از اقوام نیرومند و دارای تمدن و آثار ملی ، در گذشته تاریخ به خاطر کفر و شرکشان

فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون

جمله «فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون» (ولی آنچه به دست می آورند، به حالشان سودی نبخشید)، به نزول عذاب گریز ناپذیر و سود نبخشیدن تلاش های کافران محکوم به عذاب اشاره دارد. گفتنی است چون این آیه درباره کافران و مشرکان می باشد، می توان استفاده کرد که سبب محکومیت آنان به عذاب، همان کفر و شرک آنان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 5

5- بی توجهی به پیام وحی و استهزای آن ، از جمله عوامل نابودی جوامع در طول تاریخ

كانوا به یستهزءون . فأهلکنا أشد منهم بطشاً و مضی مثل الأولین

از ارتباط دو آیه، استفاده می شود که استهزای پیام وحی از سوی جوامع شرک پیشه، موجب نابودی آنان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 5,6

5- جرم پیشگی ، عامل هلاکت قوم « تبع » و اقوام هلاک شده قبل از آن

أهم خیر أم قوم تبع و الذین من قبلهم أهلکنهم إنهم كانوا مجرمین

6- هلاکت و نابودی جوامع ، ناشی از عملکرد خود آنان است .

أهلكنهم كانوا مجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 52 - 3

3 - ظلم و طغیان ، از عوامل هلاکت ملت ها و اقوام

و أنه أهلک . . . و قوم نوح . . . هم أظلم و أظعی

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که عبارت «إنهم كانوا هم أظلم و أظعی» در مقام تعلیل برای «أهلک» می باشد.

ص: 411

332- عوامل هلاکت اکثریت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 14 - 4

4_ نابودی بسیاری از اقوام، در نتیجه حق ستیزی و تکذیب پیامبران

كذبت قبلهم... فحق وعيد

333- غضب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 14

14- اقوام کافر در برخورد با دلایل روشن انبیا، بشدت ناراحت و غضبناک می شدند و به صراحت موضع کفرآلود خود را اعلام می کردند .

جاءتهم رسلهم بالبينت فردوا ايديهم في افوههم وقالوا انا كفرنا بما ارسلتم به

مراد از «ردوا ايديهم في افواههم» کنایه از غضب و خشم آنهاست که در آیات دیگر نیز آمده است (غضوا عليكم الانامل من الغيظ).

334- غفلت از سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 92 - 9

9_ همواره مردم بسیاری از آیات و نشانه های خداوند و سرگذشت پندآموز اقوام پیشین، در غفلت هستند .

لتكون لمن خلفك آية وإن كثيراً من الناس عن آيتنا لغفلون

335- فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 2

2_ اطلاع مردم عصر پیامبر از سرنوشت قوم نوح، عاد، ثمود، ابراهیم، اصحاب مدین و شهر های زیر و رو شده پیشینیان (قوم لوط و ..)

ألم يأتهم نبأ الذين من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنت

استفهام در «ألم يأتهم» برای توبيخ است. سرزنش منافقان و کافران به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت پیشینیان، رسای به این حقیقت است که آنان از سرگذشت پیشینیان آگاهی داشتند.

ص: 412

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 4

4_ شعيب (ع) كفرپيشگان ستيزه جوى قومش را به مبتلا شدن سرنوشتى همانند سرنوشت برخى از جوامع هلاک شده پيشين هشدار داد

وى قوم لايجرمتکم شقاقتى آن يصيبکم مثل ما اصاب قوم نوح او قوم هود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 74 - 4

4- کافران و روى گردانان از پذيرش آيات قرآن ، در خطر گرفتارى به سرنوشت هلاکت بار پيشينيان و ابتلا به عذاب هاى دنيوى

و إذا تتلى عليهم آيتنا .. و کم اهلکنا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 6 - 3

3- هلاکت ، سرنوشت امت هاى غير مؤمن به معجزات درخواستى خویش

ماءمنت قبلهم من قريه اهلکنها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 3

3 - هشدار خداوند ، مشرکان مکه را به فرجامى مانند فرجام مشرکان پيشين

قل سيروا فى الأرض فانظروا كيف كان عـقبه الذين من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 4

4 - تاريخ و سرگذشت ناگوار پيشينيان کافر ، حامل آيه هاى فراوانى از قدرت نمایی خداوند است .

أولم يهد لهم کم اهلکنا من قبلهم من القرون .. إن فى ذلک لأىت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 6

6 - آگاهی کامل مؤمن آل فرعون، از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ... دَابَّ قَوْمِ نُوحٍ... وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ

ص: 413

336- فرجام شوم اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 8، 2، 1

1 - آگاهی مردم کافر عصر بعثت ، از سرنوشت شوم اقوام کافر پیش از خود

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل

استفهام در «ألم یأتکم»، تقریری است.

2 - آگاهی مردم عصر بعثت ، از سرنوشت اقوام کافر پیش از خود ، از راه اخبار و اطلاعات واصله بود .

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل

مطلب یاد شده، از آمدن تعبیر «نبأ» (خبر) به دست می آید.

8 - سرنوشت شوم اقوام کافر پیشین ، درس آموز و عبرت انگیز است .

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل . . . لهم عذاب أليم

337- فرجام مرفهان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 7

7 - سرگذشت هلاکت بار قشر مرفه و ناسپاس جوامع پیشین ، مایه عبرت و درس آموزی است .

قد قالها الذین من قبلهم فما أغنی عنهم ما کانوا یکسبون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام موعظه و درس آموزی می باشد.

338- فرعون و عقیده اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 51 - 6

6 - فرعون با استناد به عقاید و افکار اقوام گذشته ، سعی در مقابله با موسی (ع) و تثبیت حقانیت شرک داشت .

قال فما بال القرون الأولى

تمسک فرعون به افکار پیشینیان و این که اگر رسالت موسی حق است، چرا برای اقوام گذشته چنین رسولی نیامد و چرا آنها عذاب نشدند، نشان می دهد که در دیدگاه او، پذیرفته های نسل های قبل، صحیح و قابل تبعیت است.

339- فساد اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 414

1_ امت های به هلاکت رسیده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، لوط و . . .) امتهایی فاسد و تبه کار بودند .

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقیه ینهون عن الفساد

«قرن» (مفرد قرون) به امت و جامعه ای گفته می شود که در یک عصر زندگی می کنند.

2_ فساد و تبه کاری های امت های گذشته ، عامل گرفتاری آنان به عذاب و هلاکت

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقیه ینهون عن الفساد

عبارت «ممن أنجینا منهم» قرینه بر این است که مقصود از «القرون من قبلکم» امتهایی اند که به عذابهای الهی گرفتار شده و به هلاکت رسیده اند.

3_ فساد و تبه کاری های امت های گذشته ، فسادی فراگیر و همه جانبه بود .

ینهون عن الفساد فی الأرض

قید «فی الأرض» بیانگر گستردگی و فراگیری فساد می باشد.

13_ گرایش شدید امت های پیشین به لذت های مادی و تمتعات دنیوی ، آنان را به فساد و تباهی کشانید .

واتبع الذین ظلموا ما أترفوا فیه

«تُرفه» به معنای نعمت است و «مُتَرْفٍ» به کسی گفته می شود که نعمت فراوان آن را سرمست و سرکش کرده باشد. مراد از «ما» مالومنال و لذتهای مادی است. بنابراین «ما أترفوا فیه»؛ یعنی، مال و منال و لذایذی که در آن سرمست و سرکش شده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6_ امت های هلاک شده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، شعیب و قوم فرعون) امتهایی ناصالح و فاسد بودند .

فلولا كان من القرون . . . ما كان ربك لیهلك القرى بظلم

بیان این حقیقت که خداوند امتهای صالح را عذاب نمی کند ، پس از مطرح ساختن هلاکت امتهای پیشین (فلولا كان . . .) اشاره به این دارد که: امتهای پیشین ، ناصالح و مستحق عذاب بودند و از ناحیه خدا بر آنان ستمی روا نشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 6 - 2

2- عذاب و هلاکت اقوام پیشین ، به خاطر ایمان نیاوردن به معجزات الهی بود .

فلیأتنا بـایه . . . ماء امننت قبلهم من قریه أهلکنـها

ص: 415

341- فلسفه مخالفت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 22

22- اقوام کافر گذشته ، دعوت انبیا را به خداپرستی تلاشی برای خارج کردن معبودهایشان از صحنه می دانستند و با آن به مخالفت برمی خاستند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان یعبء اباؤنا

342- فلسفه مهلت به اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 4

4- خداوند ، به همه اقوام کافر و تکذیب گر ، فرصت می داد تا شاید متنبه شوند و دست از مخالفت بردارند .

فأملیت للک_فرین ثمّ أخذتهم

«إملاء» (مصدر «أملیت») از «مَلُو» و به معنای فرصت دادن است؛ یعنی، آن اقوام تکذیب گر و کافر را فرصت دادم تا به خود بیایند و دست از مخالفت بردارند. آن گاه چون آنان از فرصت داده شده استفاده نکردند و هم چنان بر کفر و تکذیب خود اصرار ورزیدند، آنان را از میان برداشتم و نابودشان ساختم.

343- فلسفه هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 6 - 2

2- عذاب و هلاکت اقوام پیشین ، به خاطر ایمان نیاوردن به معجزات الهی بود .

فلیأتنا ب_ایه .. ماءمنت قبلهم من قریه أهلکن_ها

344- قانونمندی هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 39 - 4

4_ هلاکت و نابودی اقوام و ملت ها از سوی خداوند ، همواره پس از اتمام حجت و ارائه طریق است .

و کلاً ضربنا له الأمثـل و کلاً تبرنا تتبیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 416

5- مجازات ملت های نیرومند و متمدن گذشته ، پس از اتمام حجت از سوی رسولان الهی

ذلک بأنهم کانت تأتیهم رسلهم بالبینات فکفروا فأخذهم الله

345- قدرت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 2

2- جوامع و تمدن های بسیاری در طول تاریخ ، با وجود قدرت و امکانات بسیار و موقعیت برتر نسبت به کافران عصر بعثت ، به هلاکت رسیده و نابود شدند .

و کم أهلكنا قبلهم من قرن هم أحسن أثنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 4

4- ظهور و سقوط تمدن ها و اقوام نیرومندتر از مشرکان جزیره العرب در تاریخ

و كانوا أشد منهم قوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 8

8- وجود آثار تمدن های بزرگ و نشانه هایی از توانایی اقوام نیرومند و پرجمعیت گذشته ، در عصر نزول قرآن

كانوا أكثر منهم و أشد قوه و آثارا فی الأرض

از ظاهر توصیه خداوند به سیر در زمین و نظر افکندن بر آثار به جای مانده از پیشینیان، استفاده می شود که آن آثار تا عصر نزول قرآن باقی مانده بود.

346- قدرت طلبی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 4

4- اقوام کافر پیشین در برابر انبیا احساس قدرت می کردند و مدعی بودند که سرزمین مسکونی آنان و انبیا از آن آنهاست .

لنخرجنکم من أرضنا

از اینکه آنان، پیامبران را تهدید به اخراج کردند، احساس قدرت استفاده می شود و از اینکه «أرض» (سرزمین) را به خود اضافه کردند؛ به دست می آید که آنان مدعی حاکمیت و مالکیت بر آن بودند.

ص: 417

347- کافران اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 13

13 - کفرورزی امت های هلاک شده پیشین ، با وجود ارائه دلایل روشن به آنان توسط رسولان الهی

أتتهم رسلهم بالبینت

348- کتب آسمانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 26 - 7

7 - نسل های پس از نوح و ابراهیم (ع) ، هیچ گاه از کتاب آسمانی محروم نبوده اند .

و جعلنا فی ذریتهما النبوه و الکتب

349- کفر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 13

13- اقوام کافر پس از ملاحظه دلایل روشن انبیا ، آنها را استهزا کردند و کفر خویش را صریحاً به آنان اعلام داشتند .

جاءتهم رسلهم بالبینت فردوا ایدیهم فی افواههم وقالوا انا کفرنا بما ارسلتم به

مرجع ضمیر در «ایدیهم فی افواههم» اقوام یاد شده در آیه است و این عبارت، معنای کنایی دارد و مراد از آن، این است که اقوام کافر با دست گذاشتن بر دهان خود و یا با سوت زدن، به استهزای انبیای خود پرداختند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 13 - 4

4- اقوام هدایت ناپذیر پیشین ، علی رغم دریافت آیات الهی به آنان ، ایمان نیاوردند .

لایؤمنون به و قد خلت سنه الأولین

1 - خداوند ، اقوام تکذیب گر و کفرپیشه تاریخ را _ که از سر لجاجت و عمد بر کفر و تکذیب خود پافشردند _ با عذاب استیصال نابود کرد .

ص: 418

فقد كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ .. ثُمَّ أَخَذَتِ الَّذِينَ كَفَرُوا

«تتكير» به معنای انکار (تغییر) است (لسان العرب) و مقصود از آن در آیه شریفه، تغییر نعمت به نعمت و حیات به مرگ می باشد؛ که مجازات کفرپیشگی است.

350- کمی مصلحان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 8

8_ در میان امت های هلاک شده پیشین ، تنها اندکی از آنان از فساد و تباهی به دور بوده و مردم را از گناه و فساد نهی می کردند .

فلولا كان .. أولوا بقیه ینھون عن الفساد فی الأرض إلا قليلاً

351- کمی ناهیان منکر در اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 8، 11

8_ در میان امت های هلاک شده پیشین ، تنها اندکی از آنان از فساد و تباهی به دور بوده و مردم را از گناه و فساد نهی می کردند .

فلولا كان .. أولوا بقیه ینھون عن الفساد فی الأرض إلا قليلاً

11_ ناهیان از منکر در میان اقوام هلاک شده پیشین به دلیل اندک بودنشان ، نتوانستند جامعه خویش را از فساد و تباهی بازدارند .

إلا قليلاً ممن أنجینا منهم

جمله «إلا قليلاً ..» به قرینه «أنجیناهم» دلالت می کند که خداوند ناهیان از فساد را که در برخی از جوامع بودند نجات داد و جامعه ایشان را به عذاب هلاک کرد. بنابراین آن صاحب خردان نتوانسته بودند جامعه خویش را از فساد بازدارند و لذا عذاب بر جامعه آنان نازل شد.

352- کیفر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 36 - 10

10- گروه ها و اقوامی که در طول تاریخ ، انبیای الهی را تکذیب کردند ، گرفتار عذاب شدند .

فسيروا فى الأرض فانظروا كيف كان عـقبه المكذبين

ص: 419

دعوت از مردم برای جهانگردی جهت مطالعه در عاقبت تکذیب کنندگان انبیا، دلالت بر این دارد که آنان دچار عذاب شده اند و مطالعه آن عبرت آموز است و اگر چنان چه به مرگ طبیعی مرده بودند، با انسانهای دیگر تفاوتی نداشتند و در نتیجه مزیتی برای مطالعه نخواهند داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 12

12 - گرفتار شدن امت های متمدن و نیرومند گذشته به عقوبت الهی ، در حال گناه و معصیت

فأخذهم الله بذنوبهم

برداشت یاد شده بر این احتمال استوار است که «با» در «بذنوبهم» برای ملابست باشد؛ یعنی، خداوند آنان را در حال گناه کاری شان به کیفر رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 8

8 - نابودی و عقوبت امت های نیرومند و متمدن گذشته ، جلوه قدرتمندی و سخت کیفری خداوند

كانوا هم أشدّ منهم قوّه وءاثارًا . . فأخذهم الله إنّه قویّ شدید العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 1

1 - هشدار مؤمن آل فرعون به قوم خود ، از دچار شدن به کیفر کردار قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان (لوط و اصحاب ایکه) در صورت اقدام به قتل موسی (ع)

مثل دأب قوم نوح . . و الذین من بعدهم

«دأب» به معنای عادت است و مقصود از «الذین من بعدهم» قوم لوط و اصحاب ایکه است؛ چنان که در سوره «ص» آیه 13، به آن تصریح شده است. گفتنی است برابر نظر مفسران «اصحاب ایکه» همان مردم مدین است که از قوم حضرت شعیب بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 13 - 6

6 - صاعقه از کیفر های دنیوی خداوند ، برای برخی از امت های مشرک پیشین

أندرتکم ص_عقه مثل ص_عقه عاد و ثمود

353- کيفر دنيوی اقوام پيشين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - غافر - 40 - 5 - 10

10 - تمامی اقوام تکذيب گر (چون قوم نوح) ، به خاطر مبارزه با حق (تعاليم پیامبران) ، در دنيا مورد عقوبت و کيفر الهی قرار

ص: 420

گرفتند .

كذبت قبلهم قوم نوح .. ليدحضوا به الحق فأخذتهم

354- کیفیت عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 6

6- بسیاری از پیشینیان ، هنگامی که به عذاب الهی گرفتار شدند ، در شهر و دیارشان به رفت و آمد عادی خود سرگرم بودند . *

كم أهلكننا قبلهم .. يمشون في مسكنهم

جمله «يمشون..» ممکن است حال برای «القرون» باشد.

355- گناه اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 14

14_ جوامع هلاک شده پیشین ، مردمانی گنه کار بودند .

و كانوا مجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 5

5- جرم پیشگی ، عامل هلاکت قوم « تبّع » و اقوام هلاک شده قبل از آن

أهم خير أم قوم تبّع والذين من قبلهم أهلكنهم إثمهم كانوا مجرمين

356- گناهکاری اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 69 - 6

6- جرم و تبه کاری ، عامل هلاکت جوامع پیشین

فانظروا كيف كان عـقبه المجرمين

ص: 421

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 13، 14، 16

13- اقوام کافر پس از ملاحظه دلایل روشن انبیا، آنها را استهزا کردند و کفر خویش را صریحاً به آنان اعلام داشتند.

جاءتهم رسلهم بالبینات فردوا ایدیهم فی افوههم وقالوا انا کفرنا بما اُرسلم به

مرجع ضمیر در «ایدیهم فی افوههم» اقوام یاد شده در آیه است و این عبارت، معنای کنایه دارد و مراد از آن، این است که اقوام کافر با دست گذاشتن بر دهان خود و یا با سوت زدن، به استهزای انبیای خود پرداختند.

14- اقوام کافر در برخورد با دلایل روشن انبیا، بشدت ناراحت و غضبناک می شدند و به صراحت موضع کفرآلود خود را اعلام می کردند.

جاءتهم رسلهم بالبینات فردوا ایدیهم فی افوههم وقالوا انا کفرنا بما اُرسلم به

مراد از «ردوا ایدیهم فی افوههم» کنایه از غضب و خشم آنهاست که در آیات دیگر نیز آمده است (غضوا علیکم الأنامل من الغیظ).

16- اقوام کافر، نه تنها در جواب دعوت انبیا سکوت اختیار کرده و جواب مثبت ندادند بلکه به صراحت کفر خویش را به پیام آنان اعلام داشتند.

جاءتهم رسلهم بالبینات فردوا ایدیهم فی افوههم وقالوا انا کفرنا بما اُرسلم به

طبق نقل روح المعانی (ج 13، ص 194)، از ابو عبیده و اخفش، عبارت «فردوا ایدیهم فی افوههم» ضرب المثل برای کسی است که جواب مثبت به درخواست نمی دهد و سکوت اختیار می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 84 - 3

3 - اقوام قدرتمند محکوم شده به عذاب استیصال، مردمی لجوج و حق ناپذیر در برابر تعالیم پیامبران

فلما رأوا بأسنا قالوا ءامنا بالله وحده و کفرنا بما کنا به مشرکین

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که اقوام یاد شده تا لحظه مشاهده آثار آمدن عذاب، به استهزای آن می پرداختند و تنها به محض دیدن آن، تسلیم شده، ایمان می آوردند.

4 - مشرکانِ ملت های پیشین نیز ، گرفتار عذاب شدند و بین آنان و لذت های دنیوی شان جدایی برگشت ناپذیر افتاد .

و حیل بینهم و بین ما یشتهون کما فعل بأشیاعهم من قبل

«اشیاع» (جمع «شیعه») به معنای پیروان است و در آیه _ به قرینه «من قبل» _ مراد کسانی است که مشابَهت فکری با مشرکان بعدی داشته اند.

ص: 422

359- مالکیت سرزمین اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 4

4- اقوام کافر پیشین در برابر انبیا احساس قدرت می کردند و مدعی بودند که سرزمین مسکونی آنان و انبیا از آن آنهاست .

لنخرجنکم من أرضنا

از اینکه آنان، پیامبران را تهدید به اخراج کردند، احساس قدرت استفاده می شود و از اینکه «أرض» (سرزمین) را به خود اضافه کردند؛ به دست می آید که آنان مدعی حاکمیت و مالکیت بر آن بودند.

360- محمد(صلی الله علیه و آله) و سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 100 - 2

2_ خداوند ، گوشه هایی از سرگذشت اقوام به هلاکت رسیده و آبادی های تخریب شده با عذاب را برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) گزارش می کرد .

ذلک من أنباء القرى نقصه علیک

361- محمد(صلی الله علیه و آله) و هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 100 - 2

2_ خداوند ، گوشه هایی از سرگذشت اقوام به هلاکت رسیده و آبادی های تخریب شده با عذاب را برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) گزارش می کرد .

ذلک من أنباء القرى نقصه علیک

362- مردگان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 4

4- انبوهی مردگان نسل های پیشین و زنده نشدن آنان با گذشت عصر ها ، دلیل کافران بر انکار معاد و واقعیت نداشتن حیات دوباره انسان

أُتعداننی أن أُخرج وقد خلت القرون من قبلی

ص: 423

مفاد «وقد خلت القرون..» این است که: نسل های فراوانی پیش از من مرده اند و برای آنان معادی صورت نگرفته است؛ حال چگونه می توان باور کرد که برای من معادی باشد؟!.

363- مردم صدر اسلام و تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 2

2- آشنایی مردم عصر بعثت با سرگذشت قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان

ألم يأتكم نبؤا الذين من قبلكم قوم نوح و عاد و ثمود و الذين من بعدهم

استفهام در «ألم يأتكم» استفهام تقریری است؛ بنابراین معنای جمله آیا خبر آنان به شما نرسیده بود، چنین می شود: قطعاً خبر آنان به شما رسیده بود.

364- مسکن مرفهان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 7

7- رفاه زدگان جوامع ستمگر پیشین ، ساختمان ها و بنا های باشکوه و مجللی داشتند .

وارجعوا إلی ما أترفتم فیہ و مسکنکم

ذکر مساکن در میان سایر دارایی ها و اموال مترفان، گواه بر ویژگی آن در بین آنها و نیز دلیل دل بستگی ساکنان آن می باشد.

365- مشرکان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 51 - 2

2- فرعون با مطرح ساختن شرک ربوبی اقوام گذشته ، برای موسی (ع) به استبعاد و القای شبهه در مورد توحید ربوبی پرداخت .

قال فما بال القرون الأولى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 54 - 4

4 - مشرکانِ ملت های پیشین نیز ، گرفتار عذاب شدند و بین آنان و لذت های دنیوی شان جدایی برگشت ناپذیر افتاد .

و حیل بینهم و بین ما یشتهون کما فعل بأشیاعهم من قبل

«اشیاع» (جمع «شیعه») به معنای پیروان است و در آیه _ به قرینه «من قبل» _ مراد کسانی است که مشابَهت فکری با

ص: 424

مشرکان بعدی داشته اند.

366- مصلحان در اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 4

4_ امت های هلاکت شده پیشین ، فاقد جمعیتی از مصلحان دلسوز و بازدارنده مردم از فساد و تباهی

فلولا كان من القرون من قبلکم أولوا بقیه ینھون عن الفساد

از معانی «بقیه» فضل و نیکی است. در تفسیر کشف آمده: فلانی از «بقیه القوم» است؛ یعنی، از نیکان آنان است. بنابراین «أولوا بقیه»؛ یعنی، نیکان و دارندگان فضل که به مناسبت مورد به مصلحان دلسوز تعبیر شد. لولا به معنای «چرا نه» می باشد و مفاد جمله «فلولا...» این است که: چرا در میان امتهای پیش از شما گروهی از مصلحان دلسوز نبودند که آن امتهارا از فساد و تباهی باز دارند؟.

367- مطالعه تاریخ اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور به تشویق مردم برای سیر و سفر در زمین ، جهت مطالعه در سرگذشت پیشینیان

قل سیروا فی الأرض فانظروا کیف کان ع_قبه الذین من قبل

368- مطالعه سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 10

10_ لزوم دقت در سرنوشت پیشینیان و دریافت علل هلاکت آنان ، به منظور درس آموزی و عبرت گیری

مثل ما أصاب قوم نوح . . . و ما قوم لوط منکم ببعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 12

12_ لزوم مطالعه تاریخ پیشینیان و عبرت آموزی از فرجام آنان

أفلم يسيروا فى الأرض فينظروا كيف كان عـقبه الذين من قبلهم

ص: 425

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 5

5 - لزوم مطالعه و کنکاش در سرنوشت اقوام عذاب شده و به هلاکت رسیده تاریخ

ألم یروا کم أهلكنا قبلهم من القرون أنهم إلیهم لایرجعون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه درصدد تشویق مردم به مطالعه و دقت در سرنوشت اقوام عذاب شده پیشین و عبرت گرفتن و درس آموختن از آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 1

1 - تشویق جهان گردی و سیر در زمین از سوی خدا، به منظور تفکر و نظاره کردن در سرگذشت پیشینیان و آثار به جای مانده از تمدن و قدرت آنان

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عِقبه الذین من قبلهم

369 - مطالعه فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 10

10 - ژرف نگری در عاقبت بدفرجامان، عامل تصحیح گرایش های فکری نادرست است .

سیروا... فانظروا کیف کان عِقبه الذین من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 13

13 - لازم است که پیش از الگو قرار دادن پیشینیان، انگیزه ها و فرجام آنان، بررسی شود .

قالوا بل نتبع... أو لو کان الشیطان یدعوهم

استفهام انکاری «أو لو کان...» إشعار دارد به این که برای قبول و یا عدم قبول انظار پیشینیان، باید آن را بررسی کرده و به درستی آن، اطمینان پیدا کرد.

1 - خداوند ، مشرکان را به سیر در زمین و مطالعه سرگذشت اقوام نیرومند گذشته فرامی خواند .

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عـقبه الذین من قبلهم

2- سیر در زمین و کاوش در سرگذشت پیشینیان ، مورد تشویق و ترغیب خداوند

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عـقبه الذین من قبلهم

370- معجزه اقتراحی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 11 - 11

11- انبیا در مقابل درخواست معجزه از سوی اقوام کفرپیشه ، خود را جز به اذن خداوند ، فاقد توانایی لازم برای آن می دانستند .

و ما كان لنا أن نأتیکم بسلطن إلا بإذن الله

371- منشأ کفر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 19

19- شک توأم با بدبینی اقوام کفرپیشه نسبت به تعالیم انبیا ، منشأ کفر آنان بود .

قالوا إنا كفرنا بما أرسلتم به وإنا لفي شك مما تدعوننا إليه مريب

372- منشأ هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 2

2- هلاکت قوم « تبع » و اقوام پیش از آن ، به اراده و خواست خداوند

أهم خير أم قوم تبع و الذين من قبلهم أهلکنهم

373- موجبات عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 34 - 1

1- اعمال سوء کافران اقوام پیشین ، گریبانشان را گرفت و آنان را گرفتار عذاب کرد .

فأصابهم سيئات ما عملوا

«سيئات» (جمع سيئه) به معنای کارهای قبیح است و اصابه سيئه مجاز عقلی و به تقدیر مضاف است. بنابراین مراد از اصابت سيئه به آنان،

کیفر شدنشان به گناه آن اعمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 51 - 1

ص: 427

1- گرفتار شدن قشر مرفه و ناسپاس ملت های گذشته به عذاب و پیامد های ناگوار رفتار بد خود

إذا خولنَه نعمة منّا .. فأصابهم سيئات ماكسبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 2

2- عذاب شدن اقوام و ملت های گذشته ، بر اثر تکذیب دین و پیامبران الهی

و لقد كذب الذين من قبلهم فكيف كان نكير

374- موقعیت اجتماعی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 1

1- وجود جامعه هایی چند در تاریخ که از نظر امکانات زندگی و موقعیت اقتصادی و اجتماعی ، از کافران عصر بعثت برتر بوده اند .

و کم .. من قرن هم أحسن أثـاً ورءياً

«قرن» به معنای جامعه و مردمی است که اهل یک زمان و نزدیک به یکدیگر باشند و با هم زیست کنند (مفردات راغب). «أثاثاً» به معنای لوازم زندگی است و وصف «أحسن أثاثاً» نشانه پیشرفت اقتصادی و بهبود آن است. «رءياً» اسمی است که مرادف «منظر» و «مرأى» (نما و منظره) می باشد (لسان العرب). بنابراین «أحسن رءياً» یعنی، خوش نماتر. این نیز کنایه از بهینه بودن وضعیت اجتماعی و جذاب بودن آن است.

375- موقعیت اجتماعی ظالمان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 8

8- موقعیت ممتاز اجتماعی و اقتصادی مرفهان جوامع ستمگر

ارجعوا .. لعلکم تسـلـون

در این که سؤال در «تسئلون» چیست و سؤال کنندگان چه کسانی اند، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد. از جمله آنها این است که سؤال کنندگان مردم هستند و مراد از سؤال، مشورت در مسائل اجتماعی و کمک و درخواست در مسائل اقتصادی است.

376- موقعیت اجتماعی مرفہان اقوام پیشین

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 8

ص: 428

ارجعوا... لعلکم تسلون

در این که سؤال در «تسئلون» چیست و سؤال کنندگان چه کسانی اند، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد. از جمله آنها این است که سؤال کنندگان مردم هستند و مراد از سؤال، مشورت در مسائل اجتماعی و کمک و درخواست در مسائل اقتصادی است.

377- موقعیت اقتصادی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 2

1- وجود جامعه هایی چند در تاریخ که از نظر امکانات زندگی و موقعیت اقتصادی و اجتماعی، از کافران عصر بعثت برتر بوده اند.

و کم... من قرن هم أحسن أثـثا ورءیاً

«قرن» به معنای جامعه و مردمی است که اهل یک زمان و نزدیک به یکدیگر باشند و با هم زیست کنند (مفردات راغب). «أثثا» به معنای لوازم زندگی است و وصف «أحسن أثثا» نشانه پیشرفت اقتصادی و بهبود آن است. «رءیا» اسمی است که مرادف «منظر» و «مرأی» (نما و منظره) می باشد (لسان العرب). بنابراین «أحسن رءیاً» یعنی، خوش نماتر. این نیز کنایه از بهینه بودن وضعیت اجتماعی و جذاب بودن آن است.

2- جوامع و تمدن های بسیاری در طول تاریخ، با وجود قدرت و امکانات بسیار و موقعیت برتر نسبت به کافران عصر بعثت، به هلاکت رسیده و نابود شدند.

و کم أهلکنا قبلهم من قرن هم أحسن أثـثا

378- موقعیت اقتصادی ظالمان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 8

ارجعوا... لعلکم تسلون

در این که سؤال در «تسئلون» چیست و سؤال کنندگان چه کسانی اند، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد. از جمله آنها این است که سؤال کنندگان مردم هستند و مراد از سؤال، مشورت در مسائل اجتماعی و کمک و درخواست در مسائل اقتصادی است.

379- موقعیت اقتصادی مرفهان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 8

ص: 429

ارجعوا .. لعلکم تسلون

در این که سؤال در «تسلون» چیست و سؤال کنندگان چه کسانی اند، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد. از جمله آنها این است که سؤال کنندگان مردم هستند و مراد از سؤال، مشورت در مسائل اجتماعی و کمک و درخواست در مسائل اقتصادی است.

380- مؤاخذه اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 1

1 - مؤاخذه هلاکت بار ملت های کفرپیشه و مقتدر پیشین از سوی خداوند

فأهلکنا أشدَّ منهم بطشاً

381- مؤمنان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 47 - 8

8 - جمعی از مردم اقوام گذشته، به پیامبران ایمان آوردند و جمعی دیگر، آنان را تکذیب کردند.

لقد أرسلنا .. رسلاً ... فانتقمنا من الذین أجرموا

«فاء» در «فانتقمنا» فصیحه است و حکایت از این می کند که پس از آمدن انبیا، جمعی ایمان آوردند و جمعی، تکذیب کردند و خداوند، از گروه دوم، انتقام گرفت. لازم به ذکر است که «و کان حقاً...» نیز مؤید نکته یاد شده است.

382- ناهیان از منکر و افساد اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 11

11_ ناهیان از منکر در میان اقوام هلاک شده پیشین به دلیل اندک بودنشان، نتوانستند جامعه خویش را از فساد و تباهی بازدارند.

إلا قليلاً ممن أنجینا منهم

جمله «إلا قليلاً...» به قرینه «أنجیناهم» دلالت می کند که خداوند ناهیان از فساد را که در برخی از جوامع بودند نجات داد و جامعه

ایشان را به عذاب هلاک کرد. بنابراین آن صاحب خردان نتوانسته بودند جامعه خویش را از فساد بازدارند و لذا عذاب بر جامعه آنان نازل شد.

ص: 430

383- ناهیان منکر در اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 4

4_ امت های هلاکت شده پیشین ، فاقد جمعیتی از مصلحان دلسوز و بازدارنده مردم از فساد و تباهی

فلولا كان من القرون من قبلکم أولوا بقیه ینھون عن الفساد

از معانی «بقیه» فضل و نیکی است. در تفسیر کشف آمده: فلانی از «بقیه القوم» است؛ یعنی، از نیکان آنان است. بنابراین «أولوا بقیه»؛ یعنی، نیکان و دارندگان فضل که به مناسبت مورد به مصلحان دلسوز تعبیر شد. لولا به معنای «چرا نه» می باشد و مفاد جمله «فلولا...» این است که: چرا در میان امتهای پیش از شما گروهی از مصلحان دلسوز نبودند که آن امتهای را از فساد و تباهی باز دارند؟.

384- نجات مصلحان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 9

9_ خداوند ، تنها صالحان ناهی از منکر را از عذاب های نازل شده بر امت های پیشین ، نجات داد .

إلا قليلاً ممن أنجینا منهم

«منهم» قید برای «قلیلاً» است و ضمیر در آن به «القرون» باز می گردد و «من» در «ممن = من من» بیانیه است بنابراین «إلا قليلاً ..»؛ یعنی، مگر اندکی از جوامع گذشته که در آنها صاحب خردانی ناهی از فساد بودند همانها که نجاتشان دادیم.

385- نظام طبقاتی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 4

4- وجود نظام طبقاتی ، در جوامع عصر بعثت و پیش از آن

و كذلك ما أرسلنا من قبلک .. إلا قال مترفوها

386- نفرین بر اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهيم - 14 - 15 - 2

2- انبيا از هدايت شدن اقوام كافر نااميد شدند و آنان را نفرين كردند .

ص: 431

قالت لهم رسلهم . . . واستفتحوا

انبیا پس از ارائه بیّنات و چند گفت و گو با کافران و تهدید شدن از سوی آنان و اعلام تهدید خداوند، از خداوند طلب پیروزی برای خویش کردند و این نشانگر این است که آنان امیدی به هدایت اقوام خویش نداشتند.

387- نگرانی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 13 - 6

6- نگرانی و ترس اقوام کفرپیشه از گسترش و تأثیر تعالیم انبیا در صورت حضور آنان در جامعه

لنخرجنکم من أرضنا أو لنعودنّ فی ملتنا

388- ویرانی شهرهای اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 9

9- غیر مسکونی شدن شهرهای جوامع هلاک شده پیشین ، پس از نابودی آنها

فتلک مس_کنهم لم تسکن من بعدهم

389- ویژگیهای عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 84 - 1

1 - عذاب اقوام قدرتمند پیشین ، امری محسوس و قابل رؤیت برای آنان به هنگام نزول آن

فلّمّا رأوا بأسنا

390- هدایت ناپذیری اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 13 - 4

4- اقوام هدايت ناپذير پيشين ، على رغم دريافت آيات الهى به آنان ، ايمان نياوردند .

لا يؤمنون به وقد خلت سنه الأولين

ص: 432

391- هلاکت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 7

7_ هلاکت امت های کفر پیشه گذشته تاریخ ، نمودی از قدرت خدا بر کیفر دنیوی منافقان و کافران هر عصر

ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنتک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 2

2_ فساد و تبه کاری های امت های گذشته ، عامل گرفتاری آنان به عذاب و هلاکت

فلولا کان من القرون من قبلکم أولوا بقیه ینهون عن الفساد

عبارت «ممن أنجینا منهم» قرینه بر این است که مقصود از «القرون من قبلکم» امتهایی اند که به عذابهای الهی گرفتار شده و به هلاکت رسیده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 15 - 4،7

4- درخواست اقوام کافر و انبیا برای غلبه بر یکدیگر ، نه تنها ثمری برای کفار نداشت ، بلکه هلاکت دنیوی آنان را نیز به همراه داشت .

و استفتحوا و خاب کلّ جبّار عنید

«خاب» در لغت به معنای «هلاک» آمده است و به قرینه «استفتحوا» مراد از «خیبه» می تواند هلاکت باشد.

7- درخواست انبیا برای غلبه بر کافران اقوام خویش ، به اجابت رسید و آنان هلاک و نابود شدند .

و استفتحوا و خاب کلّ جبّار عنید

عبارت «و خاب کلّ جبّار عنید» می تواند به منزله بیان اجابت درخواست پیروزی انبیا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 45 - 16

16- مردم عصر بعثت از کیفر هلاکت بار الهی نسبت به اقوام ستمگر پیشین آگاه بودند .

الذین ظلموا أنفسهم و تبین لكم كيف فعلنا بهم و ضربنا لكم الأمثال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 4

4- کافران و روی گردانان از پذیرش آیات قرآن ، در خطر گرفتاری به سرنوشت هلاکت بار پیشینیان و ابتلا به عذاب های دنیوی

و إذا تتلى عليهم آیتنا . . . و کم أهلكنا قبلهم من قرن

ص: 433

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 1,3,5

1 - خداوند جوامع و امت های بسیاری را در طول تاریخ هلاک و نابود کرده است .

کم أهلكنا قبلهم من القرون

«قرن» به معنای قوم و مردمی است که در یک زمان زندگی می کنند (مفردات راغب).

3 - هلاکت اقوام گذشته با عذاب الهی ، نمونه هایی بارز از جدی بودن تهدید های خداوند و راهنمای کافی برای مشرکان عصر بعثت

أفلم يهد لهم كم أهلكنا قبلهم من القرون

5 - کافران عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از هلاکت بسیاری از امت های گذشته آگاه بوده و با آثار باستانی به جای مانده از آنان آشنا بودند .

أفلم يهد لهم كم أهلكنا .. يمشون فی مس_کنهم

جمله «یمشون...» حال برای «هم» است که به قرینه سیاق آیه، مراد مشرکان صدر اسلام می باشد. عبور آنان به دیار عاد، ثمود، لوط و... _ که مفاد جمله «یمشون...» است _ زمینه ساز آگاهی آنان به حوادث مرگ بار پیشینیان بوده است. توییح مستفاد از همزه استفهام نیز، فرع بر آگاهی آنان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 12 - 2

2- ظهور علایم و نشانه های عذاب ، قبل از هلاکت و نابودی جوامع ستمگر

فلَمَّا أَحْسَوْا بِأَسْنَا

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که مقصود از احساس عذاب، مشاهده علایم و نشانه های عذاب باشد. فرار عذاب شوندهگان در این هنگام، مؤید همین مطلب است؛ زیرا اگر خود عذاب احساس می شد، فرصت و راهی برای فرار وجود نمی داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 18 - 8

8- هلاکت و نابودی جوامع ستمگر گذشته ، نمونه ای از پیروزی حق بر باطل

و کم قصمنا من قریه کانت ظالمه. .. بل نقذف بالحق علی البطل فیدمغه فإذا هو زاهق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 38 - 3,4,5

3_ اقوام و امت های بسیاری از عصر نوح تا زمان اصحاب رسّ به خاطر تکذیب آیات الهی و پیامبران ، دچار هلاکت و نابودی شدند .

وقرونًا بین ذلک کثیرًا

«قرن» (مفرد «قرون») به مجموعه افرادی که در یک عصر زندگی می کنند، گفته می شود.

4_ ظهور و سقوط امت های فراوان و فراموش شده در تاریخ (از عصر نوح تا زمان اصحاب رسّ)

وقرونًا بین ذلک کثیرًا

5_ « عن ابن عباس قال : کان رسول اللّٰه (صلی الله علیه و آله) إذا انتهى إلى معدن عدنان أمسک ثمّ یقول : کذب النّسّابون قال اللّٰه تعالی

» و

ص: 434

قروناً بین ذلک کثیراً» ;

از ابن عباس روایت شده است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) وقتی به معدین عدنان (یکی از اجداد خود) می رسید، توقف می کرد و سپس می فرمود: نَسَّابَهُ هَا دَرُوعٌ مِی گویند. خدای تعالی می فرماید: «وقروناً بین ذلک کثیراً»؛ یعنی، نسل های زیادی در فاصله عاد و ثمود و اصحاب رس بودند که به هلاکت رسیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 39 - 3

3_ همه مردمان عاد ، ثمود ، اصحاب رس و مردم دوران های بین اقوام یاد شده ، به خاطر تکذیب آیات خدا و رسولان او ، به شکل شگفت آوری درهم شکسته شده و نابود گردیدند .

و کلاً تَبْرَنَا تَبْیْرًا

«تَبْیْر» (مصدر «تَبْرَنَا») به معنای درهم شکستن و هلاک کردن است (لسان العرب). «تَبْیْرًا» _ که مفعول مطلق برای «تَبْرَنَا» است _ نیز برای تأکید معنای درهم شکستن و هلاک کردن و نوع شگفت آور آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 1

1 - تاریخ بشر ، شاهد هلاکت جوامع بسیاری با عذاب قهر الهی (عذاب استیصال) است .

و کم أهلکنا من قریه

واژه «کم» (چه بسیار) بیانگر کثرت جوامع هلاک شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 1,2,3,6,7,8,10,12

1 - هلاکت ملت های کفرپیشه ، در گذشته درس عبرتی برای آیندگان است .

أولم یهد لهم کم أهلکنا من قبلهم من القرون

«قرون» جمع «قرن» و به معنای قوم و ملتی است که در یک زمان، زندگی می کرده اند (مفردات راغب).

2 - مردم مکه ، از نسل های پیشین که به سبب کفرپیشگی ، به قدرت الهی هلاک و منقرض شدند ، آگاه بودند .

أولم يهد لهم كم أهلکنا

«یهد» متعدی به «لام» شده و معنای «یبین» می دهد. لازم به ذکر است که به دلیل مکی بودن سوره سجده، مرجع ضمیر در «لهم» مشرکان مکه اند.

3- کافران، از فرجام امت های پیشین (هلاکت شان)، عبرت نگرفتند.

أولم يهد لهم كم أهلکنا من قبلهم من القرون

همزه در «أولم يهد...» انکاری است. بنابراین، معنا چنین می شود: «آنان، از هلاکت امت های پیشین هدایت نگرفتند».

6- ملت های زیادی از اقوام کافر، در گذشته هلاک شدند.

کم أهلکنا

«کم» خبریه، مفید کثرت و زیادی است.

7- کافران، از سوی خدا به خاطر عبرت نگرفتن از هلاکت کافران پیشین، توبیخ شدند.

ص: 435

أولم يهد لهم كم أهلكنا من قبلهم من القرون . . . أفلا يسمعون

همزه «أفلا يسمعون» تقریری و همراه با توبیخ است.

8 - هلاکت امت های کافر پیشین ، در حال غفلت و سرگرمی آنان به دنیا ، بوده است .

أهلكنا . . . یمشون فی مسـکنهم

احتمال دارد که جمله «یمشون . . .» حال برای مفعول «أهلكنا» باشد.

10 - هلاکت امت های کفرپیشه ، به صورت ناگهانی و غافل گیرانه ، بوده است .

أهلكنا من قبلهم من القرون یمشون فی مسـکنهم

احتمال دارد که جمله «یمشون . . .» حال برای مفعول فعل «أهلكنا» باشد که متضمن معنای ناگهانی بودن هلاک است.

12 - خبر هلاکت ملت های کفرپیشه پیشین ، کراراً به گوش مردم مکه رسیده بود .

أولم يهد لهم كم أهلكنا من قبلهم من القرون . . . أفلا يسمعون

فعل مضارع «یسمعون» در آیه می تواند اشعار به تکرار شنیدن این گونه خبرها داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 14، 5

5 - تهدید مشرکان حق ناپذیر صدراسلام از سوی خداوند ، به هلاکت و عذاب همچون کافران پیشین

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا . . . و كانوا أشدّ منهم قوّه

14 - هلاکت کافران نیرومند در گذشته از سوی خداوند - بدون هیچ مانع و رادعی - جلوه ای از علم و قدرت مطلق او است .

فینظروا کیف كان عـقبه الذین من قبلهم . . . و ما كان اللّٰه لیعجزه من شیء . . . إنّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 8

8 - نابودی و عقوبت امت های نیرومند و متمدن گذشته ، جلوه قدرتمندی و سخت کیفری خداوند

كانوا هم أشدّ منهم قوّه و ءاثارًا . . . فأخذهم اللّٰه إنّه قویّ شدید العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 7، 5

5- قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان، مهم ترین اقوام هلاک شده تاریخ *

مثل دأب قوم نوح... و الذین من بعدهم

7- آشنایی مردم عصر فرعون از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ... دأب قوم نوح... و الذین من بعدهم

هشدار مؤمن آل فرعون به مردم و بازگکردن سرگذشت عبرت آموز اقوام یادشده برای ایشان، می تواند گویای برداشت بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 1

1 - مؤاخذه هلاکت بار ملت های کفرپیشه و مقتدر پیشین از سوی خداوند

ص: 436

فأهلكتنا أشدّ منهم بطشاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 4

4 - بسیاری از اقوام کافر پیش از بعثت پیامبر اسلام، ثمره تلخ کردار خویش را چشیده و نابود شده اند .

فذاقوا وبال أمرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 4

4 - آشنایی مردم عصر نزول قرآن، به سرنوشت هلاکت بار اقوام و ملّت های تکذیب گر پیش از خود

فکیف کان نکیر

تعبیر «فکیف کان نکیر» (پس از انکار و کفر من چگونه بود؟) می رساند که مخاطبان آیات قرآن، از چگونگی کفر و عذاب اقوام پیش از خود، کم و بیش آشنا بودند.

392- هلاکت مشرکان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 52 - 2

2 - موسی (ع) در پاسخ فرعون، آگاهی دقیق خداوند از مشرکان نابود شده را، دلیل امکان پذیر بودن عذاب آنان خواند .

قال فما بال القرون الأولى . قال علمها عند ربّی

393- هماهنگی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 3

3 - قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان، مردمی متشکل و همسو در جهت مخالفت با پیامبران عصر خود

مثل یوم الأحزاب . مثل دأب قوم نوح ... و الذین من بعدهم

از تعبیر «احزاب» درباره اقوام یاد شده، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 52 - 1

1 - تکذیب و اتهام ، شیوه همیشگی اقوام و جوامع کفرپیشه و شرک آلود در برابر فرستادگان الهی

كذلك ما أتى الذين من قبلهم من رسول إلا قالوا ساحر أو مجنون

ص: 437

394- یأس از هدایت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 15 - 2

2- انبیا از هدایت شدن اقوام کافر ناامید شدند و آنان را نفرین کردند .

قالت لهم رسلهم . . . واستفتحوا

انبیا پس از ارائه بیّنات و چند گفت و گو با کافران و تهدید شدن از سوی آنان و اعلام تهدید خداوند، از خداوند طلب پیروزی برای خویش کردند و این نشانگر این است که آنان امیدی به هدایت اقوام خویش نداشتند.

اقوام ظالم

395- فرجام اقوام ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 47 - 9

9_ گرفتار شدن به آتش دوزخ ، سرنوشت اقوام و ملت های ستمگر است .

إذا صرفت ابصرهم تلقاء اصحاب النار قالوا ربنا لاتجعلنا مع القوم الظلمین

ص: 438

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

